

**Zarys historii municypalnych
służb ochrony porządku
publicznego na ziemiach
polskich oraz szkic ich ewolucji
na przykładzie retrospekcji
funkcjonowania Straży Miejskiej
we Włocławku**

ROBERT WOJCIECH PODHORODECKI

ROBERT MUSIAŁKIEWICZ

PIOTR PAWEŁ SIĘBIDA

Recenzent

prof. UAM dr hab. Piotr Gołdyn
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Skład i łamanie

Sławomir Karetko

Projekt okładki

Krzysztof Galus

Fot. na okładce: Straż Miejska we Włocławku.

© Copyright by Państwowa Uczelnia Zawodowa we Włocławku
Włocławek 2021

Wszelkie prawa zastrzeżone. Książka, którą nabyłeś jest dziełem twórcy i wydawcy. Żadna jej część nie może być reprodukowana jakimkolwiek sposobem – mechanicznie, elektronicznie, drogą fotokopii itp. – bez pisemnego zezwolenia wydawcy. Jeśli cytujesz fragmenty tej książki, nie zmieniaj ich treści oraz wskaż autora dzieła.

Publikacje Wydawnictwa PUZ we Włocławku dostępne są w sprzedaży w Bibliotece PUZ we Włocławku przy ul. Mechaników 3, pok. 8. Zamówienia można również przesyłać drogą e-mailową na adres: biblioteka@puz.wloclawek.pl

ISBN 978-83-60607-98-5

Wydawnictwo Państwowej Uczelni Zawodowej we Włocławku
ul. Mechaników 3, 87-800 Włocławek
tel. 600-255-358
e-mail: wydawnictwo@puz.wloclawek.pl
<https://wyd.edu.pl/>

Druk i oprawa

druk-24h.com.pl

DRUKARNIA CYFROWA
Grabówka, ul. Szosa Baranowicka 77
15-523 Białystok; tel. 85 653-78-04
e-mail: biuro@partnerpoligrafia.pl

Spis treści

Wstęp	5
-----------------	---

Rozdział 1

Powstawanie i funkcjonowanie municypalnych służb ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego w miastach lokowanych na prawie niemieckim	7
1.1. Bezpieczeństwo i porządek publiczny w okresie przedlokacyjnym	7
1.2. Miasta lokowane na prawie niemieckim	10
1.3. Powstanie municypalnych służb ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego	17
1.4. Organy, urzędnicy i funkcjonariusze municypalni zajmujący się ochroną porządku.	22
1.5. Straże miejskie	33
1.6. Schyłek miast na prawie niemieckim	37
1.7. Włocławek – miasto biskupie lokowane na prawie niemieckim	38

Rozdział 2

Municypalne organy ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego w okresie zaborów na ziemiach polskich	41
2.1. Okres Sejmu Czteroletniego	41
2.2. Insurekcja Kościuszkowska	44
2.3. Księstwo Warszawskie	47
2.4. Królestwo Polskie	49
2.5. I wojna światowa – odzyskanie niepodległości	55

Rozdział 3

**Kształtowanie się i funkcjonowanie municypalnych służb
ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego w okresie II RP 65**

Rozdział 4

**Municypalne służby ochrony bezpieczeństwa i porządku
publicznego w Polsce w okresie II wojny światowej 73**

Rozdział 5

**Kształtowanie się municypalnych instytucji ochrony
bezpieczeństwa i porządku publicznego w Polsce po II wojnie
światowej 81**

5.1. Wyzwolenie – Ziemie Odzyskane 81

5.2. Miejskie Służby Porządkowe 84

Rozdział 6

Restytucja straży municypalnych w III RP 91

6.1. Początki tworzenia straży miejskich po reformie samorządowej 91

6.2. Rok 1991 – utworzenie Straży Miejskiej we Włocławku . . . 93

6.3. Ustawa o strażach gminnych. 96

6.4. Straż miejska we Włocławku w latach 1998–2015 110

Rozdział 7

**Współczesne wyzwania i działalność straży miejskiej we
Włocławku. 113**

7.1. Straż miejska we Włocławku w latach 2015–2018 113

7.2. Straż miejska we Włocławku w latach 2019–2020 128

Podsumowanie. 149

Bibliografia 151

Spis rysunków 161

Spis tabel. 163

**Wykaz funkcjonariuszy i pracowników Straży Miejskiej we
Włocławku. 165**

Załączniki 168

Wstęp

Niniejsza publikacja została opracowana dla uczczenia 30. rocznicy powołania Straży Miejskiej we Włocławku. Jej intencją jest przybliżenie historii straży gminnych (miejskich), czyli służb ochrony porządku publicznego, które funkcjonowały na szczeblach lokalnych w Polsce, na przestrzeni różnych okresów historycznych. W znacznym stopniu uwaga autorów skupia się na etapach i uwarunkowaniach tworzenia straży gminnej we Włocławku.

Służby odpowiedzialne za zaspokajanie potrzeb bezpieczeństwa państwa/władzy są prawdopodobnie najstarszymi sformalizowanymi służbami państwa/władz, zaś samo zadanie zaspokajania bezpieczeństwa jest jednym z najstarszych zadań publicznych/społecznych, trwale związanym z istnieniem struktur społecznych oraz sprawowaniem władzy bez względu na jej postać w poszczególnych okresach historycznych.

Organizacja odpowiedzialności za bezpieczeństwo i porządek publiczny jest następstwem uwarunkowań ustrojowych, społecznych i gospodarczych. Samodzielność miast w formowaniu własnych służb porządkowych uzależniona była od form i charakteru rządów w państwie oraz stopnia centralizacji władzy. Im władza była bardziej scentralizowana, tym mniej uprawnień posiadały miasta w organizowaniu własnych służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo.

Początków municypalnych służb ochrony porządku publicznego na ziemiach polskich należy szukać w okresie lokowania miast na prawie niemieckim. Jednocześnie dla lepszego zrozumienia następujących zjawisk, punktem wyjścia w niniejszej pracy jest omówienie struktur „służb” bezpieczeństwa w początkach kształtowania się państwa polskiego. Kolejno opisano etapy ewolucji tych służb, które niejednokrotnie zapisały się na kartach historii w walce o niepodległość Polski.

Powstanie w Polsce współczesnej straży miejskiej było następstwem transformacji ustrojowej i gospodarczej z przełomu lat 80. i 90. XX w., której wyrazem było odejście od centralistycznej formy rządów na rzecz systemu

---

opartego na decentralizacji. Założenie decentralizacji wyrażało się w funkcjonowaniu samodzielnych jednostek samorządowych – gmin, które uzyskały relatywną niezależność finansową i decyzyjną w określonym obszarze spraw publicznych. W obszarze samorządowym ujęto zadanie zapewnienia porządku i bezpieczeństwa publicznego oraz ustanowiono podstawy prawne do tworzenia straży gminnych. Powstanie straży miejskich działających w imieniu społeczności lokalnych, podporządkowanych organom władzy samorządowej było rewolucyjną zmianą w dotychczasowym centralistycznym systemie służb porządkowych, zorganizowanych na zasadzie hierarchicznej podległości służbowej. Straże mogły być tworzone na zasadzie dobrowolności. Uprawnienia do ich tworzenia początkowo przyznano wyłącznie gminom miejskim, zaś od 1995 r. – także gminom wiejskim. We Włocławku straż miejską powołano zarządzeniem nr 12/91 Prezydenta Miasta Włocławek z dnia 29 lipca 1991 r. w sprawie utworzenia Straży Miejskiej we Włocławku, które określało szczegółowy zakres zadań, obowiązków i uprawnień, strukturę organizacyjną, umundurowanie, dystynkcje i uzbrojenie strażników. Przez trzydziestoletni okres funkcjonowania zasady te uległy zmianom i modyfikacjom, niemniej straż miejska na stałe wpisała się w strukturę służb dbających o zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego we Włocławku.

Powstawanie i funkcjonowanie municypalnych służb ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego w miastach lokowanych na prawie niemieckim

1.1. Bezpieczeństwo i porządek publiczny w okresie przedlokacyjnym

W początkach kształtowania się państwa polskiego zapewnienie szeroko rozumianego bezpieczeństwa stanowiło niewątpliwie obowiązek panującego¹. Jednocześnie należy stwierdzić, iż bezpieczeństwo publiczne w aspekcie zewnętrznym było wówczas przez władców traktowane priorytetowo wobec spraw bezpieczeństwa i porządku wewnętrznego. W okresie tym system bezpieczeństwa oparty był na silnej drużynie² oraz sieci grodów warownych³. Kupiec i podróżnik Ibrahim ibn Jakub o drużynie księżęcej Mieszka I napisał: „Ma on 3000 pancernych, podzielonych na oddziały, a setka ich znaczy tyle, co dziesięć setek innych wojowników. Daje on tym mężom odzież, konie, broń i wszystko, czego tylko potrzebują. A gdy jednemu z nich urodzi się dziecko, Mieszko każe mu wypłacać żołąd od chwili

¹ Por. A. Abramski, J. Konieczny, *Organizacja bezpieczeństwa w miastach polskich do roku 1795*, [w:] „Problemy Kryminalistyki” Nr 161, Warszawa 1983, s. 508.

² Por. W. Bogusławski, *Dzieje Słowiańszczyzny północno-zachodniej do połowy XIII w.*, T. 3, Poznań 1892, s. 272–273; por. T. Korzon, *Historia Polski*, Kijów 1918, s. 6; por. M. Kukiel, *Zarys historii wojskowości w Polsce*, Warszawa 1929, s. 9–10.

³ Por. J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, *Historia ustroju i prawa polskiego*, Warszawa 1994, s. 22–24, 68; por. W. Bogusławski, *Dzieje Słowiańszczyzny północno-zachodniej do połowy XIII w.*, T. 2, Poznań 1889, s. 650–656; por. Z. Daszyńska-Golińska, *Miasta i cechy w dawnej Polsce z rysunkami w tekście*, Warszawa 1906, s. 8; por. A. Jezierski, C. Leszczyńska, *Historia gospodarcza Polski*, Warszawa 2002, s. 17; por. S. Kutrzeba, *Historia ustroju Polski w zarysie*, T. 1, Lwów 1917, s. 12–13, 25–26; por. J. Lelewel, *Polska wieków średnich, czyli Joachim Lelewel w dziejach narodowych polskich postrzeżenia*, T. 3, Poznań 1859, s. 21–22; por. K. Mecherzyński, *O magistratach miast polskich, a w szczególności miasta Krakowa*, Kraków 1845, s. 1–3; por. Z. Wojciechowski, *Momenty terytorialne organizacji grodowej w Polsce Piastowskiej*, Lwów 1924, s. 53–56.

urodzenia, czy będzie płci męskiej, czy żeńskiej”⁴. W czasach panowania Bolesława Chrobrego system grodowy oraz liczebność drużyny książęcej znacznie wzrosła⁵, Gall Anonim podaje, że grody dostarczały: z Poznania 1300 pancernych i 4000 tarczowników, z Gniezna 1500 pancernych i 5000 tarczowników, z grodu Włocławka 800 pancernych i 2000 tarczowników, z Giecza 300 pancernych i 2000 tarczowników⁶. Jednocześnie ciężar utrzymania tego systemu spoczywał na całości społeczeństwa⁷.

Rozbicie dzielnicowe wraz z dalszym rozwojem struktur społecznych – wyodrębnienie stanów, wykształcenie własności, determinowały powstanie nowego systemu obrony opartego na obowiązku służby związanego z własnością ziemi⁸. Priorytetem władcy było uzyskanie i utrzymanie władzy oraz zjednoczenie/zdobywanie ziem. W okresie tym nie istniały zorganizowane centralne służby, czuwające nad bezpieczeństwem i porządkiem publicznym. Z urzędu ścigane były tylko niektóre poważniejsze przestępstwa: przeciw panującemu i państwu, interesom skarbu monarszego, obowiązkowi obrony kraju, religii panującej, urzędom, sądom, niekiedy zabójstwa (zwłaszcza w miejscach otoczonych mirem), a także przeciwko osobom otoczonym mirem. We wczesnym średniowieczu ściganiem tych przestępstw (wykrywanie, ujmowanie sprawców, sąd, egzekucja kar) z umocowania monarchy zajmowali się wojewodowie i kasztelanowie (na Litwie horodniczowie)⁹. W późniejszym okresie, podobne funkcje w sferze bezpieczeństwa i porządku publicznego wykonywali starostowie i burgrabiowie oraz specjalnie powołani

⁴ Cyt. za: *Relacja Ibrahima ibn Jakuba z podróży do krajów słowiańskich w przekładzie al Bekriego*, T. Kowalski (wyd. i tłum.), [w:] *Pomniki dziejowe Polski*, Seria 2, T. 1, Kraków 1946, s. 50.

⁵ Por. W. Bogusławski, *Dzieje...*, T. 2, s. 679–680; por. T. Korzon, *Historia...*, op.cit., s. 9; por. M. Kukiel, op.cit., s. 10; por. E. Raczyński, *Wspomnienia Wielkopolski, to jest Wojewodztw Poznańskiego, Kaliskiego i Gnieźnieńskiego*, T. 1, Poznań 1842, s. 6.

⁶ Por. Gall Anonim, *Kronika Polska*, przekład i opracowanie R. Grodecki, Kraków 1923, s. 77; T. Korzon, *Dzieje wojen i wojskowości w Polsce*, T. 1, Lwów-Warszawa-Kraków 1923, s. 42–52.

⁷ Por. J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, op.cit., s. 68–69; por. A. Jezierski, C. Leszczyńska, op.cit., s. 17; por. J. Leleweł, *Polska...*, T. 3, op.cit., s. 53; por. S. Kutrzeba, *Historia...*, T. 1, op.cit., s. 26–27.

⁸ Por. J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, op.cit., s. 30–31, 36–38, 68–69; por. W. Bogusławski, *Dzieje...*, T. 2, op.cit., s. 681–687; por. T. Korzon, *Dzieje...*, op.cit., s. 107–109; por. M. Kukiel, op.cit., s. 11–12; por. S. Kutrzeba, *Historia...*, T. 1, op.cit., s. 13–14. Na temat rozbicia dzielnicowego, por. szerzej: T. Korzon, *Historia...*, op.cit., s. 15–22.

⁹ Por. M. Baliński, *Historia miasta Wilna*, T. 1, *Dzieje Wilna od założenia miasta aż do roku 1430*, Wilno 1836, s. 17–18.

do walki z przestępczością pospolitą justycjariusze – zwani też oprawcami¹⁰. Pod szczególną opieką znajdowały się m.in. drogi, a przemierzających je ludzi i ich dobytek ochraniał tzw. mir książęcy – zwany też ręką pańską¹¹. Panujący poręczał ład na szlakach komunikacyjnych, a wszelkie rozboje na drogach publicznych karał z całą surowością prawa – bezpieczeństwo na drogach gwarantowało rozwój gospodarczy¹².

Na wsi obowiązek ścigania sprawcy zabójstwa, rozboju lub kradzieży ciążył na ludności opola – osady (tzw. ślad)¹³. Innym obowiązkiem, mającym za zadanie zwiększyć poziom bezpieczeństwa była instytucja krzyku, polegająca na obowiązku udzielenia pomocy każdemu napadniętemu i wzywającemu pomocy¹⁴. Instytucje te wywodziły się jeszcze z czasów wspólnoty rodowej i zostały określone w literaturze jako „społeczna ręka”¹⁵. Ponadto mieszkańcy wsi byli zobowiązani do danin oraz posług na rzecz bezpieczeństwa, były to: tzw. narok¹⁶, posada¹⁷, powinność stróży, podwody, stacja, etc.¹⁸.

¹⁰ Por. J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, op.cit., s. 108–111, 119, 165; por. Z. Góralski, *Encyklopedia urzędów i godności w dawnej Polsce*, Warszawa 2000, s. 90; por. M. Filar, op.cit., s. 5; por. S. Kutrzeba, *Historia...*, T. 1, op.cit., s. 59–62; por. R. Łaszewski, S. Salmonowicz, *Historia ustroju Polski*, Toruń 2001, s. 22–23; por. M. Mączyński, *Ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego w Polsce przedrozbiorowej*, [w:] J. Czapska, W. Krupiarz (red.), *Zapobieganie przestępczości w społecznościach lokalnych*, Warszawa 1999, s. 15, 17–18.

¹¹ Por. J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, op.cit., s. 152, por. szerzej J. Matuszewski, *Ręka pańska*, [w:] „Przegląd Zachodni” Nr 3–4, Poznań 1955, s. 598–612.

¹² Por. S. Firszt, *Uzbrojenie oddziałów miejskich w średniowieczu na przykładzie miast śląskich*, [w:] J. Olczak (red.), „Archaeologia Historica Polona”, T. 7, Toruń 1998, s. 181; por. S. Kołodziejki, *Średniowieczne zamki a szlaki komunikacyjne ziemi krakowskiej. Wstęp do studiów*, [w:] J. Olczak (red.), „Archaeologia Historica Polona”, T. 13, Toruń 2003, s. 246.

¹³ Por. A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze, hutmani, policjanci: z dziejów służb ochrony porządku w Polsce*, Katowice 1988, s. 9, 69–70; por. J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, op.cit., s. 42–43, 165; por. S. Kutrzeba, *Dawne...*, op.cit., s. 22–23; por. id., *Historia...*, T. 1, op.cit., s. 26–27; por. M. Mączyński, *Ochrona...*, op.cit., s. 14–15.

¹⁴ Por. A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, op.cit., s. 9.

¹⁵ Por. W. Bogusławski, *Dzieje...*, T. 2, op.cit., s. 398–400; por. id., *Dzieje Słowiańszczyzny północno-zachodniej do połowy XIII w.*, T. 4, Poznań 1900, s. 600.

¹⁶ Por. Z. Wojciechowski, op.cit., s. 69–99.

¹⁷ Por. J. Suproniuk, *Policja...*, op.cit., s. 52.

¹⁸ Por. J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, op.cit., s. 69; por. W. Bogusławski, *Dzieje...*, T. 2, op.cit., s. 688–692; por. J. Lelewel, *Polska...*, T. 3, op.cit., s. 69; por. S. Kutrzeba, *Historia...*, T. 1, op.cit., s. 29–30.

1.2. Miasta lokowane na prawie niemieckim

Kolejny etap ewolucji struktur bezpieczeństwa publicznego oraz rozwoju Polski związany jest z działaniami mającymi na celu zjednoczenie ziem polskich. Początek tego okresu jest ściśle związany z rozwinięciem gospodarki towarowo-pieniężnej oraz podjętymi próbami wzmocnienia gospodarczego i ekonomicznego poszczególnych dzielnic¹⁹, m.in. poprzez lokowanie miast na prawie niemieckim: lubeckim lub magdeburskim oraz tzw. prawie średzkim lub chełmińskim (modyfikacje prawa magdeburskiego dostosowane do lokalnych potrzeb i warunków)²⁰. W wyniku reformy „organów administracji rządowej” (wprowadzenie urzędu starosty – wielkorządcy, reforma sądownictwa, próby kodyfikacji prawa)²¹ oraz prowadzonej kolonizacji na prawie niemieckim i związanych z nim zwolnień immunitetowych, następowało stopniowe wypieranie działającego dotąd systemu administrowania terytorialnego, opartego na grodach i kasztelaniach²². Lokowane wówczas miasta były zasadniczo nowymi organizmami wobec dawnych grodów i podgrodzi, zarówno od strony urbanistycznej, jak również prawnej. Istotą przywileju lokacyjnego było wprowadzenie do organizacji miasta nowych

¹⁹ Por. K. Mecherzyński, op.cit., s. 3–5; por. J. Ptaśnik, *Miasta i mieszczaństwo w dawnej Polsce*, Warszawa 1949, s. 32.

²⁰ Por. Z. Daszyńska-Golińska, op.cit., s. 9–10; por. K. Kamińska, *Lokacje miast na prawie magdeburskim na ziemiach polskich do 1370 r.*, Toruń 1990, s. 9–11, 48–49; por. S. Kutrzeba, *Historia...*, T. 1, op.cit., s. 47; por. O. Lange, *Lokacja miast Wielkopolski właściwej na prawie niemieckim w wiekach średnich*, [w:] P. Dąbkowski (red.), *Pamiętnik historyczno-prawny*, Lwów 1925, s. 51–68; por. R. Łaszewski, S. Salmonowicz, op.cit., s. 20–21; por. Z. Wojciechowska, *Staropolskie akta miejskie w Archiwum Państwowym w Poznaniu*, [w:] „Poznański Rocznik Archiwalno-Historyczny”, *Rocznik X/XI (2003/2004)*, Poznań 2004 s. 28–29. Na temat prawa niemieckiego por. szerzej: K. Kamińska, *Lokacje...*, op.cit., s. 37–48; T. Lępkowski (red. naczej.), *Słownik historii Polski*, Warszawa 1973, s. 376; A. Mączak, *Encyklopedia historii gospodarczej Polski do 1945 roku*, T. 1, Warszawa 1981, s. 578. Na temat prawa lubeckiego por. szerzej: K. Kamińska, *Sądownictwo miasta Torunia do połowy XVII w. na tle ustroju sądów niektórych miast Niemiec i Polski*, „*Studia Iuridica*”, T. XVI, Zeszyt 2, Warszawa-Poznań-Toruń 1980, s. 21–25. Na temat prawa magdeburskiego por. szerzej: K. Kamińska, *Lokacje...*, op.cit., s. 50–65; A. Mączak, op.cit., s. 457. Na temat prawa średzkiego por. szerzej: K. Kamińska, *Sądownictwo...*, op.cit., s. 35–38. Na temat prawa chełmińskiego por. szerzej: K. Kamińska, *Sądownictwo...*, op.cit., s. 46–51; A. Mączak, op.cit., s. 94.

²¹ Por. S. Kutrzeba, *Historia...*, T. 1, op.cit., s. 57–63; por. J. Lelewel, *Polska...*, T. 3, op.cit., s. 69; por. S. Piekarczyk, *Z dziejów miast polskich w XII–XI w.*, Warszawa 1955, s. 222–225.

²² Por. A. Jezierski, C. Leszczyńska, op.cit., s. 18; por. S. Kołodziejwski, op.cit., s. 248–249; por. S. Kutrzeba, *Historia...*, T. 1, op.cit., s. 29–30; por. R. Łaszewski, S. Salmonowicz, op.cit., s. 34–37; por. J. Ptaśnik, *Miasta...*, op.cit., s. 33–35.

wzorów ustrojowych, instytucji i rozwiązań oraz udzielanie immunitetów²³. Dokument lokacyjny zawierał klauzule o nadaniu prawa, bądź przeniesieniu (w przypadku już istniejących miast) z prawa polskiego (zwyczajowego) na niemieckie, zwolnienie mieszczan od prawa książęcego i jurysdykcji urzędników książęcych oraz przyznanie wójtowi (sołtysowi w przypadku lokowania miasta na prawie lubeckim lub chełmińskim) prawa sądenia²⁴. W przypadku lokowania miast prywatnych, niezbędna była również zgoda lub zatwierdzenie lokacji przez władcę²⁵. Immunitet, przyznawany miastom aktem lokacyjnym, tworzył z nich w zasadzie odrębny obszar sądowy i administracyjny, posiadający własne instytucje, na których spoczywał m.in. obowiązek zapewnienia bezpieczeństwa i porządku²⁶. Praktycznie od tego momentu możemy mówić o powstawaniu municypalnych służb ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego.

Miasta musiały zajmować się kompleksowo stanem bezpieczeństwa na swoim obszarze administracyjnym, tj. zarówno bezpieczeństwem zewnętrznym jak i wewnętrznym: porządkiem publicznym, ochroną przeciwpożarową, sprawami sanitarnymi oraz czystością i porządkiem²⁷. W tej sytuacji miasta polskie, wzorem niemieckich, wydających od początku XIII wieku własne przepisy porządkowe, z czasem same zaczęły wydawać wilkierze normujące m.in. sprawy bezpieczeństwa i porządku publicznego na swoim terenie²⁸.

²³ Por. J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, op.cit. s. 48; por. A. Jezierski, C. Leszczyńska, op.cit., s. 20–22; por. K. Kamińska, *Lokacje...*, op.cit., s. 122; por. S. Kutrzeba, *Historia...*, T. 1, op.cit., s. 46–47; por. K. Mecherzyński, op.cit., s. 5; por. J. Suproniuk, *Policja...*, op.cit., s. 27.

²⁴ Por. A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, op.cit., s. 78; por. id., *Organizacja...*, op.cit., s. 508; por. K. Kamińska, *Lokacje...*, op.cit., s. 122; por. S. Kutrzeba, *Historia...*, T. 1, op.cit., s. 48–49; por. K. Mecherzyński, op.cit., s. 9–10; por. S. Piekarczyk, op.cit., s. 70; por. J. Suproniuk, *Policja...*, op.cit., s. 27.

²⁵ Por. K. Kamińska, *Lokacje...*, op.cit., szczególnie s. 87–88, 90, 100, 103–104, 108, 114, 120–121, 126–127; por. O. Lange, op.cit., s. 7–12; por. J. Lelewel, *Polska...*, T. 3, op.cit., s. 151; por. J. Ptaśnik, *Miasta...*, op.cit., s. 34; por. Z. Wojciechowska, op.cit., s. 29.

²⁶ Por. A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, op.cit., s. 78; por. J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, op.cit., s. 49; por. K. Kamińska, *Lokacje...*, op.cit., s. 122–123; por. id., *Sądownictwo...*, op.cit., s. 31–32; por. J. Suproniuk, *Policja...*, op.cit., s. 27.

²⁷ Por. S. Kutrzeba, *Historia...*, T. 1, op.cit., s. 49; por. J. Suproniuk, *Ustawodawstwo miejskie regulujące bezpieczeństwo i porządek w miastach późnośredniowiecznej Polski (XIV–XVI w.)*, [w:] „Gryfita, Białostocki Magazyn Historyczny” Nr 14, Białystok 1997, passim.

²⁸ Por. J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, op.cit., s. 89, 94–95; por. K. Kamińska, *Lokacje...*, op.cit., s. 70, 150; por. id., *Sądownictwo...*, op.cit., s. 39; por. S. Kutrzeba, *Historia...*, T. 1, op.cit., s. 49; por. J. Łukaszewicz, *Obraz historyczno-statystyczny miasta Poznania w dawniejszych czasach*. T. I, Poznań 1838, s. 204–217; por. W. Maisel, *Poznańskie prawo karne do końca XVII wieku*, Poznań 1963, s. 38, 183–188, 190, 196, 203, 231–234, 241–244, 246, 251–255, 290, 292;

Początkowo bardzo silną pozycję miał dziedziczny wójt, który jako przedstawiciel – „lennik”, właściciela miasta skupiał całość władzy w mieście (w przypadku miast lokowanych na prawie lubeckim oraz chełmińskim sołtys posiadał ograniczoną władzę, gdyż dzielił ją od początku z radą miejską, natomiast wójt był pierwotnie urzędnikiem Zakonu Krzyżackiego²⁹), na którym spoczywał m.in. obowiązek zapewnienia bezpieczeństwa oraz spokoju i poszanowania prawa³⁰. W późniejszym okresie, w większych miastach występowała również funkcja sołtysa, podwójciego lub landwójta, tj. jego zastępcy, który również wykonywał funkcje sądowe oraz policyjne³¹. Zarówno wójt, jak i jego zastępca odpowiedzialni byli m.in. za porządek, bezpieczeństwo przeciwpożarowe, chwywanie i karanie złodziei, strzeżenie więzień, murów, bram miasta, etc.

Z czasem upowszechniło się, zwłaszcza w dużych miastach królewskich, nadawanie prawa do sądenia wszystkich rodzajów przestępstw oraz stosowania pełnego katalogu kar – tzw. prawo miecza (*ius gladii*)³². Standardem było wyłączenie spod jurysdykcji miast najcięższych przestępstw oraz ograniczenie stosowania kar, a szczególnie kary śmierci³³. Istotnym aspektem wpływającym na stan bezpieczeństwa było również umożliwienie miastom ścigania i karania wszelkich przestępców niezależnie od stanu, nawet poza terenem przez nie administrowanym³⁴. Przykładowo Kalisz prawo miecza

---

por. M. Mączyński, *Ochrona...*, op.cit., s. 17; por. K. Mecherzyński, op.cit., s. 196–212; por. J. Suproniuk, *Policja...*, op.cit., s. 30–31, 43–51, por. id., *Ustawodawstwo...*, op.cit.

²⁹ Por. K. Kamińska, *Sądownictwo...*, op.cit., s. 33.

³⁰ Por. M. Baliński, *Historia miasta Wilna. T. 2, Zawierający dzieje miasta Wilna od początku rządów Świdrygajły do śmierci Stefana Batorego, czyli od 1430–1586 roku*, Wilno 1836, s. 18; por. M. Filar, op.cit., s. 5; por. K. Kamińska, *Lokacje...*, op.cit., s. 75, 136–139; por. M. Mączyński, *Ochrona...*, op.cit., s. 15; por. K. Mecherzyński, op.cit., s. 17–18; por. Z. Wojciechowska, op.cit., s. 29.

³¹ Por. A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, op.cit., s. 78; por. J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, op.cit. s. 243; por. W. Maisel, *Sądownictwo miasta Poznania do końca XVI wieku*, Poznań 1961, s. 163–167, 172; por. J. Moraczewski, *Dzieje Rzeczypospolitej Polskiej*, T. 6, Poznań 1864, s. 66.

³² Por. Internetowa Encyklopedia PWN, <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo.php?id=3940622>.

³³ Por. W. Maisel, *Sądownictwo...*, op.cit., s. 37–39.

³⁴ Por. A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, op.cit., s. 79; por. id., *Organizacja...*, op.cit., s. 510; por. W. Maisel, *Sądownictwo...*, op.cit., s. 41; por. K. Mecherzyński, op.cit., s. 108; por. S. Piekarczyk, op.cit., s. 136; por. J. Suproniuk, *Policja...*, op.cit., s. 28; por. J. Wyrozumski, *Miasta w życiu politycznym Polski średniowiecznej*, [w:] R. Czaja, J. Tandecki (red.), *Studia Polonica Historiae Urbanae*, T. 2, *Studia nad dziejami miast i mieszczaństwa w średniowieczu. Studia ofiarowane Profesorowi Antoniemu Czacharowskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej*, Toruń 1996, s. 32.

otrzymał od Przemysława II w ponowieniu przywileju lokacyjnego z dnia 11 czerwca 1282 r.³⁵, a Poznań, Gniezno i Puzdry dopiero przywilejem Władysława Łokietka z dnia 7 marca 1298 r.³⁶, którym nadał również mieszkańcom miast: Poznania, Gniezna, Puzdr i Kalisza prawo ścigania i karania przestępców niezależnie od ich stanu oraz w takim zakresie, w jakim przysługiwało jemu, deklarując jednocześnie pomoc i ochronę tym miastom przed zemstą przestępców³⁷. Przywilej ten następnie potwierdził i transumował Władysław IV Waza dnia 7 maja 1638 roku³⁸. Natomiast Kraków oraz Lwów otrzymały podobne uprawnienia dopiero w roku 1444, przywilejem Władysława III Warneńczyka³⁹. W przypadku Krakowa uprawnienia te obowiązywały na terenie całego państwa, ale jedynie podczas nieobecności króla w Polsce, zaś Lwów otrzymał je na stałe, jednakże tylko na terenie Rusi⁴⁰.

Kolejnym krokiem było umożliwienie tworzenia tzw. wikariatu karnego, tj. przedstawicielstw w miastach – rzeczników – prolokutorów (*prolocutores*), celem ścigania i karania przestępców⁴¹. Z zezwoleniem na realizację tej formy współpracy miast, władcy deklarowali współpracę i pomoc

³⁵ Por. J. Korcala, K. Tarasinowa, *Teksty źródłowe do lokacji miasta Kalisza i wsi okolicznych*, Kalisz, b.d.w., s. 4–3; por. S. Przygodzki, *Lokacja Kalisza w XIII wieku – różnice w historiografii*, [w:] *Kalisia Nowa* Nr 5–6–7/126/2007, Kalisz 2007, s. 5; por. I. Zakrzewski, *Kodeks Dyplomatyczny Wielkopolski*, T. 1, Poznań 1877 (dalej KDW, T. 1) Nr 511 (Dzieło to wydane zostało bez podania autora, podobnie jak kolejne tomy, tj. 2, 3 i 4. Dopiero we wstępie tomu 5 oraz przedmowie tomu 6, ujawniono autora pierwszych czterech tomów Kodeksu Dyplomatycznego Wielkopolski – szerzej na ten temat: H. Chłopocka, Ignacy Zakrzewski, wydawca Kodeksu dyplomatycznego Wielkopolski i *Lites ac res gestae inter Polonos Ordinemque Cruciferorum*, [w:] *Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej*, T. 14, Poznań 1978).

³⁶ Por. J. Łukaszewicz, op.cit., s. 172–173, w przypisie 2; por. W. Maisel, *Przywileje miasta Poznania XIII–XVIII wieku*, Poznań 1994 Nr 12, s. 19–20; por. id., *Sądownictwo...*, op.cit., s. 38–39; por. E. Raczyński, *Wspomnienia Wielkopolski, to jest Województw Poznańskiego, Kaliskiego i Gnieźnieńskiego*, T. 2, Poznań 1843, s. 320; por. I. Zakrzewski, *Kodeks Dyplomatyczny Wielkopolski*, T. 2, Poznań 1878 (dalej KDW, T. 2) Nr 777 (patrz przypis poprzedni).

³⁷ Por. W. Maisel, *Poznańskie...*, op.cit., s. 106, 266, 278; por. id., *Sądownictwo...*, op.cit. s. 129; por. J. Wyrozumski, op.cit., s. 32.

³⁸ Por. W. Maisel, *Przywileje...*, op.cit. Nr 200, s. 230–231.

³⁹ Por. A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, op.cit., s. 79; por. K. Koranyi, *Przywileje dla miasta Krakowa i miasta Lwowa z r. 1444. Z dziejów wikariatu karnego w średniowieczu*, [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Leona Pinińskiego*, Lwów 1936, s. 443–445; por. J. Mączyński, *Pamiętnik z Krakowa. Opis tego miasta i okolic. Część I*, Kraków 1845, s. 65; por. K. Mecherzyński, op.cit., s. 108.

⁴⁰ Por. K. Koranyi, *Przywileje...*, op.cit., s. 443–445.

⁴¹ Por. A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, op.cit., s. 79; por. id., *Organizacja...*, op.cit., s. 510; por. K. Koranyi, *Przywileje...*, op.cit., passim; por. W. Maisel, *Sądownictwo...*, op.cit., s. 130; por. J. Suproniuk, *Policja...*, op.cit., s. 85; por. J. Wyrozumski, op.cit., s. 32.

ze strony własnej administracji oraz udzielanie ochrony miastom przy tych działaniach, jednocześnie wymagając współdziałania z władzami państwowymi⁴². Przykładem jest tu przywilej Władysława Łokietka z dnia 6 września 1299 r.⁴³, który upoważniał Kalisz, Gniezno i Pyzdry do tworzenia takich przedstawicielstw oraz rozciągał obowiązujące proskrypcji⁴⁴ ogłoszonej w którymkolwiek z miast członkowskich na teren całego kraju. Ponadto przywilejem tym stwarzał także możliwość rozszerzenia tych działań na inne miasta⁴⁵. Działania te określił J. Wyrozumski jako „przedłużenie ramienia książęcego”⁴⁶. Niektóre miasta podejmowały wręcz współpracę w tym zakresie, zawiązując konfederacje w celu ścigania i karania sprawców przestępstw oraz osób proskrybowanych, oparte na zasadzie wzajemnych porozumień, zawieranych najczęściej pod patronatem władcy⁴⁷. Przykładami takich konfederacji są np. układ pomiędzy Poznaniem, Kaliszem, Gnieznom i Pyzdrami, zawarty za zgodą i wolą Komornika Królestwa Polskiego Fryderyka – namiestnika Wacława II, z dnia 27 listopada 1302 r.⁴⁸, konfederacja Głogowa, Żagania, Koźuchowa, Ścinawy, Szprotawy, Wschowy, Lubina i Góry z dnia 29 lipca 1310 r.⁴⁹, porozumienie pomiędzy Kaliszem a Wrocławiem, dotyczące wzajemnego wydawania złoczyńców, zatwierdzone przywilejem króla Kazimierza Wielkiego z dnia 17 lipca 1349 r.⁵⁰, czy też przymierze pomiędzy Poznaniem,

⁴² Por. A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, op.cit., s. 79; por. W. Maisel, *Sądownictwo...*, op.cit., s. 131–133.

⁴³ Por. KDW, T. 2, op.cit. Nr 820.

⁴⁴ Na temat proskrypcji (banicja), por. szerzej: W. Maisel, *Poznańskie...*, op.cit., s. 100–107.

⁴⁵ Por. A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, op.cit., s. 79; por. M. Bogucka, H. Samsonowicz, *Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1986, s. 295; por. W. Kościelniak, K. Walczak, *Kronika miasta Kalisza*, Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Kalisz 1989, I Wydanie Internetowe K. Płociński, „Mikrosat”, Kalisz 1998, *Miasto lokacyjne (1233–1350)*, <http://www.info.kalisz.pl/kronika/index.html>; por. W. Maisel, *Poznańskie...*, op.cit., s. 106; por. id., *Sądownictwo...*, op.cit., s. 129–131; por. J. Wyrozumski, op.cit., s. 32.

⁴⁶ Por. ibidem.

⁴⁷ Por. M. Filar, op.cit., s. 5; por. W. Maisel, *Sądownictwo...*, op.cit., s. 117–118, 129; por. M. Mączyński, *Ochrona...*, op.cit., s. 17; por. J. Wyrozumski, op.cit., s. 32–33.

⁴⁸ Por. M. Bogucka, H. Samsonowicz, *Dzieje...*, op.cit., s. 295; por. W. Maisel, *Poznańskie...*, op.cit., s. 106, 266, 278; por. id., *Przywileje...*, op.cit. Nr 15, s. 22–23; por. id., *Sądownictwo...*, op.cit., s. 119; por. J. Ptaśnik, *Miasta...*, op.cit., s. 217; por. J. Wyrozumski, op.cit., s. 32; por. KDW, T. 2, op.cit. Nr 858.

⁴⁹ Por. M. Bogucka, H. Samsonowicz, *Dzieje...*, op.cit., s. 295; por. J. Ptaśnik, *Miasta...*, op.cit., s. 217; por. J. Wyrozumski, op.cit., s. 33; por. KDW, T. 2, op.cit. Nr 936.

⁵⁰ Por. M. Bogucka, H. Samsonowicz, *Dzieje...*, op.cit., s. 295; por. W. Maisel, *Sądownictwo...*, op.cit., s. 119; por. S. Piekarczyk, op.cit., s. 268; por. J. Ptaśnik, *Miasta...*, op.cit., s. 217; por. KDW, T. 2, op.cit. Nr 1287.

Kaliszem i Pyzdrami zawarte dnia 13 lipca 1350 roku⁵¹. Konfederacje miast w okresie rozbicia dzielnicowego oraz w okresie umacniania władzy królewskiej, dawały możliwość zapewnienia przynajmniej względnego ładu i porządku publicznego, co władcy niewątpliwie dostrzegli i wykorzystali. Przyznane uprawnienia nie miały na celu tworzenia wspólnych, czy też centralnych służb ochrony bezpieczeństwa publicznego, a raczej walkę z przestępczością pospolitą poprzez ściganie rozbójników, gwałcicieli, morderców i podpalaczy, tzw. łotrones⁵², pochodzących zarówno z pospolitego ludu jak również rycerzy – rabusiów (tzw. raubritterów)⁵³ oraz poprzez rozszerzenie działania proskrypcji na tereny innych miast – proskrybowanego w jednym mieście, pozostałe miasta były zobowiązane uważać za banitę⁵⁴. Jednocześnie z uprawnieniami władca nakładał również obowiązki na skonfederowane miasta. Przykładowo w przywileju z roku 1299, na skonfederowane miasta (zarówno te wymienione w przywileju, jak również te, które do konfederacji miałyby w przyszłości przystąpić) nałożono obowiązek ścigania przestępców w każdym przypadku krzyku, pod groźbą zastosowania sankcji wobec miast, które tego obowiązku nie wypełnią⁵⁵. W przywileju z roku 1302 nałożono na skonfederowane miasta obowiązek ścigania przestępcy, ukrywającego się w mieście lub jego pobliżu, nawet wówczas, gdy teren ten nie podlegał jurysdykcji tegoż miasta⁵⁶.

Miasta podejmowały również dalej idącą współpracę, przykładowo 16 sierpnia 1346 roku utworzono Związek Sześciu Miast Górnośląskich (Budziszyn, Zgorzelec, Kamieniec Łużycki, Lubań, Lubiniec, Żytawa)⁵⁷, a 29 września 1346 r. Związek Miast Księstwa Świdnicko – Jaworskiego (Jelenia Góra, Bolesławiec, Jawor, Lwówek Śląski, Świerzawa, Chojnów,

⁵¹ Por. M. Bogucka, H. Samsonowicz, *Dzieje...*, op.cit. s. 295; por. W. Maisel, *Poznańskie...*, op.cit., s. 106, 266, 278; por. id., *Przywileje...*, op.cit. Nr 16, s. 23–24; por. id., *Sądownictwo...*, op.cit., s. 119–120; por. S. Piekarczyk, op.cit., s. 286; por. J. Ptaśnik, *Miasta...*, op.cit., s. 217; por. J. Wyrozumski, op.cit., s. 33; por. KDW, T. 2, op.cit. Nr 1302.

⁵² Cyt. za: M. Filar, op.cit., s. 5.

⁵³ Por. Internetowa Encyklopedia PWN, <http://encyklopedia.pwn.pl/lista.php?co=raubritter>.

⁵⁴ Por. W. Maisel, *Sądownictwo...*, op.cit., s. 118–120, 129–130; por. J. Ptaśnik, *Miasta...*, op.cit., s. 217.

⁵⁵ Por. W. Maisel, *Sądownictwo...*, op.cit., s. 131.

⁵⁶ Por. ibidem, s. 119.

⁵⁷ Por. S. Firszt, op.cit., s. 182; por. S. Kocioł, *Osadnictwo serbołużyckie na terenie Saksonii*, [w:] *Rocznik Lubuski*, T. 27, cz. 2, *Przemiany ludnościowe na pograniczu lubuskim*, Zielona Góra 2001, s. 43 (autorka podaje datę założenia Związku na dzień 21.08.1346 r.).

Wleń, Złotoryja), zwany też Związkiem Obronnym Miast Śląskich⁵⁸. Związki te powstały w celu zabezpieczenia i ochrony wspólnych interesów miast oraz udzielania sobie wzajemnie pomocy. Miasta członkowskie tych związków były m.in. zobowiązane do wystawienia, proporcjonalnej do liczby mieszkańców, wspólnej siły zbrojnej, której głównym zadaniem była ochrona szlaków handlowych⁵⁹. W następnych latach miasta śląskie tworzyły jeszcze wiele różnych związków i konfederacji o charakterze wojskowo – obronnym, jak również typowo skierowanych na ochronę bezpieczeństwa publicznego. Przykładowo w roku 1435 został zawarty związek: Bolesławca, Jawora, Jeleniej Góry, Lwówka, Strzegomia i Świdnicy, mający na celu współpracę w ściganiu przestępców⁶⁰. Również na Pomorzu, w latach 1615 – 1623, działała obronna konfederacja Gdańska, Torunia i Elbląga⁶¹.

Niestety charakter ówczesnych związków i konfederacji, tworzonych przez polskie miasta był stosunkowo krótkotrwały i epizodyczny⁶². Związki te, nie rozwinęły się w jakąkolwiek trwałą organizację militarną, obronną, czy też polityczną. Nie stworzyły też żadnej siły o znaczeniu ogólnokrajowym, a ich oddziaływanie miało jedynie typowo lokalny charakter⁶³. Dopiero w kilka wieków później, 24 listopada 1789 r., z inicjatywy magistratu Starej Warszawy pod przewodnictwem prezydenta Jana Dekerta, polskie miasta podjęły udaną próbę skonfederowania się. Uchwalono „Akt zjednoczenia miast”, który w dniu 27 listopada 1789 r. podpisało dwustu dziewięćdziesięciu czterech delegatów, ze stu czterdziestu jeden miast królewskich (koronnych i litewskich), mający na celu opracowanie memoriału dotyczącego poprawy oraz uregulowania statusu prawnego miast i mieszczaństwa – inicjatywy tej nie poparł Kraków oraz kilka miast małopolskich. Memoriał ten przekazany władzom, doczekał się częściowej realizacji w postaci szeregu ustaw⁶⁴, a w szczególności: uchwalonej w dniu 18 kwietnia 1791 r. „Mia-

⁵⁸ Por. Z. Brusilo, *Z dziejów miasta*, [w:] „Głos Bolesławca” Nr 8, Bolesławiec 1993, s. 4; por. S. Firszt, op.cit., s. 182.

⁵⁹ Por. ibidem, s. 182–183; por. S. Kocioł, op.cit., s. 43.

⁶⁰ Por. Z. Brusilo, op.cit., s. 4.

⁶¹ Por. M. Bogucka, *Miasta a życie polityczne w Polsce XVI–XVII w.*, [w:] M. Kamler, A. Manikowski, H. Samsonowicz, A. Wyrobisz (red.), *Władza i społeczeństwo w XVI i XVII w. Prace ofiarowane Antoniemu Mączakowi w sześćdziesiątą rocznicę urodzin*, Warszawa 1989, s. 45.

⁶² Por. J. Wyrozumski, op.cit., s. 40–41.

⁶³ Por. M. Bogucka, *Miasta...*, op.cit., s. 44.

⁶⁴ Por. A. Ajnenkiel, *Konstytucje polskie*, Warszawa 1983, s. 53; M. Bogucka, H. Samsonowicz, *Dzieje...*, op.cit., s. 580–583; por. T. Lępkowski, op.cit., s. 663; J. Ptaśnik, *Miasta...*, op.cit., s.

sta nasze królewskie wolne w państwach Rzeczypospolitej”⁶⁵ (ogłoszonej w dniu 21 kwietnia 1791 r., która została uznana za część składową Ustawy Rządowej – Konstytucji 3 Maja⁶⁶) oraz uchwalonych później ustaw: „Urządzenie wewnętrzne miast wolnych Rzeczypospolitej w Koronie i Wielkim Księstwie Litewskim”⁶⁷ i „Urządzenie sądów miejskich i asesorii”⁶⁸.

1.3. Powstanie municypalnych służb ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego

W miarę rozwoju miast zamożne mieszczaństwo (patrycjat) wytworzyło reprezentację w postaci rady miejskiej początkowo z wójtem dziedzicznym⁶⁹ (w przypadku miast lokowanych na prawie magdeburskim), a następnie z burmistrzem (lub burmistrzami) na czele, jako zarządcą miasta⁷⁰. W przypadku miast lokowanych na prawie lubeckim oraz chełmińskim, organ w postaci rady miejskiej powstawał w momencie lokacji (przykładowo przywilej lokacyjny Chełmna i Torunia wymienia w sposób wyraźny przedstawicieli rady miejskiej – rajców)⁷¹. Z czasem do udziału w rządach miastem dopuszczono cechy rzemieślnicze i kupców⁷².

Kolejny etap rozwoju samorządu miejskiego, związany jest ze wzrostem pozycji rad miejskich. W miarę rozwoju społecznego oraz gospodarczego, zwłaszcza w dużych, zamożnych miastach, rady zaczęły dążyć do niezależnienia się od dominującego wójta dziedzicznego. Samorządy miast rozpoczęły wykupywać stanowiska dziedzicznych wójtów i same zaczęły przejmować ich bardzo szerokie kompetencje – zwłaszcza w miastach królewskich (w przypadku miast prywatnych zazwyczaj czynił to właściciel)⁷³.

345–353; por. W. Smoleński, *Mieszczaństwo warszawskie w końcu wieku XVIII*, Warszawa 1976, s. 126–135, 162–163.

⁶⁵ Por. *Volumina legum*, T. 9, Kraków 1889, s. 215–219.

⁶⁶ Por. *ibidem*, s. 220–225.

⁶⁷ Por. *ibidem*, s. 291–297.

⁶⁸ Por. *ibidem*, s. 301–313.

⁶⁹ Por. J. Ptaśnik, *Miasta...*, op.cit., s. 78.

⁷⁰ Por. J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, op.cit., s. 52; por. Z. Daszyńska-Golińska, op.cit., s. 31; por. S. Kutrzeba, *Historia...*, T. 1, op.cit., s. 49.

⁷¹ Por. K. Kamińska, *Sądownictwo...*, op.cit., s. 122–123.

⁷² Por. J. Ptaśnik, *Obrazki z przeszłości Krakowa*, Kraków 1902, s. 56–57.

⁷³ Por. A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, op.cit., s. 78; por. J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, op.cit., s. 93–94; por. M. Filar, op.cit., s. 5; por. K. Kamińska, *Lokacje...*, op.cit., s. 139–142; por. S. Kutrzeba, *Historia...*, T. 1, op.cit., s. 49–50, 102–105; por. R. Łaszewski, S. Salmonowicz, op.cit., s. 21; por. M. Mączyński, *Ochrona...*, op.cit., s. 15; por. S. Przygodzki,

Zarówno w okresie polokacyjnym, kiedy władzę w mieście sprawował dziedziczny wójt, jak również po przejęciu władzy przez rady miejskie, były niewątpliwie tworzone służby, urzędy, organy oraz stanowiska, którym powierzano niejako zawodowe wykonywanie kompetencji administracyjnych, czy też stróżów prawa, tj. w sferze ochrony bezpieczeństwa publicznego. Należy tu również nadmienić, iż w omawianym okresie funkcje sądownicze, stróżów prawa i administracyjne, nie były jeszcze rozdzielone.

Dawne urzędy miejskie były bardzo zróżnicowane, gdyż każde miasto kształtowało je w zależności od własnych potrzeb oraz wzorca, na jakim się oparło⁷⁴; ponadto podobnie jak sam ustrój miast podlegały one ciągłej ewolucji. Należy również zauważyć, iż w miastach królewskich na obsadę urzędów miejskich – zwłaszcza wyższych stanowisk, a nawet wybór rad miejskich, czy ławników, miał wpływ władca lub jego przedstawiciel, tj. starosta albo wojewoda, natomiast w miastach prywatnych faktyczna decyzja należała bezpośrednio do pana miasta⁷⁵.

Pierwotnie wójt, a następnie właściwy już samorząd miejski, kształtował kompetencje oraz liczebność poszczególnych służb w zależności od własnych potrzeb. Nie bez znaczenia pozostaje fakt, iż w omawianym okresie wszyscy mieszczanie byli zobowiązani do posiadania odpowiedniej broni oraz sprzętu do obrony własnego miasta zarówno przed wrogiem zewnętrznym⁷⁶, jak i wewnętrznym (zamieszki, pożary, epidemie)⁷⁷. Przykładowo dokument lokacyjny Lubuska regulował obronę bram miejskich w ten sposób, że jednej mieli bronić mieszczanie, a dla drugiej miała być powołana odrębna

---

op.cit., s. 5; por. J. Ptaśnik, *Miasta...*, op.cit., s. 40–41; por. J. Suproniuk, *Policja...*, op.cit., s. 29–30; por. Z. Wojciechowska, op.cit., s. 31–32.

⁷⁴ Por. K. Mecherzyński, op.cit., s. 11.

⁷⁵ Por. J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, op.cit., s. 94; por. Z. Górczak, *Miasteczka wielkopolskie w późnym średniowieczu*, [w:] „Poznański Rocznik Archiwalno–Historyczny”, *Rocznik X/XI* (2003/2004), Poznań 2004, s. 24–26; por. K. Kamińska, *Lokacje...*, op.cit., s. 143–144, 148; por. S. Kutrzeba, *Historia...*, T. 1, op.cit., s. 49, 102, 176; por. J. Łukaszewicz, op.cit., s. 150–152; por. K. Mecherzyński, op.cit., s. 57–59, 64–72; por. J. Ptaśnik, *Miasta...*, op.cit., s. 54, 60–78; por. id., *Obrazki...*, op.cit., s. 38–42; por. S. Weymann, *Przywileje lokacyjne miasta Kórnik*, [w:] *Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej*, Zeszyt 7, Kórnik 1959, s. 16–17; por. id., *Lokacja miasta Bnina*, [w:] *Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej*, Zeszyt 8, Kórnik 1963, s. 24–25; por. Z. Wojciechowska, op.cit., s. 32.

⁷⁶ Por. M. Baliński, *Historia...*, T. 2, op.cit., s. 38–39; por. K. Kamińska, *Lokacje...*, op.cit., s. 168, 176–177; por. J. Suproniuk, *Policja...*, op.cit., s. 37.

⁷⁷ Por. J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, op.cit., s. 52, 115; por. Z. Daszyńska-Golińska, op.cit., s. 32; por. S. Firszt, op.cit., s. 183; por. J. Moraczewski, op.cit., s. 28–29; por. J. Suproniuk, *Policja...*, op.cit., s. 37.

straż⁷⁸. W Krakowie z kolei dnia 30 czerwca 1574 r. uchwalono przepisy „Plebiscitum de securitate publica” regulujące tryb powołania oraz zachowanie mieszczan w przypadku niebezpieczeństwa, tj. swego rodzaju pospolitego ruszenia (określanego w literaturze strażą obywatelską)⁷⁹: na znak trębacza dany z wieży ratusza, wszyscy mieszkańcy zdolni do noszenia broni, byli zobowiązani stawić się w umówione miejsce do swojego dziesiątnika, który z kolei prowadził oddział do hetmana kwartału (Kraków podzielony był na cztery kwartały – cyrkuły, a dowództwo każdego z nich powierzone było początkowo czterem capitanei, a od XVI w. rotmistrzowi, nazywanemu również hetmanem) gdzie oczekiwano na rozkazy burmistrza⁸⁰. Innym przykładem są przepisy tzw. porządku ogniowego, wydane przez magistrat Poznania w drugiej połowie XVI w., według których wszyscy mieszcianie posiadający nieruchomości oraz cechy rzemieślnicze, byli zobowiązani do utrzymania sprzętu przeciwpożarowego oraz do uczestnictwa w akcji gaśniczej. W celu prowadzenia sprawnej akcji ratunkowej miasto było podzielone na dwie części, a rada miejska wybierała spośród siebie dwóch rajców – zwanych porucznikami, dla każdej połowy miasta. W przypadku pożaru, kiedy jeden z nich, w swojej połowie miasta, wraz z przydzielonymi do pomocy dwoma wiertelnikami kierował akcją ratunkową, drugi w swojej części miasta organizował straż w celu przeciwdziałania grabieżom i zamieszkom oraz udzielenia ewentualnej pomocy drugiej części miasta⁸¹. Innym obowiązkiem dotyczącym bezpieczeństwa, spoczywającym na obywatelach posiadających prawa miejskie oraz cechach rzemieślniczych, była obrona poszczególnych

⁷⁸ Por. K. Kamińska, *Lokacje...*, op.cit., s. 168, w przypisie 31.

⁷⁹ Por. A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, op.cit. s. 85; por. id., *Organizacja...*, op.cit., s. 515.

⁸⁰ Por. A. Grabowski, *Dawne zabytki miasta Krakowa. Przypomnienia przeszłości o niektórych starożytnych zwyczajach mieszczan krakowskich, o bramach, basztach i wszelakich tej niegdyś stolicy kraju obronach, z dodatkiem różnych do dziedziny pamiątek należących wiadomości*, Kraków 1850, s. 50–53; F. Piekosiński, *Prawa, przywileje i statuta miasta Krakowa (1507–1795)*, T. 1 (1507–1586) Zeszyt 1, [w:] „Acta Historica res Gestas Poloniae Illustrantia”, T. 8, Kraków 1885 Nr 240, s. 303–304; por. J. Ptaśnik, *Miasta...*, op.cit., s. 203; por. J. Suproniuk, *Policja...*, op.cit., s. 38;

⁸¹ Por. A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, op.cit., s. 78; por. id., *Organizacja...*, op.cit., s. 508–509; szerzej na temat „porządku ogniowego” w Poznaniu por. J. Łukaszewicz, op.cit., s. 198–199.

odcinków murów oraz baszt i bram miejskich⁸². Ponadto mieszczanie zobowiązani byli również do pełnienia warty nocnej także w czasie pokoju⁸³.

Jednocześnie należy zauważyć, iż liczebność służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo miasta, tj. obronę murów miejskich, bywała również regulowana przez pana miasta, czego liczne przykłady znajdujemy zwłaszcza w przypadku dużych miast. W Poznaniu książę Przemysław I wraz z bratem Bolesławem Pobożnym, w akcie lokacyjnym z roku 1253⁸⁴, zobowiązali się dla bezpieczeństwa miasta, do wystawienia i utrzymania na własny koszt czterech stróżów oraz dwóch kuszników⁸⁵. Władysław Łokietek w przywileju dla miasta Poznania z dnia 1 września 1299 r.⁸⁶ zamiast obiecowanych strażników i kuszników, nadał część wsi Górczyn, z której dochody miały pokryć ich zatrudnienie i utrzymanie, jednocześnie zwiększając liczbę kuszników do czterech⁸⁷. Przywilej ten ponownie potwierdził i transumował Zygmunt August dnia 17 lutego 1552 r.⁸⁸. W roku 1663 magistrat poznański zatrudniał sześćdziesięciu żołnierzy, a w 1694 r. zredukowano ich liczbę do trzydziestu pięciu i następnie trzydziestu dwóch strażników⁸⁹. W Krakowie, w roku 1578 król Stefan Batory określił stan straży na pięćdziesięciu ludzi pieszych utrzymywanych ze skarbu miejskiego⁹⁰, w roku 1659 podjęto uchwałę, aby miasto utrzymywało stu dwudziestu ludzi, a w roku 1667 reskryptem króla Jana III Sobieskiego miasto zostało zobowiązane do utrzymywania stu pieszych (w miejsce dwustu osobowego oddziału wojska koronnego); w roku 1700 magistrat podjął uchwałę o zmniejszeniu liczby piechoty miejskiej do dwudziestu czterech⁹¹. Natomiast w Toruniu od roku 1601 magistrat utrzymywał osiemdziesięcioosobowy oddział w skład, którego

⁸² Por. S. Firszt, op.cit., s. 186; por. J. Suproniuk, *Policja...*, op.cit., s. 36. Podział zadań oraz obrony miasta Krakowa opisuje szerzej: A. Grabowski, op.cit., s. 23–37, 44–46, 50–56, 83–87.

⁸³ Por. J. Suproniuk, *Miejskie...*, op.cit., s. 117–118; por. id., *Policja...*, op.cit., s. 44.

⁸⁴ Por. W. Maisel, *Przywileje...*, op.cit. Nr 3, s. 4–11; por. KDW, T. 1, op.cit. Nr 321.

⁸⁵ Por. K. Kamińska, *Lokacje...*, op.cit., s. 177; por. J. Łukaszewicz, op.cit., s. 48–49; por. W. Maisel, *Sądownictwo...*, op.cit., s. 239; por. J. Suproniuk, *Miejskie...*, op.cit., s. 118–119; por. id., *Policja...*, op.cit., s. 52–53.

⁸⁶ Por. W. Maisel, *Przywileje...*, op.cit. Nr 13, s. 20–21; por. KDW, T. 2, op.cit. Nr 819.

⁸⁷ Por. S. Piekarczyk, op.cit., s. 136; por. W. Maisel, *Sądownictwo...*, op.cit., s. 239; por. J. Suproniuk, *Miejskie...*, op.cit., s. 119; por. id., *Policja...*, op.cit., s. 53.

⁸⁸ Por. W. Maisel, *Przywileje...*, op.cit. Nr 128, s. 141–142.

⁸⁹ Por. A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, op.cit., s. 86; por. id., *Organizacja...*, op.cit., s. 516; por. J. Łukaszewicz, op.cit., s. 56.

⁹⁰ Por. M. Mączyński, *Ochrona...*, op.cit., s. 16; por. K. Mecherzyński, op.cit., s. 237.

⁹¹ Por. A. Grabowski, op.cit., s. 105–110.

od drugiej połowy XVII w., wchodził dwunastoosobowy oddział konny⁹². W Warszawie za czasów Augusta II oddziały wojska miejskiego liczące sto osób składały się z polskiego i cudzoziemskiego autoramentu, a za czasów Augusta III liczebność ich została zmniejszona do dwudziestu czterech żołnierzy pod dowództwem wachmistrza⁹³.

Wreszcie o liczebności służb ochrony porządku publicznego w równym stopniu decydowało faktycznie istniejące zapotrzebowanie na ich usługi, jak i zasobność kasy miejskiej. W Legnicy dwu – trzy osobowy oddział pachołków miejskich powstał 22 października 1347 roku⁹⁴. W Poznaniu według rachunków miejskich do 1561 r. było sześciu pachołków, a do 1578 r. było czterech strażników bramnych i trzech strażników nocnych⁹⁵. W Krakowie według rachunków miejskich liczba strażników w latach 1390–1397 wahała się od czternastu do dwudziestu dwóch⁹⁶, a w roku 1500 magistrat zatrudniał dwunastu pachołków oraz czterech łuczników, zobowiązanych do służby konnej, natomiast w roku 1620 dziesięciu pachołków i dwunastu hajduków⁹⁷. W przywileju miasta Łobzenice z XVII w., prywatny właściciel Jan Łacki określił: „(...) ku dobremu miasta tego i ochronie wolności jego w każdym przypadku, postanawiam, ażeby w tem mieście zawsze było sześciu pachołków, ludzi do każdej okazyi sposobnych i dobrego serca, którzy mogą być wybierani z pospółstwem, gminu pospolitego i uboższego, takowych jednak, którzyby possessye swoje mieli. Z tych sześciu pachołków czterech miasto, a dwóch synagoga żydowska lennikiem (...)”⁹⁸.

Ponadto oprócz służb municypalnych w miastach – szczególnie królewskich – stacjonowały również służby „państwowe”, w postaci różnego rodzaju oddziałów pachołków grodzkich oraz wojska koronnego, tzw. praesidia, znajdujących się w dyspozycji starostów. Oddziały te również wspomagały działalność lokalnych służb w ochronie porządku publicznego⁹⁹. Stąd

⁹² Por. E. Tomczak, *Twierdza Toruń w XVII i XVIII wieku*, [w:] „Rocznik Toruński” Nr 10, Toruń 1975, s. 220.

⁹³ Por. J. Kitowicz, *Opis obyczajów i zwyczajów za panowania Augusta III*, T. 3, Petersburg i Mohylew 1855, s. 37; por. A. Misiuk, *Administracja spraw wewnętrznych w Polsce (od połowy XVIII wieku do współczesności)*. Zarys dziejów, Olsztyn 2005, s. 18.

⁹⁴ Por. S. Firszt, op.cit., s. 183.

⁹⁵ Por. J. Suproniuk, *Miejskie...*, op.cit., s. 120.

⁹⁶ Por. S. Firszt, op.cit., s. 183; por. J. Suproniuk, *Miejskie...*, op.cit., s. 120.

⁹⁷ Por. A. Grabowski, op.cit., s. 105.

⁹⁸ Cyt. za: A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, op.cit., s. 84.

⁹⁹ Por. A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, op.cit., s. 87; 89; por. id., *Organizacja...*, op.cit., s. 517–519;

też liczebność poszczególnych służb municypalnych w różnych miastach oraz okresach była rozmaita i wahała się od kilku do kilkudziesięciu osób, a stosunkowo nieliczne zawodowe służby były wystarczające do utrzymania porządku.

1.4. Organy, urzędnicy i funkcjonariusze municypalni zajmujący się ochroną porządku

Dokładniejsze określenie funkcji poszczególnych organów, urzędników, czy też funkcjonariuszy samorządów miejskich, niekiedy licznych i pełniących różne funkcje, miało miejsce w wielkich miastach. Praktycznie o podziale zadań i obowiązków pomiędzy poszczególnych urzędników i funkcjonariuszy możemy mówić dopiero od chwili przejęcia władzy przez rady miejskie. Często różni urzędnicy wykonywali podobne zadania oraz wzajemnie się uzupełniali. Również nie wszystkie stanowiska występowały w poszczególnych miastach. Często różne funkcje były łączone – szczególnie w mniejszych miastach.

W mieście naczelną władzę sprawował burmistrz wraz z radnymi¹⁰⁰, którzy tworzyli zwierzchnią magistraturę miasta: „Przy nich udział władzy rządzącej, stróża praw i swobód miejskich, porządek, bezpieczeństwo publiczne”¹⁰¹. Do obowiązków rady miejskiej, zwanej też urzędem radzieckim, należało m.in. strzec praw i przywilejów miejskich, rozsądzać spory, sprawować nadzór nad kupcami, handlarzami i rzemieślnikami, nadzorować miary i wagi, kontrolować przestrzeganie prawa, a szczególnie wilkierzy, uchwał i zarządzeń miejskich oraz karać tych, którzy wykraczali przeciw wszelkiego rodzaju przepisom, rozsądzać spory, strzec porządku publicznego, bezpieczeństwa przeciwpożarowego oraz bezpieczeństwa zewnętrznego miasta. Do ich zadań należało również stać na straży moralności mieszczan i przeciwdziałać grom hazardowym: „(...) gry szkodliwych i nieuczciwych, jako kart, kostek i innych, które by się nie godziły, zabraniać i wykorzeniać”¹⁰² oraz sprawować nadzór i działalność socjalną: „rozterków w mieściech nie dopuszczać, sierot i wdów uciśnienia w sprawiedliwości bronić”¹⁰³. Ponadto w zakresie bezpieczeństwa rada miejska była zobowiązana do napraw

¹⁰⁰ Por. Z. Góralski, op.cit., s. 122.

¹⁰¹ Cyt. za: K. Mecherzyński, op.cit., s. 81.

¹⁰² Cyt. za: B. Groicki, *Porządek sądów i spraw miejskich prawa majdeburskiego w Koronie Polskiej*, Warszawa 1953, s. 30.

¹⁰³ Cyt. za: ibidem.

i nadzoru nad stanem murów miejskich oraz była odpowiedzialna za uzbrojenie i wyposażenie miasta¹⁰⁴.

Połączone instytucje burmistrza i rajców (wykonujące władzę administracyjną i cywilno – sądową) oraz wójta (wykonującego władzę policyjną i kryminalno – sądową) tworzyły magistrat¹⁰⁵. Swoje obowiązki w zakresie administracji oraz bezpieczeństwa i porządku publicznego magistrat wykonywał poprzez wybieranych lub zatrudnianych urzędników i funkcjonariuszy¹⁰⁶.

Najwyższym urzędnikiem municypalnym był burmistrz – od drugiej połowy XVII w., w dużych miastach nazywany prezydentem¹⁰⁷, wybierany z grona rajców, przewodniczył radzie i reprezentował ją na zewnątrz oraz mógł wydawać zarządzenia w sprawach porządkowych. W miarę ewolucji samorządu miejskiego, różny był sposób wyboru burmistrza oraz długość kadencji. Do jego głównych zadań należało przewodniczenie radzie i reprezentowanie jej na zewnątrz oraz był wykonawcą jej uchwał. W zakresie bezpieczeństwa i porządku publicznego burmistrz był zobowiązany do utrzymania bezpieczeństwa przeciwpożarowego, a także bezpieczeństwa publicznego oraz porządku w mieście. Ponadto sprawował funkcje sędownicze: jednoosobowo oraz jako przewodniczący rady i sądu radzieckiego¹⁰⁸. Zastępcą prezydenta był wiceprezydent (jego status ugruntował się w drugiej połowie XVIII w.), do którego kompetencji należała władza policyjna wraz ze zwierzchnością nad miejskimi służbami bezpieczeństwa¹⁰⁹.

Wójt dziedziczny, jak wcześniej wspomniano¹¹⁰, sprawował początkowo całość władzy w mieście, natomiast po przejęciu władzy przez radę miejską, utracił większość swoich kompetencji na rzecz rady. Wójtowi pozostawiono nieliczne kompetencje policyjne oraz funkcje sędownicze, tj. jako

¹⁰⁴ Por. Z. Góralski, op.cit., s. 121; por. B. Groicki, op.cit., s. 30–31; por. K. Kamińska, *Lokacje...*, op.cit., s. 151–152; por. id., *Sądownictwo...*, op.cit., s. 123–126; por. M. Mączyński, *Ochrona...*, op.cit., s. 15; por. K. Mecherzyński, op.cit., s. 82–83, 98–104; por. A. Misiuk, *Administracja...*, op.cit., s. 16; por. S. Piekarczyk, op.cit., s. 222.

¹⁰⁵ Por. J. Łukaszewicz, op.cit., s. 152, por. K. Mecherzyński, op.cit., s. 20.

¹⁰⁶ Por. K. Kamińska, *Lokacje...*, op.cit., s. 151; por. J. Łukaszewicz, op.cit., s. 157; por. K. Mecherzyński, op.cit., s. 83, 98, 213, 236; por. A. Misiuk, *Administracja...*, op.cit., s. 16.

¹⁰⁷ Por. Z. Góralski, op.cit., s. 115.

¹⁰⁸ Na temat burmistrza por. szerzej: Z. Góralski, op.cit., s. 16; K. Kamińska, *Lokacje...*, op.cit., s. 149; id., *Sądownictwo...*, op.cit., s. 127–129; J. Łukaszewicz, op.cit., s. 158–160; W. Maisel, *Sądownictwo...*, op.cit., s. 118–115, 184–186; K. Mecherzyński, op.cit., s. 59–61, 74–76; J. Ptaśnik, *Miasta...*, op.cit., s. 78–79; id., *Obrazki...*, op.cit., s. 46, 74–76, 79–81, 84–85.

¹⁰⁹ Por. Z. Góralski, op.cit., s. 175.

¹¹⁰ Na ten temat wspomniano już na przestrzeni niniejszej pracy.

przewodniczącego ławy oraz w niektórych sprawach jako sędziego mającego kompetencje sędzić jednoosobowo¹¹¹ – stąd nazywano go również wójtem sądowym. Wójt również należał do grupy urzędników wybieranych przez radę miejską¹¹². Kadencja wójta trwała jeden rok. Zastępcy wójta wypełniali obowiązki podczas jego nieobecności i byli wyznaczani najczęściej spośród ławników, według pozycji na liście ławników¹¹³. W niektórych miastach funkcja podwójciego lub landwójta (przy czym należy odróżnić landwójta jako urzędnika książęcego, funkcjonującego w okresie rozbicia dzielnicowego¹¹⁴) występowała jako samodzielne stanowisko¹¹⁵. Przykładowo w Poznaniu mianem landwójta określano przewodniczącego ławy w niektórych przedmieściach oraz wsiach znajdujących się pod jurysdykcją miejską¹¹⁶, podobne funkcje we Lwowie sprawowali podwójci¹¹⁷. W Krakowie natomiast podwójci sprawowali głównie funkcje sądownicze w drobnych sprawach, których wartość nie przekraczała 10 grzywien, między ubogimi, rozpatrywane bezzwłocznie i niepodlegające apelacji¹¹⁸. Landwójtowie oprócz funkcji administracyjnych i sądowniczych zobowiązani byli również do czuwania nad bezpieczeństwem i porządkiem. Zastępcy wójta, podwójci oraz landwójtowie należeli również do grupy urzędników wybieralnych. Na przedmieściach miast występowali również starsi uliczni, którzy sprawowali zarówno funkcje administracyjne, jak i policyjne oraz sądownicze w drobnych sprawach karnych. W zakresie bezpieczeństwa byli zobowiązani ustanawiać straż nocną, dbać o porządek i bezpieczeństwo publiczne, ze szczególnym uwzględnieniem bezpieczeństwa przeciwpożarowego. Przykładowo w Poznaniu, na przedmieściu Łacina, rada miejska wybierała czterech starszych ulicznych spośród ośmiu kandydatów wskazanych przez pospólstwo, tzw. ulicznych¹¹⁹.

¹¹¹ Na temat wójta por. szerzej: Z. Góralski, *op.cit.*, s. 182–183; B. Groicki, *op.cit.*, s. 32–33; J. Łukaszewicz, *op.cit.*, s. 160–161; W. Maisel, *Sądownictwo...*, *op.cit.*, s. 115–116, 190; K. Mecherzyński, *op.cit.*, s. 17–20. Na temat kompetencji sołtysa w miastach lokowanych na prawie chełmińskim por. szerzej: K. Kamińska, *Sądownictwo...*, *op.cit.*, s. 129–133.

¹¹² Por. Z. Góralski, *op.cit.*, s. 183; por. W. Maisel, *Sądownictwo...*, *op.cit.*, s. 189.

¹¹³ Por. W. Maisel, *Sądownictwo...*, *op.cit.*, s. 188.

¹¹⁴ Por. *ibidem*, s. 200–201.

¹¹⁵ Por. A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, *op.cit.*, s. 78.

¹¹⁶ Por. W. Maisel, *Sądownictwo...*, *op.cit.*, s. 201–202.

¹¹⁷ Por. A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, *op.cit.*, s. 78.

¹¹⁸ Por. Z. Góralski, *op.cit.*, s. 114–115; por. K. Mecherzyński, *op.cit.*, s. 234–235.

¹¹⁹ Na temat starszych ulicznych por. szerzej: A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, *op.cit.*, s. 78; *id.*, *Organizacja...*, *op.cit.*, s. 509; W. Maisel, *Sądownictwo...*, *op.cit.*, s. 105–106, 200, 396–397.

Kwaternicy (w Krakowie przykładowo zwani też *capitanei*, a od XVI w. rotmistrzami lub hetmanami kwartału) pierwotnie byli mianowani w ramach organizacji obrony miast (w dużych miastach podzielonych na kwartały), w celu sprawniejszego kierowania i dowodzenia. Byli przełożonymi dziesiątków pospolitego ruszenia mieszczan. Wyznaczała ich rada miejska, a bezpośrednio podlegali hutmanowi lub burmistrzowi. Swoje funkcje pełnili bezpłatnie. Z czasem zaczęto obarczać ich innymi obowiązkami: kontrolą uzbrojenia, stanu murów, baszt, wież oraz budynków i ich zabezpieczenia przeciwpożarowego. W niektórych miastach tworzono tzw. urzędy kwatery, a do pomocy kwaternikom przydzielano pachółków kwaternych. Zaczęto również powierzać im funkcje typowo policyjne, sprawdzali, kto z powierzonego kwartału został przyjęty do prawa miejskiego, jakie są źródła i wysokość dochodów mieszkańców oraz dbali o porządek na ulicach. Ponadto przykładowo toruńscy kwaternicy, na początku XVI w., wykonywali czynności policyjne w sprawach nieletnich – wyszukiwali opiekunów osieroconym nieletnim oraz sprawowali nadzór nad majątkiem nieletnich przed podziałem spadku. W niektórych miastach, wspomagali działania straży miejskich, a nawet pełnili funkcje straży¹²⁰.

Instygator zasadniczo pełnił funkcję oskarżyciela publicznego oraz wykonywał policję sądową. Do jego zadań należało przeprowadzenie wstępnego śledztwa oraz pozwanie sprawcy zbrodni czy przestępstwa przed sąd. Ponadto z urzędu pozywał osoby zakłócające funkcjonowanie magistratu. Również do jego obowiązków należało informowanie władz o wszelkich naruszeniach przepisów oraz o niemoralnym prowadzeniu się mieszkańców. W niektórych miastach zakres obowiązków instygatora był jednak znacznie szerszy. Przykładowo do obowiązków instygatora rzeszowskiego należała kontrola wart, stanu mostów, dróg i obiektów komunalnych, kontrola miar i wag, czuwanie nad porządkiem i czystością w czasie targów oraz w jatkach rzeźniczych. Instygator ściągał także podatki dla pana miasta. Również do jego obowiązków należało ściganie i chwywanie złodziei oraz kobiet lekkich obyczajów. Ponadto był on zobowiązany do czuwania nad moralnością mieszkańców, ich bezpieczeństwem życia i mienia oraz nad bezpieczeństwem przeciwpożarowym. W Poznaniu, m.in. do obowiązków instygatora należało dogłądanie aresztantów, a w drugiej połowie XVIII w., wspólnie

¹²⁰ Por. A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, op.cit., s. 82; por. id., *Organizacja...*, op.cit., s. 513; por. J. Suproniuk, *Policja...*, op.cit., s. 34–35.

z hutmanem, miał obowiązek kontroli i zatrzymywania osób symulujących kalectwo i starość¹²¹.

Sydyk, zwany też przedstawicielem miasta, był urzędnikiem, do którego zadań należało prowadzenie, obrona i reprezentowanie na zewnątrz wszystkich spraw miasta. Ponadto zajmował się egzekwowaniem podatków, zwłaszcza od opornych płatników – działając jako swego rodzaju policja podatkowa. W niektórych miastach sydykowi powierzano również inne funkcje. Przykładowo sydykowi warszawskiemu powierzono również funkcje policyjne, uzupełniając w ten sposób działalność straży marszałkowskiej, szczególnie wobec mieszkańców narodowości żydowskiej. U schyłku niepodległości Rzeczypospolitej, za pozwoleniem marszałka, rozszerzono jego kompetencje na sprawy kryminalne ludności nieżydowskiej. Do pomocy miał on specjalną służbę, złożoną z tzw. szkolników¹²², którzy wykorzystując w swojej pracy metody szpiegowskie, byli zaczątkiem tajnej policji¹²³.

Lonarowie lub lonherowie to urzędnicy do zadań, których obok zarządu skarbem miasta i jego finansów należały: nadzór nad zaopatrzeniem arsenału miejskiego, opieka i nadzór nad stanem budynków komunalnych, murów i baszt miejskich, wałów obronnych, studzien, wodociągów, ulic, dróg, mostów, placów targowych i kramów oraz ogólny nadzór nad czystością i porządkiem w mieście¹²⁴. Lonarowie wybierani byli zazwyczaj z grona rajców, przez radę miejską w pełnym składzie. Kadencja lonherów trwała jeden rok. Przykładowo w Krakowie rada pełna wybierała dwóch lonarów – po jednym ze składu starej i siedzącej rady¹²⁵, w Lublinie natomiast powoływano jednego¹²⁶. Najbardziej rozbudowany urząd lonarów występował we

¹²¹ Na temat instygatora por. szerzej: A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, op.cit., s. 79–80; id., *Organizacja...*, op.cit., s. 510–511; B. Groicki, op.cit., s. 67; J. Łukaszewicz, op.cit., s. 164; W. Maisel, *Sądownictwo...*, op.cit., s. 219–221; A. Misiuk, *Administracja...*, op.cit., s. 16; J. Ptaśnik, *Miasta...*, op.cit., s. 201.

¹²² Pierwotnie szkolnicy byli woźnymi sądów żydowskich – por. Z. Góralski, op.cit., s. 156.

¹²³ Na temat działalności sydyka oraz szkolników por. szerzej: A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, op.cit., s. 80; id., *Organizacja...*, op.cit., s. 511; W. Maisel, *Sądownictwo...*, op.cit., s. 217–219; S. Milewski, *Ciemne sprawy dawnych warszawiaków*, Warszawa 1982, s. 300–301; A. Misiuk, *Administracja...*, op.cit., s. 16; J. Ptaśnik, *Miasta...*, op.cit., s. 198–201.

¹²⁴ Na temat lonherów por. szerzej: Z. Góralski, op.cit., s. 74; K. Mecherzyński, op.cit., s. 214–217; W. Maisel, *Dzieje polityczne miasta, administracja, wojskowość*, [w:] W. Rusiński (red.), *Dzieje Kalisza*, Poznań 1977, s. 124–125; J. Ptaśnik, *Miasta...*, op.cit., s. 185–192.

¹²⁵ Por. Z. Góralski, op.cit., s. 74; por. K. Mecherzyński, op.cit., s. 215; por. J. Ptaśnik, *Obrazki...*, op.cit., s. 51.

¹²⁶ Por. J. Ptaśnik, *Miasta...*, op.cit., s. 186–187.

Lwowie od roku 1663 – składał się on z trzech kas (królewskiej, miejskiej oraz wodociągów i dróg), a każda z nich składała się z trzech lonherów (rajcy, ławnika i członka czterdziestu mężów)¹²⁷. W niektórych miastach nie powoływano lonarów, a ich funkcje pełnili szafarze (w Poznaniu nazywani również administratorami). Przykładowo w Kaliszu zarządzali majątkiem i skarbem miejskim, ściągali podatki i opłaty, sprawowali pieczę nad murami i mostami, ekspediowali wozy na wojnę, nadzorowali sprzedaż soli i wapna, wynajmowanie bud jarmarcznych oraz pilnowali gospodarki rolnej w miejskich folwarkach. W Poznaniu wykonywali podobne funkcje, dodatkowo sprawując funkcje sądownicze w sprawach cywilnych mieszkańców wsi i przedmieść podlegających jurysdykcji miejskiej. Ponadto szafarze wyznaczali lokalne władze tychże przedmieść i wsi oraz przyjmowali od nich przysięgi. Najczęściej władze miejskie wybierały szafarzy po jednym z trzech kolegów: radzieckiego, ławniczego i pospółstwa¹²⁸.

Wiertelnicy, to urzędnicy miejscy, zajmujący się głównie działami i rozgraniczeniami nieruchomości (zarówno gruntów i budynków). Ponadto wykonywali tzw. policję budowlaną, kontrolując przestrzeganie przepisów budowlanych oraz wspomagali inne służby w ich działaniach¹²⁹.

Tutnarowie – urząd występujący w Krakowie, do którego zadań należała policja targowa. Byli przełożonymi targowisk miejskich, zarządzali obrotem handlowym, kontrolowali przestrzeganie ustalonych cen i „taniości słusznej” oraz dbali, aby nie zabrakło żywności w mieście¹³⁰.

Innym przykładem miejskiego urzędnika zajmującego się policją handlową był tłumacz. Występował on w miastach południowo – wschodniej Rzeczypospolitej. Do jego obowiązków należała kontrola przestrzegania przepisów handlowych, opieka i kontrola cudzoziemskich kupców oraz pobieranie od nich podatku za przywiezione towary. Jednakże do najważniejszych obowiązków tłumacza należał, według dzisiejszej terminologii, „kontrwywiad” prowadzony zarówno na rzecz miasta jak i państwa. Miał on obowiązek informować władze o zachowaniu oraz czynach obcych kupców

¹²⁷ Por. *ibidem*, s. 190–191.

¹²⁸ Na temat szafarzy por. szerzej: K. Kamińska, *Sądownictwo...*, *op.cit.*, s. 141–142; J. Łukasiewicz, *op.cit.*, s. 162–163; W. Maisel, *Dzieje...*, *op.cit.*, s. 124–125; *id.*, *Sądownictwo...*, *op.cit.*, s. 107–108, 199.

¹²⁹ Na temat wiertelników por. szerzej: Z. Góralski, *op.cit.*, s. 175; K. Mecherzyński, *op.cit.*, s. 226–234; J. Ptaśnik, *Miasta...*, *op.cit.*, s. 212.

¹³⁰ Na temat tutnarów por. szerzej: Z. Góralski, *op.cit.*, s. 156; K. Mecherzyński, *op.cit.*, s. 217, 236.

przeciwko miastu oraz państwu. Ponadto był on zobowiązany pilnować, aby w przebraniu kupieckim nie przenikali do kraju szpiedzy. Do pomocy tłumacz posiadał również zaprzysiężonych, tzw. baryszników¹³¹.

W miastach pomorskich tworzone były, tzw. urzędy wetowe, składające się z panów wetowych. Wykonywali oni przede wszystkim policję targową i handlową – kontrolowali miary i wagi, ujawniali wszelkie przestępstwa, które popełniały osoby zajmujące się handlem oraz sprawowali sądownictwo w sprawach o przekroczenie miejskich przepisów regulujących handel. Ponadto sprawowali policję sanitarną i obyczajową. Przykładowo w Gdańsku mieli pilnować, aby w czasie karnawału nie tańczono niestosownych tańców. W Toruniu urząd ten składał się od 1623 r. z dziewięciu osób: jednego rajcy, po dwóch przedstawicieli ławy staromiejskiej i nowomiejskiej oraz czterech mieszczan – przedstawicieli III ordynku. Kadencja rajcy w urzędzie wetowym trwała rok, a pozostałych członków trzy lata. Do pomocy panom wetowym przydzielano, tzw. pachołków wetowych¹³².

Woźny sądowy (miejski), zwany też podwojskim, do którego najważniejszych zadań należało wykonywanie policji sądowej, zawiadamianie ławników i stron, asysta przy oględzinach, obdukcjach, rewizjach i egzekucjach, aresztowanie podejrzanego, zabezpieczenie rzeczy, publikowanie – ogłaszanie wyroków oraz wiadomości urzędowych. Często woźny występował jako zastępca strony lub nawet obrońca, a niekiedy jako oskarżyciel publiczny lub z ramienia powoda. Pełnił on również funkcję dzisiejszego komornika sądowego, dokonując zajęcia ruchomości oraz nieruchomości. Woźny sprawował też nadzór nad więzieniem miejskim. Charakterystycznym jest fakt, iż był on jedynym urzędnikiem, którego obowiązywał zakaz noszenia broni¹³³.

Kat, czyli mistrz sprawiedliwości, zwany też egzekutorem świętej sprawiedliwości, odgrywał znaczącą rolę w średniowiecznym wymiarze sprawiedliwości. Do jego podstawowych zadań należało torturowanie osób

¹³¹ Na temat tłumacza por. szerzej: A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, op.cit., s. 78–79; id., *Organizacja...*, op.cit., s. 509; Z. Góralski, op.cit., s. 156–157; W. Łoziński, *Patrycyat i mieszczczeństwo lwowskie w XVI i XVII wieku*, Lwów 1890, s. 217–220; A. Misiuk, *Administracja...*, op.cit., s. 16; J. Ptańnik, *Miasta...*, op.cit., s. 211–212.

¹³² Na temat urzędu wetowego i panów wetowych por. szerzej: A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, op.cit. s. 81; id., *Organizacja...*, op.cit., s. 513; K. Kamińska, *Sądownictwo...*, op.cit., s. 140.

¹³³ Na temat woźnego, por. szerzej: A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, op.cit. s. 81; B. Groicki, op.cit., s. 54–56; K. Kamińska, *Sądownictwo...*, op.cit., s. 151–153; W. Maisel, *Sądownictwo...*, op.cit., s. 212–217.

podejrzanych o popełnienie przestępstwa oraz egzekucje wyroków karnych (kary cielesne, wyświecenie, kary śmierci). Obok tych funkcji kat zajmował się z urzędu nadzorem nierządu w mieście – nierazko prowadząc dom publiczny. Był on również swego rodzaju organem kontroli oraz policji sanitarnej i weterynaryjnej. Wykonywał on czynności związane z wyłapywaniem bezpańskich zwierząt, oczyszczaniem miejsc publicznych z padliny i innych nieczystości, oczyszczaniem i wywożeniem wszelkich nieczystości z terenów nieruchomości. Ponadto zdarzały się miasta, w których kat zajmował się leczeniem ludzi i zwierząt, zwłaszcza złamań i zwichnięć – wykorzystując przy tym doskonałą znajomość anatomii. Kat osobiście wykonywał z reguły jedynie niektóre wyroki – ścięcie mieczem lub toporem, łamanie kołem czy spalenie na stosie. Wszelkie inne czynności, zarówno tortury, kary cielesne, inne rodzaje kary śmierci oraz czynności porządkowe, jako uznawane za hańbiące, były wykonywane przez jego pomocników: oprawców, hycli, butli, rakarzy, szargarzy, łupieży – kat nadzorował oraz kierował tymi czynnościami. Zarówno kat oraz jego pomocnicy byli zatrudniani na podstawie umowy. Wobec faktu, iż usługi tego typu były stosunkowo drogie, nie wszystkie miasta mogły zatrudnić kata, co powodowało, że czasami kilka miast zatrudniało jednego kata, a czasami miasta wynajmowały go, od siebie. Kat miejski wykonywał nie tylko wyroki sądów miejskich, ale również wyroki wszystkich sądów z wyjątkiem wojskowych. Kat zasadniczo podlegał hutmanowi, jednakże przykładowo w Poznaniu, przełożonym kata był wójt. Kat jako jedyny funkcjonariusz wymiaru sprawiedliwości oraz bezpieczeństwa publicznego był rzemieślnikiem – kaci mieli w Polsce swój cech i każdy z nich musiał terminować na kata¹³⁴.

W związku z utrzymywaniem przez miasta własnego arsenału oraz rozwojem sztuki wojennej i broni – głównie artylerii, rajcy wybierali ze swego grona przedstawicieli (przykładowo w Krakowie trzech, tzw. Cajkwarterów), a od 1535 r. magistrat zatrudniał dodatkowo specjalnego urzędnika – przełożonego nad działami miejskimi (w Krakowie nazywano go Czajkwarterem

¹³⁴ Na temat kata oraz jego pomocników, por. szerzej: A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, op.cit., s. 83, 93–103; id., *Organizacja...*, op.cit., s. 514; Z. Daszyńska-Golińska, op.cit., s. 35–36; A. Grabowski, op.cit., s. 214; Z. Góralski, op.cit., s. 59–61; B. Groicki, op.cit., s. 57–58, 190–202; K. Kamińska, *Sądownictwo...*, op.cit., s. 157–159; J. Łukaszewicz, op.cit., s. 172–175, w przypisie 2; W. Maisel, *Sądownictwo...*, op.cit., s. 232–238; S. Wałęga, *O katach, hyclach i oprawcach w dawnym Toruniu*, [w:] „Rocznik Toruński” Nr 10, Toruń 1975, passim; J. Ptaśnik, *Miasta...*, op.cit., s. 206–211; H. Zaremska, *Niegodne rzemiosło: kat w społeczeństwie Polski XIV-XVI w.*, Warszawa 1986, passim.

lub Bombardius), do których obowiązków należał nadzór nad zbrojownią oraz właśnie artylerią miejską. Ponadto, magistrat krakowski zatrudniał puszkarzy (zwanych także Pixidarii) – w 1631 r. czterech, do których również należał nadzór i opieka nad działami miejskimi¹³⁵. W Toruniu urząd puszkarza miejskiego, pełniącego funkcję dowódcy artylerii, ustanowiono w 1628 roku¹³⁶.

Ponadto w zakresie bezpieczeństwa i spokoju publicznego, niezwykle istotną rolę odgrywał trębacz. Trębaczami bywali zazwyczaj strażnicy miejscy. Pełnili oni swe funkcje w wieżach miejskich, z których najczęściej, najważniejszą była wieża ratusza miejskiego. Oprócz dość istotnej roli, jaką było oznajmianie czasu, ich najważniejszym obowiązkiem było strzec miasta przed ogniem, różnego rodzaju zamieszkami, tumultami oraz przed atakiem zewnętrznym, poprzez wykrywanie wszelkiego rodzaju zagrożeń i alarmowanie właściwych władz oraz mieszkańców w określony sposób. Przykładowo w Krakowie, w wymienionych już przepisach „Plebiscitum de securitate publica” z roku 1574, określono, że: „(...) trębacz mieiskiei (s) na ganku na wiezy u rathusza Crakowskiego w thrąbę miedzianą na znak thrwogi piosznkę staradawną zwykłą, liedwa nie kazdemu w Polsczie znaiomą »Bogą rodzicze« zathrąby, {jednak ią thamze bęndzie tręmbicz powinien na czterech rogach wieże, na kaszdym rogu po trzy wiersze} (...)”¹³⁷.

Miasta zatrudniały ponadto, cały szereg funkcjonariuszy i urzędników oraz służb pomocniczych. Należeli do nich: pisarze, odźwierni, klucznicy – stróże bram i furt miejskich, stróż ratuszny, schrotmistrz (tj. nadzorca masztalu miejskiego), pan wodny (zwany też rumistrzem, czyli osoba odpowiedzialna za budowę i utrzymanie wodociągów miejskich), dozorczy wag (zwani też ważnikami¹³⁸), dozorczy Bernngardy (tj. straży pożarnej), zegarmistrz, cieśla miejski i inni słudzy oraz czeladź ratuszna, a także wspomniani wyżej strażnicy miejscy¹³⁹.

Dowództwo nad wszystkimi organami oraz służbami ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego w miastach pełnili zasadniczo burmistrzowie, a w późniejszym okresie prezydenci lub wiceprezydenci. W zależności od przyjętych rozwiązań oraz potrzeb i zasobności budżetu miasta, bądź

¹³⁵ Por. A. Grabowski, op.cit., s. 95, 123–124.

¹³⁶ Por. E. Tomczak, op.cit., s. 221–222.

¹³⁷ Cyt. za: F. Piekosiński, op.cit. Nr 240, s. 304.

¹³⁸ Por. Z. Góralski, op.cit., s. 174.

¹³⁹ Por. K. Mecherzyński, op.cit., s. 236; por. J. Ptaśnik, *Miasta...*, op.cit., s. 213–214; por. J. Suproniuk, *Policja...*, op.cit., s. 55.

wykonywali te funkcje osobiście, bądź poruczali wykonywanie tej funkcji. W niektórych miastach funkcję dowódcy straży pełnili mieszczanie – co noc inny, a w niektórych zatrudniano specjalnego urzędnika¹⁴⁰.

W miastach, które organizowały liczniejsze straże i służby, magistrat zatrudniał specjalnego urzędnika – kapitana (*Praefectus Nocturnorum Vigilium*¹⁴¹; *Praetorii Consularis Capitaneus*, *Praefectus Praetorii*¹⁴²; *Capitaneus Praetorii*¹⁴³), którego nazywano hetmanem lub hutmanem¹⁴⁴ (w literaturze spotyka się również określenia hetman / hutman ratuszny lub nocny), w Bieczu w drugiej połowie XVI w. zwierzchnika straży miejskiej nazywano Decurio¹⁴⁵. Hutman był przełożonym całej służby miejskiej, w tym także kata. Był on organem wykonawczym burmistrza i rady w zakresie bezpieczeństwa i porządku publicznego. Do jego zadań oprócz sprawowania dowództwa nad strażami należało dbanie o bezpieczeństwo miasta zarówno w dzień jak i w nocy, sprawowanie policji targowej, kontrola miar i wag oraz przestrzegania przepisów sanitarnych i porządkowych – dbałość o czystość i porządek w mieście oraz „(...) żeby w niedzielę i inne święta uroczyste żadnych sprzedaży nie było (...)”¹⁴⁶, obowiązek opieki nad obiektami publicznymi, a szczególnie nad ratuszem – gdzie zresztą miał swoją siedzibę, nadzór nad więzieniem miejskim. Hutman sprawował również funkcje sędownicze w drobnych sprawach karnych, np. w Krakowie sprawował sąd doraźny w sprawach o wartości około kopy, o krzywdy słowne (łajanie, zelżenie) – zwłaszcza w sporach pomiędzy gminem. Często powierzano hutmanowi klucze do bram miejskich i najczęściej wówczas do jego kompetencji należała decyzja o wpuszczaniu osób do miasta lub ich wypuszczaniu, po zamknięciu bram. Był on również zobowiązany wieczorem, po zapadnięciu zmroku, obchodzić bramy miejskie i ulice sprawdzając, czy wszędzie panuje spokój, nie ma rozruchów i czy przypadkiem, gdzieś nie występuje zagrożenie

¹⁴⁰ Por. J. Suproniuk, *Miejskie...*, op.cit., s. 124.

¹⁴¹ Cyt. za: W. Maisel, *Sądownictwo...*, op.cit., s. 243.

¹⁴² Cyt. za: K. Mecherzyński, op.cit., s. 235.

¹⁴³ Cyt. za: J. Ptaśnik, *Miasta...*, op.cit., s. 202.

¹⁴⁴ W. Maisel uważa, że jest to wyraz pochodzący od niemieckiego: *auf der Hut sein* – stać na straży, pilnować – w *Sądownictwo...*, op.cit., s. 243, w przypisie 795.

¹⁴⁵ Cyt. za: J. Suproniuk, *Policja...*, op.cit., s. 53.

¹⁴⁶ Cyt. za: M. Mączyński, *Ochrona...*, op.cit., s. 15; J. Suproniuk, *Policja...*, op.cit., s. 67.

pożarowe. Hutman oprócz normalnego wynagrodzenia, otrzymywał również tzw. „barwę”, tj. umundurowanie lub środki na nie¹⁴⁷.

Zastępcą hutmana, podczas jego nieobecności na ratuszu, był cirkelmagister (*magister circulatorum*), bezpośredni przełożony służby ratusznej¹⁴⁸. Szczegółowe obowiązki hutmana określone były w statucjach miejskich. Przykładowo dla Kalisza statut ustanawiający urząd hutmana oraz jego obowiązki wydano w roku 1597¹⁴⁹, dla krakowskiego hutmana obowiązki zostały spisane w roku 1598¹⁵⁰.

W niektórych miastach magistrat nie zatrudniał dowódcy straży miejskiej – głównie na południowo-wschodnich terenach Polski (Lwów, Lublin, Warszawa). Wówczas burmistrz sprawował bezpośredni nadzór nad strażami, a w nocy zastępował go specjalnie powoływany urzędnik zwany burmistrzem nocnym (*Proconsul Nocturnus*¹⁵¹). Jego głównym zadaniem był nadzór nad bezpieczeństwem i porządkiem publicznym w porze nocnej. Ponadto sprawował on nadzór nad stróżami i strażą nocną oraz więzieniem miejskim. Burmistrzowi nocnemu powierzano również klucze od bram miasta, on również odpowiadał za zamykanie oraz otwieranie bram i furt miejskich – przykładowo we Lwowie po zamknięciu bram nikogo nie mógł wpuszczać czy wypuszczać bez zgody burmistrza¹⁵².

Wszyscy urzędnicy, funkcjonariusze i słudzy miejscy przed objęciem funkcji byli zobowiązani do złożenia przysięgi. „Inne władze i urzędy miejskie, (...) winni byli uległość i posłuszeństwo rajcom, i na takowe przysięgę wykonywali”¹⁵³. W rocie przysięgi zobowiązywali się być posłuszni i wierni władzom miejskim, jednakowo i sprawiedliwie traktować wszystkich mieszkańców i gości, przestrzegać prawa, rzetelnie wykonywać powierzone

¹⁴⁷ Na temat hutmana, por. szerzej: A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, op.cit., s. 78, 81; id., *Organizacja...*, op.cit., s. 512; Z. Góralski, op.cit., s. 42–43; B. Groicki, op.cit., s. 30; J. Łukaszewicz, op.cit., s. 164; W. Maisel, *Sądownictwo...*, op.cit., s. 243; M. Mączyński, *Ochrona...*, op.cit., s. 15; K. Mecherzyński, op.cit., s. 87–88, 95, 235–236; A. Misiuk, *Administracja...*, op.cit., s. 17; J. Ptaśnik, *Miasta...*, op.cit., s. 202–205.

¹⁴⁸ Por. A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, op.cit., s. 83; por. id., *Organizacja...*, op.cit., s. 513; por. J. Ptaśnik, *Miasta...*, op.cit., s. 202.

¹⁴⁹ Por., W. Maisel, *Dzieje...*, op.cit., s. 125–126; por. J. Suproniuk, *Policja...*, op.cit., s. 66.

¹⁵⁰ Por. ibidem.

¹⁵¹ Cyt. za: J. Ptaśnik, *Miasta...*, op.cit., s. 205.

¹⁵² Na temat burmistrza nocnego, por. szerzej: A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, op.cit., s. 82; id., *Organizacja...*, op.cit., s. 512; Z. Góralski, op.cit., s. 16–17; J. Ptaśnik, *Miasta...*, op.cit., s. 205–206; J. Suproniuk, *Miejskie...*, op.cit., s. 118; id., *Policja...*, op.cit., s. 66.

¹⁵³ Cyt. za: K. Mecherzyński, op.cit., s. 81–82.

obowiązki, zachować trzeźwość, dbać o dobro miasta oraz zachowywać powierzone im tajemnice¹⁵⁴. Urzędnicy i funkcjonariusze miejscy, podlegali zasadniczo wzmoczonej ochronie prawnej. Za wszelkiego rodzaju wystąpienia przeciwko czci, zdrowiu i życiu miejskich urzędników, groziły surowe – często zaostrzone, kary¹⁵⁵.

1.5. Straże miejskie

Do bezpośredniego zapewnienia bezpieczeństwa oraz utrzymania porządku publicznego w mieście magistrat zatrudniał, jak już wcześniej wspomniano¹⁵⁶, specjalne służby, które ogólnie można nazwać strażami. Straże były formacjami umundurowanymi, przy czym wzór i barwa munduru zależały od właściwego magistratu (najczęściej w barwie herbu miejskiego, bądź z naszytym herbem lub symbolem miasta)¹⁵⁷. Funkcjonariusze tych służb podobnie jak inni urzędnicy miejscy przed przystąpieniem do służby składali przysięgę¹⁵⁸ oraz przysługiwała im wzmoczona ochrona prawna w związku z wykonywaną funkcją¹⁵⁹.

Na uzbrojeniu straży znajdowały się początkowo pałki, cepy bojowe, miecze, włócznie, halabardy, łuki, kusze, hełmy, tarcze, pancerze, półpancerze, a w późniejszym okresie, również różnego rodzaju broń palna¹⁶⁰. Broń i wyposażenie strażnicy pobierali do codziennej służby ze zbrojowni miejskiej, zlokalizowanej najczęściej w ratuszu lub z arsenałów miejskich¹⁶¹.

Generalnie strażę można podzielić na milicję miejską oraz straż miejską.

¹⁵⁴ Por. A. Grabowski, op.cit., s. 124; por. B. Groicki, op.cit., s. 31, 33, 37–38, 40, 44–45, 52–55; por. K. Kamińska, *Sądownictwo...*, op.cit., s. 130–131, 140; por. J. Łukaszewicz, op.cit., s. 57, 164–169; por. W. Maisel, *Sądownictwo...*, op.cit., s. 185, 189, 199, 201, 243, 404–412; por. J. Ptaśnik, *Miasta...*, op.cit., s. 205, 212; por. J. Suproniuk, *Miejskie...*, op.cit., s. 122; por. id., *Policja...*, op.cit., s. 56–57, 66.

¹⁵⁵ Por. A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, op.cit., s. 82; por. id., *Organizacja...*, op.cit., s. 514; por. A. Grabowski, op.cit., s. 214; por. B. Groicki, op.cit., s. 55, 57; por. K. Kamińska, *Sądownictwo...*, op.cit., s. 129; por. W. Maisel, *Poznańskie...*, op.cit., s. 197; por. id., *Sądownictwo...*, op.cit., s. 213, 238, 244; por. J. Suproniuk, *Miejskie...*, op.cit., s. 122; por. id., *Policja...*, op.cit., s. 67.

¹⁵⁶ Na ten temat wspomniano już na przestrzeni niniejszej pracy.

¹⁵⁷ Por. A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, op.cit., s. 84; por. id., *Organizacja...*, op.cit., s. 514; por. J. Suproniuk, *Miejskie...*, op.cit., s. 121; por. id., *Policja...*, op.cit., s. 59.

¹⁵⁸ Patrz przypis 157.

¹⁵⁹ Patrz przypis 158.

¹⁶⁰ Por. S. Firszt, op.cit., s. 183–185; W. Maisel, *Sądownictwo...*, op.cit., s. 241–242; por. J. Suproniuk, *Policja...*, op.cit., s. 71–73.

¹⁶¹ Por. S. Firszt, op.cit., s. 183.

Milicje miejskie były to w zasadzie oddziały, których zadaniem była ochrona urządzeń i instytucji miejskich, tłumienie tumultów, ochrona murów i miasta przed wrogiem zewnętrznym, tj. w sferze szeroko pojętego bezpieczeństwa publicznego. Ponadto były one zobligowane do udzielania pomocy innym służbom przy ich czynnościach. Milicje miejskie miały charakter paramilitarny. Często też dla ich określenia używano nazwy żołnierze miejscy, piechota miejska, albo armia miejska. Ich organizacja i struktura miała też typowo wojskowy charakter¹⁶². Przykładowo milicja miejska Poznania składała się z prostych żołnierzy, kilku podoficerów, kaprali i oficerów oraz kapitana (dowódcy wyznaczonego spośród mieszczan)¹⁶³. Bezpośrednim przełożonym dowódcy milicji miejskiej był z reguły hutman, jednak przykładowo w Toruniu, w XVII w. na jej czele stał wiceprezydent¹⁶⁴.

Straże miejskie realizowały obowiązki związane przede wszystkim z utrzymaniem codziennego ładu i porządku publicznego w obrębie miasta, tj. wykonywały funkcje typowo policyjne. Jednakże zdarzały się przypadki wykonywania czynności służbowych poza murami miejskimi, przykładowo pilnowanie łąk i pastwisk miejskich, grobli, konwojowanie więźniów. Ponadto do ich zadań należało patrolowanie miasta i zapewnienie spokoju, pilnowanie ratusza i zgromadzonych tam przedmiotów, kontrola przestrzegania przepisów porządkowych, kontrola przeciwpożarowa miasta, zatrzymywanie osób zakłócających porządek oraz przestępców i włóczęgów w celu doprowadzenia ich na ratusz, pilnowanie więźniów i więzienia. Niekiedy strażnicy miejscy byli odpowiedzialni za zamykanie bram i furt miejskich (w przypadkach, gdy miasto nie zatrudniało specjalnych dozorców). Strażnicy byli zobowiązani do udziału i asysty w różnych czynnościach innych organów, urzędników i funkcjonariuszy, w tym także w przesłuchaniach podejrzanych i egzekucjach. Zdarzały się również sytuacje, szczególnie w mniejszych miastach (gdzie nie zatrudniano na stałe kata), że wykonywali niektóre kary, przykładowo chłostę, wypędzenie z miasta. Ponadto należy zauważyć, że struktura straży miejskich była nieco bardziej skomplikowana niż milicji miejskiej. Zasadniczo dzieliły się one na straże dzienne oraz nocne – stróże nocni. Do grupy straży miejskich zaliczali się również ceklarze, którzy stanowili przyboczną straż

¹⁶² Na temat milicji miejskiej por. szerzej: A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, op.cit., s. 86–87; id., *Organizacja...*, op.cit., s. 514; K. Mecherzyński, op.cit., s. 236; J. Suproniuk, *Miejskie...*, op.cit., s. 122; id., *Policja...*, op.cit., s. 67.

¹⁶³ Por. J. Łukasiewicz, op.cit., s. 56.

¹⁶⁴ Por. E. Tomczak, op.cit., s. 220.

burmistrza i byli „(...) głównym symbolem władzy p. burmistrza i zawsze byli gotowi na jego rozkazy. Mieli oni zawsze postępować za nim z mieczami, by w ten sposób wzbudzać wśród pospólstwa uszanowanie dla władzy burmistrza i powagi senatu. (...) Pachołkowie mają nosić mundury jednakowe i jednej barwy. W razie posiedzenia na ratuszu, mają tam być na pogotowiu, czekać na rozkazy pp. Rajców (...)”¹⁶⁵, których bezpośrednim dowódcą był cecklmistrz¹⁶⁶. W zależności od liczebności danej straży, na jej czele stał dziesiętnik (*decurio, vigiles pedites*)¹⁶⁷ lub rotmistrz (*rothmagister, praeprefectus vigiliium*)¹⁶⁸, który podlegał bezpośrednio hutmanowi¹⁶⁹. W literaturze spotyka się cały szereg określeń straży i strażników, używanych (często zamiennie) w różnych miastach na określenie formacji i ich funkcjonariuszy, zarówno oficjalnych, jak i nazw potocznych: ceklarze, cepacy, circulatores, custodes, custos, cuzarze, czeladź miejska, drążnicy, pobudkowie, sagittarii, strażnicy miejscy, stróże nocni, strzelcy, śledzie, vigiles, vigiles nocturni.

Szczególne sytuacja powstawała w mieście, w którym przebywał król, gdyż wówczas działalność lokalnych instytucji ochrony porządku publicznego dublowana była przez marszałka wielkiego koronnego (lub zastępującego go marszałka nadwornego) dysponującego strażą marszałkowską. Straż marszałkowska składała się z jednej chorągwi piechoty w sile stu pięćdziesięciu ludzi, ubranych w stroje węgierskie i stąd potocznie nazywano ich „węgry marszałkowscy”. Głównym zadaniem straży marszałkowskiej była ochrona osoby króla oraz ochrona porządku publicznego w mieście, w którym przebywał. Pełnili oni służbę przez całą dobę, chwytając przestępców oraz zakłócających porządek publiczny, wspomagając tym samym działania służb municypalnych. Ponadto do ich obowiązków należało pilnowanie więźniów oraz więzienia marszałkowskiego, warta przy izbie poselskiej, zabezpieczanie egzekucji wykonywanych na podstawie dekretu marszałkowskiego, a nawet stanowili pierwowzór policji drogowej, czuwając nad przestrzeganiem przepisów dotyczących ruchu drogowego, wydawanych przez marszałka. Z czasem chorągiew marszałkowska stała się niejako państwowym organem ochrony

¹⁶⁵ Cyt. za: J. Ptaśnik, *Obrazki...*, op.cit., s. 47.

¹⁶⁶ Por. Z. Góralski, op.cit., s. 17.

¹⁶⁷ Por. J. Ptaśnik, *Miasta...*, op.cit., s. 202–203.

¹⁶⁸ Por. ibidem.

¹⁶⁹ Na temat straży por. szerzej: A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, op.cit., s. 83–85; id., *Organizacja...*, op.cit., s. 513–514; K. Bąkowski, *Sądownictwo karne w Krakowie w wieku XIV*, Kraków 1901, s. 28–29; W. Maisel, *Sądownictwo...*, op.cit., s. 239–243; J. Suproniuk, *Miejskie...*, op.cit., s. 119–123; id., *Policja...*, op.cit., s. 65–69.

porządku publicznego w stolicy, tracąc za czasów panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego swą dotychczasową rolę, polegającą na pilnowaniu osoby monarchy¹⁷⁰. Zawodowe służby bezpieczeństwa i porządku publicznego, jak już wcześniej wspomniano¹⁷¹, były wspomagane przez mieszczan. Przykładowo w Pabianicach powierzano pełnienie obowiązków sług miejskich, na czas jednego roku, młodym ludziom zamierzającym zawrzeć związek małżeński¹⁷². Ponadto w okresach szczególnego zagrożenia magistraty zwiększały liczebność straży oraz milicji miejskiej. Przykładowo w Krakowie, w czasie zarazy, w 1613 r., postanowiono do dziesięciu dotychczasowych strażników dodać czternastu, aby po dwunastu stróżować w nocy i w dzień; w 1622 r. uchwalono, aby utrzymywać podczas zarazy na koszt publiczny trzydziestu hajduków – piętnastu z nich miało pełnić służbę w dzień, piętnastu zaś w nocy i ze swymi strzelbami oraz bombardami obchodzić ulice miasta¹⁷³. W sytuacjach nadzwyczajnych, istniała możliwość powołania dodatkowych sił spośród części mieszczan, tworząc straż obywatelską albo wszystkich mieszczan na zasadzie pospolitego ruszenia. Z czasem system obrony miast oparty na cechach rzemieślniczych, został zastąpiony organizacją ponadcechową, związaną z miejscem zamieszkania. Większe miasta dzielono na kwartały, w ramach, których organizowano obronę. Przykładem takiej organizacji obrony jest wzmiankowany system obrony Krakowa z XVI wieku¹⁷⁴. Innym przykładem jest Toruń, który w XVII w. był podzielony na siedem kwartałów miejskich oraz pięć przedmiejskich, które wystawiały po jednej chorągwi zbrojnych. Każdą chorągwią dowodził kapitan, który miał do pomocy porucznika i chorążego. Całością tych sił (dwanaście chorągwi) dowodził pułkownik, mający do pomocy podpułkownika i majora. Byli to zawodowi oficerowie, zatrudniani przez magistrat. Pułkownik zaś podlegał dowództwu wiceprezydenta, któremu powierzono nadzór nad bezpieczeństwem i obroną miasta¹⁷⁵.

Niezwykle istotną rolę w organizacji obrony miast odegrały również Bractwa Strzeleckie – Bractwa Kurkowe, będące od chwili powstania

¹⁷⁰ Por. A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, op.cit., s. 88–89; por. id., *Organizacja...*, op.cit., s. 518; por. J. Kitowicz, op.cit., s.35–37.

¹⁷¹ Na ten temat wspomniano już na przestrzeni niniejszej pracy

¹⁷² Por. A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, op.cit., s. 86; por. id., *Organizacja...*, op.cit., s. 515.

¹⁷³ Por. J. Ptaśnik, *Obrazki z przeszłości Krakowa, Serya druga*, Kraków 1903, s. 65.

¹⁷⁴ Na ten temat wspomniano już na przestrzeni niniejszej pracy.

¹⁷⁵ Por. E. Tomczak, op.cit., s. 219–220.

swoistym centrum wyszkolenia strzeleckiego – już w 1286 r. książę Bolko zalecał mieszczanom świdnickim strzelanie z łuku do ptaka na żerdzi, jako zabawę i ćwiczenie¹⁷⁶. W bractwach tych prowadzona była nauka posługiwania się bronią strzelecką od łuku, poprzez kuszę i następnie różnego rodzaju broń palną. Ewoluowała ona wraz z rozwojem techniki wojskowej, aż po artylerię. Miało to o tyle istotne znaczenie, że mieszczanie wyszkoleni w bractwach strzeleckich obsługiwali artylerię miejską¹⁷⁷.

1.6. Schyłek miast na prawie niemieckim

Szereg wojen toczących się w ciągu XVII i XVIII w. oraz pogarszająca się sytuacja społeczna i polityczna w Polsce, doprowadziły do upadku społeczno – gospodarczego miast¹⁷⁸. Konieczność przeprowadzenia dogłębnych reform zbiegła się z objęciem tronu Polski przez Stanisława Augusta Poniatowskiego. Jego próby wzmocnienia monarchii wiązały się ściśle z reformą administracji państwowej oraz reformą administracji na szczeblu lokalnym. Wyraz temu dało powołanie w roku 1765 pierwszych Komisji Dobrego Porządku (*Boni Ordinis*), mających na celu przeprowadzenie reform w zarządzaniu i administracji miast królewskich¹⁷⁹. Różnie oceniane dzieło Komisji Dobrego Porządku zapoczątkowało proces reform, między innymi w sferze bezpieczeństwa publicznego (powołanie dyrektorów policji lub departamentów policji w największych miastach, usystematyzowanie przepisów porządkowych oraz przeciwpożarowych). Należy zauważyć, iż Komisje te działały w ramach już istniejącego stanu prawnego i pełniły głównie funkcję porządkującą sferę administracyjno – ustrojową miast królewskich, przy dalszym braku jednolitego ustawodawstwa ogólnokrajowego¹⁸⁰.

1.7. Włocławek – miasto biskupie lokowane na prawie niemieckim

Średniowieczne i późniejsze funkcjonowanie Włocławka było ściśle związane z biskupstwem włocławskim. Zostało one utworzone w XII w¹⁸¹.

¹⁷⁶ Por. J. Ptaśnik, *Miasta...*, op.cit., s. 126.

¹⁷⁷ Por. E. Tomczak, op.cit., s. 219–220.

¹⁷⁸ Por. S. Kutrzeba, *Historia...*, T. 1, op.cit., s. 174–179; por. J. Ptaśnik, *Miasta...*, op.cit., s. 317–321.

¹⁷⁹ Por. T. Łepkowski, op.cit., s. 174; por. A. Mączak, op.cit., s. 327; por. J. Ptaśnik, *Miasta...*, op.cit., s. 323.

¹⁸⁰ Por. J. Ptaśnik, *Miasta...*, op.cit., s. 323–340.

¹⁸¹ Dokładna data utworzenia biskupstwa we Włocławku jest sporna. Zob. J. Tazbirowa, *Początki biskupstwa na Kujawach*, „Przegląd Historyczny” 53/2, s. 229 i n.; A. Radziwiński, *Kapituła*

Wraz z jego utworzeniem, kapitule włocławskiej, a następnie biskupowi przekazano poszczególne prawa do własności Włocławka i jego okolic. Do połowy XIII w. władzę zwierzchnią nad Włocławkiem sprawowali właściwi terytorialnie książęta oraz władze kościelne. W 1255 r. książę kujawski i łęczycki Kazimierz I Konradowic nadał kościołowi miasto Włocławek, najprawdopodobniej ulokowane już na prawie niemieckim¹⁸². Janusz Bieniak wskazuje, że mogło to być „prawo inowrocławskie” stanowiące lokalną odmianę prawa magdeburskiego. Obowiązywało również pod zwierzchnictwem kościelnym aż do powtórnej lokalizacji miasta w 1339 r.¹⁸³ Powtórna lokalizacja miasta miała przyczynić się do szybszego rozwoju osadnictwa, urbanistyki oraz rozwoju miasta, które w 1329 r. zostało zniszczone podczas najazdu Krzyżaków. Lokalizacji Włocławka w 1339 r. dokonał biskup kujawski Maciej Pałuka „za zgodą i wolą” kapituły włocławskiej na rzecz wójtów Mikołaja i Burcharda, z którymi biskup zawarł kontrakt¹⁸⁴. Przywilej ten, wydany w celu ulepszenia dóbr katedry, wprowadził wówczas do Włocławka prawo chełmińskie. Na mieszczanach ciążyły określone obowiązki fiskalne, wójtowie odpowiadali za bezpieczeństwo w mieście oraz sprawowali jurysdykcję sądową. Wójtowie i mieszczanie mieli świadczyć biskupowi honory, petycje i służby odpowiednio do zwyczajów ziemi kujawskiej i prawa magdeburskiego¹⁸⁵. Od XV w. część kompetencji wójta przejął burmistrz. Burmistrz przewodniczył wybieranej przez mieszkańców radzie miasta, musiał też dbać o czystość i porządek w mieście. Przez dłuższy okres nie było wyraźnego rozgraniczenia pomiędzy urzędem burmistrza a wójta¹⁸⁶. Z czasem coraz więcej uprawnień nabywała rada miasta, w tym prawo do wydawania aktów miejscowych – tzw. wilkierzy. Prawdopodobnie od XVI w. piecza nad porządkiem i bezpieczeństwem w mieście należała do dekurionów – straży bezpieczeństwa miasta. Ich obowiązkiem było czuwanie nad porządkiem i bezpieczeństwem, w tym odbywających się w mieście zebrań, a także zapewnianie bezpieczeństwa przeciwogniowego i gaszenie pożarów.

---

i duchowieństwo katedralne w średniowiecznym Włocławku, [w:] *Włocławek dzieje miasta*, T.1, Włocławek 1999, s. 72–86.

¹⁸² J. Bieniak, Powstanie miasta samorządowego–najstarsze lokalizacje miejskie, [w:] *Włocławek dzieje miasta*, T.1, Włocławek 1999, s. 101.

¹⁸³ Ibidem, s. 101.

¹⁸⁴ Ibidem, s. 85.

¹⁸⁵ Ibidem, s. 90.

¹⁸⁶ J. Pakulski, *Władza i społeczność miejska w dobie kolokacyjnej*, [w:] *Włocławek dzieje miasta* T.1, Włocławek 1999, s.129.

Łączyli oni funkcje dzisiejszej policji, straży miejskiej i straży pożarnej. W 1598 r. we Włocławku było dwunastu dekurionów, ośmiu w mieście i czterech na przedmieściach¹⁸⁷. Podlegali oni władzom miejskim (burmistrzowi, radzie miasta), które z kolei podlegały władzy biskupiej. Biskupi, jak wskazuje Michał Morawski troszczyli się o potrzeby materialne mieszczan oraz zabiegali o utrwalenie wśród nich porządku publicznego, sprawiedliwości i moralności. „Aby skuteczniej wykorzeniać szerzące się zło, pijaństwo i niemoralność, zakazują biskupi pod surowemi karami otwierać w mieście karczmy po zachodzie słońca. szynkować i przetrzymywać w nich na muzyce i pijatyce kogokolwiek”¹⁸⁸. Biskupi i kapituła katedralna często upominali Magistrat „aby ten większą roztaczał pieczę nad miastem, starał się pilniej o zachowanie porządku i dobrych obyczajów w mieście, by włoścogów i podejrzanę kobiety natychmiast usuwał z miasta, a za wszelkie przestępstwa, by niezwłocznie wszystkich surowo karał i ażeby obcych ludzi na stałe osiedlenie się w mieście nie przyjmował bez pozwolenia biskupa”¹⁸⁹. Zwierzchność biskupów kujawskich nad Włocławkiem trwała do roku 1796.

---

¹⁸⁷ M. Morawski, *Monografia Włocławka (Włocławia)*, Włocławek 1933, s. 192.

¹⁸⁸ *Ibidem*, s. 167.

¹⁸⁹ *Ibidem*, s. 167.

Municipalne organy ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego w okresie zaborów na ziemiach polskich

2.1. Okres Sejmu Czteroletniego

I rozbiór Polski oraz pogarszająca się w dalszym ciągu sytuacja społeczno – polityczna, spowodowały również wzrost przestępczości. Wobec słabnącej pozycji miast oraz konieczności rozwoju walki z przestępczością, niezbędnym stało się nadanie jej bardziej publicznego charakteru. Prowadziło to z kolei do przeniesienia punktu ciężkości ochrony porządku i bezpieczeństwa publicznego do organizacji państwowej. Pierwszym przejawem tych zmian była reforma administracji państwowej i utworzenie rządu – Rady Nieustającej¹⁹⁰ (w roku 1775, w czasie sejmku „rozbiorowego”) wraz z pierwszym centralnym organem bezpieczeństwa i porządku publicznego, Departamentem Policji¹⁹¹. Dalszą reformę oraz rozbudowę administracji centralnej przeprowadzono w okresie Sejmu Czteroletniego (1788–1792)¹⁹².

Dnia 19 stycznia 1789 r. uchwalono uchylenie Rady Nieustającej¹⁹³, której kompetencje przejął Sejm. Następnie na podstawie art. VII Konstytucji 3 – go Maja¹⁹⁴, utworzono Straż Praw¹⁹⁵ jako rząd, w skład której powołano m.in. ministrów: policji oraz pieczęci (czyli spraw wewnętrznych)¹⁹⁶.

¹⁹⁰ Por. J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, op.cit., s. 299–300; por. R. Łaszewski, S. Salmonowicz, op.cit., s. 67–68; por. T. Łepkowski, op.cit., s. 391; por. P. Majer, *Ustawy polskiej policji (1791–1990). Źródła z komentarzem*, Szczytno 2007, s. 14.

¹⁹¹ Na temat Departamentu Policji por. szerzej: P. Majer, *Ustawy...*, op.cit., s. 15; A. Misiuk, *Administracja...*, op.cit., s. 23–31; A. Zahorski, *Centralne instytucje policyjne w Polsce w dobie rozbiorów*, Warszawa 1959, s. 31–58.

¹⁹² Por. T. Łepkowski, op.cit., s. 427–428.

¹⁹³ Por. *Volumina legum*, T. 9, op.cit., s. 64.

¹⁹⁴ Por. ibidem, s. 220–225.

¹⁹⁵ Por. R. Łaszewski, S. Salmonowicz, op.cit., s. 75; por. T. Łepkowski, op.cit., s. 464.

¹⁹⁶ Por. P. Majer, *Ustawy...*, op.cit., s. 15–16; por. A. Misiuk, *Administracja...*, op.cit., s. 33–35.

Szczegółową organizację, zadania i kompetencje członków Straży określono w ustawie z dnia 1 czerwca 1791 r.¹⁹⁷ W sferze organów bezpieczeństwa publicznego, utworzono organy administracji lokalnej, tzw. Komisje Porządkowe Cywilno – Wojskowe¹⁹⁸ jako kontynuatorki Komisji Dobrego Porządku i następnie centralny organ w postaci Komisji Policji Obojga Narodów¹⁹⁹. Komisja Policji obok funkcji naczelnego organu zajmującego się zagadnieniami typowo policyjnymi (sprawy kryminalne, obyczajowe, porządkowe), zajmowała się kontrolą i nadzorem nad samorządami miast, administracją sanitarną oraz opieką społeczną²⁰⁰. Ponadto w tym okresie przeprowadzona została reforma samorządu miejskiego, czego wyrazem był szereg ustaw miejskich²⁰¹ normujących zagadnienia ustrojowe miast królewskich (właściciele miast prywatnych mogli przyjmować te rozwiązania dobrowolnie)²⁰². Miasta liczące powyżej sześciuset posesjonatów miały być podzielone na cyrkuły. Każdy cyrkuł oraz miasta nie podzielone na cyrkuły, dzielić się miały na dozory. Dozór natomiast powinien składać się minimum ze stu, a maksymalnie z dwustu posesjonatów. W miastach nie podzielonych na cyrkuły wybierano jednego burmistrza, jednego wójta, czterech radnych i czterech sędziów do sądu miejscowego oraz czterech ławników. W dużych miastach, w każdym cyrkule, wybierano jednego burmistrza, jednego wójta, czterech sędziów do sądu cyrkuralnego i sześciu ławników oraz wybierano piętnastu tzw. gminnych. Na zebraniu ogólnym, gminni z kolei wybierali prezydenta miasta i wiceprezydenta oraz radnych (po trzech z cyrkułu w miastach liczących do trzech cyrkułów oraz po dwóch w miastach liczących powyżej trzech cyrkułów). W mieście najwyższą władzę sprawował magistrat. W miastach podzielonych na cyrkuły składał on się z prezydenta, wiceprezydenta i radnych, a w miastach nie podzielonych z wójta i radnych. Do zadań magistratu z zakresu bezpieczeństwa publicznego należało przestrzeganie praw miasta,

¹⁹⁷ Por. *Volumina legum*, T. 9, op.cit., s. 266–270.

¹⁹⁸ Por. ibidem, s. 136–142, 146–156; na temat Komisji Porządkowych Cywilno-Wojskowych por. szerzej: R. Łaszewski, S. Salmonowicz, op.cit., s. 75–76; T. Łepkowski, op.cit., s. 175; A. Misiuk, *Administracja...*, op.cit., s. 41–42; A. Zahorski, *Centralne...*, op.cit., s. 65–72.

¹⁹⁹ Por. *Volumina legum*, T. 9, op.cit., s. 277–287.

²⁰⁰ Na temat Komisji Policji Obojga Narodów por. szerzej: A. Abramski, J. Konieczny, *Justycja-riusze...*, op.cit., s. 105; id., *Organizacja...*, op.cit., s. 520; P. Majer, *Ustawy...*, op.cit., s. 16–18; M. Mączyński, *Ochrona...*, op.cit., s. 21–22; A. Misiuk, *Administracja...*, op.cit., s. 37–40; A. Zahorski, *Centralne...*, op.cit., s. 73–95, 121–205.

²⁰¹ Do tej problematyki nawiązywano już na przestrzeni niniejszej pracy.

²⁰² Por. J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, op.cit., s. 315; por. M. Bogucka, H. Samsonowicz, *Dzieje...*, op.cit., s. 583–584; por. R. Łaszewski, S. Salmonowicz, op.cit., s. 71–72.

utrzymywanie milicji miejskiej oraz ogólny nadzór nad miejskimi więzieniami, magazynami, szpitalami i innymi obiektami komunalnymi.

Przykładowo w wyniku reform Sejmu Czteroletniego Warszawę podzielono na siedem cyrkułów, a magistrat warszawski podzielono na trzy departamenty: bezpieczeństwa, porządkowy i registratury, w których zasiadali radni. Zarówno prezydent oraz wiceprezydent mieli prawo uczestniczyć w każdym departamencie. Sprawami bezpieczeństwa i porządku publicznego zajmował się wiceprezydent. Municipalne służby ochrony porządku i bezpieczeństwa publicznego składały się z dwunastu strażników okopowych oraz dwunastu zastępców (strzegących rogatek miejskich), dwóch zastępców strażników wodnych, intendenta więzień, pisarza wagowego i pisarza prochowego oraz milicji miejskiej i urzędników cyrkułowych. Milicja miejska składała się z wachmistrza, czterech unteroficerów, pięćdziesięciu gemejnow, pięciu pachotków. Urząd cyrkułowy składał się z burmistrza, wójta, inspektorów cyrkułowych oraz trzydziestu dwóch dozorców cyrkułowych²⁰³.

We Włocławku Komisja Dobrego Porządku została powołana przez biskupa J. Rybińskiego w 1787, a jej zadaniem było przeprowadzenie reformy dotychczasowych zasad zarządzania miastem. W następstwie reformy urząd burmistrza zastąpiono prezydentem – stał on na czele samorządu miejskiego, dodatkowo w strukturze miejskiej funkcjonowała rada miasta składająca się z sześciu osób, wójt z ośmiu ławnikami oraz koło gminne złożone z czteresttu osób. Urzędnikami byli pisarz miejski, instygator (prokurator sądowy) i woźny. Wszyscy urzędnicy oraz członkowie samorządu przy obejmowaniu swego urzędu składali przysięgę na wierność biskupowi. Za utrzymanie bezpieczeństwa i porządku publicznego odpowiadał prezydent²⁰⁴.

Dalszą reformę municypalnych służb ochrony porządku publicznego w Polsce zahamowała Konfederacja Targowicka²⁰⁵ oraz wypowiedzenie wojny przez Rosję 18 maja 1792 r. i w jej efekcie II rozbiór Polski. Konfederacja Targowicka, dążąc do unicestwienia dzieła Sejmu Czteroletniego, zwłaszcza w sferze administracji centralnej, m.in. zlikwidowała w dniu 24 sierpnia 1792 r. Komisję Policji Obojga Narodów, przywracając w jej miejsce jurysdykcję marszałkowską²⁰⁶. W roku 1793 sejm grodzieński²⁰⁷

²⁰³ Por. W. Smoleński, op.cit., s. 178–179.

²⁰⁴ M. Morawski, op.cit., s. 185.

²⁰⁵ Por. T. Łepkowski, op.cit., s. 485.

²⁰⁶ Por. P. Majer, *Ustawy...*, op.cit., s. 18; por. A. Zahorski, *Centralne...*, op.cit., s. 213.

²⁰⁷ Por. T. Łepkowski, op.cit., s. 428.

przyjął nową ustawę o Komisji Policji, jednakże pozostawiając niezmienione kompetencje, utworzono dwie oddzielne Komisje: Koronną oraz Wielkiego Księstwa Litewskiego²⁰⁸. Ponadto utrzymano w mocy decyzję o pozostawieniu policyjnej jurysdykcji marszałkowskiej. Natomiast postanowienia sejmu grodzieńskiego w zasadzie nie wpłynęły na organizację samorządu miejskiego²⁰⁹. Jednocześnie należy zauważyć, iż na terenach zajętych przez zaborców, systemy administracyjne, jak również organy bezpieczeństwa publicznego, systematycznie zastępowane były rozwiązaniami przyjętymi w poszczególnych państwach zaborczych.

2.2. Insurekcja Kościuszkowska

Wystąpienie przeciwko rządowi Targowicy, rozbiorem Polski oraz okupacji rosyjskiej, ogłoszone w Krakowie w dniu 24 marca 1794 r. „Aktem powstania obywateli i mieszkańców województwa krakowskiego”, do którego następnie dołączyły pozostałe ziemie, nazwano insurekcją²¹⁰. Insurekcja Kościuszkowska wprowadziła głębokie zmiany w zakresie ustroju władz państwowych i administracji oraz w zakresie prawa i organów wymiaru sprawiedliwości. Głębokie reformy zaszły również w organizacji sił zbrojnych. Pierwszym ich elementem było zwiększenie armii regularnej poprzez powoływanie większej ilości żołnierzy. Drugim utworzenie milicji miejskich i wiejskich, do których powoływano, na podstawie specjalnych rozkazów, wszystkich zdolnych do noszenia broni w wieku od 18 do 28 lat. Trzecim elementem było pospolite ruszenie, w ramach którego mieli być powołani mężczyźni w wieku 18–46 lat²¹¹. Warszawa do powstania przystąpiła w dniu 17 kwietnia 1794 r. Po dwudniowych walkach powstańcy wyparli ze stolicy wojska rosyjskie. W dniu 19 kwietnia 1794 r., na ratuszu Starej Warszawy nastąpiło ogłoszenie i podpisanie akcesu do aktu powstania ogłoszonego w Krakowie. Jednocześnie powołano Radę Zastępczą Tymczasową pod przewodnictwem prezydenta Warszawy Ignacego Wyssogota Zakrzewskiego²¹². Podobnie na Litwie, lokalne władze powstańcze utworzyły Radę Narodową

²⁰⁸ Por. P. Majer, *Ustawy...*, op.cit., s. 18–19; por. A. Zahorski, *Centralne...*, op.cit., s. 227–228.

²⁰⁹ Por. J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, op.cit., s. 319–320; por. R. Łaszewski, S. Salmonowicz, op.cit., s. 76–77.

²¹⁰ Por. J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, op.cit., s. 321; por. R. Łaszewski, S. Salmonowicz, op.cit., s. 77; por. T. Łepkowski, op.cit., s. 360–361.

²¹¹ Por. J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, op.cit., s. 320–322; por. R. Łaszewski, S. Salmonowicz, op.cit., s. 79.

²¹² A. Zahorski, *Warszawa w Powstaniu Kościuszkowskim*, Warszawa 1985, s. 103–106.

Prowincjonalną, którą przekształcono w Radę Zastępczą Tymczasową Wileńską. Następnie w dniu 28 maja 1794 r., zgodnie z założeniami „Aktu powstania”, w miejsce warszawskiej i wileńskiej Rady Zastępczej, utworzono Radę Najwyższą Narodową²¹³.

W czasie całego powstania jednym z głównych zadań władz było utrzymanie spokoju i porządku publicznego. Przykładowo w Warszawie początkowo zadania te wypełniała chorągiew marszałkowska (licząca wówczas około dwustu ludzi) oraz istniejąca dotychczas milicja (licząca około sześćdziesięciu funkcjonariuszy). Ponadto już w dniu 19 kwietnia 1794 r. rozpoczęto tworzenie straży obywatelskich w cyrkułach, w celu zabezpieczenia obywateli przed rabunkami i plądrowaniem domów. Postanowieniem Rady Zastępczej Tymczasowej z dnia 19 kwietnia 1794 r. powierzono prezydentowi Zakrzewskiemu likwidację magistratur powstałych po Sejmie Grodzieńskim i tworzenie nowych struktur władzy oraz zwierzchnictwo nad policją²¹⁴. W dniu 27 kwietnia 1794 r. również postanowieniem Rady Zastępczej Tymczasowej utworzono Dyрекcję wykonawczą Departamentu Policji, powierzając jej kierownictwo Wincentemu Kozłowskiemu²¹⁵. W związku z zamieszkami w stolicy (w szczególności po samosądzie dokonanym na Targowiczaniech, w dniu 28 czerwca 1794 r.), prezydent Zakrzewski utworzył korpus milicji policyjnej w sile czterystu osób (w jego skład weszli żołnierze chorągwi marszałkowskiej, funkcjonariusze milicji warszawskiej oraz mieszczanie – ochotnicy). Korpusem tym dowodził major Felicjan Starczewski (awansowany później do stopnia pułkownika). Składał się on z czterech kompanii (składających się z dowódcy, jego zastępcy w stopniu sztabkapitana lub porucznika, chorążego, feldfebla, sierżanta, kuriera, pięciu kaprali oraz osiemdziesięciu kilku gemajnow), sztabu średniego (składającego się z kwatermistrza, felczera, fryzjera, dobosza oraz profosa) oraz sztabu wyższego (w skład, którego wchodziłi wyżsi oficerowie). Decyzję prezydenta, w dniu 30 czerwca 1794 r. zatwierdziła swoim postanowieniem Rada Najwyższa Narodowa²¹⁶. Do służby w milicji miejskiej ogółem powołano dwadzieścia jeden tysięcy pięciuset osiemdziesięciu mężczyzn. Struktura tej formacji przedstawiała się następująco: w każdym cyrkułe powoływano komendanta generalnego (cyrkułowego) oraz wyznaczano tysięczników,

²¹³ Por. P. Majer, *Ustawy...*, op.cit., s. 52; por. A. Misiuk, *Administracja...*, op.cit., s. 48–50.

²¹⁴ Por. P. Majer, *Ustawy...*, op.cit., s. 51.

²¹⁵ Por. ibidem.

²¹⁶ Por. ibidem, s. 58–59.

setników, dziesiętników i zwykłych milicjantów. Podstawowym zadaniem milicji było utrzymanie bezpieczeństwa i spokoju wewnętrznego (pełnienie służby wartowniczej, wystawianie pikiet, patrolowanie miasta, nadzór nad więzieniami i aresztami) oraz wspomaganie obrony zewnętrznej miasta. W okresach spokoju całością milicji dowodził prezydent miasta. W przypadku ogłoszenia alarmu następował podział dowództwa między prezydenta, który z połową milicjantów zapewniał bezpieczeństwo w mieście, a komendanta garnizonu, pod którego komendą druga połowa milicjantów walczyła na wałach. Uzbrojenie oddziałów milicji w jednej trzeciej stanowiła broń palna, a w pozostałych piki, kosa i szable. Funkcjonariusze milicji nie byli umundurowani, dla odróżnienia od ludności cywilnej nosili sukienne naramienniki (dla wyróżnienia komendanci cyrkulowi mieli mieć naramienniki z napisem W.C.N. – skrót od wyrazów: wolność, całość, niepodległość; tysięcznicy, setnicy i dziesiętnicy z dodatkowymi liczbami 1000, 100 i 10; ponadto wszyscy nosili u kapelusza czarne kokardy oraz pióra)²¹⁷. Szczegółową organizację obrony oraz zadania milicji miejskiej określało Postanowienie Rady Zastępczej Tymczasowej z dnia 9 maja 1794 roku²¹⁸ oraz następnie Postanowienie Rady Najwyższej Narodowej z dnia 3 czerwca 1794 roku²¹⁹.

Upadek Insurekcji Kościuszkowskiej oraz w jego następstwie III rozbiór Polski i zajęcie całego terytorium Polski przez państwa zaborcze, spowodowało utratę niepodległości na przeszło sto lat. Społeczeństwo polskie straciło możliwość suwerennego decydowania o wszelkich sprawach. W sferze prawa, administracji i ustroju państwa, zaborcy wprowadzali własne wzory i rozwiązania ustrojowe. Sprawy bezpieczeństwa i porządku publicznego uległy dostosowaniu do warunków poszczególnych państw zaborczych, których „(...) formą rządów – różną w każdym z trzech państw zaborczych – był oświecony absolutyzm”²²⁰, charakteryzujący się centralizacją i całkowitym podporządkowaniem organów administracyjnych władzy monarszej. Następujące w późniejszym czasie reformy oraz rozwój samorządu terytorialnego w każdym z tych państw także przebiegały w odmienny, specyficzny sposób.

²¹⁷ Por. A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, op.cit., s. 109–110, 118; por. id., *Organizacja...*, op.cit., s. 521–523; por. A. Misiuk, *Administracja...*, op.cit., s. 50–51; por. W. Smoleński, op.cit., s. 228–234; por. A. Zahorski, *Centralne...*, op.cit., s. 256–257; por. id., *Warszawa...*, op.cit., s. 112–117.

²¹⁸ Por. W. Smoleński, op.cit., s. 233.

²¹⁹ Por. P. Majer, *Ustawy...*, op.cit., s. 52–58; por. W. Smoleński, op.cit., s. 233.

²²⁰ Cyt. za: J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, op.cit., s. 342.

Momenty zrywów narodowowyzwoleńczych oraz krótkie okresy autonomii, nie pozwoliły na wytworzenie trwałych, rodzimych wzorców czy też rozwiązań ustrojowych zarówno w sferze administracji państwa jak i ochrony ładu, porządku i bezpieczeństwa publicznego.

Włocławek w wyniku traktatu rozbiorowego podpisanego 23 stycznia 1793 r. w Petersburgu pomiędzy królem Fryderykiem Wilhelmem II a carycą Katarzyną II znalazł się pod panowaniem pruskim. Administracyjnie znalazł się w powiecie brzeskim w departamencie piotrkowskim w prowincji Prusy Południowe. W 1796 r. zupełnej zmianie uległ status prawny Włocławka²²¹. Włocławek, który od XIII w. stanowił własność kapituły i biskupów włocławskich, w następstwie deklaracji rządu pruskiego o przejściu dóbr kościelnych wydanej 28 lipca 1796 r. przeszedł pod zarząd państwowy. Tym samym zakończył się ponad pięćsetletni okres zwierzchnictwa władz kościelnych nad miastem.

2.3. Księstwo Warszawskie

W okresie Księstwa Warszawskiego (państwa utworzonego na mocy traktatów pokojowych zawartych przez Francję w Tylży: 7 lipca 1807 r. z Rosją oraz 9 lipca 1807 r. z Prusami; z Konstytucją nadaną 22 lipca 1807 r. przez Napoleona I), organizacja organów administracji państwowej oraz bezpieczeństwa publicznego, była z kolei dostosowana do zasad panujących w Wielkim Cesarstwie, opartych na silnej władzy panującego i zhierarchizowanych organach (wszystkich szczebli) pochodzących z nominacji²²². Szeregiem dekretów określono szczegółowy zakres kompetencji i obowiązków naczelnych organów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo publiczne, tj. ministra spraw wewnętrznych oraz ministra policji. Na administrację lokalną (również pochodzącą zasadniczo z nominacji) nałożono obowiązek utrzymania porządku i spokoju publicznego oraz wykonywania dozoru policyjnego według określonych, ogólnych przepisów policyjnych. Można powiedzieć, że w ówczesnym okresie nastąpiło ujednoczenie przepisów policyjnych, co z kolei przyczyniło się do scentralizowania służb policyjnych. Ponadto

²²¹ M. Gruszczyńska, *Organizacja władz miejskich Włocławka w latach 1793-1914*, [w:] *Włocławek dzieje miasta*, T.1, Włocławek 1999, s.129.

²²² Por. ibidem, s. 346–355; por. R. Łaszewski, S. Salmonowicz, op.cit., s. 95–100; por. T. Lępkowski, op.cit., s. 184, 203; por. F. Skarbek, *Dzieje Polski, Cz. 1, Dzieje Księstwa Warszawskiego*, T. 1, Poznań 1876, s.127.

Dekretem z dnia 17 marca 1809 r.²²³ powołano Komisarzy Policyjnych Departamentowych (specjalnych urzędników państwowych, którzy kierowali Policją w terenie) oraz Intendentów Policji, a także specjalnego Prezydenta Policji dla miasta Warszawy²²⁴. Policja warszawska składała się z dwóch asesorów, jednego asesora indagacyjnego, jednego sekretarza, czterech kopistów, czterech felczerów, jednego stróża, dwóch konnych z końmi, ośmiu komisarzy, ośmiu pomocników przy komisarzach, ośmiu policjantów, ośmiu strażników targowych, trzydziestu czterech dozorców policji, jednego komisarza tasowego, jednego komisarza tandet i jednego sekretarza komisarza tandet, ośmiu rewizorów okopowych, trzynastu strażników okopowych, jednego woźnego do ogłaszania zarządzeń oraz dwóch dozorców więzień²²⁵. Ponadto Dekretem o organizacji Gwardii Narodowej w Księstwie Warszawskim z dnia 10 kwietnia 1811 r.²²⁶ utworzono na wzór francuski oddziały Gwardii Narodowej nieruchomej i ruchomej (w których służbę pełniono bezpłatnie) oraz płatnej. Dekret ten szczegółowo określał sposób tworzenia, struktury oraz przypadki powoływania i sposób użycia poszczególnych oddziałów Gwardii. Zgodnie z art. 6 tegoż dekretu Gwardia służy „do zabezpieczenia spokojności wewnętrznej i do pomocy wojsku w przypadku wojny”. Było to swego rodzaju pospolite ruszenie – służbie w Gwardii podlegali wszyscy mieszkańcy w wieku od 20 do 50 lat, z wyjątkiem duchownych, osób kalekich i chorych oraz powołanych do służby wojskowej. O przynależności do poszczególnych rodzajów Gwardii decydował zasadniczo status majątkowy (art. 4 i 5). W niektórych miastach utworzono umundurowane oddziały Gwardii nieruchomej (co do zasady Gwardia ruchoma oraz nieruchoma były formacjami nieumundurowanymi) – na podstawie art. 15 Dekretu w dwudziestu trzech miastach powołano dwa tysiące dwustu siedemdziesięciu ludzi, w oddziałach liczących od pięćdziesięciu do sześciuset gwardzistów. Na wniosek władz lokalnych Minister Spraw Wewnętrznych mógł tworzyć dodatkowe oddziały umundurowane Gwardii oraz zwiększać liczebność już istniejących (art. 16). Zasadniczo oddziały Gwardii ruchomej oraz nieruchomej, działały na obszarze

²²³ Por. P. Majer, *Ustawy...*, op.cit., s. 65–67 (w tytule błąd pisarski wskazujący datę 7 marca 1809 r. – por., s. 20).

²²⁴ Na temat organizacji administracji oraz organów bezpieczeństwa w okresie Księstwa Warszawskiego por. szerzej: A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, op.cit., s. 120–122; J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, op.cit., s. 350–358; P. Majer, *Ustawy...*, op.cit., s. 19–20; A. Misiuk, *Administracja...*, op.cit., s. 59–66.

²²⁵ Por. A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, op.cit., s. 121.

²²⁶ Por. P. Majer, *Ustawy...*, op.cit., s. 68–76.

gminy na terenie, której zostały utworzone (art. 10) i podlegały właściwemu prezydentowi, burmistrzowi lub wójtowi (zgodnie z zasadą hierarchicznego podporządkowania w powiecie podlegały podprefektowi, w departamencie prefektowi, a na terenie kraju Ministrowi Spraw Wewnętrznych). Obok gwardii ruchomej i nieruchomej utworzono również stałe oddziały Gwardii Narodowej płatnej, składającej się z ochotników (art. 49), zorganizowane w siedemnaście kompanii (dwie kompanie pierwszej klasy liczące po dwustu jeden gwardzistów, jedną kompanię drugiej klasy liczącą sto pięćdziesiąt pięć osób, jedną kompanię trzeciej klasy liczącą sto osiemnaście osób, dwie kompanie czwartej klasy po dziewięćdziesiąt osiem osób, trzy kompanie piątej klasy po sześćdziesięciu gwardzistów oraz osiem kompanii szóstej klasy po trzydziestu sześciu gwardzistów), w których służyło ogółem tysiąc trzysta trzydzieści dziewięć osób. O dyslokacji tych kompanii Gwardii Narodowej decydował Minister Wojny w uzgodnieniu z Radą Ministrów (art. 48), a pozostawały pod rozkazami właściwych prefektów (art. 52). Do podstawowych zadań tych oddziałów należało wspomaganie działań funkcjonariuszy policji, spełnianie wszelkich miejscowych posług policyjnych, warty przy więzieniach, domach aresztu policyjnego, ratuszach itp. (art. 54). Gwardia Narodowa płatna była utrzymywana przez skarb państwa.

We Włocławku strukturę władz miasta w okresie 1809–1815 tworzyli burmistrz, zastępca burmistrza, kasjer miejski, pisarz miejski, dwóch ławników oraz służba pomocnicza, którą stanowili woźny sądowy, wachmistrz policji, gajowy borów miejskich i dwaj stróże nocni. Oprócz urzędów municipalnych funkcjonowała również pięcioosobowa rada miasta, której członkowie byli mianowani przez prefekta spośród kandydatów przedstawionych przez mieszkańców. Władza wykonawcza należała do burmistrza, który odpowiadał za utrzymanie bezpieczeństwa i porządku publicznego w mieście oraz był jednocześnie zwierzchnikiem policji miejskiej²²⁷.

2.4. Królestwo Polskie

Po klęsce Napoleona, Kongres Wiedeński w roku 1815, dokonał nowego podziału ziem polskich – w literaturze określanego również IV rozbiorem Polski. Ukształtowane wówczas granice miały przetrwać aż do czasu zakończenia I wojny światowej. Silne dążenie do odrębności państwowej Polaków, przy ówczesnej polityce cara Aleksandra I – wbrew np. stanowisku

²²⁷ M. Gruszczyńska, op.cit., s. 404–405.

Wielkiej Brytanii – wymusiło utworzenie Królestwa Polskiego (powstanie Królestwa ogłoszono 29 czerwca 1815 r.), z części ziem Księstwa Warszawskiego, połączonego unią personalną i polityczną z Rosją (zachodnia część Księstwa, nazywana Wielkim Księstwem Poznańskim, została przyłączona do Prus, część Galicji została przyłączona do Austrii, a Kraków wraz z przyległym okręgiem ogłoszono Wolnym Miastem, pod wspólnym protektoratem trzech zaborczych mocarstw). W początkowym okresie istnienia Królestwa zachowano pewną odrębność ustrojową i narodową państwa, wykorzystując przy tym doświadczenia Księstwa Warszawskiego. Aleksander I, zgodnie z postanowieniami Kongresu Wiedeńskiego nadał Konstytucję w dniu 27 listopada 1815 r.²²⁸. W czasach Królestwa Polskiego powstał szereg instytucji o charakterze policyjnym szczególnie realizujących funkcje wywiadu i kontrwywiadu politycznego, które skupiały się na inwigilacji inicjatyw niepodległościowych²²⁹. Centralną instytucją, której celem było utrzymywanie spokoju, porządku i bezpieczeństwa w całym kraju, była Żandarmeria, utworzona na podstawie dekretu z października 1816 roku ogłoszonego dnia 30 listopada 1816 roku²³⁰.

Ponadto w Warszawie, na podstawie postanowienia namiestnika z dnia 14 stycznia 1816 r. połączono urząd Prezydenta Policji z urzędem Prezydenta Muncypalności, następnie postanowieniem z dnia 10 lutego 1816 r.²³¹ (obowiązującym od dnia 19 marca 1816 r.) określono skład urzędu muncypalnego oraz postanowiono sformowanie policji miejskiej. Policja miejska składała się z oddziałów konnych (stu pięćdziesięciu funkcjonariuszy) i pieszych (pięćdziesięciu policjantów). Ponadto w skład policji miejskiej wchodziły: wydziały policji śledczej i sądowo-policyjny, urząd targowo – tandetny, służba rogatekowa oraz siedem urzędów cyrkułowych. Do zadań policji miejskiej należało czuwanie nad spokojem i porządkiem publicznym, czystością i porządkiem w mieście, kontrola działalności teatrów i organizowania zabaw oraz przestrzegania wszelkich przepisów porządkowych, dozór więzień i aresztów. Nadto wykonywali policję targową poprzez kontrolę

²²⁸ Por. A. Ajnenkiel, op.cit., s. 117–126; J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, op.cit., s. 360; por. R. Łaszewski, S. Salmonowicz, op.cit., s. 105–106; por. P. Majer, *Ustawy...*, op.cit., s. 21; por. A. Misiuk, *Administracja...*, op.cit., s. 67; L. Wasilewski, *Administracja rosyjska w Królestwie Polskim*, Wiedeń 1915, s. 5

²²⁹ Por. A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, op.cit., s. 126–127; por. P. Majer, *Ustawy...*, op.cit., s. 22; por. A. Misiuk, *Administracja...*, op.cit., s. 77–78.

²³⁰ Por. *Dziennik Praw Królestwa Polskiego*, T. 2, Nr 9, s. 145–151.

²³¹ Por. *Dziennik Praw Królestwa Polskiego*, T. 1, Nr 2, s. 158–168.

używanych miar i wag oraz przestrzegania obowiązujących taks na podstawowe towary spożywcze²³². Naczelnikiem policji municypalnej w Warszawie został Mateusz Lubowidzki. W roku 1821 ogółem instytucja ta liczyła około czterystu urzędników. W sierpniu 1821 powstało Centralne Biuro Policji dla Warszawy i Królestwa w skład, którego weszli gen. Aleksander Różniecki (dowódca żandarmerii), Mateusz Lubowidzki (naczelnik policji miejskiej), płk Józef Aksamitowski i Rajmund Rembieliński (dyrektor generalny policji w komisji wojewódzkiej mazowieckiej)²³³.

Tuż po wybuchu Powstania Listopadowego, postanowieniem Rady Administracyjnej z dnia 2 grudnia 1830 r.²³⁴ w celu zapewnienia spokoju publicznego utworzono w miastach Straż Bezpieczeństwa, następnie przekształconą w Gwardię Narodową, z której wyodrębniono Gwardię Narodową ruchomą. W Warszawie utworzono Gwardię Narodową Warszawską, Gwardię Miejską oraz Straż Bezpieczeństwa. Przykładowo w Gwardii Narodowej Warszawskiej pełniło służbę około sześć tysięcy ludzi, byli to głównie zamożni mieszczanie, w Gwardii Miejskiej służyli zamożni Żydzi, natomiast Straż Bezpieczeństwa była formacją ludową (rekrutującą się z biedoty miejskiej – jej liczebność przekroczyła piętnaście tysięcy ludzi). Do zadań tych służb należało wspomaganie działań wojska oraz pełnienie funkcji pomocniczych (warty, ochrona transportów i zaopatrzenia), patrołowanie ulic, czuwanie przy umocnieniach, strzeżenie gmachów publicznych, więzień i zakładów przemysłowych.

Po upadku powstania, sprawy policji zostały podporządkowane rosyjskim naczelnikom wojennym, a polskie formacje zostały rozwiązane. Ponadto w Warszawie, w roku 1839 zwierzchnictwo nad policją odebrano prezydentowi miasta i powierzono je wiceprezydentowi, który otrzymał stanowisko oberpolicmajstra Warszawy²³⁵.

Ponownie polskie służby ochrony porządku publicznego powstały w okresie przygotowań do Powstania Styczniowego w roku 1861. Po krwawo stłumionych manifestacjach (w dniach 25 i 26 lutego 1861 r., na rozkaz policmajstra Trepowa), które odbywały się w Warszawie, po obchodach

²³² Por. A. Misiuk, *Administracja...*, op.cit., s. 78.

²³³ Por. A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, op.cit., s. 127; por. A. Misiuk, *Administracja...*, op.cit., s. 79.

²³⁴ Por. P. Majer, *Ustawy...*, op.cit., s. 99–101.

²³⁵ Por. A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, op.cit., s. 129–130; por. A. Misiuk, *Administracja...*, op.cit., s. 80.

trzydziestej rocznicy Powstania Listopadowego, delegacja działaczy polskich wyjednała u namiestnika Gorczakowa zgodę na uroczysty pogrzeb ofiar. Namiestnik Gorczakow wyraził zgodę nawet na fakt, iż uroczystości te mogą się odbyć bez „asysty” wojska i policji oraz oddał bezpieczeństwo miasta w ręce delegacji. W tej sytuacji postanowiono utworzyć straż bezpieczeństwa, a jej organizację powierzono doktorowi Chałubińskiemu. Po uroczystościach pogrzebowych delegacja działała dalej, a w dniu 6 marca 1861 r., namiestnik Goryczkow wyraził zgodę na wznowienie działalności straży. Powołano pięcioosobową Dyрекcję Straży na czele, której stanął Józef Kwiatkowski. W straży służyło około dwóch tysięcy osób. Była to formacja nieuzbrojona i nieumundurowana – nie mieli prawa nosić jakichkolwiek odznak – otrzymali tylko legitymacje z nazwiskiem i numerem. W dniu 4 kwietnia 1861 r. straż jednak zlikwidowano, a ochronę porządku publicznego przejęły wzmocnione oddziały policji²³⁶.

W okresie Powstania Styczniowego, w dniu 8 czerwca 1863 r.²³⁷, Rząd Narodowy wydał dekret nakazujący władzy lokalnej, burmistrzom i wójtom formowanie straży bezpieczeństwa, które to miały zapewnić porządek oraz wspierać informacją oddziały powstańcze. Podlegały one władzom cywilnym, lokalnym, jak również wojskowym z uwagi na czas wojny. Na podstawie ustawy Rządu Narodowego o organizacji miasta stołecznego Warszawy z dnia 26 czerwca 1863 r.²³⁸, przeprowadzono reorganizację ustroju miasta oraz utworzono Policję Narodową i określono szczegółową instrukcję dla niej. Pierwszym komendantem policji został Jan Kuryłowicz. Do zadań policji należał przede wszystkim wywiad i kontrwywiad na rzecz powstańczych władz. Ponadto na terenie Warszawy utworzony był oddział żandarmerii, który następnie decyzją Rządu Narodowego z dnia 13 sierpnia 1863 r.²³⁹, przekształcono w Straż Narodową, której zadaniem była ochrona powstańczego rządu. Należy przy tym zauważyć, iż władze powstańcze działały w konspiracji. Pomimo tego Rząd zorganizował własną pocztę, służbę dyplomatyczną, policję i intendenturę oraz zorganizował struktury terenowe. Trybunały powstańcze karały szpiegów i zdrajców – w strukturze Straży powołano specjalny oddział, tzw. „sztyletników”, w celu wykonywania wyroków. Powstało

²³⁶ Por. A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, op.cit., s. 130–131; por. A. Misiuk, *Administracja...*, op.cit., s. 81.

²³⁷ Por. P. Majer, *Ustawy...*, op.cit., s. 104–105.

²³⁸ Por. ibidem, s. 105–109.

²³⁹ Por. ibidem, s. 110.

sprawnie działające państwo podziemne, jednakże działania wojskowe miały zasadniczo charakter partyzancki w walce z regularnymi oddziałami wojska i policji rosyjskiej. Przykładowo siły rosyjskiej policji, stacjonujące w Warszawie wzrosły w roku 1863 do trzech tysięcy (jeden policjant przypadł na sześćdziesięciu mieszkańców Warszawy)²⁴⁰.

Po upadku Powstania Styczniowego represje, polityka rusyfikacyjna oraz działania zmierzające do likwidacji odrębności ustrojowej Królestwa Polskiego znacznie przybrały na sile. Podobna sytuacja miała miejsce w pozostałych zaborach, gdzie władzę policyjną i uprawnienia scentralizowano, żeby zminimalizować wpływy polskie na wszystkie przejawy życia społeczeństwa.

W kwietniu 1866 r. dokonano reformy organizacji policji likwidując dotychczasową policję miejską i ziemską, a na ich miejsce powoływano, zarówno w miastach, jak i we wsiach, policyjne komendy (oddziały) pod nazwą Straży Ziemskiej. Struktury policji miejskiej utrzymano jedynie w Warszawie. Głównym zadaniem nowoutworzonych komend była ochrona bezpieczeństwa ludności miast i gmin oraz nadzór nad jej aktywnością polityczną, zawodową, społeczną i gospodarczą. Zwierzchnictwo nad Strażą Ziemską sprawował namiestnik, on też określał „ogólny kierunek” jej działalności.

W guberniach podlegała ona gubernatorowi, który w stosunku do jej funkcjonariuszy miał uprawnienia naczelnika wojsk stacjonujących na tym terenie. W jego kancelarii rozpatrywano i rozstrzygano wszystkie sprawy dotyczące inspekcji poszczególnych jednostek i naruszenia dyscypliny przez strażników. Inspekcja straży w guberni należała do obowiązków sztabs-officera do spraw policyjnych i tzw. zapasowego oficera, który był kandydatem na stanowisko naczelnika powiatowego oddziału straży ziemskiej. W powiatach podporządkowano ją naczelnikom powiatów. Powiatową komendą straży kierował natomiast bezpośrednio jego pomocnik do spraw policyjno-wojskowych. Osobę na to stanowisko wybierał gubernator, a zatwierdzał naczelnik. Strażnikami mogli być tylko piśmienni mężczyźni, zatrudnieni dotychczas w oddziałach wojskowo-policyjnych oraz żołnierze pochodzenia rosyjskiego urlopowani lub przeniesieni do rezerwy. Paragraf 11 projektu stanowił przy tym, że strażnicy Polacy mogli stanowić tylko 1/10 część składu osobowego Straży Ziemskiej.

²⁴⁰ Por. A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, op.cit., s. 131–132; por. J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, op.cit., s. 382; por. A. Misiuk, *Administracja...*, op.cit., s. 81.

Wzajemne stosunki pomiędzy Strażą Ziemską a wójtami i burmistrzami, zwłaszcza ich uprawnienia i obowiązki, regulowała instrukcja zatwierdzona przez namiestnika Berga w grudniu 1866 r.. Zgodnie z jej postanowieniami do zakresu kompetencji wójtów gmin i burmistrzów miast należały, odmiennie niż dotychczas, tylko sprawy administracyjne i gospodarcze. W kwestiach porządku i bezpieczeństwa mieli natomiast pomagać Straży Ziemskiej i wykonywać wszystkie polecenia jej dowódców. Zobowiązani zostali ponadto do informowania ich o wszystkich przestępstwach popełnionych na terenie jednostki administracyjnej, a także o podejrzaniach odnoszących się do spraw kryminalnych. Szefowie miast i gmin mieli ponadto obligatoryjnie przekazywać strażnikom wszystkie osoby, które naruszyły przepisy prawa oraz pomagać im w inwigilacji, aresztowaniach i przesłuchaniach przestępców. Przepisy instrukcji zabraniały policjantom ziemskim ingerować w działalność służbową władz miast i gmin, nakazywały zaś udzielać im pomocy w wykonywaniu prac i zadań administracyjnych.

Włocławek w następstwie ustaleń kongresu wiedeńskiego wraz z częścią Kujaw został włączony do Królestwa Polskiego funkcjonującego pod zwierzchnictwem Rosji. Ustawa konstytucyjna Królestwa Polskiego nadana 27 listopada 1815 r. przez cara Aleksandra I wprowadzała m.in. nowy podział terytorialny – na województwa i obwody. Włocławek został siedzibą obwodu kujawskiego, który został utworzony z dotychczasowych powiatów brzeskiego, kowalskiego i radziejowskiego. W 1818 r. Włocławek uzyskał uprawnienia przysługujące miastom wojewódzkim, co oznaczało, że na czele samorządu miejskiego stał prezydent miasta. Prezydenta mianował namiestnik Królestwa. Przysługiwał mu tytuł „Prezydent Municypalności Policji Miasta Włocławka”. Prezydent był szefem administracji państwowej w terenie oraz szefem policji miejskiej, stał też na czele kolegium municypalnego, które powstało w miejsce rady miasta. Członkowie kolegium municypalnego byli mianowanymi urzędnikami. W latach 1820–1830 byli to prezydent, radny kasjer, radny sekretarz oraz kancelista. Pozostałymi pracownikami miasta byli chirurg, akuszerka, strażnik lasów miejskich, 2 policjantów i 2 stróżów nocnych²⁴¹. Od 1838 r. liczba policjantów wzrosła do czterech. Na czele policjantów stał inspektor policji, do którego obowiązków należała służba zewnętrzna policyjno-administracyjna, kontrola miar i wag, nadzór nad narzędziami ogniowymi, nadzór sanitarny nad sprzedawaną żywnością, kontrola

²⁴¹ M. Gruszczyńska, op.cit., s. 406.

ludności stałej i czasowo przebywającej w mieście, wydawanie paszportów, nadzór nad strażą nocną, aresztem policyjnym, oświetleniem miasta, kontrola kar ściąganych za nielegalną sprzedaż wódki oraz kontrola ubiorów żydowskich. Funkcję inspektora policji pełnili – od 1842 r. W. Ruciński; od 1846 r. Mateusz Smakowski; od 1857 r. Leon Jankowski²⁴².

Po upadku powstania styczniowego Włocławek podobnie, jak inne miasta w Królestwie Polskim doświadczyły stopniowych działań zmierzających do ścisłego zespolenia Królestwa Polskiego z Cesarstwem Rosyjskim. Reformowano administrację publiczną. Obwód kujawski od 1836 r. stał się powiatem włocławskim, który od 1844 r. stał się częścią guberni warszawskiej²⁴³. Proces podporządkowywania ziem Królestwa Polskiego Rosji pogłębił się po upadku powstania styczniowego. W 1867 r. do urzędów gubernialnych, powiatowych i magistratów obowiązkowo został wprowadzony język rosyjski. Samodzielność magistratów została ograniczona. W 1865 r. we Włocławku było 9 policjantów i 6 stróżów nocnych. W kwietniu 1867 r. policja miejska Włocławka podporządkowana została Straży Ziemskiej, która została powołana we Włocławku na podstawie ukazu 19/31 grudnia 1866 r. Pracami policji i nadzór nad nią sprawował Policmajster Miasta Włocławka. Przy magistracie pozostawiono 4 etaty stróżów magistrackich, których przeznaczono do pilnowania aresztu, nadbrzeża rzeki, deputacji kwaterunkowej i kasy miejskiej²⁴⁴. Powołanie Straży Ziemskiej we Włocławku zakończył trwający od 1807 r. okres zwierzchności władz miejskich nad policją miejską, która wspólnie ze Strażą Ziemską została podporządkowana Naczelnikowi Powiatu Włocławskiego będącego organem administracji rządowej.

2.5. I wojna światowa – odzyskanie niepodległości

Tworzenie rodzimych organów ochrony porządku publicznego zaczęto tuż przed wybuchem I wojny światowej. Pierwszą inicjatywę podjęto w dniu 27 lipca 1914 r., w Dąbrowie Górniczej. Doszło wówczas do spotkania przedstawicieli społeczeństwa z rosyjskim naczelnikiem powiatu, na którym uzgodniono utworzenie w gminach szeregu straży obywatelskich. Straże te utworzono w oparciu o kadry Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. Utworzono też Komendę Okręgu Straży Obywatelskich Zagłębia na czele, której stanął Kazimierz Sorokowski – prezes okręgu „Sokoła”. W dniu

²⁴² Ibidem, s. 410–411.

²⁴³ Ibidem, s. 394–395.

²⁴⁴ Ibidem, s. 416–417.

30 lipca 1914 r., w trakcie wycofywania się sił rosyjskich, Straże zaczęły już przejmować posterunki. Początkowo, po zajęciu Zagłębia Dąbrowskiego przez nowe wojska okupacyjne, kompetencje Straży zostały stopniowo ograniczone, aż wreszcie uległy likwidacji – na terenach zajętych przez Austrię w ostatnich dniach 1914 r., natomiast na terenach zajętych przez Niemców z dniem 1 lipca 1915 roku²⁴⁵. W dniu 1 sierpnia 1914 r., zawiązał się Komitet Obywatelski miasta Warszawy (pierwsze posiedzenie Komitetu odbyło się 3 sierpnia 1914 r.), a następnie Centralny Komitet Obywatelski oraz szereg komitetów terenowych²⁴⁶. Zadaniem tych Komitetów była akcja ratunkowa i samopomoc społeczna w warunkach wojennych, zapewnienie bezpieczeństwa obywateli poprzez tworzenie straży obywatelskich oraz zarządzanie miastami w granicach, dopuszczanych przez władze okupacyjne. Początkowo władze rosyjskie nie wyrażały zgody na organizację polskich służb ochrony ładu i porządku publicznego, jednakże w związku z rozwojem sytuacji na froncie, zmieniły zdanie i zaczęły zezwalać na ich tworzenie. Podobnie postąpili pozostali zaborcy zezwalając na tworzenie polskich organów ochrony porządku publicznego oraz akceptując już istniejące – zwłaszcza na okupowanych terenach tzw. „Kongresówki”.

W Łodzi już dnia 2 sierpnia 1914 r. utworzono Milicję Obywatelską, a następnie w październiku, dodatkowo utworzono płatną Straż Miejską. Straż Miejska, początkowo liczyła trzystu funkcjonariuszy, a następnie ich liczba wzrosła do tysiąca stu²⁴⁷.

We Lwowie, za zgodą władz austriackich, w dniu 31 sierpnia 1914 r. powołano Miejską Straż Obywatelską. Była to formacja uzbrojona w szable i rewolwery, a w celu wyróżnienia jej członkowie mieli nosić na ramieniu amarantowo-niebieskie opaski z napisem MSO. Następnie w dniu 7 września 1914 r. rozpoczęto formowanie Milicji Miejskiej – służbę w niej pełniło około

²⁴⁵ Por. A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, op.cit., s. 151; por. S. Grabowski, *Zarys historii polskiej policji*, [w:] G. Kędzińska (red.), *85 lat polskiej policji*, Szczytno 2004, s. 9–10; por. J. Misiewicz, *Polские организации безопасности в оккупации*, [w:] E. Grabowiecki (red.), *Dziesięciolecie Służby Bezpieczeństwa w Polsce Odrodzonej*, Warszawa 1925, s. 2; por. A. Misiuk, *Administracja...*, op.cit., s. 110; por. B. Sprengel, *Policja Państwowa w Toruniu 1920–1939*, Toruń 1999, s. 7.

²⁴⁶ Por. A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, op.cit., s. 152; por. *Kalendarzyk polityczno-historyczny miasta stołecznego Warszawy. Na rok 1916*, Warszawa 1916, s. 289; por. *Kalendarzyk Polityczno-Historyczny Miasta Stołecznego Warszawy. Na rok 1917*, Warszawa 1917, s. 44–47; por. A. Misiuk, *Administracja...*, op.cit., s. 88–92.

²⁴⁷ Por. A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, op.cit., s. 153; por. A. Misiuk, *Administracja...*, op.cit., s. 110–111.

pięciuset funkcjonariuszy. Niestety w końcu października 1914 r. władze rosyjskie, które zajęły Lwów, zlikwidowały obie formacje²⁴⁸.

W Warszawie organizację Straży Obywatelskiej rozpoczęto praktycznie z chwilą utworzenia Komitetu Obywatelskiego, jednakże władze rosyjskie nie wyraziły na to zgody. Wobec sytuacji na froncie, w początkach października 1914 r. warszawski generał-gubernator Engałyczew, zaproponował utworzenie Straży Obywatelskiej miasta Warszawy. Komitet Obywatelski niezwłocznie przystąpił do jej formowania, jednakże na skutek stabilizacji frontu władze rosyjskie wycofały się ze swoich deklaracji i poleciły wstrzymać organizowanie Straży. Dopiero w obliczu ponownego zagrożenia Warszawy, w dniu 26 lipca 1915 r. władze okupacyjne zgodziły się na zorganizowanie Straży Obywatelskiej. W dniu 27 lipca 1915 r., Komitet Obywatelski miasta Warszawy powołał Stanisława Popowskiego (prezesa Warszawskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”) na Komendanta Straży Obywatelskiej. W dniu 4 sierpnia 1915 r. Oberpolicmajster Meyer, przekazał Popowskiemu władzę policyjną w mieście. Warszawska Straż Obywatelska w drugiej połowie 1915 r. liczyła około ośmiu tysięcy funkcjonariuszy. Działała ona do dnia 31 stycznia 1916 r., a z dniem 1 lutego 1916 r. utworzona została Milicja Miejska, pod dowództwem Franciszka Radziwiła²⁴⁹.

W Lublinie Milicję Obywatelską utworzono w lipcu 1915 r., przed wycofaniem wojsk rosyjskich. We wrześniu 1915 r. Komitet Obywatelski wspólnie z magistratem podjął decyzję o przekształceniu Milicji (społecznej) w Straż Obywatelską (zawodową – płatną). Projekt statutu przygotowany przez Komitet Obywatelski został zatwierdzony przez magistrat dnia 28 września 1915 r. Jednakże Straż Obywatelska działała jedynie do listopada 1915 r., kiedy to władze austriackie ją rozwiązały. Dopiero w obliczu odejścia żandarmerii austriackiej na front, władze okupacyjne zaproponowały magistratowi

²⁴⁸ Por. A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, op.cit., s. 153–154; por. A. Misiuk, *Administracja...*, op.cit., s. 112–113.

²⁴⁹ Por. A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, op.cit., s. 152–153; por. S. Grabowski, *Zarys...*, op.cit. s. 10; por. A. Misiuk, *Administracja...*, op.cit., s. 110; Na temat Straży Obywatelskiej miasta Warszawy por. szerzej: J. Kunert (red.), *Na straży honoru Warszawy: z działalności Straży Obywatelskiej m.st. Warszawy 1915 roku*, Warszawa 1935, s. 7–30; J. Misiewicz, *Polskie...*, op.cit., s. 2–3. Na temat Milicji Miejskiej miasta Warszawy por. szerzej: G. Gryz, *Milicja Miejska m.st. Warszawy*, [w:] „Gazeta Policyjna” Nr 27/2004, Warszawa 2004, passim; id., *Milicja Miejska miasta stołecznego Warszawy*, [w:] R. Łaszewski, B. Sprengel (red.), *Od Straży Obywatelskich do Policji. Służby porządkowe na ziemiach polskich w XX wieku*, Włocławek 2007, s. 37–40; *Kalendarzyk... 1917*, Warszawa 1917, op.cit., s. 90–95; J. Misiewicz, *Polskie...*, op.cit., s. 3; B. Sprengel, *Policja...*, op.cit., s. 7–8.

utworzenie Milicji Miejskiej. Magistrat uchwałę o jej utworzeniu podjął dnia 1 listopada 1916 r.²⁵⁰

W Białej Podlaskiej Straż Bezpieczeństwa (nazywana Milicją Miejską) powstała na początku sierpnia 1915 r. Była to formacja nieuzbrojona oraz nieumundurowana, funkcjonariuszy wyróżniały jedynie białe opaski z numerem osobistym, noszone na lewym ramieniu²⁵¹.

W Siedlcach Straż Obywatelską powołano z dniem 2 sierpnia 1915 r. Następnie z końcem stycznia 1916 r. zlikwidowano Straż Obywatelską, tworząc w jej miejsce dnia 1 lutego 1916 r. Milicję Miejską – organ podporządkowany władzom samorządowym, które podobnie jak sama Milicja, powołane były przez okupacyjne władze niemieckie²⁵².

W Zamościu Milicję Miejską utworzono na początku 1916 roku, jednakże w związku ze złym wykonywaniem swoich obowiązków, burmistrz miasta zwrócił się do władz okupacyjnych o rozwiązanie tej formacji. Likwidacja Milicji nastąpiła, za aprobatą władz austriackich w dniu 15 lipca 1916 r., jednocześnie powołano nową Milicję Miejską. Była to formacja uzbrojona (w rewolwery), a funkcjonariusze mieli nosić czapki lub odznaki milicyjne w celu odróżnienia od osób cywilnych. Milicja ta utrzymywana przez magistrat była służbą płatną²⁵³. W Tomaszowie, Milicję Miejską powołano w maju 1918 r., a jej organizację rozpoczęto 1 czerwca. Władze okupacyjne nie wyraziły zgody na uzbrojenie i umundurowanie tej formacji, a jedyną oznaką była opaska z literami MM²⁵⁴.

Straże Obywatelskie oraz inne polskie formacje ochrony bezpieczeństwa publicznego tworzone w latach 1914–1915, głównie na terenie byłej „Kongresówki”, w roku 1916 zostały przekształcone w Milicje Miejskie. Były to organy porządkowe, podlegające władzom samorządowym, które z kolei uzależnione były od władz okupacyjnych. Milicje Miejskie nie posiadały uprawnień w sprawach politycznych oraz kryminalnych, zastrzeżonych dla organów niemieckich i austriackich, przyjmowały jedynie pośredni udział

---

²⁵⁰ Por. Z. Siemak, *Polskie formacje porządkowe na Lubelszczyźnie w latach pierwszej wojny światowej*, [w:] R. Łaszewski, B. Sprengel (red.), *Od Straży Obywatelskich do Policji. Służby porządkowe na ziemiach polskich w XX wieku*, Włocławek 2007, s. 25–31.

²⁵¹ Por. ibidem, s. 15.

²⁵² Por. ibidem, s. 16–22.

²⁵³ Por. ibidem, s. 32–35.

²⁵⁴ Por. ibidem, s. 31–32.

w zakresie ujawniania i zabezpieczania śladów przestępstw²⁵⁵. Do zadań Milicji Miejskich należały nadzór nad bezpieczeństwem publicznym (np. zatrzymywanie przestępcy, zabezpieczenie śladów, prowadzenie wstępnych dochodzeń, zapobieganie i uprzedzanie nieszczęśliwych wypadków), nadzór nad ruchem ulicznym miast oraz nad utrzymaniem porządku na ulicach i w lokalach publicznych. Poza tym do ich zadań należały wszelkie czynności mające na celu opiekę nad dobrem publicznym, nadzór nad zachowaniem przepisów regulujących prowadzenie handlu na ulicach i w sklepach (tj. policja targowa) oraz nadzór nad budowlami i przestrzeganiem przepisów budowlanych. Ponadto wykonywały policję sanitarną oraz policję obyczajową. Do obowiązków Milicji należało jednocześnie udzielanie pomocy we wszystkich sprawach miejskich władzom i organom magistratu, instytucjom społecznym oraz wszelkim władzom cywilnym, wojskowym i okupacyjnym²⁵⁶.

Odmiennie przedstawiała się sytuacja na terenach zaboru pruskiego, gdzie pierwsze rodzime służby ochrony porządku publicznego powstały dopiero w październiku 1918 r. Dnia „(...) 17 Października 1918 r. w Poznaniu na poufnym spotkaniu czołowych wielkopolskich działaczy sokolich i harcerskich zapadła decyzja o utworzeniu w tym celu (wyzwolenie Wielkopolski spod okupacji oraz strzeżenie porządku – przyp. autora) Straży Ludowej. Na czele jej 9 osobowego dowództwa stanął Julian Bolesław Lange. Już 3 listopada 1918 r. w formacji tej było około 2 tys. ochotników. (...) Pierwszych trzydziestu dowódców zaprzysiężono 8 listopada. Następnego dnia pięćdziesięciu członków straży ludowej podjęło pomocniczą służbę porządkową na ulicach (...)”²⁵⁷. Wobec pogarszającej się sytuacji w Poznaniu, dnia 10 listopada 1918 r. naczelny prezes rejencji Eisenhardl–Rothe wezwał prezesa Koła Polskiego parlamentu Rzeszy – Władysława Seydę do stworzenia organizacji, zabezpieczającej spokój i mienie. W parę dni później Julian Bolesław Lange otrzymał od Rady Żołnierzy i Robotników dekret dotyczący tworzenia w mieście Straży Obywatelskiej (formacji składającej się z przedstawicieli narodowości niemieckiej, żydowskiej i polskiej). Funkcjonariusze Straży Obywatelskiej byli opłacani przez magistrat oraz otrzymywali dodatek z funduszy Komendy Straży. Wkrótce Niemcy i Żydzi wycofali się ze służby

²⁵⁵ Por. A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, op.cit., s. 155; por. A. Misiuk, *Administracja...*, op.cit., s. 113–114.

²⁵⁶ Por. A. Abramski, J. Konieczny, *Justycjariusze...*, op.cit.; por. G. Gryz, *Milicja Miejska miasta...*, op.cit., s. 37–38; por. A. Misiuk, *Administracja...*, op.cit.

²⁵⁷ Cyt. za: B. Sprengel, *Policja...*, op.cit., s. 9.

w Straży, a dnia 27 listopada 1918 r. Straż Obywatelską wcielono do Straży Ludowej, rozszerzając jednocześnie jej działalność na cały obszar zaboru (docelowo). Polski Sejmik Dzielnicowy obradujący w dniach 3 – 5 grudnia 1918 r. uznał, że oddziały Straży powinny być organizowane w każdej miejscowości. Utworzono również Naczelną Komendę Straży Ludowych, a naczelnym komendantem został Julian Bolesław Lange. Tworzone straże ludowe miały charakter milicji obywatelskiej – niepłatnej. Utworzony wcześniej Wydział Bezpieczeństwa Naczelnej Rady Ludowej w dniu 8 grudnia 1918 r. wydał regulamin precyzujący sprawy organizacyjne i kadrowe, zasady służby oraz uprawnienia i obowiązki członków straży ludowych. Z wybuchem powstania, przyfrontowe straże ludowe przekształciły się w oddziały powstańcze, a później w regularne formacje wojskowe. Natomiast w Poznaniu podjęto decyzję, aby straż ludowa tymczasowo zachowała swój charakter milicyjny. Utworzono również Prezydium Policji miasta Poznania, a dnia 31 grudnia 1918 r. Naczelna Rada Ludowa mianowała Karola Rzepeckiego Tymczasowym Prezydentem Policji. Rozpoczął on swoje urzędowanie dnia 2 stycznia 1919 r. Pierwsze kadry policyjne utworzono z członków miejscowego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”.

Do głównych zadań Policji należało strzeżenie życia i mienia obywateli, utrzymanie ładu, porządku oraz bezpieczeństwa publicznego. Jednocześnie rozpoczęto prace organizacyjne poza terenem Poznania. Poszczególne magistraty organizowały we własnym zakresie różnorodne policje komunalne, podporządkowane burmistrzom, którzy ogólne dyrektywy otrzymywali od starostów. Dnia 6 lutego 1919 r. Rozporządzenie Komisariatu Naczelnej Rady Ludowej o organizacji Straży Ludowej²⁵⁸, określiło ją jako formację wojskową, do której przynależność była obowiązkowa, a rekrutującej się z roczników nieporobowych lub poborowych, lecz do służby wojskowej niezdatnych²⁵⁹.

²⁵⁸ Por. P. Majer, *Ustawy...*, op.cit., s. 159–160.

²⁵⁹ Por. B. Kapuściak, *Policja w województwie poznańskim*, [w:] *Wielkopolska w pracy zbrojnej i obywatelskiej* Nr 2, Poznań 1937, s. 43; por. J. Kutta, *Geneza i organizacja Policji Państwowej w Wielkopolsce i na Pomorzu w latach 1919–1922*, [w:] R. Łaszewski, B. Sprengel (red.), *Od Straży Obywatelskich do Policji. Służby porządkowe na ziemiach polskich w XX wieku*, Włocławek 2007, s. 43–45; por. W. Lewandowski, *Powstanie Wielkopolskie 1918–19*, [w:] *Wielkopolska w pracy zbrojnej i obywatelskiej* Nr 2, Poznań 1937, s. 28; por. J. Misiewicz, *Przebieg unifikacji różnorodnych organizacji bezpieczeństwa*, [w:] E. Grabowiecki (red.), *Dziesięciolecie Służby Bezpieczeństwa w Polsce Odrodzonej*, Warszawa 1925, s. 5; por. B. Sprengel, *Policja...*, op.cit., s. 9–11.

Nieco odmiennie od Wielkopolski rozwijała się sytuacja na Pomorzu. W początkowym okresie w miastach regionu tworzone były Straże Bezpieczeństwa (np. w Chełmży 16 listopada 1918 r.) lub Straże Obywatelskie (np. w Toruniu 18 listopada 1918 r.). Następnie w Gdańsku przy Podkomisariacie Naczelnej Rady Ludowej utworzono Wydział Straży Ludowych, któremu podporządkowano powstające Straże. Były one tworzone w oparciu o członków Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” oraz członków Pomorskiej Organizacji Wojskowej. W zależności od lokalnych warunków oraz postawy władz, odbywało się to w sposób jawny lub w konspiracji. W związku z ewentualnymi represjami, na niektórych terenach wręcz odstępowano od ich tworzenia. Dopiero od kwietnia 1919 r. Straże zaczęto tworzyć w sposób jawny, umożliwiło to rozporządzenie pruskiego Ministra Spraw Wewnętrznych dotyczące organizacji Einwohnerwehry. Przykładowo w Gniewie straż ludową zorganizowano za zgodą Landrata z dnia 7 lipca 1919 r. Była to formacja uzbrojona i umundurowana oraz nosząca polskie odznaki na mundurach i czapkach²⁶⁰. W Toruniu straż ludowa ujawniła się w maju 1919 r. Członkowie Straży nie byli umundurowani, jedynie zgodnie z ustaleniami ze stroną niemiecką, nosili na rękawach białe opaski z polskimi i niemieckimi napisami (bez żadnych symboli narodowych). Obok czuwania nad bezpieczeństwem publicznym, do zadań straży ludowej należało przeciwdziałanie wywożeniu do Niemiec m.in. mienia, produktów rolnych czy drewna, a także walka z paskarstwem i wszelkimi patologiami życia gospodarczego. Ponadto jej głównym zadaniem było przygotowanie i zabezpieczenie przejścia władzy przez Polskę oraz przygotowanie kadr dla przyszłych służb ochrony bezpieczeństwa publicznego. Z dniem 18 stycznia 1920 r. (wkroczenie wojsk polskich do Torunia) toruńska straż ludowa została zmilitaryzowana. Obok tych społecznych inicjatyw w Toruniu funkcjonowała niemiecka policja komunalna składająca się zarówno z Niemców i Polaków, której funkcjonariusze po weryfikacji, zasilili później szeregi Policji Państwowej oraz powołana przez magistrat w pierwszej połowie 1919 r., parytetyczna niemiecko-polska straż, której zadaniem było pilnowanie bezpieczeństwa i przestrzeganie ustaleń pokoju wersalskiego²⁶¹.

²⁶⁰ Por. J. Głowacki, *Przyczynki do dziejów organizacji wojskowej Pomorza*, [w:] E. Bartkowski (red.), *15-ta rocznica Powstania Wielkopolskiego. Przyczynki do ruchu niepodległościowego w byłym zaborze pruskim*, Poznań 1933, s. 11–14.

²⁶¹ Por. B. Sprengel, *Policja...*, op.cit., s. 11–12, 14–23, 25–27.

Również specyficzna sytuacja występowała w Galicji. Na ziemiach zaboru austriackiego, obowiązywały przepisy szeregu ustaw regulujących ustroj samorządu gminnego, miast i miasteczek na podstawie, których funkcjonowały m.in. policje miejskie i gminne podległe władzom samorządowym oraz przepisy określające „Główne zarysy organizacji władz policyjnych” zatwierdzone postanowieniem cesarskim z dnia 10 lipca 1850 r. i ogłoszone rozporządzeniem namiestnika z dnia 10 lipca 1851 r. Władze austriackie nie wyraziły zgody na tworzenie polskich instytucji ochrony porządku publicznego (wyjątkiem był jedynie Lwów). Wobec faktu, iż bezpieczeństwo lokalne w zasadzie było zabezpieczone, w okresie przejściowym powstało szereg rodzimych organizacji zajmujących się bezpieczeństwem w aspekcie regionalnym (Straż Obywatelska, Straż Ziemska, Polska Żandarmeria Krajowa, Żandarmeria Krajowa Ziemi Krakowskiej, Policja wojskowa, Żandarmeria Obrony Lwowa, Żandarmeria Polowa)²⁶².

We Włocławku wkrótce po wybuch wojny powstał Włocławski Komitet Obywatelski, który przejął obowiązki zarządu miastem. Na jego czele stanął Ludwik Bauer – prezes Włocławskiego Towarzystwa Wzajemnego Kredytu²⁶³. Komitetowi Obywatelskiemu podlegała powołana 2 sierpnia 1914 r. Milicja Obywatelska. Komendantem Milicji Obywatelskiej został Przemysław Kowalewski, a jej siedziba mieściła się przy ul. Żabiej 9, a później przy ul. Kościuszki 5. Do zadań Milicji należało utrzymanie porządku i bezpieczeństwa w mieście, w tym informowanie mieszkańców o zarządzeniach władz okupacyjnych, kontrola wagi i miar, ściganie przestępców, dbanie o należyty stan sanitarny w mieście, pobieranie na rogatek opłat za towary wywożone z miasta²⁶⁴. W skład Milicji wchodziły cztery czterdziestoosobowe oddziały, podzielone na dziesiątki kierowane przez dziesiątników²⁶⁵. Była to formacja społeczna, jednak jej członkowie mogli posiadać broń²⁶⁶. Milicja funkcjonowała przez okres około dwudziestu miesięcy - do 1 kwietnia 1916 r., kiedy została rozwiązana przez władze niemieckie okupujące wówczas Włocławek. Za bezpieczeństwo miała odpowiadać policja miejska,

²⁶² Por. M. Mączyński, *Policja Państwa w II Rzeczypospolitej*, Kraków 1997, s. 17–18, 20, 33; por. J. Misiewicz, *Przebieg*,..., op.cit., s. 4–5; por. A. Misiuk, *Administracja*..., op.cit., s. 116.

²⁶³ T. Kieloch, *Udział Włocławka w walkach o niepodległość w latach 1794-1918*, [w:] *Włocławek dzieje miasta*, T.1, Włocławek 1999, s. 677.

²⁶⁴ B. Sprengel, *Policja Państwa a przestępczość w powiecie włocławskim w latach 1919–1939*, Włocławek 2006.

²⁶⁵ Ibidem, s. 677.

²⁶⁶ Ibidem, s. 678.

która podlegała nadburmistrzowi kierującemu administracją w mieście. Straż bezpieczeństwa w okolicznych wsiach sprawowała niemiecka żandarmeria²⁶⁷. Wobec perspektywy ewakuacji władz niemieckich z Włocławka na początku listopada 1918 r. utworzono Straż Obywatelską, która w okresie przejściowym miała zapewnić porządek w mieście oraz zabezpieczyć mienie społeczne przed zniszczeniem i grabieżą²⁶⁸. Jej komendantem został Julian Lisiewicz, zaś siedziba straży znajdowała się przy ul. 3 maja 15²⁶⁹. Straż Obywatelska wzięła udział w przejściu przez Polaków władzy w mieście. Jej 50 ochotników, wspólnie z 50 członkami POW oraz 5 legionistami w dniu 11 listopada rozpoczęli rozbrajanie patroli niemieckich, z liczącego wówczas 600 osobowego garnizonu, który finalnie opuścił Włocławek z 12 na 13 listopada²⁷⁰. W drugiej połowie listopada Straż Obywatelska została rozwiązana. Władze miasta powołały zawodową policję komunalną dowodzoną przez ppłk Romana Maciejewicza²⁷¹.

---

²⁶⁷ B. Sprengel, op.cit., s. 21.

²⁶⁸ Jej członkami byli: Edward Betman, Leon Bojakowski, Marian Brzeziński, Bolesław Bulikowski, Józef Chudziński, Adam Chybiński, Czesław Daszkowski, Ignacy Dobrzański, Michał Dyszelski, Stanisław Gajdziński, Władysław Gawłowski, Józef Grabowski, Tomasz Gryfkowski, Stanisław Jackowski, Władysław Jackowski, Stanisław Jagodziński, Leon Jakubowski, Walerian Kozłowski, Aleksander Kręcicki, Jan Kwiatkowski, Antoni Maciejczak, Władysław Makowski, Stanisław Masłowski, Józef Maszyński, Piotr Musiałkiewicz, Aleksander Nawrocki, Józef Olejniczak, Stanisław Paszczyński, Kazimierz Pietrzak, Michał Piotrowski, Adam Politowicz, A. Postolski, Piotr Raniszewski, Czesław Rogiewicz, Józef Rutkowski, Aleksander Rydel, Waclaw Sadowski, Stanisław Słabęcki, Jan Sławiński, Rafał Spryszyński, Antoni Szczyrzyński, Jan Walczak, Maksymilian Wierzbicki, Władysław Zanięcki, Jan Zwoliński i Stefan Żebrowski.

²⁶⁹ T. Kieloch, op.cit., s. 687.

²⁷⁰ C. Kossobudzki, *W dziesiątą rocznicę*, [w:] *Życie Włocławka i Okolicy*, 1928.

²⁷¹ B. Sprengel, op.cit., s. 24.

Kształtowanie się i funkcjonowanie municipalnych służb ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego w okresie II RP

Pierwsze lata po odzyskaniu niepodległości były okresem scalania w jednolity organizm kraju podzielonego przez ponad stulecie. Różne rozwiązania ustrojowe państw zaborczych powodowały, że początkowo istniało w kraju wiele formacji zajmujących się ochroną bezpieczeństwa i porządku publicznego. Obok funkcjonujących rozwiązań pozostałych po państwach zaborczych, działał również cały szereg rodzimych instytucji. Były to różnego rodzaju policje, milicje i straże miejskie (powiatowe, gminne, wiejskie), straże bezpieczeństwa oraz żandarmerie – tworzone zarówno jako inicjatywy samorządowe jak również obywatelskie, czy też organy powoływane w ramach różnych ugrupowań politycznych. Pierwszym aktem prawnym polskich władz, w dziedzinie uporządkowania problemu organów bezpieczeństwa publicznego, był dekret z dnia 5 grudnia 1918 r.²⁷² o organizacji Milicji Ludowej, który „upaństwowił” paramilitarną formację partyjną – Milicję Ludową PPS. Jednocześnie z formowaniem Milicji Ludowej, rozwiązano wszystkie dotychczas zorganizowane samorzutnie, ochotnicze formacje straży, „obron” i milicji obywatelskich, przy czym nie dotyczyło to Milicji samorządowych (miejskich i powiatowych). Milicja Ludowa była formacją o charakterze wojskowym, jednolicie umundurowaną, uzbrojoną i skoszarowaną oraz pozostającą na żołdzie. Jej głównym zadaniem była ochrona i zapewnienie spokoju oraz bezpieczeństwa „ludności miast i wsi”. Ponadto jak określał dekret „walka z wszelkimi przejawami bezładu społecznego” oraz przeprowadzanie zarządzeń władz państwowych. Była to formacja podporządkowana bezpośrednio Ministrowi Spraw Wewnętrznych. Pierwszym Komendantem Głównym Milicji Ludowej został Ignacy Boerner, któremu

²⁷² Monitor Polski Dziennik Urzędowy Republiki Polskiej z 1918 r. Nr 227, s. 1; Dz.Urz. Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z 1918 r. Nr 2, poz. 18.

rozporządzeniem Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 16 grudnia 1918 r.²⁷³ powierzono zorganizowanie struktur nowej Milicji²⁷⁴.

Kolejny dekret z dnia 9 stycznia 1919 r.²⁷⁵ o organizacji Policji Komunalnej systematyzował działalność instytucji samorządowych. Policje Komunalne tworzone były przez zarządy gmin miejskich lub organy samorządu powiatowego, w celu zapewnienia bezpieczeństwa osobistego i porządku publicznego oraz sprawowania nadzoru nad wykonywaniem przepisów prawa. Ponadto jak określono w dekrete, policje te były samorządowym organem wykonawczym władz państwowych i komunalnych. Były to formacje jednolicie umundurowane i zorganizowane na wzór wojskowy. Utrzymanie Policji Komunalnych miało obciążać w równych częściach skarb państwa oraz właściwą gminę lub powiat. Dodatkowo gminy miejskie i wiejskie, były zobowiązane bezpłatnie dostarczyć pomieszczeń dla urzędów policji oraz dla zakwaterowania funkcjonariuszy. Kierownicy Policji Komunalnych, wszystkich stopni, byli urzędnikami państwowymi, mianowanymi przez Ministra Spraw Wewnętrznych. Funkcjonariuszem policji mógł zostać obywatel Polski, który ukończył 21 lat, charakteryzujący się zdrowiem fizycznym, „należytych uzdolnieniami”, „nieskazitelnością obywatelską” oraz wykazujący się „poprawną znajomością języka polskiego w piśmie i słowie”. Mianowanie funkcjonariuszy Policji Komunalnej mogło nastąpić po upływie służby próbnej, trwającej nie dłużej niż sześć miesięcy. Zgodnie z Okólnikiem Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawie Milicji Ludowej i Policji Komunalnej z dnia 3 kwietnia 1918 r.²⁷⁶ Policje Komunalne tworzone pod „dozorem i zwierzchnim zarządem władz państwowych”. Policja Komunalna Powiatowa podlegała w zakresie służby bezpieczeństwa publicznego komisarzowi rządowemu powiatu – Inspekcja Policji Komunalnej nie miała prawa nią dysponować w zakresie służby bezpieczeństwa, a jej zwierzchnia władza dotyczyła jedynie

²⁷³ Monitor Polski Dziennik Urzędowy Republiki Polskiej z 1918 r. Nr 232, s. 3 (Rozporządzenie weszło w życie z dniem 18 grudnia 1918 r.).

²⁷⁴ Por. M. Mączyński, *Policja...*, op.cit., s. 19; por. A. Misiuk, *Administracja...*, op.cit., s. 170–171; por. A. Misiuk, A. Peplowski, *Organizacja instytucji policyjnych w II Rzeczypospolitej 1918–1926. Wybór źródeł i dokumentów*, Szczytno 1992, s. 5; por. A. Misiuk, *Samorząd a Policja w Polsce w okresie międzywojennym*, [w:] J. Liszewski (red.), *Straże Miejskie w systemie organów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo i porządek publiczny*, Szczytno 1996, s. 33; por. S. Pieprzny, *Policja. Organizacja i funkcjonowanie*, Kraków 2003, s. 13.

²⁷⁵ Dziennik Praw Państwa Polskiego z 1919 r. Nr 5, poz. 98.

²⁷⁶ Por. A. Misiuk, A. Peplowski, op.cit. 23.

organizacji, administracji, zaopatrzenia i wyszkolenia²⁷⁷. Dekret o organizacji Policji Komunalnej był również niezwykle istotny na drodze do ujednoczenia służb ochrony porządku publicznego gdyż określał, że „Wszystkie obecnie istniejące w Państwie Polskim organizacje bezpieczeństwa publicznego, z wyjątkiem milicji ludowej należy natychmiast przekształcić w policje komunalne (...)”²⁷⁸. W ślad za omawianym dekretem, Rozporządzeniem Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawie przekształcenia obecnie istniejących Milicji Miejskich i Policji na Policję Komunalną z dnia 14 marca 1919 r.²⁷⁹, przekształcono w Policję Komunalną, Milicje Miejskie w: Będzinie, Częstochowie, Dąbrowie Górniczej, Kaliszu, Kielcach, Łodzi, Lublinie, Łomży, Noworadomsku, Pabianicach, Płocku, Piotrkowie Trybunalskim, Radomiu, Siedlcach, Sosnowcu, Suwałkach, Tomaszowie Mazowieckim, Włocławku, Zamościu oraz Zawierciu. Jednocześnie w dalszym ciągu prowadzono działania mające na celu unifikację służb ochrony porządku i bezpieczeństwa publicznego. W kwietniu utworzono jedną wspólną Komendę Główną, której podporządkowano Milicję Ludową oraz Policję Komunalną²⁸⁰. W dniu 16 maja 1919 r. do Sejmu wniesiono projekt ustawy o nowej, zunifikowanej służbie, której nadano nazwę Straż Bezpieczeństwa. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych nie czekając na wynik prac sejmowych, rozpoczęło reformowanie istniejących służb. W dniu 17 czerwca 1919 r. rozwiązano Komendę Główną Policji Komunalnych i Milicji Ludowej. Następnie Naczelną Inspekcję Policji Komunalnych przekształcono w Komendę Główną Straży Bezpieczeństwa jako jednostkę nadrzędną nad wszystkimi organizacjami policyjnymi w kraju oraz rozpoczęto tworzenie Straży w oparciu o istniejące struktury Policji Komunalnej²⁸¹. W toku prac legislacyjnych nad ustawą, zrezygnowano z nazwy Straż Bezpieczeństwa, przyjmując nazwę Policja Państwowa. Ostatecznie w dniu 24 lipca 1919 r.²⁸² uchwalono nową ustawę o Policji Państwowej. Policję utworzono jako państwową formację służby bezpieczeństwa, zorganizowaną i wyszkoloną na wzór wojskowy. Ponadto Policja stanowiła organ wykonawczy władz państwowych oraz samorządowych, a jej

²⁷⁷ Por. E. Gruza, D. Żebrowska, *Straż gminna (miejska)*, Toruń 1996, s. 9–10.

²⁷⁸ Cyt., *Dziennik Praw Państwa Polskiego* z 1919 r. Nr 5, poz. 98, art. 15.

²⁷⁹ Dz.Urz. Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z 1919 r. Nr 18, poz. 229

²⁸⁰ Por. J. Misiewicz, *Polskie...*, op.cit., s. 4.

²⁸¹ Por. P. Majer, *Ustawy...*, op.cit., s. 112–113; por. M. Mączyński, *Policja...*, op.cit., s. 19–21; por. A. Misiuk, *Administracja...*, op.cit., s. 172–173; por. id., *Samorząd...*, op.cit., s. 34–35.

²⁸² *Dziennik Praw Państwa Polskiego* z 1919 r. Nr 61, poz. 363.

podstawowym zadaniem była ochrona bezpieczeństwa, spokoju i porządku publicznego. Koszty utrzymania Policji ponosił skarb państwa, jednakże organy samorządu winny zwrócić państwu $\frac{1}{4}$ część wszystkich kosztów jej utrzymania. Na podstawie przepisów przejściowych, z chwilą wprowadzenia ustawy w życie (1 sierpnia 1919 r.) straciły moc obowiązującą dekrety o Policji Komunalnej oraz Milicji Ludowej (art. 1). Jednocześnie funkcjonariusze Policji Komunalnej, Milicji Ludowej oraz innych służb i straży o charakterze policyjnym (np. straży rzecznej, straży kolejowej), zostali wcieleni do Policji Państwowej (na zasadach postępowania kwalifikacyjnego, określonego w ustawie). Aktem tym nie stworzono jeszcze jednak jednolitej Policji. W tym czasie nie ukształtowały się jeszcze granice Rzeczypospolitej, ani jej podział terytorialny i administracyjny, dlatego też dokument ten początkowo objął tylko teren byłego Królestwa Kongresowego. Proces scalania ziem polskich oraz unifikacji służb ochrony porządku publicznego zakończył się dopiero w lipcu 1922 r.²⁸³ Ustawa o Policji Państwowej obowiązywała do dnia 28 marca 1928 r., kiedy to została zastąpiona Rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928 r.²⁸⁴ o Policji Państwowej w myśl, którego Policja była jednolitym, zorganizowanym na wzór wojskowy korpusem, którego zadaniem było utrzymanie bezpieczeństwa, spokoju i porządku publicznego. Jednocześnie w art. 2 nazwę „Policja” zastrzeżono wyłącznie dla Policji Państwowej oraz osobom w jej skład wchodzącym.

Podległość Policji nie była w żadnym stopniu związana z samorządem i władzą lokalną (z wyjątkiem miast, stanowiących osobne powiaty miejskie, które sprawowały funkcje władz administracji ogólnej w zakresie bezpieczeństwa, spokoju i porządku publicznego). Policja Państwowa w zakresie wykonywania służby podlegała wyłącznie władzom administracji ogólnej, a w sprawach organizacji, dowodzenia i wyszkolenia Ministrowi Spraw Wewnętrznych. Ogólnie spod zarządów komunalnych wyłączone zostały sprawy policyjne, które przekazano organom państwowym²⁸⁵. Brak było jakiegokolwiek związku formalnego Policji Państwowej z dawnymi Policjami Komunalnymi, podległymi samorządowi, które organizowane były przez zarządy gmin miejskich i wiejskich. Jednocześnie należy zauważyć, że

²⁸³ Por. J. Misiewicz, *Przebieg...*, op.cit., passim; por. A. Misiuk, *Administracja...*, op.cit., s. 173–181; por. S. Pieprzny, *Policja...*, op.cit., s. 14–15.

²⁸⁴ Dz.U. RP z 1928 r. Nr 28, poz. 257.

²⁸⁵ Por. P. Majer, *Ustawy...*, op.cit., s. 113–115; por. A. Misiuk, *Administracja...*, op.cit., s. 181–182; por. id., *Samorząd...*, op.cit., s. 36–37; por. S. Pieprzny, *Policja...*, op.cit., s. 15–16.

m.in. dzięki kształtowaniu się municypalnych instytucji ochrony porządku publicznego, wzrosła liczba wykwalifikowanych i fachowych kadr, które zasilily szeregi Policji Państwowej w niepodległej Rzeczypospolitej.

W roku 1920, w czasie wojny bolszewickiej, ponownie powstały Straże Obywatelskie, jako lokalne organizacje, które wspomagały Policję Państwową w działaniach na rzecz bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz wojsko zarówno pełniąc służbę garnizonową (służba wartownicza, konwojowanie jeńców) w miejsce oddziałów, które wyruszyły na front, jak i biorąc czynny udział w walkach (np. obrona Warszawy, Płocka). Przykładowo w mieście Częstochowa oraz powiecie Częstochowskim Straż Obywatelską utworzono dnia 1 sierpnia 1920 r.²⁸⁶

Ciekawy przypadek stanowiła Krynica-Zdrój, gdzie do 1928 r. obok Policji Państwowej funkcjonowała policja gminna zatrudniana przez magistrat. Dopiero Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928 r. o Policji Państwowej, przekazało administracji państwowej obowiązki gmin określone w obowiązujących przez cały czas przepisach austriackich, tj. na podstawie, których w gminach istniała policja gminna. W zaistniałej sytuacji władze miasta wystąpiły do Komendanta Powiatowego Policji Państwowej z prośbą o wzmocnienie na sezon letni 1928 r. komisariatu Policji Państwowej w Krynicy o ośmiu policjantów. W odpowiedzi na wniosek władz miasta, Komendant Powiatowy Policji komisarz Hanus zaproponował, aby władze gminne powołały własną policję gminną, „taką jak policja komunalna w krajach byłej Austrii”²⁸⁷. Ponadto z końcem 1928 r. władze wojewódzkie, ponownie część zadań z zakresu porządku publicznego przekazały gminie. Wobec tego, dnia 23 stycznia 1929 r. uchwałą Rady gminnej powołano do życia Miejską Straż Policijną zwaną później Strażą Miejską²⁸⁸. Na wniosek dr. Stanisława Nowyka rozpisano konkurs na stanowiska kierownika i strażników. Była to formacja umundurowana oraz „uzbrojona” w pałki gumowe i gwizdki. Pierwszym komendantem Straży Miejskiej został Maksymilian

²⁸⁶ Por. Odezwa z dnia 1 sierpnia 1920 r. dotycząca utworzenia Straży Obywatelskiej w mieście Częstochowa oraz powiecie Częstochowskim – Archiwum Państwowe w Częstochowie, http://www.archiwum.czestochowa.um.gov.pl/hm/img/archiwum_wystawy_wspolnota_lokalna_czestochowa_galeria_01_big_07.htm.

²⁸⁷ Por. P. Szyszka, *Straż Miejska w Krynicy-Zdroju w służbie społeczności lokalnej – w 75 rocznicę powołania*, Krynica-Zdrój 2004, s. 16.

²⁸⁸ Por. Odpis uchwały Rady gminnej Krynicy-Zdroju z dnia 23 stycznia 1929 r. m.in. w sprawie zorganizowania Miejskiej Straży Policyjnej – Archiwum Państwowe w Krakowie Oddział w Nowym Sączu, akta miasta Krynica okresu międzywojennego, sygn. AmK 82.

Szczerbowski, który kierował zespołem pięciu strażników. W roku 1932 zwiększono stan osobowy do dziewięciu osób, włączając do Straży stanowiska dwóch stróżów nocnych oraz strażnika polowego i lasowego. W roku 1934 przeprowadzono reorganizację w wyniku której połączono stanowiska komendantów Straży Miejskiej oraz Miejskiej Straży Pożarnej. Komendantem Straży Pożarnej i Miejskiej Służby Bezpieczeństwa Publicznego został wówczas Bronisław Witkowski. W 1936 r. Straż w liczbie siedmiu strażników pełniła służbę dla 5 tysięcy stałych mieszkańców oraz około 30 tysięcy gości rocznie. W roku 1937 ponownie kierowanie Strażą Miejską powierzono Maksymilianowi Szczerbowskiemu, a w roku 1938 zwiększono stan Straży Miejskiej do ośmiu osób. Do zadań krynickiej Miejskiej Straży Policyjnej należało m.in.: przestrzeganie porządku na drogach publicznych, przestrzeganie czystości dorożek i dorożkarzy, nadzór nad aresztem miejskim, utrzymanie porządku na placach i targach, czuwanie nad utrzymaniem czystości i porządku na terenie miasta, przestrzeganie przepisów budowlanych, sanitarnych oraz przeciwpożarowych, doprowadzanie przymusowe osób na rozprawy sądowe oraz do aresztów celem odbycia kary²⁸⁹. Ponadto obok Policji Państwowej i Straży Miejskiej w Krynicy-Zdroju funkcjonowała „straż zdrojowa” powołana przez Komisję Zdrojową w roku 1922. Do jej zadań należały sprawy sanitarne oraz budowlane na terenie strefy ochrony sanitarnej uzdrowiska. Dalszy rozwój Straży Miejskiej Krynicy-Zdrój przerwał wybuch II wojny światowej²⁹⁰.

We Włocławku, jak wcześniej wspomniano Policja Państwowa została utworzona w drugiej połowie listopada 1918 r. Osoby chcące wstąpić do niej poddawane były weryfikacji przez komisję powołaną przez komisarza rządu, składającą się z przedstawicieli magistratu na czele z Prezydentem Miasta S. Boryssowiczem. Na początku grudnia 1918 r. w Policji służyło 3 sierżantów, 10 kaprali i 104 szeregowców²⁹¹. Policja składała się ze służby patrolowej i funkcjonariuszy wydziału kryminalnego.

Jednocześnie we Włocławku funkcjonowała Milicja Ludowa – paramilitarna formacja partyjna PPS. Składała się z 4 oficerów, 8 podoficerów,

²⁸⁹ Por. Pismo – odpowiedź Zarządu Miejskiego w Krynicy-Zdroju z dnia 14 listopada 1936 r. do Związku Miast Małopolskich we Lwowie w sprawie straży miejskiej – Archiwum Państwowe w Krakowie Oddział w Nowym Sączu, akta miasta Krynica okresu międzywojennego, sygn. AmK 236.

²⁹⁰ Por. P. Szyszka, op.cit., s. 15–21, 25–27.

²⁹¹ B. Sprengel, op.cit., s. 27.

38 szeregowych i zatrudniała 9 urzędników²⁹². Relacje pomiędzy Milicją Ludową a Policją opierały się raczej na pewnej rywalizacji, a nawet wzajemnej niechęci²⁹³. Na początku stycznia 1919 r. rozpoczął się proces integracji i łączenia tych służb. We Włocławku Milicja Ludowa funkcjonowała do maja 1919 r.

Na podstawie dekretu dnia 9 stycznia 1919 r. dotychczasową Policję Państwową przekształcono w Policję Komunalną. W czerwcu 1919 r. stan osobowy Policji we Włocławku wynosił 130 osób. Pomimo przymiotnika „komunalna” trudno doszukiwać się w charakterze tej służby całkowitego charakteru municypalnego. Policję komunalną organizowały, co prawda zarządy gmin miejskich, niemniej policja była tworzona pod dozorem i zwierzchnim zarządem władz państwowych. Na mocy dekretu o samorządzie miejskim z dnia 4 lutego 1919 r.²⁹⁴ Włocławek uzyskał status gminy miejskiej. Zakres zadań gmin miejskich obejmował zadania własne i zlecone. Wśród zadań własnych nie znajdowało się wówczas zadanie związane z zapewnieniem bezpieczeństwa i porządku lokalnego. Miasta miały jedynie sprawować pieczę nad urządzeniami, służącymi do utrzymania porządku i bezpieczeństwa publicznego, co korespondowało z postanowieniami dekretu o organizacji policji, w którym nałożono na gminy obowiązek bezpłatnego dostarczania pomieszczeń dla urzędów policji komunalnej oraz kwaterunku stałego i czasowego dla funkcjonariuszy policji komunalnej.

Na podstawie ustawy o Policji Państwowej z dnia 24 lipca 1919 r., w której wprost zapisano, że Policja jest państwową organizacją służby bezpieczeństwa dokonano reorganizacji dotychczasowych struktur policji. Organizację Policji oparto na komendach okręgowych, łączących kilka lub kilkanaście komend powiatowych, w których w gminach miały funkcjonować posterunki. Z kolei w większych miastach utworzono komisariaty. We Włocławku znajdującym się wówczas w okręgu warszawskim utworzono zarówno komendę powiatową jak i komisariat. Oprócz policji mundurowej, w celu zapobiegania i ujawniania przestępstw utworzono również urzędy policyjno-śledcze. W okręgu warszawskim ekspozytury śledcze powstały w powiecie mławskim, płońskim, warszawskim i włocławskim.

Policja Państwowa podobnie jak w przypadku Policji Komunalnej była służbą państwową, zorganizowaną na zasadzie hierarchicznego

²⁹² Ibidem, s. 35.

²⁹³ Szerzej: ibidem, s. 34–35.

²⁹⁴ Dz.U. z 1919 r. Nr 13, poz. 140.

podporządkowania władzom rządowym. Ustawa o Policji Państwowej stanowiła, że właściwa miejscowa policja powinna udzielać pomocy władzom samorządowym, niemniej nie ustanowiono w niej żadnych skonkretyzowanych uprawnień samorządu terytorialnego względem Policji. We Włocławku w okresie dwudziestolecia międzywojennego pomiędzy tymi instytucjami dość często dochodziło do sporów. Z jednej strony dotyczyły niewłaściwego egzekwowania przez Policję przepisów, czy przekraczania swoich uprawnień, z drugiej strony niewłaściwego wywiązywania się samorządu terytorialnego z ciążącego na nim obowiązku częściowego finansowania Policji²⁹⁵. Wydaje się, że wówczas istniały już uzasadnione potrzeby do funkcjonowania niezależnej od administracji rządowej, samorządowej porządkowej służby municipalnej.

---

²⁹⁵ B. Sprengel, *op.cit.*, s. 57–65.

Municipalne służby ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego w Polsce w okresie II wojny światowej

Wybuch wojny i sytuacja w kraju spowodowały, że ponownie lokalne władze musiały wspomóc państwowe służby ochrony porządku publicznego. Rozporządzeniem Wyjątkowym Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 1 września 1939 r.²⁹⁶ o pomocniczej służbie bezpieczeństwa umożliwiono tworzenie, na żądanie powiatowych władz administracji ogólnej, straży miejskich i gminnych oraz straży gromadzkich. Zadaniem straży miejskich, gminnych i gromadzkich było współdziałanie z Policją Państwową w zakresie ochrony obiektów i urzędzeń ważnych dla Państwa (np. mosty, wiadukty i przepusty drogowe, śluzy, urzędzenia na drogach żeglugi śródlądowej, linie telegraficzne i telefoniczne, przewody elektryczne wysokiego napięcia, rurociągi gazowe naziemne itp.). Do bezpłatnej służby w strażach miejskich, gminnych i gromadzkich zobowiązani byli wszyscy obywatele polscy, zarówno mężczyźni oraz kobiety, zamieszkali w danej miejscowości w wieku od ukończonych lat 17 do ukończonych lat 60. Rozporządzenie nie obejmowało następujących kategorii osób: pełniących czynną służbę wojskową; zwolnionych od czynnej służby wojskowej; duchownych; posłów na Sejm i senatorów; sędziów i prokuratorów sądów powszechnych; funkcjonariuszy państwowych, pracowników przedsiębiorstw państwowych: „Polskie Koleje Państwowe” oraz „Polska Poczta, Telegraf i Telefon”, pracowników Polskiego Monopolu Tytoniowego, Państwowego Monopolu Spirytusowego i Polskiego Monopolu Solnego, pracowników instytucji społecznych i Funduszu Pracy, pracowników Francusko-Polskiego Towarzystwa Kolejowego S. A. w Paryżu, pracowników polskich przedsiębiorstw regularnej komunikacji powietrznej oraz pracowników lotnisk otwartych do użytku publicznego. Rozporządzenie nie dotyczyło również pracowników obsługujących urządzenia przeznaczone do

²⁹⁶ Dz.U. z 1939 r. Nr 88, poz. 560.

utrzymania bezpieczeństwa i porządku żeglugi powietrznej; praktykujących lekarzy i farmaceutów; pełniących obowiązki z tytułu Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 24 stycznia 1939 r.²⁹⁷ o obowiązkach osób fizycznych, prawnych oraz władz i instytucji w dziedzinie przygotowania personelu obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej w czasie pokoju. Ponadto od obowiązku służby w strażach zwolniono: osoby niezdolne do pełnienia tej służby wskutek choroby lub ułomności fizycznej; kobiety w czasie ciąży i przez 6 tygodni po odbyciu porodu, kobiety karmiące, matki i inne kobiety, sprawujące pieczę macierzyńską nad dziećmi w wieku do ukończonych lat 13; osoby, których powołanie do wykonywania służby w strażach, mogłoby uniemożliwić lub poważnie utrudnić wykonywanie przez nie świadczeń rzeczowych na rzecz obronności państwa. Rozporządzenie to ogłoszone w Dzienniku Ustaw nr 88 z dnia 2 września 1939 roku, zgodnie z § 17 wchodziło w życie na obszarze powiatu z dniem obwieszczenia go w miejscowości, będącej siedzibą powiatowej władzy administracji ogólnej, a gdy warunki nie pozwalały na dokonanie obwieszczenia w tej miejscowości – z dniem obwieszczenia go w siedzibie właściwej wojewódzkiej władzy administracji ogólnej.

Szybkie postępy wojsk niemieckich, chaos organizacyjny spowodowany ewakuacją instytucji publicznych, a następnie Rządu sprawiły, że władze lokalne zdecydowały się na tworzenie ochotniczych Straży Obywatelskich. Przykładowo w stolicy kraju, Prezydent Miasta Stefan Starzyński powołał Straż Obywatelską miasta stołecznego Warszawy dnia 4 września 1939 r., a jej organizację powierzył Januszowi Regulskiemu, mjr. rezerwy, prezesowi zarządu Spółki „Siła i Światło”. Natychmiast rozpoczęto rekrutację ochotników, wykorzystując istniejące organizacje takie jak np. Związek Rezerwistów, Związek Oficerów Rezerwy i Inwalidów. W ciągu kilku dni liczba członków Straży przekroczyła kilka tysięcy. Straż Obywatelska miasta stołecznego Warszawy formalnie została utworzona 6 września 1939 r. i już w tym dniu na ulice miasta wyszły pierwsze patrole. Straż zorganizowała okręgi, odpowiadające komisariatom policji. Członkowie Straży nosili na lewym ramieniu żółte opaski z czerwonymi literami SO, a w późniejszym okresie również z pieczęcią Komendy Głównej Straży Obywatelskiej. Zakres zadań Straży ewoluował w zależności od zmieniającej się sytuacji. Obejmował on przede wszystkim: bezpieczeństwo mieszkańców, ochronę przed grabieżą – szczególnie zbombardowanych budynków, pomoc w gaszeniu

²⁹⁷ Dz.U. z 1939 r. Nr 10, poz. 54.

pożarów, ochronę przedstawicielstw dyplomatycznych, ochronę opuszczonych gmachów publicznych i innych lokali, ochronę zakładów naukowych i zbiorów artystycznych, ochronę zakładów wytwórczych i składów – szczególnie zapasów żywności, ochronę majątku miejskiego, nadzór nad grzebaniem zwłok i usuwaniem zabitych zwierząt, organizację żywności i schronienia dla uchodźców przybyłych do miasta, ochronę zdrowia i pomoc sanitarną oraz regulowanie działalności sklepów i walkę z paskarstwem. Oddziały kobiece Straży organizowały również pomoc dla szpitali, sierocińców i punktów żywnościowych dla głodujących. Straż Obywatelska została rozwiązana przez okupanta z dniem 30 października 1939 roku²⁹⁸.

Po ewakuacji, Rząd na uchodźstwie w celu zapewnienia ciągłości władzy, zaczął tworzyć struktury podziemnego państwa na okupowanych terenach. Poprzez Delegaturę Rządu na Kraj, utworzoną w 1940 r., kierowano oporem społeczeństwa. Z czasem obok walki zbrojnej, równie istotnym elementem zaczęła stawać się ochrona bezpieczeństwa publicznego zarówno w okupacyjnych realiach, jak również w czasie planowanego powstania powszechnego oraz po wyzwoleniu – w okresie przejściowym. Obok Centralnej Komisji Badania i Rejestrowania Zbrodni Okupanta w Polsce, Krajowej Rady Odbudowy czy Kierownictwa Walki Cywilnej powstał szereg departamentów, tj. odpowiedników ministerstw. Jednym z nich był Departament Spraw Wewnętrznych (kryptonim „Ład”, „Rój”, „Sieć”, „510/W”), utworzony w lutym 1941 r.²⁹⁹ Departament ten organizował tajne struktury administracyjne – delegatury okręgowe i powiatowe, które odpowiadały urzędom wojewódzkim i starostwom. Do bieżących zadań Departamentu należało także zapewnienie bezpieczeństwa używanych przez działaczy delegatury lokali, skrzynek kontaktowych, archiwów. Rozpracowywano metody inwigilacji i działania służb okupanta, zapewniano bezpośrednią ochronę delegatom. Jednocześnie z bieżącymi zadaniami planowano sposoby zabezpieczenia mienia po okupancie, uchronienia przed dewastacją fabryk i majątków rolnych w momencie przejmowania władzy. W ramach Departamentu Spraw Wewnętrznych powołano między innymi Główny Inspektorat Państwowego

²⁹⁸ Por. M. Urynowicz, *Straż Obywatelska w Warszawie we wrześniu i październiku 1939 roku*, [w:] W. Grabowski (red.), *Organy bezpieczeństwa i wymiar sprawiedliwości Polskiego Państwa, Podziemnego*, Warszawa 2005, s. 12–34.

²⁹⁹ Por. W. Grabowski, *Policja w planach Delegatury Rządu RP na Kraj*, Kraków 1995, s. 6.

Korpusu Bezpieczeństwa i Straży Samorządowych, który stanowił w zasadzie komendę główną policji Polskiego Państwa Podziemnego³⁰⁰.

Państwowy Korpus Bezpieczeństwa podlegający władzom cywilnym, miał ujawnić się i przejąć zadania policji, w chwili wybuchu powstania powszechnego. W terenie jego działania były wspomagane przez Straże Samorządowe, rodzaj policji municypalnej oraz ochotnicze Straże Obywatelskie, które miały czuwać nad porządkiem na obszarach wiejskich oraz w momencie przełomu zabezpieczyć ważne obiekty użyteczności publicznej. Głównym Inspektorem Państwowego Korpusu Bezpieczeństwa był ppłk Marian Kozielski (pseudonim „Bratkowski”, „Ciszewski”, „Leon”, „Pilecki”), przedwojenny komendant warszawskiej Policji Państwowej, który we wrześniu 1939 r. współpracował również przy organizacji Straży Obywatelskiej miasta stołecznego Warszawy, a od października 1939 r. był Komendantem policji „granatowej”. Po jego rezygnacji, od grudnia 1943 r., stanowisko to objął Stanisław Tabisz (pseudonim „Pancer”, „Piotrowski”, „Skiba”). Do jesieni 1942 r. Państwowy Korpus Bezpieczeństwa był zasadniczo formacją skadrowaną, pomimo iż jego początków można doszukiwać się już w 1939 r., kiedy to rodziła się konspiracja w policji „granatowej”, której jednym z inicjatorów był właśnie ppłk Marian Kozielski. Właściwy rozwój Państwowego Korpusu Bezpieczeństwa nastąpił w czerwcu 1943 r., po opracowaniu przepisów regulujących organizację i funkcjonowanie Korpusu oraz Straży, a szczególnie „Zarządzenia w sprawie utworzenia organów służby bezpieczeństwa w okresie konspiracji” z dnia 26 czerwca 1943 r.³⁰¹. Było to nowe rozwiązanie, zrywające z zasadą zunifikowanej po okresie rozbiorów, jednolitej i zcentralizowanej Policji Państwowej. Państwowy Korpus Bezpieczeństwa tworzony był jako zawodowy organ bezpieczeństwa władz administracji ogólnej, w miejsce mającej ulec likwidacji Policji Państwowej oraz Policji Polskiej – tzw. „granatowej”, na której według opinii

³⁰⁰ Por. W. Grabowski, *Policja...*, op.cit., s. 7; por. A. Misiuk, *Administracja...*, op.cit., s. 198–204, 206–208; por. P. Ostaszewski, *Służby porządku i sprawiedliwości w Polsce Podziemnej*, [w:] „Gazeta Policyjna” Nr 10/2004 z 14.III.2004 r.–wydanie on-line, <http://www.gazeta.policja.pl/archiwum/1004/s10a1.html>.

³⁰¹ Por. W. Grabowski, *Policja...*, op.cit., s. 18–25.

społeczeństwa, ciążyło piętno współpracy z okupantem³⁰². Kontynuacją³⁰³ tej koncepcji było wydanie Rozporządzenia Krajowej Rady Ministrów z dnia 1 sierpnia 1944 r.³⁰⁴ o tymczasowej organizacji służby bezpieczeństwa, które miało wejść w życie na obszarze Rzeczypospolitej uwolnionej od okupacji, po ogłoszeniu przez właściwego terytorialnie wojewodę informacji o podjęciu jawnej działalności.

Zasady tworzenia Straży Samorządowych określone zostały również w wyżej wymienionym „Zarządzeniu w sprawie utworzenia organów służby bezpieczeństwa w okresie konspiracji”. Były one tworzone jako zawodowe organy bezpieczeństwa stopnia terytorialnego, przeznaczone do utrzymania spokoju i porządku publicznego oraz bezpieczeństwa osób i mienia w gminach miejskich i wiejskich. Każda gmina wiejska miała utworzyć jeden posterunek, a gmina miejska jeden lub więcej posterunków, przy czym jako normę przyjęto posterunki 8–10 osobowe. Większe miasta miały tworzyć jeden lub więcej komisariatów o podobnym lub większym składzie osobowym. Straże Samorządowe podlegały bezpośrednio przełożonemu gminy, a nadzór nad ich działalnością sprawowali Powiatowy Delegat Rządu oraz Powiatowa Komenda Państwowego Korpusu Bezpieczeństwa³⁰⁵. W strukturze Powiatowych Komend Państwowego Korpusu Bezpieczeństwa funkcjonowali również instruktorzy straży samorządowych, których zadaniem było tworzenie oraz szkolenie Straży Samorządowych na podlegającym im terenie³⁰⁶. Ponadto w strukturze Wojewódzkich Komend Państwowego Korpusu Bezpieczeństwa funkcjonowali wojewódzcy instruktorzy (inspektorzy)

---

³⁰² Na temat Państwowego Korpusu Bezpieczeństwa por. szerzej: J. Gmitruk, *Policja Polskiego Państwa Podziemnego*, [w:] T. Frączak (red.), *80 lat w służbie państwa i narodu*, Szczytno 2001, s. 93–102; W. Grabowski, *Struktury organizacyjne służb bezpieczeństwa i wymiaru sprawiedliwości Polskiego Państwa Podziemnego*, [w:] W. Grabowski (red.), *Organy bezpieczeństwa i wymiar sprawiedliwości Polskiego Państwa Podziemnego*, Warszawa 2005, s. 67–73; id., *Policja...*, op.cit., s. 7–8; A. Hempel, *Pogrobowcy kłęski. Rzecz o policji „granatowej” w Generalnym Gubernatorstwie 1939–1945*, Warszawa 1990, s. 220–229; P. Majer, *Geneza milicji Obywatelskiej i Policji. Analiza porównawcza*, [w:] T. Frączak (red.), *80 lat w służbie państwa i narodu*, Szczytno 2001, s. 113–115; A. Misiuk, *Administracja...*, op.cit., s. 204–206; 208–212; P. Ostaszewski, *Służby...*, op.cit.

³⁰³ Por. P. Majer, *Ustawy...*, op.cit., s. 116–117.

³⁰⁴ Por. ibidem, s. 189–230.

³⁰⁵ Por. W. Grabowski, *Policja...*, op.cit., s. 8, 19; id., *Struktury...*, op.cit., s. 70.

³⁰⁶ Por. id., *Policja...*, op.cit., „Zarządzenie w sprawie utworzenia organów służby bezpieczeństwa w okresie konspiracji”, s. 20.

straży samorządowych sprawujący bezpośredni nadzór nad instruktorami powiatowymi³⁰⁷.

W konspiracji prowadzono również szkolenia oparte na programach przedwojennych kursów policyjnych. W ramach szkoleń organizowano kursy oficerskie, podoficerskie i specjalistyczne³⁰⁸. Państwowy Korpus Bezpieczeństwa oraz Straże Samorządowe były tworzone jako zawodowe instytucje ochrony bezpieczeństwa i jako takie miały być służbą płatną, jednakże w okresie działalności konspiracyjnej służbę tą określono jako bezpłatny obowiązek obywatelski³⁰⁹. Państwowy Korpus Bezpieczeństwa oraz Straże Samorządowe przygotowane były do współdziałania z funkcjonującymi również w ramach Polskiego Państwa Podziemnego wojskowymi organami bezpieczeństwa: Wojskową Służbą Ochrony Powstania, Wojskowym Korpusem Służby Bezpieczeństwa oraz Żandarmerią Polową Armii Krajowej³¹⁰.

Na niektórych terenach zamiast Straży Samorządowych tworzono ich odpowiednik, tzw. Służbę Bezpieczeństwa. Przykładowo na terenie północnego Mazowsza, na obszarze działania Okręgowej Delegatury Rządu Ciechanów, włączonym następnie do Okręgowej Delegatury Rządu Warszawa – województwo, przystąpiono do organizacji takiej struktury w czerwcu 1944 roku³¹¹.

Obok służb zawodowych planowano również utworzenie ochotniczych formacji ochrony porządku – Straży Obywatelskich, które miały powstać na okres przejściowy. Miały one stanowić organy pomocnicze dla Państwowego Korpusu Bezpieczeństwa oraz Straży Samorządowych. Ich zadaniem miało być pilnowanie ważnych obiektów oraz mienia publicznego i prywatnego w miejscowościach, w których mieszkali członkowie Straży Obywatelskiej. Każda gmina wiejska miała utworzyć jeden posterunek, a gmina miejska jeden lub więcej posterunków (komisariatów)³¹². Zasady organizacji Straży

³⁰⁷ Por. *ibidem*, s. 21–23.

³⁰⁸ Por. J. Gmitruk, *op.cit.* s. 100; por. A. Hempel, *op.cit.*, s. 225–226; por. P. Ostaszewski, *Slużby...*, *op.cit.*

³⁰⁹ Por. W. Grabowski, *Policja...*, *op.cit.*, „Zarządzenie w sprawie utworzenia organów służby bezpieczeństwa w okresie konspiracji”, s. 24.

³¹⁰ Por. P. Ostaszewski, *Slużby...*, *op.cit.*

³¹¹ Por. W. Grabowski, *Struktury...*, *op.cit.*, s. 72–73.

³¹² Por. J. Gmitruk, *op.cit.* s. 94–95; por. W. Grabowski, *Policja...*, *op.cit.*, s. 9; por. *id.*, *Struktury...*, *op.cit.*, s. 70; por. P. Ostaszewski, *Slużby...*, *op.cit.*

Obywatelskiej zostały określone w „Instrukcji o organizacji „Straży Obywatelskiej”³¹³.

Tuż przed wybuchem Powstania Warszawskiego służbę w Państwowym Korpusie Bezpieczeństwa pełniło około siedmiu tysięcy osób, a w Strażach Samorządowych około czterdziestu tysięcy³¹⁴.

Główny Inspektorat Państwowego Korpusu Bezpieczeństwa został rozwiązany po upadku Powstania Warszawskiego, a jego członków zwolniono z przysięgi. Dotychczasowy Główny Inspektor Stanisław Tabisz pozostał w strukturze Delegatury Rządu i utrzymywał kontakt ze strukturami terenowymi Państwowego Korpusu Bezpieczeństwa oraz Straży Samorządowych. Generalnie rozwiązanie tych struktur nastąpiło z chwilą zajęcia terenów przez Armię Czerwoną³¹⁵. Jednakże na niektórych terenach delegacji rządu polskiego, z chwilą wyzwolenia spod okupacji niemieckiej rozpoczynali jawne urzędowanie i organizowali struktury administracyjne zgodnie z wcześniejszymi założeniami. Przykładowo w Lublinie w dniu 25 lipca 1944 r.³¹⁶ Delegat Rządu Rzeczypospolitej Polskiej na województwo lubelskie objął objęcie władzy, a w Zamościu dnia 25 lipca 1944 r.³¹⁷ Delegat Powiatowy Rządu Polskiego ogłosił objęcie obowiązków kierownika administracji cywilnej w powiecie zamojskim. Wraz z tymi strukturami, również ujawniały się posterunki Państwowego Korpusu Bezpieczeństwa oraz Straży Samorządowych, przejmując funkcje policji na wyzwolonych terenach. Władze te pełniły swoje funkcje do czasu przejścia obowiązków przez przedstawicieli Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego³¹⁸.

³¹³ Por. W. Grabowski, *Policja...*, op.cit., s. 26–31.

³¹⁴ Por. J. Gmitruk, op.cit. s. 102; por. W. Grabowski, *Struktury...*, op.cit., s. 69.

³¹⁵ Por. ibidem, s. 72; por. P. Majer, *Geneza...*, op.cit., s. 114–115.

³¹⁶ Por. Obwieszczenie Urzędowe Delegata Rządu Rzeczypospolitej Polskiej na województwo lubelskie z dnia 25 lipca 1944 r. o objęciu władzy – Archiwum Akt Nowych, Delegatura Rządu RP na Kraj 1940-1944, sygn. 202/XXIII/1, s. 5, http://dziedzictwo.polska.pl/katalog/slide,Obwieszczenie_Urzedowe%20_%20Delegata_Rzadu_Rzeczypospolitej_Polskiej_na_wojewodztwo_lubelskie_Wladyslawa_Cholewy_z_25_VII_1944_roku,pid,261144.htm?view=big.

³¹⁷ Por. Odezwa Delegata Powiatowego Rządu Polskiego do mieszkańców Zamojszczyzny z 25 lipca 1944 r. o objęciu kierownictwa administracji cywilnej w powiecie – Archiwum Państwowe w Zamościu, Zbiór afiszów ogłoszeń druków ulotnych, sygn. 540, http://dziedzictwo.polska.pl/katalog/slide,Odezwa%20_Delegata_%20Powiatowego_Rzadu_Polskiego_do_mieszkanow_Zamojszczyzny_z_25_VII_1944_r_o_objeciu_kierownictwa_administracji_cywilnej_w_powiecie,pid,260104.htm?view=big.

³¹⁸ Por. J. Gmitruk, op.cit. s. 102.

Okupacja Włocławka przez wojska niemieckie rozpoczęła się 14 września 1939 r. Początkowo władzę na terenach okupowanych sprawował Wehrmacht, któremu podlegali szefowie zarządów cywilnych. Dnia 8 października 1939 r. na podstawie dekretu inkorporacyjnego Włocławek znalazł się w jednostce administracyjnej Okręg Rzeszy Poznań, przemianowanej 29 stycznia 1940 r. na Okręg Rzeszy Kraj Warty. Okręg dzielił się na rejencje (inowrocławską, kaliską, poznańską), powiaty oraz gminy. Włocławek jako powiat miejski wszedł w skład rejencji inowrocławskiej³¹⁹. Podstawowym celem władz Trzeciej Rzeszy wobec ziem polskich było szybkie ich niemczenie m.in. poprzez eksterminację polskich elit i ludności żydowskiej, masowe wysiedlenia oraz sprowadzanie ludności niemieckiej. Zarząd nad Włocławkiem sprawowali nadburmistrzowie, którzy podobnie jak inni wyżsi urzędnicy byli powoływani przez władze zwierzchnie, czyli namiestnika. Były to osoby narodowości niemieckiej pochodzące spoza Włocławka. Realizowały one przede wszystkim politykę germanizacyjną oraz zadania mające wspomagać działania wojenne armii niemieckiej. Pierwsze struktury organizacyjne Związku Walki Zbrojnej powstały we Włocławku wiosną 1940 r. Miasto oraz powiaty włocławski, lipnowski i nieszawski tworzyły inspektorat włocławski - terenową strukturę Podokręgu Południowo-Wschodniego z Okręgu Pomorze Armii Krajowej. Szacuje się, że z powodu działalności konspiracyjnej gestapo aresztowało około 400 mieszkańców Włocławka³²⁰.

³¹⁹ J. Sziling, *Z dziejów Włocławka w latach okupacji niemieckiej*, [w:] *Włocławek dzieje miasta*, T.1, Włocławek 1999, s. 371–372.

³²⁰ *Ibidem*, s. 396.

Kształtowanie się municypalnych instytucji ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego w Polsce po II wojnie światowej

5.1. Wyzwolenie – Ziemie Odzyskane

Obóz polityczny przejmujący władzę w roku 1944, na ziemiach wyzwolonych spod okupacji hitlerowskiej, na podstawie Manifestu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego³²¹ pierwotnie przewidywał utworzenie Milicji Obywatelskiej, jako organu utrzymania porządku i bezpieczeństwa. Milicja ta miała być tworzona przez Rady Narodowe oraz miała im bezpośrednio podlegać. Koncepcja ta jednoznacznie wskazywała na zdecentralizowany charakter tego organu utrzymania porządku i bezpieczeństwa. Jednakże odstąpiono od tej koncepcji wycofując Dziennik Ustaw nr 2, który pod poz. 7 zawierał dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 27 lipca 1944 r. o powstaniu Milicji Obywatelskiej (zatwierdzony przez Krajową Radę Narodową)³²². Natomiast zgodnie z założeniami rozwiązano Policję Państwową – dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 15 sierpnia 1944 r.³²³ o rozwiązaniu policji państwowej (tzw. granatowej policji).

Istnienie Milicji Obywatelskiej usankcjonowano dopiero dekretem Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 7 października 1944 r.³²⁴ o Milicji Obywatelskiej, podporządkowując ją Resortowi Bezpieczeństwa Publicznego, a następnie Ministerstwu Bezpieczeństwa Publicznego.

³²¹ Załącznik do Dziennika Ustaw z 1944 r. Nr 1.

³²² Por. P. Majer, *Geneza...*, op.cit., s. 116; por., id., *Ustawy...*, op.cit., s. 205–206; por., id., *Zapomniana formacja (1)*, „Gazeta Policyjna” Nr 38/2004 z 10 X 2004 r. – wydanie on-line <http://www.gazeta.policja.pl/archiwum/3804/s12a1.html>; por. A. Misiuk, *Administracja...*, op.cit., s. 236–237.

³²³ Dz.U. z 1944 r. Nr 2, poz. 6.

³²⁴ Dz.U. z 1944 r. Nr 7, poz. 33.

Zmieniając tym samym jej charakter na organ zcentralizowany oraz hierarchicznie podporządkowany³²⁵.

Na terenach wyzwolonych tworzone początkowo spontanicznie różnego rodzaju komitety, straże i służby porządkowe oraz posterunki Milicji Obywatelskiej często rekrutowały się z szeregów Armii Krajowej, Państwowego Korpusu Bezpieczeństwa, Straży Samorządowych, czy też byłych policjantów Policji Państwowej. Na Ziemiach Odzyskanych zdarzały się przypadki powstawania oddziałów milicji tworzonych przez Niemców, a nawet jak w powiecie bytomskim z członków niemieckiej organizacji *Freies Deutschland* (Wolne Niemcy) – często za aprobatą lokalnych komendantów wojennych (Armii Czerwonej)³²⁶. Spowodowało to konieczność ich zastąpienia „elementem politycznie poprawnym”.

We Włocławku 20 stycznia 1945 r. – w dniu wkroczenia oddziałów radzieckich ukształtowała się tzw. milicja samorzutna. Jej organizacja odbywała się w pośpiechu i bez ustalonych zasad rekrutacyjnych i organizacyjnych. W Muzeum rozdawano broń każdemu, kto się zgłosił. Skutkiem tego był wzrost przestępczości w mieście. Z rozdanych 350 karabinów zdołano odzyskać tylko 29³²⁷. Dzień później doszło do powstania Rady Robotniczej i Tymczasowego Komitetu Wykonawczego miasta Włocławka – przedstawicielstwa mieszkańców Włocławka, które wydało zarządzenie o rozwiązaniu dotychczasowej milicji i utworzeniu w jej miejsce nowych struktur porządkowych. Drugi etap tworzenia organów porządkowych wiązał się z przybyciem do Bydgoszczy grupy operacyjnej Komendy Głównej Milicji Obywatelskiej i Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego, której zadaniem była weryfikacja działalności tzw. milicji samorzutnej i tworzenie nowych jej struktur. Wkrótce stanowisko komendanta powiatowego we Włocławku objął J. Borkowski, który rozkazem z dnia 26 lutego rozwiązał Komendę Miejską we Włocławku, powierzając jednocześnie kierownictwo Milicji w mieście Oskarowi Dorszowi³²⁸.

³²⁵ Por. P. Majer, *Geneza...*, op.cit., s. 117; por., id., *Ustawy...*, op.cit., s. 206; por. S. Pieprzny, *Policja...*, op.cit., s. 16.

³²⁶ Por. A. Dziurok, *Początki milicji na Górnym Śląsku*, [w:] „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” Nr 6 (17) czerwiec 2002, Warszawa 2002, s. 45; J. Gmitruk, op.cit. s. 102; por. P. Majer, *Geneza...*, op.cit., s. 110–111, 114–115.

³²⁷ R. Kozłowski, *Życie społeczne i polityczne w latach 1945–1959*, [w:] *Włocławek dzieje miasta* T.1, Włocławek 1999, s. 464–465.

³²⁸ *Ibidem*, s. 465.

W związku ze szczególną sytuacją jaka kształtowała się na zachodnich i północnych terenach Polski, tzw. Ziemiach Odzyskanych, zdecydowano się na tworzenie Straży Obywatelskich, tj. samorządowych organów ochrony bezpieczeństwa i porządku, których celem było wspomaganie działań Milicji Obywatelskiej³²⁹. Powoływanie Straży Obywatelskich umożliwiono dekretem z dnia 1 marca 1946 r.³³⁰ o Straży Obywatelskiej na obszarze Ziemi Odzyskanych, a szczegóły ich funkcjonowania precyzowało rozporządzenie Ministra Ziemi Odzyskanych z dnia 4 maja 1946 r.³³¹ wydane w porozumieniu z Ministrem Bezpieczeństwa Publicznego w sprawie organizacji, sposobu pełnienia służby, zakresu i sposobu przeszkolenia Straży Obywatelskiej oraz przepisów dyscyplinarnych. Uprawnienie do tworzenia Straży oraz określenia ich liczebności przysługiwało w gminach wiejskich i miastach niewydziałonych, starostom powiatowym w porozumieniu z właściwymi komendantami powiatowymi Milicji Obywatelskiej, na wniosek zarządu gminnego lub miejskiego. Kandydatów do służby w Straży Obywatelskiej przedstawiał zarząd gminny lub miejski, spośród pełnoletnich mężczyzn, o nieskazitelnej opinii, zamieszkałych na terenie gminy. Starosta powiatowy po zasięgnięciu opinii komendanta Milicji Obywatelskiej wyznaczał spośród przedstawionych kandydatów osoby powołane do służby w Straży Obywatelskiej. Służba w Straży Obywatelskiej była obowiązkowa i bezpłatna, a czas jej pełnienia nie mógł przekraczać szesnastu godzin tygodniowo. Od pełnienia służby w Straży Obywatelskiej zwolnieni byli: posłowie do Krajowej Rady Narodowej, pracownicy państwowi, samorządowi oraz wojskowi w służbie czynnej, duchowni i zakonnicy uznanego prawnie wyznania, funkcjonariusze wszelkich straży ochronnych, których statuty były zatwierdzone przez właściwe władze bezpieczeństwa publicznego oraz mężczyźni, którzy ukończyli 60 lat życia. Straż pełniła służbę tylko na terenie gminy, w której obrębie powołani do służby mieli miejsce zamieszkania. Członkowie Straży Obywatelskiej w czasie pełnienia służby na lewym ramieniu nosili biało-czerwoną opaskę z naszytymi na białym tle, czerwonymi literami S.O. (Straż Obywatelska) oraz pieczęcią urzędową właściwego zarządu gminnego lub miejskiego. Zgodnie z § 3 wymienionego rozporządzenia Straż Obywatelska pełniła służbę na podstawie instrukcji i zarządzeń wydawanych przez organy

³²⁹ Por. P. Majer, *Ustawy...*, op.cit., s. 207, por. B. Sprengel, *Ustrój organów administracji bezpieczeństwa i porządku publicznego*, Włocławek 2004, s. 123.

³³⁰ Dz.U. z 1946 r. Nr 10, poz. 71.

³³¹ Dz.U. z 1946 r. Nr 23, poz. 152.

Milicji Obywatelskiej. Ponadto Straż Obywatelska podlegała bezpośrednio właściwemu miejscowo komendantowi Milicji Obywatelskiej. Komendantem Straży Obywatelskiej zostawał właściwy miejscowo przełożony gminy, który te czynności mógł w porozumieniu z komendantem Milicji Obywatelskiej zlecić innej osobie. W czasie pełnienia służby członkom Straży Obywatelskiej przysługiwała ochrona prawna, taka jaka służyła funkcjonariuszom Milicji Obywatelskiej. Członkowie Straży Obywatelskiej w czasie pełnienia służby mieli prawo legitymowania i zatrzymywania osób podejrzanych, przy czym osoby zatrzymane winny być natychmiast doprowadzane do najbliższego posterunku Milicji Obywatelskiej. Straże Obywatelskie były zasadniczo formacją uzbrojoną i ich członkom w czasie pełnienia służby służyło prawo używania broni palnej. Straż Obywatelską miał prawo rozwiązać starosta powiatowy w porozumieniu z komendantem powiatowym Milicji Obywatelskiej z własnej inicjatywy albo na wniosek zarządu gminnego lub miejskiego. Kres możliwości tworzenia Straży Obywatelskich położyła ustawa z dnia 13 czerwca 1967 r.³³² o Ochotniczej Rezerwie Milicji Obywatelskiej, która z dniem 19 czerwca 1967 r. uchylała dekret z dnia 1 marca 1946 r. o Straży Obywatelskiej na obszarze Ziemi Odzyskanych (art. 24).

5.2. Miejskie Służby Porządkowe

Ponowne tworzenie służb ochrony porządku publicznego przez władze lokalne, umożliwiono na początku lat osiemdziesiątych XX w. Nosiły one wówczas nazwę Miejskich Służb Porządkowych. Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 30 grudnia 1983 r.³³³ zmieniającym rozporządzenie z dnia 29 maja 1979 r.³³⁴ w sprawie zasad organizacji urzędów terenowych organów administracji państwowej, zezwolono na tworzenie Miejskich Służb Porządkowych. Początkowo jak wynika z wyżej wymienionych przepisów Miejskie Służby Porządkowe mogły być tworzone przez urzędy wojewódzkie. Kierownikiem tej komórki organizacyjnej był komendant, a zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 8 listopada 1982 r.³³⁵ w sprawie zasad wynagradzania pracowników urzędów państwowych, w tabeli stanowisk, kwalifikacji i zaszeregowania pracowników urzędów wojewódzkich i urzędów miejskich

³³² Dz.U. z 1967 r. Nr 23, poz. 108.

³³³ Dz.U. z 1984 r. Nr 2, poz. 3.

³³⁴ Dz.U. z 1979 r. Nr 14, poz. 92 z późn. zm.

³³⁵ Dz.U. z 1982 r. Nr 39, poz. 259 z późn. zm.

w miastach powyżej 300 tysięcy mieszkańców³³⁶, w wyniku zmiany dokonanej z dniem 23 stycznia 1984 r. rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 30 grudnia 1983 r.³³⁷, określono oprócz komendanta, stanowiska: zastępcy komendanta, starszego inspektora i inspektora Miejskiej Służby Porządkowej. Następnie od dnia 17 czerwca 1984 r. rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 13 kwietnia 1984 r.³³⁸ w sprawie zasad organizacji i funkcjonowania urzędów terenowych organów administracji państwowej, umożliwiono tworzenie Miejskich Służb Porządkowych w Urzędach: Miasta Stołecznego Warszawy, Miasta Krakowa i Miasta Łodzi³³⁹. Dopiero od dnia 1 stycznia 1988 r., zmiana rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 22 grudnia 1986 r.³⁴⁰ w sprawie zasad wynagradzania pracowników urzędów państwowych, wynikająca z rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 14 grudnia 1987 r.³⁴¹ uwzględniła stanowisko komendanta w miastach od 20 tysięcy do 300 tysięcy mieszkańców i w urzędach dzielnicowych. Zmiana przepisów ustawy z dnia 20 lipca 1983 r.³⁴² o systemie rad narodowych i samorządu terytorialnego, ustawą z dnia 16 czerwca 1988 r.³⁴³, umożliwiła pełniejszą realizację obowiązku zapewnienia przez rady narodowe utrzymania ładu i porządku publicznego na swoim terenie³⁴⁴. Na podstawie zmienionego art. 136 ust. 2³⁴⁵, w celu wykonywania niektórych zadań w zakresie zapewnienia ładu i porządku publicznego terenowy organ administracji państwowej o właściwości ogólnej mógł utworzyć Miejską Służbę Porządkową. Dzięki wprowadzonej zmianie umożliwiono tworzenie Miejskich Służb Porządkowych wszystkim urzędom – terenowym organom administracji państwowej stopnia podstawowego – bez względu na liczbę mieszkańców. W ślad za wprowadzonymi zmianami wydano nowe rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 18 lutego 1989 r.³⁴⁶

³³⁶ Por., *ibidem*, Załącznik nr 2, tabela B, l.p. 3, 4, 4a, 5a.

³³⁷ Dz.U. z 1984 r. Nr 2, poz. 4.

³³⁸ Dz.U. z 1984 r. Nr 25, poz. 124.

³³⁹ Por., *ibidem*, Załącznik nr 1, cz. I.

³⁴⁰ Dz.U. z 1986 r. Nr 48, poz. 245.

³⁴¹ Dz.U. z 1987 r. Nr 42, poz. 249.

³⁴² Dz.U. z 1983 r. Nr 41, poz. 185.

³⁴³ Dz.U. z 1988 r. Nr 19, poz. 130.

³⁴⁴ Obowiązek taki był nałożony na rady narodowe art. 35 ustawy z dnia 20 lipca 1983 r. o systemie rad narodowych i samorządu terytorialnego (Dz.U. z 1983 r. Nr 41, poz. 185) – po wydaniu tekstu jednolitego (Dz.U. z 1988 r. Nr 26, poz. 183) w wyniku zmiany numeracji art. 29.

³⁴⁵ W wyniku zmiany numeracji, po wydaniu tekstu jednolitego art. 132 ust. 2 ustawy z dnia 20 lipca 1983 r. o systemie rad narodowych i samorządu terytorialnego (Dz.U. z 1988 r. Nr 26, poz. 183).

³⁴⁶ Dz.U. z 1989 r. Nr 48, poz. 50.

w sprawie zasad wynagradzania pracowników urzędów państwowych, którego obowiązywanie określono w § 17 od dnia 1 stycznia 1989 r. Niniejsze rozporządzenie określało stanowiska w Miejskich Służbach Porządkowych: komendanta, starszego inspektora oraz inspektora³⁴⁷ – pominięto stanowisko zastępcy komendanta. Jednocześnie z podjęciem decyzji o umożliwieniu tworzenia Miejskich Służb Porządkowych, rozporządzeniem Prezesa Rady Ministrów z dnia 30 grudnia 1983 r.³⁴⁸ zmieniającym rozporządzenie z dnia 8 grudnia 1971 r.³⁴⁹ w sprawie nadania funkcjonariuszom niektórych organów uprawnień do nakładania grzywien w drodze mandatu karnego, również funkcjonariuszom tych jednostek nadano uprawnienie do nakładania grzywien w drodze mandatu karnego. Z kolei rozporządzeniem Ministra Administracji i Gospodarki Przestrzennej z dnia 20 stycznia 1984 r.³⁵⁰ w sprawie określenia wykroczeń, za które pracownicy niektórych jednostek organizacyjnych podległych lub podporządkowanych terenowym organom administracji państwowej są upoważnieni do nakładania grzywien w drodze mandatu karnego, sprecyzowano katalog wykroczeń, za które funkcjonariusze Miejskich Służb Porządkowych byli uprawnieni do nakładania mandatów. Były to wykroczenia określone w art.: 62, 63a, 64, 67, 69, 75, 77, 79, 90, 97, 117, 144 i 145 ustawy z dnia 20 maja 1971 r.³⁵¹ – Kodeks wykroczeń. Funkcjonariuszom Miejskich Służb Porządkowych nie przyznano natomiast prawa do użycia środków przymusu bezpośredniego.

Miejskie Służby Porządkowe z założenia były strukturami umundurowanymi. Zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 30 grudnia 1983 r.³⁵² zmieniającym rozporządzenie z dnia 29 maja 1979 r.³⁵³ w sprawie zasad organizacji urzędów terenowych organów administracji państwowej, w § 11 dodano ustęp 2a, na podstawie którego Minister Administracji i Gospodarki Przestrzennej w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych miał wydać wytyczne, w sprawie zadań i organizacji oraz ustalić wzór umunduro-

³⁴⁷ Por., ibidem, Załącznik nr 3, tabela II, l.p. 7, 9, 10.

³⁴⁸ Dz.U. z 1984 r. Nr 2, poz. 7.

³⁴⁹ Dz.U. z 1971 r. Nr 35, poz. 308z późn. zm. Rozporządzenie to zostało następnie zastąpione rozporządzeniem Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 lutego 1987 r. w sprawie nadania funkcjonariuszom niektórych organów uprawnień do nakładania grzywien w drodze mandatu karnego (Dz.U. z 1987 r. Nr 6, poz. 34).

³⁵⁰ Dz.U. z 1984 r. Nr 2, poz. 10.

³⁵¹ Dz.U. z 1971 r. Nr 12, poz. 114, z późn. zm.

³⁵² Dz.U. z 1984 r. Nr 2, poz. 3

³⁵³ Dz.U. z 1979 r. Nr 14, poz. 92, z późn. zm.

wania pracowników Miejskich Służb Porządkowych. Wobec braku tych uregulowań, terenowe organy administracji państwowej stopnia podstawowego, tworząc Miejskie Służby Porządkowe, kształtowały te sprawy według własnych potrzeb.

We Włocławku Miejską Służbę Porządkową utworzono na podstawie Zarządzenia 12/89 Prezydenta Miasta Włocławka z dnia 3 kwietnia 1989 r. w sprawie utworzenia Miejskiej Służby Porządkowej na prawach oddziału w Wydziale Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej Urzędu Miejskiego we Włocławku. Miejska Służba Porządkowa powstała z przekształcenia wieloosobowego (3 etaty) „Stanowiska pracy ds. porządku i czystości w mieście”, utworzonego na podstawie Zarządzenia 1/87 Prezydenta Miasta Włocławka z dnia 15 stycznia 1987 r. w sprawie utworzenia komórki pn. „Stanowisko pracy ds. porządku i czystości w mieście” w Wydziale Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej Urzędu Miejskiego we Włocławku. Miejska Służba Porządkowa przejęła uprawnienia, zadania i obowiązki wspomnianego „Stanowiska pracy ds. porządku i czystości w mieście”. Utworzono ją jako jednostkę umundurowaną. W jej skład wchodziły: stanowisko komendanta, cztery etaty inspektorów oraz stanowisko d/s administracji. Pełen stan etatowy Miejska Służba Porządkowa osiągnęła w październiku 1989 r. Zgodnie z obowiązującymi przepisami funkcjonariuszy Miejskiej Służby Porządkowej wyposażono w uprawnienie do nakładania grzywien w drodze mandatu karnego oraz prawo do kierowania wniosków o ukaranie osób popełniających wykroczenia przeciwko przepisom sanitarno-porządkowym. Miejska Służba Porządkowa wykonywała zadania administracyjno-porządkowe zmierzające do podniesienia estetyki oraz porządku i czystości w mieście. Do jej zadań w szczególności należały: prowadzenie całokształtu spraw związanych z akcją „Posesja”, kontrola i nadzór nad wyglądem estetycznym miasta, stanem oświetlenia, utrzymaniem czystości i porządku ulic, chodników, zieleni, parków, oraz boisk przez służby komunalne, administracje budynków, instytucje, zakłady pracy, zakłady usługowe, handlowe i gastronomiczne oraz właścicieli domów prywatnych itp., zgodnie z obowiązującymi przepisami oraz zarządzeniami porządkowymi Prezydenta Miasta. Ponadto do zadań Miejskiej Służby Porządkowej należało wydawanie decyzji na likwidację hodowli zwierząt futerkowych i gospodarskich oraz nadzór nad rejestracją psów, ujawnianie nielegalnie wybudowanych obiektów i zgłaszanie ich Wydziałowi Urbanistyki, Architektury i Nadzoru Budowlanego Urzędu Miasta. W zakresie swoich działań Miejska Służba Porządkowa współpracowała

z różnymi instytucjami, a w szczególności innymi wydziałami Urzędu Miasta, Terenową Stacją Sanitarno-Epidemiologiczną, Strażą Pożarną, służbą weterynaryjną oraz Rejonowym Urzędem Spraw Wewnętrznych. W latach dziewięćdziesiątych XX w. przemiany związane z reformą samorządu terytorialnego wprowadziły nowe rozwiązania.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r.³⁵⁴ o samorządzie gminnym w art. 6 ust. 1 określiła, że do zakresu działania gminy należą wszelkie sprawy publiczne o znaczeniu lokalnym, nie zastrzeżone ustawami na rzecz innych podmiotów. Natomiast w art. 7 ust. 1 p. 14 określiła, iż do zadań własnych gminy należy zaspokajanie potrzeb zbiorowych wspólnoty, w szczególności zaś m.in. sprawy porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli. Konsekwencją takiej regulacji było umożliwienie w tym celu tworzenia formacji porządkowych, podległych organom samorządu terytorialnego i posiadającym stosowne uprawnienia³⁵⁵ – szersze niż funkcjonujące na dotychczasowych zasadach Miejskie Służby Porządkowe. W toku prac legislacyjnych³⁵⁶ przyjęto koncepcję polegającą na umożliwieniu tworzenia straży miejskich, a podstawy prawne ich powołania zostały umieszczone w ustawie z dnia 6 kwietnia 1990 r.³⁵⁷ o Policji, która weszła w życie z dniem 10 maja 1990 r.

W zaistniałej sytuacji władze samorządowe Włocławka podjęły działania zmierzające do utworzenia nowej jednostki organizacyjnej – Straży Miejskiej we Włocławku. W styczniu 1991 r. w wyniku reorganizacji Urzędu Miejskiego wyodrębniono Miejską Służbę Porządkową ze struktury Wydziału Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej. W okresie 19 marca 1991 r. – 29 czerwca 1991 r., w Zakładzie Kształcenia Zawodowego we Włocławku – Ośrodek Kształcenia Zawodowego, przeprowadzono „Szkolenie pracowników Miejskiej Służby Porządkowej”. Szkolenie to składało się z 11 bloków tematycznych obejmujących zagadnienia: postępowania w sprawach o wykroczenia (4 bloki), postępowania administracyjnego (2 bloki), znajomość i interpretacja przepisów ruchu drogowego, znajomość zasad użycia

³⁵⁴ Dz.U. z 1990 r. Nr 16, poz. 95 – tekst jednolity Dz.U. z 2001 r. nr 142, poz. 1591, z późn. zm.

³⁵⁵ M. Filar, op.cit., s. 6.

³⁵⁶ Temat ten szerzej omawiany był na Konferencji Naukowej „Przemiany i perspektywy straży miejskich i gminnych w ochronie bezpieczeństwa publicznego”, która odbyła się w dniach 20–21 września 2007 r. w Warszawie – w szczególności, w referatach (materiały niepublikowane): A. Hołubiczko, „Rozmyślenia nad przemianami straży gminnych i perspektywą ich rozwoju w 10 rocznicę uchwalenia ustawy o strażach gminnych” oraz T. Wrona, „Rola reprezentacji władz lokalnych w kształtowaniu działalności Straży miejskich i gminnych”.

³⁵⁷ Dz.U. z 1990 r. Nr 30, poz. 179.

środków przymusu bezpośredniego oraz broni gazowej, nauka samoobrony, nauka podstawowych chwytów i uderzeń walk wręcz, kształtowanie ogólne sprawności fizycznej; ogółem 17 godzin wykładów teoretycznych i 76 godzin zajęć praktycznych. W szkoleniu tym uczestniczyli obok dotychczasowych pracowników Miejskiej Służby Porządkowej kandydaci na przyszłych funkcjonariuszy Straży Miejskiej we Włocławku, skierowani przez Urząd Pracy. Z dniem 1 lipca 1991 r. osoby, które ukończyły szkolenie, zostały zatrudnione w Miejskiej Służbie Porządkowej, a jej stan osobowy wzrósł do szesnastu funkcjonariuszy. W okresie tym, wobec planowanego utworzenia straży miejskiej, funkcjonariusze Miejskiej Służby Porządkowej nie zostali umundurowani.

Restytucja straży municypalnych w III RP

6.1. Początki tworzenia straży miejskich po reformie samorządowej

Bezpośrednie podstawy prawne tworzenia straży miejskich stworzyła ustawa o Policji. W rozdziale IV ustawy, zatytułowanym „Straże miejskie”, art. 23 ust. 1 stanowił, iż burmistrzowie i prezydenci miast mogą, w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych, tworzyć umundurowane straże miejskie. Zgodnie z tym przepisem straże mogły być tworzone jedynie na terenie miast, wyłączając taką możliwość w stosunku do gmin wiejskich. Art. 24 ust. stanowił zaś, iż zakres zadań, obowiązków i uprawnień straży miejskich określi statut nadany w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych, przez burmistrza lub prezydenta miasta. Jednocześnie art. 24 ust. 2 określał, iż formacje te będą wykonywać wyłącznie czynności administracyjno-porządkowe³⁵⁸. Funkcjonariuszom straży miejskich przyznano również prawo używania środków przymusu bezpośredniego – ograniczając ich katalog do fizycznych, technicznych i chemicznych środków służących do obezwładniania i konwojowania osób oraz pałek służbowych (art. 24 ust. 3). Koszty funkcjonowania straży w całości pokrywał samorząd terytorialny (art. 24 ust. 4). Sprecyzowania kompetencji i uprawnień straży dokonano pismem okólnym nr 1/90 Ministra Spraw Wewnętrznych i Ministra – Pełnomocnika Rządu do Spraw Reformy Samorządu Terytorialnego w sprawie tworzenia straży miejskich i porozumiewania się w tym zakresie z Ministrem Spraw Wewnętrznych z dnia 8 listopada 1990 r.³⁵⁹, a w szczególności w dołączonych doń wzorcowym statucie straży miejskich. W wyniku zmiany rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 lutego 1987 r. w sprawie nadania funkcjonariuszom niektórych organów uprawnień do nakładania grzywien w drodze mandatu

³⁵⁸ Por. M. Filar, op.cit. s. 6–7.

³⁵⁹ Dz.Urz. Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z 1990 r. Nr 4, poz. 80.

karnego dokonanej rozporządzeniem Prezesa Rady Ministrów z dnia 29 stycznia 1991 r.³⁶⁰ nadano prawo nakładania grzywien w drodze mandatu karnego funkcjonariuszom straży miejskich, w miejsce funkcjonariuszy Miejskich Służb Porządkowych. Z kolei rozporządzeniem Ministra – Szefa Urzędu Rady Ministrów z dnia 15 maja 1991 r.³⁶¹ w sprawie określenia wykroczeń, za które pracownicy terenowych organów rządowej administracji ogólnej wykonujący zadania w zakresie nadzoru urbanistycznego i budowlanego oraz funkcjonariusze straży miejskich są upoważnieni do nakładania grzywien w drodze mandatu karnego, określono katalog wykroczeń (rozszerzając go wobec uprawnień funkcjonariuszy Miejskich Służb Porządkowych), za które strażnicy miejscy byli uprawnieni do nakładania mandatów. Były to wykroczenia określone w art.: 54, 63a § 1, 64, 75 § 1, 77, 78, 79, 80 § 1 pkt 1 i 5, 81, 82 § 1, 84, 85, 88, 89, 90, 91, 92 § 1, 97, 98, 99 § 1, 101, 102, 111 § 2, 112, 113, 117, 141, 144 § 1 i 2 i 145 ustawy z dnia 20 maja 1971 r.³⁶² – Kodeks wykroczeń oraz w przepisach rozporządzeń porządkowych wydanych na podstawie art. 22 ust. 1 ustawy z dnia 22 marca 1990 r.³⁶³ o terenowych organach rządowej administracji ogólnej i w przepisach porządkowych wydanych przez radę lub zarząd gminy na podstawie art. 40 ust. 3 i art. 41 ust. 2 ustawy z dnia 8 marca 1990 r.³⁶⁴ o samorządzie terytorialnym. Natomiast przy wykonywaniu czynności oraz stosowaniu środków przymusu bezpośredniego, strażnicy stosowali właściwe przepisy obowiązujące dla policjantów³⁶⁵.

W początkowym okresie, niektóre samorzady dla określenia straży miejskich, używały również nazwy Policja Muncypalna. Przykładowo w roku 1991 utworzono Straż Miejską Jarosławia, którą upoważniono do używania zamiennie nazwy Policja Muncypalna Miasta Jarosławia³⁶⁶. W roku 1991,

³⁶⁰ Dz.U. z 1991 r. Nr 11, poz. 41.

³⁶¹ Dz.U. z 1991 r. Nr 43, poz. 193.

³⁶² Dz.U. z 1971 r. Nr 12, poz. 114 z późn. zm.

³⁶³ Dz.U. z 1990 r. Nr 21, poz. 123.

³⁶⁴ Dz.U. z 1990 r. Nr 16, poz. 95 z późn. zm.

³⁶⁵ Na temat trybu powoływania, zasad tworzenia oraz kompetencji, zadań i uprawnień Straży Miejskich por. szerzej: S. Płowucha, *Straże komunalne – prawne podstawy działania, kompetencje w zakresie bezpieczeństwa lokalnego*, [w:] M. Filar (red.), *Problemy bezpieczeństwa lokalnego. Materiały I Konferencji Krajowej*, Toruń 1995, s. 31–46; S. Pieprzny, *Policja...*, op.cit., s. 85; Z. Uniszewski, *Straż Miejska. Zbiór przepisów z komentarzem*, Warszawa 1992, s. 9–64.

³⁶⁶ Zarządzenie Nr 10/91 Burmistrza Miasta Jarosławia z dnia 1 lipca 1991 r. w sprawie utworzenia Straży Miejskiej Jarosławia, <http://www.jaroslaw.pl/straz-miejska>.

w Poznaniu utworzono Straż Miejską – Policję Muncypalną³⁶⁷. W roku 1992, w Gdyni utworzono jednostkę o nazwie Policja Muncypalna³⁶⁸.

6.2. Rok 1991 – utworzenie Straży Miejskiej we Włocławku

We Włocławku pierwszy etap tworzenia straży miejskiej (trwający w zasadzie od chwili wejścia w życie przepisów ustawy o Policji) zakończył się jej powołaniem z dniem 1 sierpnia 1991 r., Zarządzeniem Nr 12/91 Prezydenta Miasta Włocławka z dnia 29 lipca 1991 r. w sprawie utworzenia Straży Miejskiej we Włocławku, wydanym przez ówczesną Prezydent Miasta Urszulę Palińską. Statut stanowiący załącznik do tegoż Zarządzenia regulował szczegółowo zakres zadań, uprawnienia i obowiązki funkcjonariuszy, organizację Straży Miejskiej we Włocławku, zasady zatrudniania oraz umundurowania, odznaki i wyposażenie funkcjonariuszy. Straż umiejscowiono w strukturze Urzędu Miejskiego we Włocławku i podlegała ona bezpośrednio Prezydentowi Miasta. Pracę w Straży Miejskiej mógł pełnić mieszkaniec Włocławka, który wykazywał się wzorową postawą moralną, korzystał z pełni praw publicznych, posiadał co najmniej wykształcenie średnie, miał uregulowany stosunek do służby wojskowej oraz był zdolny fizycznie i psychicznie do pracy, co potwierdzało stosowne zaświadczenie lekarskie. Kandydat do pracy podlegał sprawdzeniu w rejestrze skazanych oraz rozmowie kwalifikacyjnej. Osobę zakwalifikowaną do pracy w Straży zatrudniano na okres przygotowawczy trwający sześć miesięcy, przy czym okres ten mógł skrócić Komendant Straży do trzech miesięcy. Ponadto strażnik nie mógł podjąć dodatkowego zatrudnienia bez uzyskania pisemnej zgody Komendanta Straży. Spośród funkcjonariuszy Miejskiej Służby Porządkowej w Straży Miejskiej we Włocławku, z dniem 1 sierpnia 1991 r. zostało zatrudnionych dwanaście osób, a jej pierwszym komendantem został Jarosław Biegała.

Straż zgodnie z obowiązującymi przepisami powołano jako formację umundurowaną. Wzory umundurowania opracowano wg własnego projektu, stosując się do ogólnych wytycznych wynikających z *Wzorcowego statutu...*,

³⁶⁷ Zarządzenie nr 4/91 Prezydenta Miasta Poznania dnu 1 marca 1991 r. w sprawie utworzenia Straży Miejskiej – Policji Muncypalnej; por. R. Szczepaniak, *Straż Miejska Poznania w kontekście wypełniania obowiązku informowania społeczności lokalnej o stanie i rodzajach zagrożeń*, [w:] D. Kowalski, M. Kwiatkowski, A. Zduniak (red.), *Edukacja dla bezpieczeństwa. Wybrane perspektywy*, Lublin–Poznań 2004, s. 179

³⁶⁸ Uchwała Nr XLV/326/92 Rady Miasta Gdyni z dnia 24 czerwca 1992 r. w sprawie utworzenia jednostki budżetowej o nazwie Policja Muncypalna, http://www.gdynia.pl/g2/2008_03/16230_fileot.pdf.

jednocześnie rezygnując z używania dystynkcji dla oznaczenia stanowisk oraz wprowadzając jedynie czapkę zimową. Również wzory legitymacji, wobec braku przepisów regulujących tę kwestię, opracowano wg własnych wzorów. Straż Miejską we Włocławku powołano w celu wykonywania czynności administracyjno-porządkowych w zakresie nadzoru nad utrzymaniem porządku i estetycznego wyglądu miasta. Do jej zadań w szczególności należały: nadzór miejsc publicznych w aspekcie porządku i estetycznego wyglądu obiektów użyteczności publicznej, instytucji i zakładów pracy oraz posesji prywatnych i ich otoczenia, kontrola prawidłowości oznakowania ulic w tym znaków drogowych, kontrola oświetlenia ulic i posesji, kontrola estetyki napisów, miejsc plakatowania i ogłoszeń, kontrola wykonywania zadań i obowiązków przez administratorów i gospodarzy domów, kontrola zabezpieczenia prowadzonych na terenie miasta prac inwestycyjno-remontowych oraz nadzór nad służbami miejskimi odpowiedzialnymi za sprawne funkcjonowanie urzędów komunalnych. Ponadto Straż była zobowiązana do informowania o stwierdzonych awariach, katastrofach, przestępstwach i innych zdarzeniach odpowiednie służby, a także do czasu ich przybycia, do zabezpieczenia miejsc tych zdarzeń. W swoich działaniach Straż Miejska współpracowała z różnymi instytucjami, a w szczególności z innymi wydziałami Urzędu Miasta, Policją, Strażą Pożarną, Pogotowiem Ratunkowym, Pogotowiem Gazowym, Stacją Sanitarno-Epidemiologiczną oraz służbami weterynaryjnymi.

W celu wykonywania powierzonych zadań funkcjonariusze Straży mieli prawo do udzielania ustnych i pisemnych upomnień, legitymowania osób, nakładania grzywnien w drodze mandatu karnego, kierowania wniosków o ukaranie do kolegium do spraw wykroczeń, wnioskowania do Prezydenta Miasta o wydanie decyzji administracyjnych oraz do stosowania środków przymusu bezpośredniego. Ponadto strażników wyposażono zgodnie z obowiązującymi przepisami w środki przymusu bezpośredniego, w tym w pistolety gazowe – rewolwery gazowe RÖHM (zaliczane wówczas do grupy chemicznych środków przymusu bezpośredniego).

Na podstawie decyzji ówczesnego Wojewody Włocławskiego, Straży Miejskiej we Włocławku udostępniono jedną z częstotliwości radiowych znajdujących się w jego dyspozycji i po uzyskaniu zezwolenia Ministra Łączności uruchomiono lokalną radiofoniczną sieć dyspozytorską. Mając na uwadze mobilność patroli, władze miasta początkowo przekazały do dyspozycji

Straży jeden samochód marki Polonez, a w kolejnych latach zakupiły dodatkowe środki transportu.

W roku 1995, w efekcie starań różnych środowisk samorządowych, między innymi Związku Miast Polskich³⁶⁹, Krajowej Rady Komendantów Straży Miejskich – Policji Municypalnych³⁷⁰, a także środowisk naukowych³⁷¹, doprowadzono do zmiany³⁷² ustawy o Policji. W wyniku wprowadzonych zmian umożliwiono tworzenie straży również gminom wiejskim (straże gminne) oraz tworzenie wspólnych straży przez sąsiadujące gminy w drodze porozumienia (po uzgodnieniu z właściwym komendantem wojewódzkim Policji). Ponadto w przypadku miast będących obligatoryjnym związkiem komunalnym, wprowadzono obowiązek tworzenia straży miejskiej tylko przez radę miejską. Istotną była również zmiana organu uprawnionego do tworzenia straży, po nowelizacji straże mogły być tworzone jedynie uchwałami rady gminy, po uprzednim porozumieniu z właściwym komendantem wojewódzkim Policji. Rozszerzono zakres uprawnień straży o „niezbędne czynności mające na celu fizyczne zabezpieczenie miejsca zdarzenia” oraz o prawo do oskarżania przed kolegium do spraw wykroczeń i dokonywania czynności sprawdzających w zakresie spraw, w których straż złożyła wniosek o ukaranie. Rozszerzono także katalog środków przymusu bezpośredniego o możliwość korzystania z psów służbowych obronnych. Niezwykle istotną zmianą było także określenie ochrony prawnej funkcjonariuszy straży, którzy od tej chwili korzystali z ochrony prawnej przysługującej funkcjonariuszom publicznym³⁷³. Wprowadzone zmiany dały również delegację dla Ministra

---

³⁶⁹ Stowarzyszenie gmin w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, którego Statut został przyjęty 19 stycznia 1991 r. przez Kongres Restytucyjny w Poznaniu.

³⁷⁰ Stowarzyszenie powołane przy Związku Miast Polskich w 1991 r., jego nazwa uległa następnie zmianie na Krajową Radę Komendantów Straży Miejskich i Gminnych

³⁷¹ Problematyka regulacji prawnych oraz ich mankamentów, omawiana była na szeregu konferencji naukowych, z których opublikowano liczne materiały, m.in.: M. Filar (red.), *Problemy bezpieczeństwa lokalnego. Materiały I Konferencji Krajowej*, Toruń 1995; J. Liszewski (red.), *Straże Miejskie w systemie organów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo i porządek publiczny. Studia i materiały*, Szczytno 1996; K. Rajchel (red.), *Przemiany i perspektywy straży miejskich i gminnych w ochronie porządku i bezpieczeństwa publicznego. Materiały konferencyjne*, Warszawa 2007.

³⁷² Dz.U. z 1995 r. Nr 104, poz. 515.

³⁷³ Na temat trybu powoływania, zasad tworzenia oraz kompetencji, zadań i uprawnień Straży Miejskich, po zmianie ustawy o Policji, por. szerzej: E. Gruza, D. Żebrowska, op.cit., s. 13–98.

Spraw Wewnętrznych, który wydał zarządzenie z dnia 6 września 1996 r.³⁷⁴ w sprawie wzorcowego statutu straży gminnych (miejskich) – ujednolicającego umundurowanie, stanowiska i dystynkcje strażników oraz dla Ministra Łączności, który wydał zarządzenie z dnia 8 maja 1997 r.³⁷⁵ w sprawie zasad korzystania z częstotliwości radiowych przez straże gminne (miejskie), umożliwiające strażom tworzenie i korzystanie z lokalnych sieci radiotelefonicznych.

We Włocławku Zarządzeniem Nr 6/95 Prezydenta Miasta Włocławka z dnia 19 września 1995 r. zmieniono Zarządzenie Nr 12/91 Prezydenta Miasta Włocławka z dnia 29 lipca 1991 r., które otrzymało tytuł: „w sprawie utworzenia Straży Miejskiej we Włocławku oraz nadania Statutu Straży Miejskiej Miasta Włocławka”. Ponadto wprowadzono do umundurowania czapkę – wg charakterystycznego „sześciobocznego” wzoru. W związku z trwającą reformą administracji i przejmowaniem różnych zadań przez gminy, w dniu 15 października 1996 r. Prezydent Miasta Włocławek Ryszard Chodyncki powierzył organizację i prowadzenie Biura Rzeczy Znalezionych we Włocławku ówczesnemu Komendantowi Straży Miejskiej Grzegorzowi Matusiakowi. Wobec wzrostu zatrudnienia (w latach 1992–1996 zatrudniono dziesięciu nowych funkcjonariuszy) oraz w ramach podniesienia kwalifikacji zawodowych (w kursie uczestniczyli wszyscy pracownicy), w okresie 12–26 czerwca 1996 r., w Komendzie Wojewódzkiej Policji we Włocławku zorganizowano „Kurs Podstawowy Straży Miejskiej”, którego program obejmował 42 godziny zajęć teoretycznych i 22 godziny zajęć praktycznych. W listopadzie 1996 r. wszyscy strażnicy przeszli szkolenie dotyczące zasad udzielania pierwszej pomocy przedmedycznej.

6.3. Ustawa o strażach gminnych

Przełomowym momentem dla funkcjonowania straży było wprowadzenie w życie, odrębnej, autonomicznej, ustawowej podstawy działania – ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r.³⁷⁶ o strażach gminnych. Ustawa ta, będąca efektem wielu lat pracy różnych środowisk³⁷⁷, była odpowiedzią na potrzebę realizacji przez jednostki samorządu terytorialnego zadań z zakresu ochrony porządku publicznego. Jej przepisy uchylały dotychczasowe zapisy ustawy

³⁷⁴ M.P. z 1996 r. Nr 81, poz. 722.

³⁷⁵ M.P. z 1997 r. Nr 34, poz. 326.

³⁷⁶ Dz.U. z 1997 r. Nr 123, poz. 779.

³⁷⁷ Patrz uwagi już wcześniej formułowane w tej kwestii.

o policji regulujące zasady tworzenia straży oraz przepisy wydane na jej podstawie, normujące ich funkcjonowanie. Organem uprawnionym do utworzenia i rozwiązania straży została rada gminy, która po zasięgnięciu opinii właściwego terytorialnie komendanta wojewódzkiego Policji (art. 2 ust. 1 i 2 oraz art. 4), mogła podjąć stosowną uchwałę. Ponadto gminy sąsiadujące na obszarze jednego województwa mogły tworzyć wspólną straż w drodze porozumienia, po zasięgnięciu opinii właściwego terytorialnie komendanta wojewódzkiego Policji (art. 3 ust. 1). Natomiast w mieście, które jest związkciem komunalnym, utworzonym z mocy ustawy, określono iż może działać tylko jedna straż miejska utworzona przez radę miasta (art. 3 ust. 2). Straż mogła być tworzona jako jednostka organizacyjna gminy i tylko w szczególnie uzasadnionych przypadkach rada gminy mogła postanowić o umiejscowieniu Komendy Straży w strukturze urzędu gminy (art. 6). Nowa ustawa określiła również, że straż jest tworzona w celu ochrony porządku publicznego na terenie gminy (art. 1 ust. 1), w zakresie wynikającym z ustaw i aktów prawa miejscowego (art. 10 ust. 1) oraz znacząco rozszerzyła kompetencje strażników. W art. 11 wskazano przykładowe zadania straży. Były to: ochrona spokoju i porządku w miejscach publicznych; czuwanie nad porządkiem i kontrola ruchu drogowego – w zakresie określonym w przepisach o ruchu drogowym; współdziałanie z właściwymi podmiotami w zakresie ratowania życia i zdrowia obywateli, pomocy w usuwaniu awarii technicznych i skutków klęsk żywiołowych oraz innych miejscowych zagrożeń; zabezpieczenie miejsca przestępstwa, katastrofy lub innego podobnego zdarzenia albo miejsc zagrożonych takim zdarzeniem przed dostępem osób postronnych lub zniszczeniem śladów i dowodów, do momentu przybycia właściwych służb, a także ustalenie, w miarę możliwości, świadków zdarzenia; ochrona obiektów komunalnych i urządzeń użyteczności publicznej; współdziałanie z organizatorami i innymi służbami w ochronie porządku podczas zgromadzeń i imprez publicznych; doprowadzanie osób nietrzeźwych do izby wytrzeźwień lub miejsca ich zamieszkania, jeżeli osoby te zachowaniem swoim dają powód do zgorzenia w miejscu publicznym, znajdują się w okolicznościach zagrażających ich życiu lub zdrowiu albo zagrażają życiu i zdrowiu innych osób; informowanie społeczności lokalnej o stanie i rodzajach zagrożeń, a także inicjowanie i uczestnictwo w działaniach mających na celu zapobieganie popełnianiu przestępstw i wykroczeń oraz zjawiskom kryminogennym i współdziałanie w tym zakresie z organami państwowymi, samorządowymi i organizacjami społecznymi; konwojowanie dokumentów, przedmiotów

wartościowych lub wartości pieniężnych dla potrzeb gminy. Z kolei w art. 12, określono, że przy wykonywaniu swoich zadań, strażnicy mieli prawo do: udzielania pouczeń; legitymowania osób w uzasadnionych przypadkach w celu ustalenia ich tożsamości; ujęcia osób stwarzających w sposób oczywisty bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego, a także dla mienia i niezwłocznego doprowadzenia ich do najbliższej jednostki Policji; nakładania grzywien w postępowaniu mandatowym za wykroczenia określone w trybie przewidzianym przepisami o postępowaniu w sprawach o wykroczenia; dokonywania czynności sprawdzających, kierowania wniosków o ukaranie do kolegium do spraw wykroczeń, oskarżania przed kolegium do spraw wykroczeń i wnoszenia środków odwoławczych – w trybie przewidzianym przepisami o postępowaniu w sprawach o wykroczenia; usuwania pojazdów i blokowania kół pojazdów w przypadkach określonych w przepisach o ruchu drogowym; wydawania poleceń; żądania niezbędnej pomocy od instytucji państwowych i samorządowych; zwracania się, w nagłych przypadkach, o pomoc do jednostek gospodarczych, prowadzących działalność w zakresie użyteczności publicznej oraz organizacji społecznych, jak również do każdej osoby o udzielenie doraźnej pomocy na zasadach określonych w ustawie o Policji. Szczegółowe warunki, zakres i sposób wykonywania przez strażników niektórych czynności (legitymowanie, ujmowanie osób, żądanie niezbędnej pomocy) określiło rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 16 czerwca 1998 r.³⁷⁸.

Strażnicy mogli również zgodnie z art. 14 ust. 1 stosować środki przymusu bezpośredniego wobec osób uniemożliwiających im wykonywanie zadań ustawowych. Katalog środków przymusu bezpośredniego określony został w art. 14 ust. 2, należały do nich: siła fizyczna w postaci chwytów obezwładniających oraz podobnych technik obrony; kajdanki; pałki obronne wielofunkcyjne; psy obronne; paralizatory elektryczne; broń gazowa i ręczne miotacze gazu. Ponadto zgodnie z art. 15 ust. 1 straży wykonującej zadania związane z ochroną obiektów komunalnych i urządzeń użyteczności publicznej oraz konwojowaniem dokumentów, przedmiotów wartościowych lub wartości pieniężnych dla potrzeb gminy, mogło być wydane pozwolenie na broń, zwane świadectwem broni. Natomiast dopuszczenie strażnika do wykonywania zadań z bronią palną krótką następowało na wniosek właściwego Komendanta Straży w drodze decyzji administracyjnej, wydanej przez

³⁷⁸ Dz.U. z 1998 r. Nr 84, poz. 536.

właściwy organ Policji. Strażnik, który uzyskał stosowne dopuszczenie, mógł być wyposażony na czas wykonywania określonych czynności służbowych w broń palną krótką, jedynie na polecenie Komendanta Straży. Przypadki użycia broni palnej przez strażników określone zostały w art. 18 ust. 1 ustawy, tj. jeżeli środki przymusu bezpośredniego okazały się niewystarczające lub ich użycie ze względu na okoliczności danego zdarzenia nie byłyby możliwe, strażnik mógł użyć broni palnej krótkiej wyłącznie: w celu odparcia bezpośredniego i bezprawnego zamachu na życie albo zdrowie strażnika lub innej osoby; przeciwko osobie, która nie zastosowała się do wezwania do natychmiastowego porzucenia broni lub innego niebezpiecznego narzędzia, którego użycie zagrozić mogłoby życiu, zdrowiu strażnika lub innej osoby; przeciwko osobie, która usiłuje bezprawnie, przemocą odebrać broń palną krótką strażnikowi; w celu odparcia gwałtownego, bezpośredniego i bezprawnego zamachu na wykonywany konwój dokumentów, przedmiotów wartościowych lub wartości pieniężnych. Jednocześnie zgodnie z art. 18 ust. 2 użycie broni palnej powinno następować w sposób wyrażający możliwie najmniejszą szkodę osobie, przeciwko której użyto broni, i nie powinno zmierzać do pozbawienia jej życia, a także narażać na niebezpieczeństwo utraty życia lub zdrowia innych osób. Warunki przydziału, przechowywania oraz ewidencjonowania broni i amunicji określił Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji w rozporządzeniu z dnia 3 marca 1998 roku³⁷⁹. Natomiast szczegółowe warunki i sposób postępowania przy użyciu broni palnej krótkiej przez strażników określiło rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 lipca 1998 roku³⁸⁰. Ponadto na podstawie ustawy (art. 13) Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji wydał rozporządzenie z dnia 6 marca 1998 r.³⁸¹ w sprawie trybu i zasad uznawania pojazdów straży gminnych za pojazdy uprzywilejowane. Rozporządzeniem tym określono, że w drodze decyzji, zezwolenie na używanie pojazdu straży jako pojazdu uprzywilejowanego, w ruchu drogowym mógł wydać Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji. Jednocześnie w § 3 tego rozporządzenia określono, że co do zasady, zezwolenie może być wydane na nie więcej niż 30% pojazdów danej straży. Również na podstawie delegacji ustawowej (art. 21 ust. 2), rozporządzeniem

³⁷⁹ Dz.U. z 1998 r. Nr 32, poz. 172, zmienione rozporządzeniem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 24 września 1998 r. (Dz.U. z 1998 r. Nr 123, poz. 808).

³⁸⁰ Dz.U. z 1998 r. Nr 90, poz. 571.

³⁸¹ Dz.U. z 1998 r. Nr 34, poz. 192.

Rady Ministrów z dnia 28 lipca 1998 r.³⁸² ujednociono wzory umundurowania, legitymacji, dystynkcji oraz znaków identyfikacyjnych w strażach na terenie całego kraju. Wraz ze wzrostem kompetencji wynikających z ustawy, rozszerzono również katalog wykroczeń, za które strażnicy mogli nakładać mandaty karne.

Rozporządzeniem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 22 września 1997 r. upoważniono ich do nakładania grzywnien w drodze mandatu karnego za wykroczenia określone w art.: 10 ust. 2 ustawy z dnia 13 września 1996 r.³⁸³ o utrzymaniu czystości i porządku w gminach; 23 ust. 2 pkt 2 ustawy z dnia 3 kwietnia 1993 r.³⁸⁴ – Prawo o miarach; 12 ust. 1 dekretu z dnia 2 sierpnia 1951 r.³⁸⁵ o targach i targowiskach; 54, 55, 63a § 1, 64, art. 75 § 1, 77, 78, 79, 80 § 1 pkt 1 i 5, 81, 82 § 1, 84, 85, 88, 89, 90, 91, 92 § 1, 97, 98, 99 § 1, 101, 102, 111 § 2, 112, 113, 117, 141, 144 § 1 i § 2 i 145 ustawy z dnia 20 maja 1971 r.³⁸⁶ – Kodeks wykroczeń oraz w przepisach rozporządzeń porządkowych wydanych na podstawie art. 22 ust. 1 ustawy z dnia 22 marca 1990 r.³⁸⁷ o terenowych organach rządowej administracji ogólnej i w przepisach porządkowych wydanych przez radę lub zarząd gminy na podstawie art. 40 ust. 3 i art. 41 ust. 2 ustawy z dnia 8 marca 1990 r.³⁸⁸ o samorządzie terytorialnym. Ponadto na podstawie rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 25 maja 1999 r.³⁸⁹ w sprawie kontroli ruchu drogowego, strażnicy po odpowiednim przeszkoleniu, uzyskiwali uprawnienia do wykonywania czynności z zakresu kontroli ruchu drogowego w odniesieniu do kierujących pojazdami nie stosujących się do zakazu ruchu w obu kierunkach oraz uczestników ruchu naruszających przepisy o zatrzymaniu lub postoju pojazdów, ruchu motorowerów, rowerów, pojazdów zaprzęgowych oraz o jeździe wierzchem lub pędzeniu zwierząt, ruchu pieszych. W ramach wykonywania czynności z zakresu kontroli ruchu drogowego strażnicy byli upoważnieni do zatrzymywania pojazdów lub jadących wierzchem, sprawdzania dokumentów wymaganych w związku z kierowaniem pojazdem lub jego używaniem, usuwania, przemieszczania lub

³⁸² Dz.U. z 1998 r. Nr 112, poz. 713.

³⁸³ Dz.U. z 1996 r. Nr 132, poz. 622 z późn. zm.

³⁸⁴ Dz.U. z 1993 r. Nr 55, poz. 248 z późn. zm.

³⁸⁵ Dz.U. z 1951 r. Nr 41, poz. 312 z późn. zm.

³⁸⁶ Dz.U. z 1971 r. Nr 12, poz. 114 z późn. zm.

³⁸⁷ Dz.U. z 1990 r. Nr 21, poz. 123 z późn. zm.

³⁸⁸ Dz.U. z 1996 r. Nr 13, poz. 74 z późn. zm.

³⁸⁹ Dz.U. z 1999 r. Nr 53, poz. 563.

blokowania pojazdów. Dalsze zmiany przepisów związane były z wejściem w życie nowej ustawy z dnia 24 sierpnia 2001 r.³⁹⁰ Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia, regulującego uprawnienia i postępowanie strażników w tym rodzaju postępowania. Ponadto zgodnie z nowymi przepisami Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji rozporządzeniem z dnia 15 października 2002 r.³⁹¹ w sprawie wykroczeń, za które strażnicy straży gminnych są uprawnieni do nakładania grzywien w drodze mandatu karnego, oraz zasad i sposobu wydawania upoważnień, ponownie określił katalog wykroczeń, za które strażnicy mogli nakładać mandaty karne oraz tzw. „taryfikator”. Były to wykroczenia określone w art.: 54, 55, 64, 67 § 2, 75 § 1, 77, 78, 79, 80 § 1 pkt 1 i 5, 81, 82 § 2, 89, 98, 99 § 1, 100, 102, 108, 112, 117, 145 ustawy z dnia 20 maja 1971 r.³⁹² – Kodeks wykroczeń oraz 88, 90, 91, 92 § 1, 94, 95, 96 § 1 pkt 2 i 97 Kodeksu wykroczeń w zakresie upoważnienia do kontroli ruchu drogowego; 43¹ ust. 1 oraz 45 pkt 2 ustawy z dnia 26 października 1982 r.³⁹³ o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi; 23 ust. 2 pkt 2 ustawy z dnia 3 kwietnia 1993 r.³⁹⁴ – Prawo o miarach; 13 ust. 1 pkt 2 i 3 ustawy z dnia 9 listopada 1995 r.³⁹⁵ o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych; 10 ust. 2 i 2a ustawy z dnia 13 września 1996 r.³⁹⁶ o utrzymaniu czystości i porządku w gminach; art. 21 ust. 2 ustawy z dnia 22 sierpnia 1997 r.³⁹⁷ o bezpieczeństwie imprez masowych; aktach prawa miejscowego, ustanawiających przepisy porządkowe w zakresie zapewnienia porządku, spokoju i bezpieczeństwa publicznego, których naruszenie zagrożone jest karą grzywny. Natomiast rozporządzeniem z dnia 30 grudnia 2002 r.³⁹⁸ w sprawie kontroli ruchu drogowego, ponownie określił uprawnienia strażników do wykonywania czynności z zakresu kontroli ruchu drogowego – nowe rozporządzenie nie wprowadziło jednak żadnych zmian w kompetencjach strażników. Dopiero zmiana tegoż rozporządzenia, wprowadzona przez Ministra Spraw

³⁹⁰ Dz.U. z 2001 r. Nr 106, poz. 1148.

³⁹¹ Dz.U. z 2002 r. Nr 174, poz. 1431.

³⁹² Dz.U. z 1971 r. Nr 12, poz. 114 z późn. zm.

³⁹³ Dz.U. z 2002 r. Nr 147, poz. 1231 z późn. zm.

³⁹⁴ Dz.U. z 1993 r. Nr 55, poz. 248 z późn. zm.

³⁹⁵ Dz.U. z 1996 r. Nr 10, poz. 55 z późn. zm.

³⁹⁶ Dz.U. z 1996 r. Nr 132, poz. 622 z późn. zm.

³⁹⁷ Dz.U. z 2001 r. Nr 120, poz. 1298 z późn. zm.

³⁹⁸ Dz.U. z 2003 r. Nr 14, poz. 144.

Wewnętrznych i Administracji rozporządzeniem z dnia 17 grudnia 2003 r.³⁹⁹, rozszerzyła kompetencje strażników z zakresu kontroli ruchu drogowego w odniesieniu do kierujących pojazdami: niestosujących się do wskazań sygnalizacji świetlnej oraz przekraczających dozwoloną prędkość przy użyciu urządzeń samoczynnie rejestrujących.

Zgodnie z art. 24 ustawy o strażach gminnych, strażnikiem mogła zostać osoba, która: ma obywatelstwo polskie, ukończyła 21 lat, korzysta z pełni praw publicznych, posiada co najmniej wykształcenie średnie, cieszy się nienaganną opinią, jest sprawna pod względem fizycznym i psychicznym, nie była karana sądownie oraz posiadająca uregulowany stosunek do służby wojskowej. Ponadto strażnika przed zatrudnieniem na czas nieokreślony, zatrudniano na czas określony nie dłuższy niż 12 miesięcy (w uzasadnionych przypadkach można było odstąpić od zatrudnienia na czas określony, jeżeli kandydat posiadał odpowiednie przygotowanie do pracy w straży), w czasie którego musiał odbyć przeszkolenie podstawowe (art. 25). Zasady szkolenia strażników, założenia programowe oraz metodyczne przeszkolenia podstawowego określał wówczas, na podstawie art. 25 ust. 4 ustawy o strażach gminnych oraz art. 7 ust. 1 pkt 4 ustawy o Policji, Komendant Główny Policji. Uczynił to zarządzeniem nr 16/99 z dnia 23 września 1999 r.⁴⁰⁰ w sprawie określenia szczegółowych zasad szkolenia policjantów i strażników gminnych (miejskich), które następnie uchylił i zastąpił zarządzeniem nr 10 z dnia 19 kwietnia 2001 roku⁴⁰¹. Ponadto jak określił art. 26 ustawy o strażach gminnych, z dniem zatrudnienia strażnik winien złożyć pisemne ślubowanie o treści: „Ślubuję uroczyście służyć Państwu i wspólnocie lokalnej, chronić porządek publiczny i bezpieczeństwo ludzi, przestrzegać porządku prawnego i dyscypliny służbowej, dbać o etykę i dobre imię służby”. Ponadto w art. 27 ustawy określono, że do obowiązków strażnika należy: przestrzeganie prawa, rzetelne, bezstronne i terminowe wykonywanie poleceń przełożonych; poszanowanie powagi, honoru, godności obywateli i własnej; zachowanie tajemnicy państwowej i służbowej; podejmowanie interwencji w sytuacjach zagrożenia życia, zdrowia lub mienia, a także w przypadku naruszenia dóbr osobistych ludzi; zachowanie uprzejmości i życzliwości w kontaktach z obywatelami, przełożonymi, podwładnymi oraz współpracownikami; stałe podnoszenie kwalifikacji zawodowych; zachowanie się z godnością w czasie

³⁹⁹ Dz.U. z 2003 r. Nr 230, poz. 2310.

⁴⁰⁰ Dz.Urz. Komendy Głównej Policji z 1999 r. Nr 15, poz.108.

⁴⁰¹ Dz.Urz. Komendy Głównej Policji z 2001 r. Nr 5, poz.56.

pracy i poza nią. Natomiast art. 28 ustawy stanowił, że strażnik, który przy wykonywaniu zadań przekroczył uprawnienia lub nie dopełnił jakiegokolwiek obowiązku, naruszając w ten sposób dobra osobiste obywatela, podlega karze pozbawienia wolności do lat 5, wprowadzając tym samym nieuzasadnioną, surowszą odpowiedzialność strażnika, w stosunku do innych funkcjonariuszy publicznych.

Ustawa o strażach gminnych ograniczyła również (w stosunku do uregulowań przyjętych w ustawie o Policji) ochronę prawną strażników, określając w art. 23, że jedynie przy wykonywaniu czynności służbowych strażnik korzysta z ochrony prawnej przewidzianej dla funkcjonariuszy publicznych. Ponadto strażnicy uzyskali również prawo do zrzeszania się w związkach zawodowych, jednakże bez prawa do strajku (art. 30 ust. 1), jednocześnie ograniczono im prawo członkostwa w partiach politycznych (art. 30 ust. 2) oraz określono, że nie mogą bez zezwolenia komendanta podejmować innego zajęcia zarobkowego (art. 31).

Kolejnych, obszernych zmian, które zmieniły sposób funkcjonowania także Straży miejskiej we Włocławku dokonano ustawą z dnia 12 czerwca 2003 r.⁴⁰² o zmianie ustawy o strażach gminnych oraz niektórych innych ustaw. Nowelizacja ustawy o strażach usuwała niektóre luki w ustawodawstwie oraz dostosowywała i precyzowała niektóre zagadnienia. Zgodnie z dodanym art. 10a straże w celu realizacji ustawowych zadań zyskały możliwość przetwarzania danych osobowych, z wyłączeniem danych ujawniających pochodzenie rasowe lub etniczne, poglądy polityczne, przekonania religijne lub filozoficzne, przynależność wyznaniową, partyjną lub związkową, jak również danych o stanie zdrowia, kodzie genetycznym, nałogach lub życiu seksualnym, bez wiedzy i zgody osoby, której dane te dotyczą, uzyskane w wyniku wykonywania czynności podejmowanych w postępowaniu w sprawach o wykroczenia, z rejestrów, ewidencji i zbiorów, do których straż posiada dostęp na podstawie odrębnych przepisów (np. dane z Centralnej Ewidencji Pojazdów i Kierowców – art. 80c ust. 1 pkt. 10a oraz art. 100c ust. 1 pkt 8a ustawy z dnia 20 czerwca 1997 r.⁴⁰³ Prawo o ruchu drogowym, dane ze zbiorów meldunkowych, zbioru PESEL oraz ewidencji wydanych i utraconych dowodów osobistych – art. 44h ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 10 kwietnia 1974 r.⁴⁰⁴ o ewidencji ludności i dowodach osobistych).

⁴⁰² Dz.U. z 2003 r. Nr 130, poz. 1190.

⁴⁰³ Dz.U. z 2003 r. Nr 58, poz. 515 z późn. zm.

⁴⁰⁴ Dz.U. z 2001 r. Nr 87, poz. 960 z późn. zm.

Ponadto straże zyskały uprawnienie do obserwowania i rejestrowania przy użyciu środków technicznych obrazu zdarzeń w miejscach publicznych (tzw. monitoring wizyjny), poprzez dodanie pkt 10 w art. 12 ust. 1. Strażnikom przyznano również prawo do dawania poleceń lub sygnałów uczestnikowi ruchu albo innej osobie znajdującej się na drodze oraz przywrócono prawo do podejmowania decyzji o przemieszczeniu lub usunięciu pojazdu z drogi na koszt właściciela w sytuacji pozostawienia pojazdu w miejscu, gdzie jest to zabronione i utrudnia ruch lub w inny sposób zagraża bezpieczeństwu (art. 6 ust. 1 pkt 3c oraz art. 130a ust. 4 ustawy Prawo o ruchu drogowym).

W ramach porządkowania prawa dostosowano również ustawę o strażach gminnych do znowelizowanej ustawy z dnia 21 maja 1999 r.⁴⁰⁵ o broni i amunicji, zmieniając katalog środków przymusu bezpośredniego. Strażnicy utracili prawo do używania broni palnej gazowej, a zyskali prawo do stosowania paralizatorów elektrycznych, na które jest wymagane pozwolenie na broń. Ponadto zmieniono jeden z przypadków użycia broni przez strażników, art. 18 ust. 1 pkt 4 otrzymał brzmienie „w celu odparcia gwałtownego, bezpośredniego i bezprawnego zamachu na konwój ochraniający przedmioty wartościowe lub wartości pieniężne”, wobec czego strażnicy utracili możliwość użycia broni palnej bojowej w celu odparcia gwałtownego, bezpośredniego i bezprawnego zamachu na wykonywany konwój dokumentów, tzn. zamach na konwój dokumentów nie stanowi już samoistnej przesłanki do użycia broni. Ponadto zmieniono brzmienie art. 23 rozszerzając ochronę prawną strażników. Strażnicy po nowelizacji korzystają z ochrony prawnej przewidzianej dla funkcjonariuszy publicznych w związku z wykonywaniem czynności służbowych (a więc również poza służbą, jednakże w przypadkach pozostających w związku z czynnościami służbowymi strażnika – przykładowo wcześniejsze ukaranie mandatem karnym, skierowanie wniosku o ukaranie, doprowadzenie do izby wytrzeźwień w celu wytrzeźwienia, czy też założenie blokady na koło nieprawidłowo zaparkowanego pojazdu), a nie jak uprzednio jedynie przy wykonywaniu czynności służbowych.

Nowelizując ustawę o strażach gminnych dodano również art. 24a, którym w ust. 1 ustanowiono odrębne badania lekarskie i psychologiczne dla osób ubiegających się o przyjęcie do służby w strażach oraz strażników. Badania te mają na celu ustalenie zdolności fizycznej i psychicznej do pełnienia służby w straży – dotychczas wobec strażników były stosowane

⁴⁰⁵ Dz.U. z 1999 r. Nr 53, poz. 549 z późn. zm.

jedynie ogólne zasady badań lekarskich wynikające z ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r.⁴⁰⁶ Kodeks pracy. Ponadto uchylono także art. 13 ustawy, tj. przepis upoważniający Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji do wydania rozporządzenia określającego tryb i zasady uznawania pojazdów straży za pojazdy uprzywilejowane. Brak delegacji ustawowej spowodował utratę mocy obowiązującej wydanego na jej podstawie rozporządzenia z dnia 6 marca 1998 r. w sprawie trybu i zasad uznawania pojazdów straży gminnych za pojazdy uprzywilejowane. Konsekwencją tej zmiany było zniesienie odrębnego trybu i zasad uznawania pojazdów straży za pojazdy uprzywilejowane i zastosowanie w tym zakresie zasad ogólnych wynikających z przepisu art. 53 ustawy z dnia 20 czerwca 1997 r. – Prawo o ruchu drogowym. Zniesiony został jednocześnie (określony w rozporządzeniu) limit 30% pojazdów danej straży, które mogą zostać uznane za pojazdy uprzywilejowane. Niwelując nieuzasadnioną surowszą odpowiedzialność strażnika niż innych funkcjonariuszy publicznych, uchylono art. 28. Strażnicy w efekcie tej zmiany ponoszą odpowiedzialność, tak jak inni funkcjonariusze publiczni, na ogólnych zasadach wynikających z przepisu art. 231 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r.⁴⁰⁷ Kodeks karny. W dodanym art. 9a uregulowano obowiązek prowadzenia ewidencji dotyczącej etatów, wyposażenia w środki przymusu bezpośredniego i wyników działań straży oraz w art. 9b obowiązek składania Komendantowi Głównemu Policji, za pośrednictwem komendanta wojewódzkiego Policji, do 15 lutego każdego roku informacji o danych zawartych w tej ewidencji. Z wejściem w życie znowelizowanych przepisów ustawy (25 stycznia 2004 r.), nastąpił proces dostosowywania przepisów wykonawczych. Na podstawie art. 25 ust. 4 ustawy, Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji wydał rozporządzenie z dnia 27 stycznia 2004 r.⁴⁰⁸ w sprawie szkolenia podstawowego strażników gminnych (miejskich). Na podstawie art. 14 ust. 5 ustawy, wydane zostało Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 stycznia 2004 r.⁴⁰⁹ w sprawie przypadków, sposobów i trybu użycia przez strażników gminnych (miejskich) środków przymusu bezpośredniego. Na podstawie art. 9a ust. 2 ustawy, Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji wydał rozporządzenie z dnia 22 marca 2004 r.⁴¹⁰ w sprawie zakresu i sposobu

⁴⁰⁶ Dz.U. z 1998 r. Nr 21, poz. 94 z późn. zm.

⁴⁰⁷ Dz.U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.

⁴⁰⁸ Dz.U. z 2004 r. Nr 14, poz. 127.

⁴⁰⁹ Dz.U. z 2004 r. Nr 18, poz. 169.

⁴¹⁰ Dz.U. z 2004 r. Nr 56, poz. 550.

prowadzenia przez straże gminne (miejskie) ewidencji etatów, wyposażenia w środki przymusu bezpośredniego oraz wyników działań straży. Na podstawie art. 9 ust. 2 ustawy, Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji wydał nowe rozporządzenie z dnia 12 sierpnia 2004 r.⁴¹¹ w sprawie zakresu i sposobu współpracy Policji ze strażami gminnymi (miejskimi) oraz zakresu sprawowania przez Komendanta Głównego Policji nadzoru nad działalnością straży. Na podstawie art. 18 ust. 4 ustawy, Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji wydał nowe rozporządzenie z dnia 20 sierpnia 2004 r.⁴¹² w sprawie warunków przydziału, przechowywania i ewidencjonowania broni palnej bojowej i amunicji przez straże gminne (miejskie). Na podstawie art. 24a ust. 2 ustawy, Minister Zdrowia wydał rozporządzenie z dnia 1 września 2004 r.⁴¹³ w sprawie zakresu, trybu i częstotliwości przeprowadzania badań lekarskich i psychologicznych osób ubiegających się o przyjęcie do służby oraz pełniących służbę w strażach gminnych, a także jednostek uprawnionych do przeprowadzania badań. Na podstawie art. 18 ust. 3 ustawy, wydane zostało nowe rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 września 2004 r.⁴¹⁴ w sprawie szczegółowych warunków, trybu i sposobu postępowania w przypadku użycia broni palnej bojowej przez strażników gminnych (miejskich). Na podstawie art. 21 ust. 2 ustawy, Rada Ministrów rozporządzeniem z dnia 21 września 2004 r.⁴¹⁵ zmieniła rozporządzenie w sprawie umundurowania, legitymacji, dystynkcji i znaków identyfikacyjnych strażników gminnych (miejskich). Na podstawie art. 12 ust. 2 ustawy, Rada Ministrów wydała nowe rozporządzenie z dnia 2 listopada 2004 r.⁴¹⁶ w sprawie zakresu i sposobu wykonywania przez strażników gminnych (miejskich) niektórych czynności – dotychczas strażników obowiązywały przepisy „policyjne”. Była to więc, trwająca blisko rok czasu, nowelizacja nie tylko ustawy o strażach gminnych, ale w zasadzie wszystkich przepisów regulujących funkcjonowanie straży miejskich i gminnych, będąca odpowiedzią zarówno na społeczne zapotrzebowanie rozszerzenia kompetencji, konieczność dostosowania przepisów do

⁴¹¹ Dz.U. z 2004 r. Nr 187, poz. 1943.

⁴¹² Dz.U. z 2004 r. Nr 194, poz. 1999.

⁴¹³ Dz.U. z 2004 r. Nr 205, poz. 2105.

⁴¹⁴ Dz.U. z 2004 r. Nr 215, poz. 2185.

⁴¹⁵ Dz.U. z 2004 r. Nr 227, poz. 2297.

⁴¹⁶ Dz.U. z 2004 r. Nr 247, poz. 2473.

obowiązującego stanu prawnego oraz będąca realizacją części postulatów samorządów, środowisk naukowych oraz samych straży⁴¹⁷.

Kolejne zmiany dotyczyły przepisów regulujących uprawnienia z zakresu kontroli ruchu drogowego. Przepisy normujące to zagadnienie zyskały wyższą rangę, a tym samym zostały dostosowane do obowiązujących norm prawnych, ustawą z dnia 11 maja 2007 r.⁴¹⁸ o zmianie ustawy – Prawo o ruchu drogowym. W ustawie z dnia 20 czerwca 1997 r.⁴¹⁹ – Prawo o ruchu drogowym dodano między innymi art. 129b, 129e oraz 129f. Strażnicy na podstawie art. 129b zostali uprawnieni do wykonywania kontroli ruchu drogowego wobec: kierującego pojazdem niestosującego się do zakazu ruchu w obu kierunkach, a także naruszającego przepisy ruchu drogowego, w przypadku ujawnienia i zarejestrowania czynu przy użyciu urządzeń działających samoczynnie; uczestnika ruchu naruszającego przepisy o: zatrzymaniu lub postoju pojazdów; ruchu motorowerów, rowerów, pojazdów zaprzęgowych oraz o jeździe wierzchem lub pędzeniu zwierząt; ruchu pieszych. W ramach wykonywania kontroli ruchu drogowego strażnicy zostali upoważnieni do zatrzymania pojazdów lub jadących wierzchem (z wyłączeniem pojazdów kierowanych przez osoby, których czyn ujawniono oraz zarejestrowano przy użyciu urządzeń działających samoczynnie); sprawdzania dokumentów wymaganych w związku z kierowaniem pojazdem; używania urządzeń samoczynnie ujawniających i rejestrujących naruszenia przepisów ruchu drogowego przez kierujących pojazdami; legitymowania uczestnika ruchu i wydawania mu wiążących poleceń, co do sposobu korzystania z drogi lub używania pojazdu; wydawania poleceń: osobie, która spowodowała przeszkodę utrudniającą ruch drogowy lub zagrażającą jego bezpieczeństwu oraz kontrolowanemu uczestnikowi ruchu – co do sposobu jego zachowania. Ponadto ograniczono prowadzenie kontroli przy użyciu urządzeń samoczyn-

⁴¹⁷ Na temat trybu powoływania, zasad tworzenia oraz kompetencji, zadań i uprawnień Straży Miejskich, po zmianach ustawy o strażach gminnych, por. szerzej: M. Filar, op.cit., s. 7–12; Kotowski, W., *Straże gminne. Komentarz praktyczny*, Warszawa 2004, s. 11–37, 121–248; S. Pieprzny, *Uprawnienia strażników straży gminnej (miejskiej)*, [w:] K. Rajchel (red.), *Przemiany i perspektywy straży miejskich i gminnych w ochronie porządku i bezpieczeństwa publicznego. Materiały konferencyjne*, Warszawa 2007, s. 68–76; B. Sprengel, *Ustrój...*, op.cit., s. 123–126; Na temat zasad zatrudniania strażników Straży Miejskich oraz ich statusu oraz praw i obowiązków, por. szerzej: Ura, E., *Strażnik straży gminnej (miejskiej) – pracownikiem samorządowym*, [w:] K. Rajchel (red.), *Przemiany i perspektywy straży miejskich i gminnych w ochronie porządku i bezpieczeństwa publicznego. Materiały konferencyjne*, Warszawa 2007, s. 101–109.

⁴¹⁸ Dz.U. z 2007 r. Nr 123, poz. 845.

⁴¹⁹ Dz.U. z 2005 r. Nr 108, poz. 908 z późn. zm.

nie ujawniających i rejestrujących naruszenia przepisów ruchu drogowego przez kierujących pojazdami jedynie do miejsc i czasu uzgodnionego z właściwym miejscowo komendantem powiatowym (miejskim) lub rejonowym Policji. Strażnicy zostali również zobowiązani (w związku z wykonywaniem czynności z zakresu kontroli ruchu drogowego) do uniemożliwienia kierowania pojazdem osobie, co do której istnieje uzasadnione podejrzenie, że znajduje się ona w stanie nietrzeźwości lub w stanie po użyciu alkoholu albo środka działającego podobnie do alkoholu, do czasu przybycia Policji. Ponadto Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji wydał rozporządzenie z dnia 18 lipca 2008 r.⁴²⁰ w sprawie kontroli ruchu drogowego, gdzie w § 14 określił warunki zatrzymywania pojazdów przez funkcjonariuszy straży. Strażnik może zatrzymywać pojazdy poruszając się wyłącznie pieszo oraz jeżeli dysponuje oznakowanym pojazdem służbowym. Jednocześnie określił warunki i sposób wykonywania kontroli, zgodnie z którymi strażnik w warunkach dostatecznej widoczności podaje sygnały tarczą do zatrzymywania pojazdów lub ręką, a w warunkach niedostatecznej widoczności – latarką ze światłem czerwonym albo tarczą do zatrzymywania pojazdów ze światłem odbłaskowym lub światłem czerwonym. Polecenie do zatrzymania pojazdu powinno być podane z dostatecznej odległości, w sposób zapewniający jego dostrzeżenie przez kierującego pojazdem oraz bezpieczne zatrzymanie we wskazanym miejscu, w którym nie zagraża to bezpieczeństwu ruchu. Przystępując do czynności kontrolnych, strażnik może wydać polecenie unieruchomienia silnika pojazdu. Ponadto w rozporządzeniu określono, że osoba posiadająca upoważnienie do wykonywania kontroli ruchu drogowego podlega okresowemu przeszkoleniu uzupełniającemu, przed upływem 5 lat od ukończenia szkolenia lub poprzedniego przeszkolenia uzupełniającego.

W następnych latach ustawa o strażach gminnych była kilkakrotnie nowelizowana. Ustawa z dnia 22 maja 2009 r. o zmianie ustawy o strażach gminnych, ustawy o Policji oraz ustawy - Prawo o ruchu drogowym⁴²¹ m.in. powierzyła wojewodzie nadzór nad działalnością straży gminnych, doprecyzowała wymagania wobec kandydatów na strażników i prawa przysługujące strażnikom, ustanowiono stanowiska w straży i uregulowano status strażnika. Zgodnie z art. 8a w straży ustanowiono następujące stanowiska strażnicze: 1) aplikanta, 2) młodszego strażnika, 3) strażnika, 4) starszego strażnika,

⁴²⁰ Dz.U. z 2005 r. Nr 132, poz. 841.

⁴²¹ Dz.U. z 2009 r. Nr 97, poz. 903.

5) młodszego specjalisty, 6) specjalisty, 7) starszego specjalisty, 8) młodszego inspektora, 9) inspektora, 10) starszego inspektora, 11) zastępcy kierownika, 12) kierownika, 13) zastępcy naczelnika, 14) naczelnika, 15) zastępcy komendanta, 16) komendanta. Ustawą z dnia 16 grudnia 2010 r. o publicznym transporcie zbiorowym⁴²² z dniem 1 marca 2011 r. do zadań strażników dodano uprawnienia kontrola publicznego transportu zbiorowego. Ustawą z dnia 14 marca 2014 r. o zmianie ustawy - Prawo o ruchu drogowym oraz niektórych innych ustaw⁴²³ przyznano straży prawo do wyszukiwania informacji za pośrednictwem Krajowego Punktu Kontaktowego w zakresie działań dotyczących kontroli ruchu drogowego.

Kontrowersyjna regulacja dotyczące straży została wprowadzona podczas epidemii COVID-19. Ustawą z dnia 28 października 2020 r. o zmianie ustawy o zmianie niektórych ustaw w związku z przeciwdziałaniem sytuacjom kryzysowym związanym z wystąpieniem COVID-19⁴²⁴ wprowadzono zapis stanowiący, że w przypadku powszechnego zagrożenia bezpieczeństwa publicznego, katastrofy, klęski żywiołowej, stanu zagrożenia epidemicznego, stanu epidemii lub innej sytuacji kryzysowej, na obszarze województwa lub gminy, wojewoda może na czas określony zarządzić użycie straży do wspólnych działań z Policją. O zarządzeniu użycia straży do wspólnych działań z Policją wojewoda niezwłocznie informuje właściwego terytorialnie wójta, burmistrza (prezydenta miasta). W przypadku użycia straży do wspólnych działań z Policją straż ma podlegać dowództwu właściwego terytorialnie komendanta Policji. Powyższe rozwiązanie, jak się wydaje narusza zasadę samodzielności samorządów terytorialnych – ustawowo odpowiedzialnych za bezpieczeństwo, porządek publiczny i zdrowie publiczne. Szeroki katalog sytuacji, w których dopuszczalne jest przekazanie straży pod zwierzchnictwo policji nasuwa pytania, kto będzie zarządzał strażnikami w przypadku katastrofy o charakterze ponadlokalnym, czy klęski żywiołowej. Dlatego też, zarządzenia wojewody o użyciu straży powinny stanowić wyjątkową sytuację, nawet podczas istotnych stanów zagrożenia, bowiem ich zwalczanie i przeciwdziałanie jest również sprawą samorządu terytorialnego.

⁴²² Dz.U. z 2011 r. Nr 5 poz. 13.

⁴²³ Dz.U. z 2014 r. poz. 486.

⁴²⁴ Dz.U. z 2020 r. poz. 2112.

6.4. Straż miejska we Włocławku w latach 1998-2015

We Włocławku, w związku z wejściem w życie ustawy o strażach gminnych, Rada Miasta w dniu 15 czerwca 1998 r. podjęła Uchwałę Nr 43/XLVII/98 w sprawie uchwalenia Regulaminu Organizacyjnego Straży Miejskiej, pozostawiając ją w dalszym ciągu w strukturze Urzędu Miasta jako jednostkę organizacyjną Gminy Miasta Włocławek. W roku 2002 postanowiono o przekształceniu statusu Straży Miejskiej w jednostkę budżetową, co zrealizowano Uchwałą Nr 21/XXIX/2001 Rady Miasta Włocławek z dnia 26 marca 2001 r.⁴²⁵ w sprawie określenia formy organizacyjno – prawnej Straży Miejskiej we Włocławku i nadania jej Regulaminu Organizacyjnego.

Z dniem 1 sierpnia 2003 r. we Włocławku, powstała na bazie sieci radiowej „Włocławek 900”, Radiotelefoniczna Sieć Koordynacji Ratownictwa Miasta przeznaczona do alarmowania i koordynowania działań, służb ratowniczych oraz instytucji i służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo w sytuacji klęsk żywiołowych, katastrof i innych nadzwyczajnych zagrożeń oraz zdarzeń powodujących zagrożenie życia i zdrowia ludzi, środowiska naturalnego oraz dóbr materialnych w sytuacjach zagrożenia porządku publicznego i bezpieczeństwa mieszkańców. Od lipca 2003 r. stanowisko dyżurnego Straży Miejskiej we Włocławku zostało włączone w te struktury.

Straż Miejska od chwili powstania pracowała w systemie dwuzmianowym od poniedziałku do soboty, natomiast od dnia 25 października 2004 r. wprowadzono całodobowy i całotygodniowy system pracy.

W roku 2004 uruchomiono monitoring wizyjny miasta Włocławka, a pierwsze stanowisko dozoru utworzono w Komendzie Miejskiej Policji – w początkowym okresie obsługiwali je strażnicy, a następnie zatrudnieni przez Straż poborowi służby zastępczej, na podstawie decyzji Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej. Kolejny etap rozwoju monitoringu związany jest z przeniesieniem do Urzędu Miasta systemu zapisu oraz z utworzeniem w Straży Miejskiej stanowiska dozoru wizyjnego w 2006 roku. W dalszych latach następował rozwój sieci monitoringu wizyjnego, a w dniu 14 marca 2012 r. uruchomiono Centrum dozoru w budynku Urzędu Miasta przy ul. 3 Maja 22.

Z dniem 28 lutego 2005 r. na bazie służby dyżurnej Straży Miejskiej uruchomiono Punkt Kontaktowy Urzędu Miasta Włocławek, związany z realizacją zadań dotyczących osiągnięcia wyższych stanów gotowości obronnej państwa w Urzędzie Miasta Włocławek. Natomiast od dnia 20 marca 2006 r.

⁴²⁵ Dz.Urz. Województwa Kujawsko-pomorskiego z 2001 r. Nr 101, poz. 2404.

służbie dyżurnej Straży Miejskiej, powierzono zadania całodobowego dyżuru Miejskiego Centrum Zarządzania Kryzysowego w ramach realizacji zadań Systemu Wczesnego Ostrzegania miasta Włocławek.

Uchwałą Nr 7/XLIV/2006 Rady Miasta Włocławek z dnia 30 stycznia 2006 r. zmieniającą uchwałę w sprawie formy organizacyjno-prawnej Straży Miejskiej we Włocławku i nadania jej Regulaminu Organizacyjnego określono, że Straż może posiadać sztandar. Następnie Zarządzeniem Nr 24/2006 Prezydenta Miasta Włocławek z dnia 22 lutego 2006 r. w sprawie nadania sztandaru Straży Miejskiej we Włocławku, ówczesny Prezydent Władysław Skrzypek, nadał Straży sztandar jako symbol służby na rzecz mieszkańców miasta Włocławek.

Sztandar został wykonany z dobrowolnych składek instytucji, organizacji, zakładów pracy oraz społeczeństwa miasta Włocławka. Uroczystość poświęcenia i wręczenia sztandaru Straży Miejskiej we Włocławku odbyła się w dniu 14 czerwca 2006 r. Aktu wręczenia sztandaru dokonał Prezydent Miasta Włocławek Władysław Skrzypek, ówczesnemu Komendantowi Straży Miejskiej we Włocławku Januszowi Lazarowi.

W roku 2007, w związku z ustawą z dnia 30 czerwca 2005 r.⁴²⁶ o finansach publicznych, Uchwałą Nr 39/VIII/2007 Rady Miasta Włocławek z dnia 30 kwietnia 2007 r., nadano Statut Straży Miejskiej we Włocławku, określając tym samym, że Straż działa w formie jednostki budżetowej i jest samorządową umundurowaną formacją, utworzoną do ochrony porządku publicznego na terenie miasta Włocławek.

W związku z rozwojem Straży, oraz wzrostem zatrudnienia niezbędna stała się jej reorganizacja, co skutkowało nadaniem nowego brzmienia Regulaminu Organizacyjnego. Uczyniono to Uchwałą Nr 91/XI/2007 Rady Miasta Włocławek z dnia 29 października 2007 r. w sprawie nadania Regulaminu Straży Miejskiej we Włocławku. Kolejna zmiana została wprowadzona Uchwałą Nr IX/50/2015 Rady Miasta Włocławek z dnia 23 czerwca 2015 r. w sprawie nadania Regulaminu Straży Miejskiej we Włocławku.

W skład struktury Straży Miejskiej we Włocławku wchodzi Komendant, Zastępca Komendanta, Zespół finansowo-księgowy, Zespół Administracyjny, Kadr i Płac (w jego składzie znajdują się: Sekretariat i Biuro Rzeczy Znalezionych), Wydział służb dyżurnych i prewencji (w jego składzie znajdują się również: stanowisko oskarżyciela publicznego, stanowisko

⁴²⁶ Dz.U. z 2005 r. Nr 249, poz. 2104 z późn. zm.

Monitoringu Wizyjnego Miasta oraz „Zespół Szkolny”), Wydział Patrolowo-Interwencyjny (obejmuje on: zespoły interwencyjne, drogowe, ekologiczne i dzielnicowych).

Straż Miejska we Włocławku wykonuje zadania jakie nałożył ustawodawca uwzględniając przy tym specyfikę miasta, a także potrzeby i oczekiwania jego mieszkańców. Jej działania ukierunkowane są na ochronę spokoju i porządku publicznego, co realizowane jest głównie poprzez wykonywanie służby patrolowej i podejmowanie zgłoszonych interwencji. W celu podniesienia efektywności na tym polu, standardowe wykonywanie służby patrolowo-prewencyjnej wzbogacone jest między innymi o cykliczne (akcyjne) działania: „Bezpieczny Ogród”, „Bezpieczna Szkoła”, „Bezpieczne Wakacje”, „Znicz”, „Posesja”, „Konopie”, „Bezpieczna droga do i ze szkoły”. Jednocześnie Straż podejmuje działania profilaktyczne, których celem jest wyrabianie wśród dzieci i młodzieży szkolnej właściwych postaw wobec różnego rodzaju zagrożeń. Tematyka zajęć jest dostosowywana do potrzeb konkretnych szkół oraz grup młodzieży. Pogadanki dotyczą zmniejszania i eliminowania czynników ryzyka sprzyjających agresji i przemocy rówieśniczej, działań opóźniających sięganie po środki psychoaktywne, alkohol i nikotynę oraz szeroko pojętego bezpieczeństwa dzieci i młodzieży.

Straż realizując swoje zadania i przedsięwzięcia współpracuje z wszelkiego rodzaju służbami i instytucjami działającymi w zakresie szeroko pojętego porządku i bezpieczeństwa publicznego, jednak najważniejszym partnerem w jej działaniach jest Policja. Zasady współdziałania tych służb, od chwili powstania Straży, wynikają z przepisów ustawowych (pierwotnie ustawy o Policji, a następnie ustawy o strażach gminnych). Szczegóły zasad współpracy określone były w szeregu rozporządzeń⁴²⁷, obecnie obowiązuje rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 18 grudnia 2009 r. w sprawie form współpracy straży gminnej (miejskiej) z Policją oraz sposobu informowania wojewody o tej współpracy. Współpraca ta polega w szczególności na: stałej wymianie informacji o wszelkiego rodzaju zdarzeniach oraz zagrożeniach, koordynowaniu rozmieszczenia służb, wspólnym prowadzeniu działań w celu zapewnienia spokoju i porządku w miejscach wszelkiego rodzaju imprez, zgromadzeń oraz w innych miejscach publicznych, a także organizowaniu wspólnych służb patrolowych.

⁴²⁷ Dz.U. z 1990 r. Nr 84, poz. 492; Dz.U. z 1997 r. Nr 82, poz. 523; Dz.U. z 1998 r. Nr 49, poz. 309.

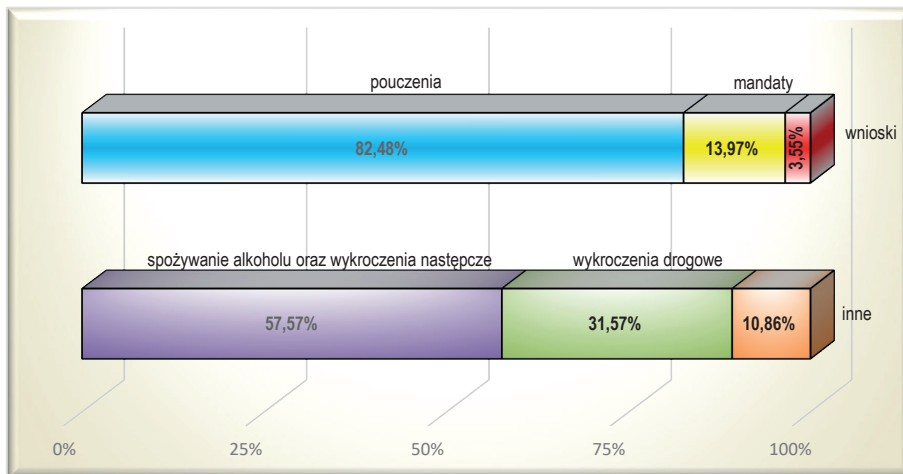

Współczesne wyzwania i działalność straży miejskiej we Włocławku

7.1. Straż miejska we Włocławku w latach 2015–2018

Rok 2015 w funkcjonowaniu Straży Miejskiej we Włocławku wyznaczył kolejny punkt w historii jej działań. W dniu 2 listopada 2015 r. został powołany przez Prezydenta Miasta dr. Marka Wojtkowskiego na stanowisko Komendanta mgr inż. Bogdan Mielniczek. Jednymi z pierwszych zarządzeń, które zostały wydane przez nowego Komendanta były uregulowania wewnętrzne dotyczące ocen pracowniczych (Zarządzenie Nr 10/2015) oraz zakresu i sposobu przeprowadzania testów sprawnościowych dla funkcjonariuszy Straży Miejskiej we Włocławku (Zarządzenie Nr 12/2015). Kolejnym krokiem w zmianach wprowadzonych przez Komendanta Bogdana Mielniczka było zainicjowanie prac nad zdefiniowaniem misji, wizji i strategii Straży Miejskiej we Włocławku. Misję sformułowano w następujący sposób: *Misją straży jest kształtowanie i sukcesywna poprawa jakości życia mieszkańców, poprzez konsekwentną eliminację zjawisk zakłócających spokój publiczny z przestrzeni społeczności lokalnej. Z kolei wizję określono jako sukcesywne doskonalenie metod realizacji powierzonych zadań i spełnianych funkcji, aby sprawniej zaspokajać oczekiwania mieszkańców w zakresie zapewniania ładu, porządku i bezpieczeństwa.* Punktem wyjścia do prac nad strategią była ówczesna działalność straży. Strukturę zastosowanych środków oddziaływania wychowawczego w 2015 r. (pouczenia, nałożone mandaty, skierowane wnioski do sądu o ukaranie – P, M, W) przedstawia poniższa rycina.

Rysunek nr 1. Struktura zastosowanych środków oddziaływania wychowawczego (pouczenia, mandaty, wnioski do sądu) oraz ich struktura kwalifikacji prawnej – całe miasto (2015).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania rocznego do KWP 2015.

Do podstawowych wniosków z przedstawionego zestawienia możemy zaliczyć następujące uwagi:

- Istniejące proporcje pomiędzy P, M, W można interpretować jako wyraźny brak restrykcyjności – pytanie, czy w świetle struktury wykroczeń jest to właściwe?
- Struktura wykroczeń w sposób jednoznaczny identyfikuje wiodącą grupę naruszeń prawa, która jest obecna w społeczności lokalnej.

Powyższe wskaźniki miały wpływ na kluczowe założenia nowej strategii w zakresie koncentracji na wiodących naruszeniach prawa w społeczności lokalnej. Być może będących emanacją patologii społecznych – o czym będzie mowa w dalszej części niniejszej refleksji. Dla przypomnienia podkreślmy, że poprzez patologię społeczną należy rozumieć cały zbiór nieakceptowalnych społecznie i często penalizowanych zachowań ludzkich, których następstwa są sprzeczne z podstawowymi interesami społecznymi⁴²⁸. Godzą one w ład i porządek publiczny oraz zaburzają percepcję i poczucie bezpieczeństwa w wymiarze społecznym – przeciwdziałanie temu jest misją Straży Miejskiej we Włocławku.

⁴²⁸ Por. A. Dobiszewski, *Przyczyny i przejawy patologii społecznej*, „Polityka i Społeczeństwo” 2004, Nr 1.

Wspominana we wcześniejszej wypowiedzi zmiana, którą należy wyróżnić w kontekście charakteryzowanego roku 2015 była modyfikacją zasad działania służby dyżurnej. Zwróćmy uwagę, że jest to newralgiczny element struktury Straży Miejskiej, gdyż tutaj zbiegają się wszystkie zgłoszenia o interwencje od mieszkańców oraz rozdysponowywane są składy patrolowe do ich realizacji. Zatem jakość pracy tego elementu struktury jednostki wpływa w sposób kluczowy na ocenę mieszkańców i sprawność realizowanych zadań. W związku z tym został zainicjowany proces modyfikacji i zmiany paradygmatu pracy oraz postaw i objął on takie elementy jak wyeksponowanie, że:

- Z osobą Dyżurnego stykają się mieszkańcy, zatem jest on postrzegany przez nich jako przedstawiciel całej jednostki.
- Mieszkańcy na podstawie kontaktu z Dyżurnym budują swoje wyobrażenie o całości funkcjonowania jednostki organizacyjnej.
- Spektrum funkcji Dyżurnego wpływa na wewnętrzną i zewnętrzną efektywność oraz skuteczność działania, a także podkreślaną już percepcję jednostki.
- Dyżurny musi być osobą, która ma szczególne predyspozycje, czyli: profesjonalizm, podzielność uwagi, odporność na stres, analityczne myślenie, szybkość podejmowania decyzji, sprawny aparat pojęciowy, etc.

Jak już podkreślano, wspomniana problematyka zmiany objęła w pierwszej kolejności funkcjonowanie na stanowisku dyżurnego, z naciskiem na realizację wymienionych wskazań. Dodajmy również, że stanowisko dyżurnego jest elementem łańcucha zarządzania w sytuacjach kryzysowych takich jak powódzie, pożary, katastrofy, wypadki oraz inne zagrożenia.

Nawiązując do wcześniej zaprezentowanej struktury kwalifikacji prawnej zastosowanych środków oddziaływania wychowawczego przypomnijmy, że uwidoczniała ona wyraźne prawidłowości w wiodących grupach naruszeń prawa – spożywanie alkoholu oraz wykroczenia następcze i towarzyszące⁴²⁹. Spójrzmy teraz na kolejne przykłady analizy przestrzennej przez pryzmat zaproponowanego podziału ujawnionych naruszeń prawa.

---

⁴²⁹ W tej grupie (grupa „A”) znajdują się takie kwalifikacje prawne jak: art. 43 UWTPA (ustawa o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi) pkt. 1 i 2 (spożywanie i usiłowanie spożycia alkoholu w miejscach publicznych); art. 51 § 2 (zakłócanie spokoju); 140 (nieobyczajne wybryki); 141 (używanie słów wulgarnych); 143 § 1 (niewłaściwe korzystanie z urządzeń użytku publicznego, w efekcie ich niszczenie); 145 (zaśmiecanie miejsc publicznych) Kodeksu wykroczeń.

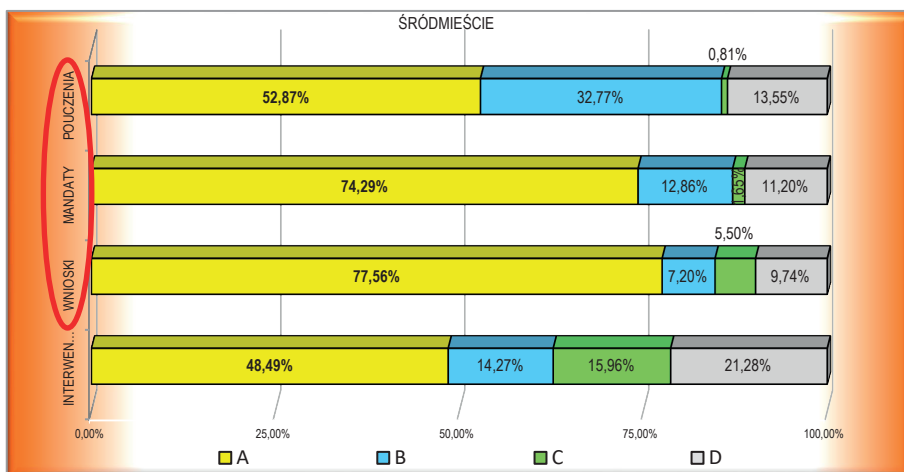
Tabela nr 1. Paradigmat podziału naruszeń prawa według czterech podstawowych grup.

LP	SYMBOL GRUPY	OPIS I CHARAKTERYSTYKA GRUPY
1	A	Spożywanie alkoholu, próba spożycia i wykroczenia towarzyszące tym rodzajom wykroczeń, czyli: art. 43' UWTPA pkt. 1 i 2; art. 51 § 2; 140, 141, 143 § 1; 145 Kodeksu wykroczeń.
2	B	Wykroczenia drogowe, Ustawa prawo o ruchu drogowym, za które jednostki straży mogą stosować środki prawne.
3	C	Wykroczenia wynikające z naruszenia przepisów Ustawy o utrzymaniu czystości i porządku w gminach i innych przepisów porządkowych.
4	D	Pozostałe, czyli nie zawierające się w zbiorach grup A, B, C.

Źródło: Opracowanie własne.

Postulowany sposób podziału kwalifikacji prawnej wykroczeń pozwala precyzyjnie określić wiodące kategorie naruszeń prawa – i na co będzie wskazywane później – także ich alokację przestrzenną, co będzie zaprezentowane na przykładzie jednej z dzielnic miasta.

Rysunek nr 2. Struktura kwalifikacji prawnej interwencji, pouczeń, mandatów, wniosków do sądu – dzielnica Śródmieście (2015).

Źródło: Opracowanie własne.

Syntetycznie komentując zaprezentowane zestawienie możemy zauważyć, że:

- Bardzo wysoki odsetek, blisko połowa, interwencji (48,49%) kwalifikuje się w grupie „A”, czyli dotyczy spożywania alkoholu w miejscach zabronionych oraz wykroczeń następczych i towarzyszących.

- Średni odsetek z grupy „A”, w pouczeniach mandatach i wnioskach sytuuje się na poziomie 68,23%. Zatem kwalifikuje się jako rodzaj wiodących naruszeń prawa.

W niezbędnym, choć z konieczności bardzo zwięzłym komentarzu, należy podkreślić, że zaprezentowane wyniki mogą być symptomem występowania ryzykownych zachowań o wymiarze społecznym związanych z nadużywaniem alkoholu.

Powyższe analizy przełożyły się na następujące działania podjęte w 2016 roku;

- Sformułowanie – pierwszego w historii Straży Miejskiej we Włocławku – dedykowanego programu pod nazwą „Zero tolerancji dla nietrzeźwości”, z wydzielonym budżetem i realizowanym w ramach pracy dodatkowej dla funkcjonariuszy.
- Opracowanie – pierwszej w historii Straży Miejskiej we Włocławku – „Mapy i struktury koncentracji naruszeń prawa”, z której wyniki i wnioski zostały wykorzystane dwa lata później do wyznaczenia obszaru rewitalizacji. O czym będzie mowa przy charakterystyce działań Straży Miejskiej we Włocławku w roku 2018 i latach następnych.

Program „Zero tolerancji dla nietrzeźwości” obejmował m.in. takie działania jak:

- Zwiększenie współpracy z Policją oraz innymi podmiotami w celu efektywniejszego przeciwdziałania następstwom spożywania alkoholu.
- Edukacja młodzieży, dotycząca potencjalnych negatywnych skutków przedwczesnej inicjacji związanej ze spożywaniem alkoholu.
- Kontrola przestrzegania prawa w zakresie sprzedaży alkoholu nieletnim, etc.

Podczas realizacji charakteryzowanego programu, w okresie od czerwca do września wskazywanego roku funkcjonariusze Straży Miejskiej we Włocławku zrealizowali dodatkowo następujące czynności:

- 460 interwencji – w tym własnych 66,96% oraz zleconych 33,04%.
- Łącznie zastosowali 387 środków oddziaływania wychowawczego, w tym:
  - 60,98% pouczeń;
  - 36,18% mandatów;
  - 2,84% wniosków o ukaranie.

W sumie, uwzględniając cel programu „Zero tolerancji dla nietrzeźwości”, funkcjonariusze zareagowali na wykroczenia związane ze spożywaniem alkoholu w proporcji 90,44%, co można określić jako zadowalające realizowanie podstawowych założeń. Z innych konkluzji możemy dodać, że program ten został bardzo pozytywnie odebrany przez społeczność lokalną, ze wskazaniem konieczności jego kontynuacji.

Na marginesie możemy dodać, że wielu autorów komentujących zagadnienia związane z patologiami społecznymi sensu largo, wskazuje na konieczność stosowania sankcji jako reakcji na łamanie norm społecznych – a program ten materializuje tego typu wskazania.

Koniec omawianego roku 2016 przyniósł również sformułowanie, dla wydzielonego zadaniowo zespołu szkolno-edukacyjnego, programu bloków tematycznych, którego celem była edukacja oraz ograniczenie przestępczości i demoralizacji nieletnich. Wśród nich znalazły się takie zagadnienia tematyczne jak:

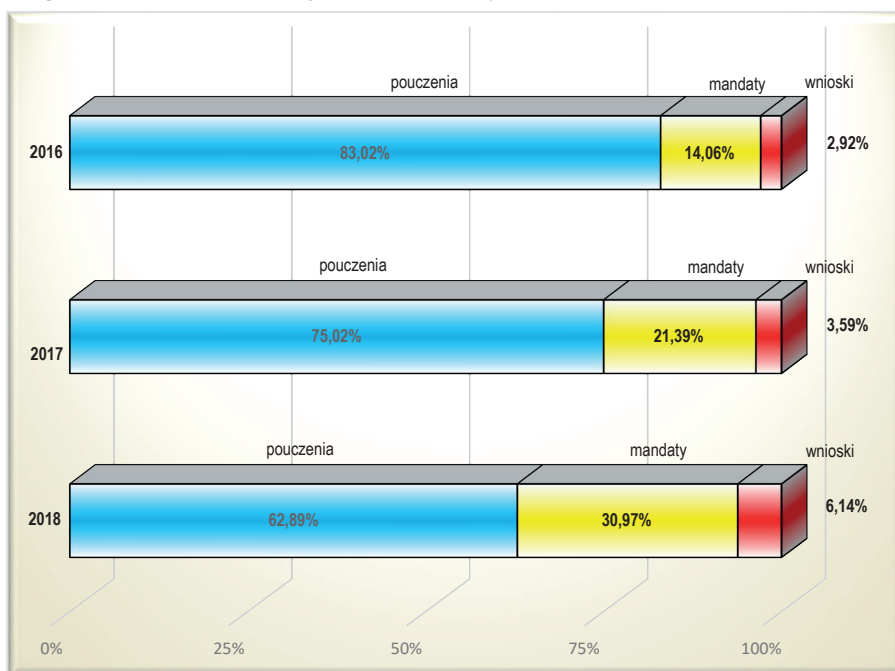
- „Odpowiedzialność karna osób nieletnich” – gdzie akcentowano, oprócz aspektów wynikających z tytułu tematu, zespół zagrożeń dotyczących kontaktu z alkoholem, dopalaczami, środkami odurzającymi, paleniem tytoniu. Łącznie w opisywanym roku odbyło się 97 takich spotkań, w których wzięło udział 2 062 osoby.
- „Jestem ostrożny – zachowanie się w sytuacjach zagrożenia” – w bloku tematycznym były omawiane nie tylko podstawowe zasady bezpiecznego przemieszczania się oraz spędzania wolnego czasu, ale również postępowanie w sytuacjach, które wymagają pomocy innych służb. Akcentowano tu również zespół zagrożeń związanych z nagabywaniem, oferowaniem niebezpiecznych substancji oraz stosowaniem się do podstawowych zasad ostrożności i ograniczonego zaufania wobec osób dorosłych – tu odbyło się 112 spotkań, 1 928 uczestników.
- „Zjawisko Cyberprzemocy” – tu głównie skupiano się na definicji oraz konsekwencjach stosowania cyberprzemocy. W przypadku dzieci i młodzieży, które dopiero budują swoją tożsamość, akcentowano zagrożenia związane z naruszeniem kształtującego się wizerunku, potencjalnego szantażu, poniżania, które może skutkować negatywnie na kontaktach społecznych, zagraża zdrowiu psychicznemu, a nawet może zagrażać życiu osób doświadczających cyberprzemocy – 22 spotkania, 490 uczestników.

Reasumując – opisywany rok 2016 był pierwszym, który można określić jako przełomowy w sensie zapoczątkowania procesu zmian mentalnych i postaw całego składu osobowego, a także działań reaktywnych wynikających ze specyfiki otoczenia.

Lata 2017, 2018 – to krystalizacja zmian organizacyjnych i funkcjonalnych oraz przełamywanie inercji organizacji.

Rozpoczynając charakterystykę przywołanego przedziału czasowego spójrzmy na proporcje zastosowanych środków oddziaływania wychowawczego (pouczenia, mandaty, wnioski), tym razem w nieco szerszej perspektywie, czyli 2016, 2017 i 2018.

Rysunek nr 3. Struktura zastosowanych środków oddziaływania wychowawczego (pouczenia, mandaty, wnioski do sądu) – całe miasto.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania rocznego do KWP, 2016, 2017, 2018.

Ograniczając się wyłącznie do bardzo zwięzłych wniosków możemy zauważyć, że:

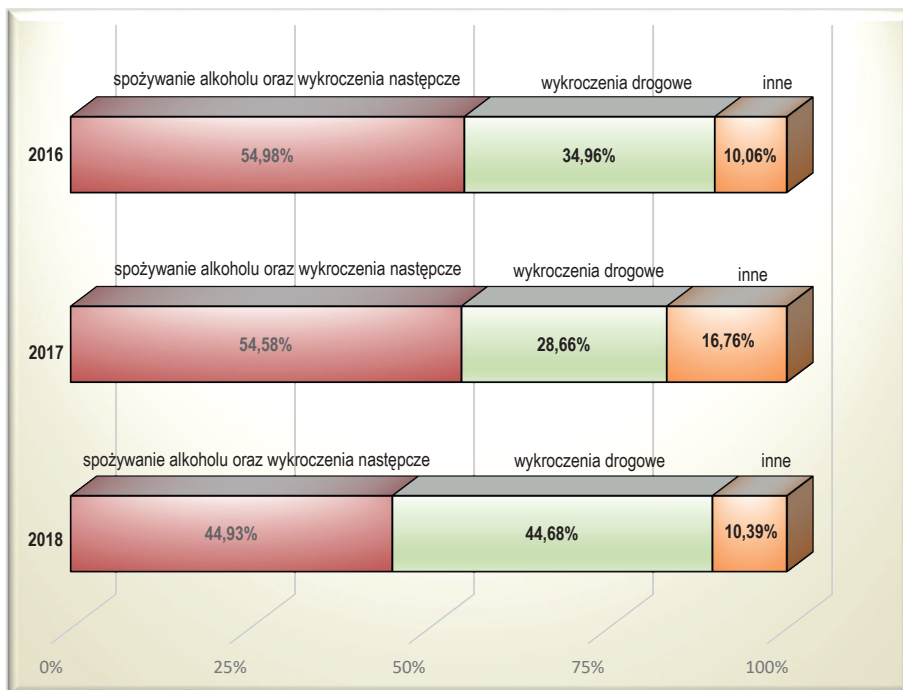
- Od roku 2016 zauważamy ewidentną zmianę proporcji we wszystkich zastosowanych rodzajach środków oddziaływania wychowawczego (pouczenia, mandaty, wnioski – odtąd P, M, W).

- Zmianę proporcji zastosowanych P, M, W należy interpretować jako sukcesywny wzrost restrykcyjności.

W dodatkowym komentarzu zauważmy, że tą prawidłowość należy odczytywać w kontekście wcześniej sformułowanych uwag, które dotyczyły wiodących naruszeń prawa w społeczności lokalnej – co potwierdzi kolejny przekrój analityczny. Jednak zanim do tego dojdzie zaakcentujmy niejako awansem, że już zarysowuje się tu jedna z funkcji jednostki⁴³⁰, a mianowicie funkcja analityczno-monitorująca.

Kolejne, zapowiadane porównanie będzie dotyczyło struktury kwalifikacji prawnej zastosowanych środków oddziaływania wychowawczego (P, M, W).

Rysunek nr 4. Struktura kwalifikacji prawnej zastosowanych środków oddziaływania wychowawczego (pouczenia, mandaty, wnioski do sądu) – całe miasto.

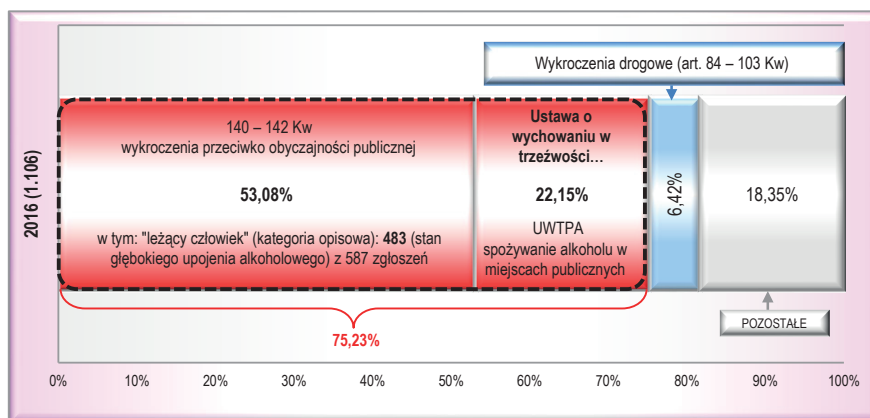
Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania rocznego do KWP, 2016, 2017, 2018.

⁴³⁰ Por. A. Sułek, *Socjolog wobec danych urzędowych*, [w:] A. Sułek, *Ogród metodologii socjologicznej*, Warszawa 2002, s. 122.

Analogicznie, jak w przypadku poprzedniego przekroju analizy, syntetycznie formułując wnioski możemy zauważyć, że sygnalizowana już grupa wykroczeń zajmuje wiodącą pozycję wśród wyróżnionych rodzajów. Dopełniając ten obraz zaprezentujemy jeszcze w tym fragmencie naszych refleksji strukturę zgłoszeń z monitoringu, z uwzględnieniem ich kwalifikacji prawnej. Przedstawia je kolejna rycina.

Rysunek nr 5. Struktura kwalifikacji prawnej zgłaszanych interwencji przez monitoring - 2016.

Źródło: Opracowanie własne.

Eksponowane w niniejszej charakterystyce zjawisko wiąże się nierozwalnie z łamaniem norm społecznych i prawnych⁴³¹, na co zwracano już uwagę w ramach występowania zbioru wykroczeń następczych i towarzyszących spożywaniu alkoholu. Powyższe dane dopełniają obraz przestrzeni, w której kluczowym determinantem priorytetów działań jednostki jest specyfika otoczenia organizacyjnego (przestrzeni społeczności lokalnej).

Uwzględniając przywoływaną „specyfikę otoczenia organizacyjnego”, która pokrótce została nakreślona poprzez wybrane przekroje analityczne, kierownictwo jednostki zdecydowało o konieczności usunięcia jednego z większych mankamentów, czyli wydłużonego czasu reakcji od zgłoszenia do podjęcia interwencji. Aby zrealizować tę koncepcję zostały powołane patrole interwencyjne (PI), dla koniecznej klarowności sytuacji powinniśmy dodać, że średni czas podjęcia interwencji oscylował w granicach 20 minut – w zależności od sytuacji związanej z liczbą zgłoszeń i charakteru interwencji.

⁴³¹ Por. J. Mellibruda, *Psychopatologia zjawisk społecznych*, [w:] J. Strelau (red.), *Psychologia. Podręcznik akademicki*, Warszawa 2005, s. 705 i n.

W efekcie do rzadkości nie należały sytuacje, w których zapis kończący interwencje zawierał treść „sprawców nie zastano”.

Wprowadzona koncepcja patroli interwencyjnych (PI) – jak już podkreślano – miała na celu zminimalizowanie tego zjawiska i co równie ważne, bez dodatkowych nakładów np. poprzez powiększanie zatrudnienia. Rozwiązaniem stało się zwiększenie efektywności poprzez zmiany organizacyjne, czyli racjonalniejsze wykorzystanie już posiadanych zasobów ludzkich, rzeczowych, finansowych oraz informacyjnych⁴³². Powinniśmy podkreślić, że te wymieniane w pierwszej kolejności (zasoby ludzkie) jako jedyne są niewymierne. Pod tym pojęciem powinniśmy przede wszystkim rozumieć całokształt umiejętności, postaw oraz uzdolnień pracowników, a także kulturę organizacyjną oraz lojalność wyrażaną dbałością o reputację jednostki⁴³³. Ponadto w tej koncepcji chodziło również o uzyskanie efektu synergii. Powtórzmy, że polega ona na osiągnięciu takiego stanu, w którym współpracujący ludzie uzyskują sumarycznie znacznie lepsze rezultaty niż składowe ich pojedynczych wysiłków⁴³⁴. W efekcie powstały zespoły specjalistyczne – wśród nich PI (patrole interwencyjne).

Jak każda zmiana w „utartym sposobie pracy” koncepcja ta była kontestowana, co jest niezaskakującą emanacją tzw. inercji organizacyjnej, ale do momentu pierwszej weryfikacji wyników wybranego zespołu patrolu interwencyjnego (PI). Kolejny przykład zawiera prezentację wyników pracy PI przez cały rok 2017 (2 osoby). Ze względu na konieczność możliwie syntetycznych wypowiedzi prezentację wyników ograniczymy wyłącznie do tych najbardziej istotnych i wyrazistych z punktu widzenia omawianej problematyki.

Tabela nr 2. Struktura czasowa realizacji interwencji przez PI – 2017.

lp.	WYKAZ REALIZACJI CZASU PODJĘCIA INTERWENCJI przez PI		liczba	procent
1.	Wykaz realizacji czasu interwencji - do 2 min.		105	12,71%
2.	Wykaz realizacji czasu interwencji - do 3 min.	88,26%	78	9,44%
3.	Wykaz realizacji czasu interwencji - do 5 min.		546	66,10%
4.	Wykaz realizacji czasu interwencji - do 10 min.		92	11,14%
5.	Wykaz realizacji czasu interwencji - do 15 min.		5	0,61%
Sumy w kategoriach			826	100,0%

Źródło: Opracowanie własne.

⁴³² Por. R. W. Griffin, *Podstawy zarządzania organizacjami*, op.cit., s. 36.

⁴³³ Por. D. Dobija, *Metodyka szacowania wiedzy*, op.cit., s. 285.

⁴³⁴ Por. A. Romańczuk, *Praktyka zarządzania wiedzą w przedsiębiorstwie*, op.cit. s. 141.

Jak możemy zauważyć, podkreślmy w okresie całego roku, struktura czasowa od zgłoszenia do podjęcia interwencji uległa bardzo wyrazistej zmianie, ponad 88% interwencji tego zespołu było podejmowanych w czasie do 5 minut, gdzie poprzednia wartość średnia oscylowała w okolicy 20 minut. Jest to zmiana jakościowa – bez precedensu. Kolejnym przykładem trafności wprowadzenia charakteryzowanej koncepcji PI (patroli interwencyjnych) jest struktura kwalifikacji prawnej realizowanych interwencji. Przedstawia ją kolejne zestawienie tabelaryczne.

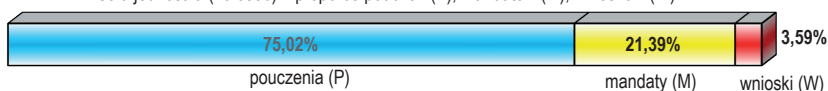
Tabela nr 3. Struktura kwalifikacji prawnej zrealizowanych interwencji przez PI oraz proporcje pouczeń mandatów i wniosków na tle całej jednostki – 2017.

Lp.	Kwalifikacja prawna realizowanych interwencji według rozdziałów Kw (Kodeksu wykroczeń)	↓ %
1	art. 43 ¹ ust. 1 i 2 - spożywanie alkoholu i usiłowanie spożycia	33,91%
2	art. 49§1 ÷ 64§2 Kw - wykroczenia przeciwko spokojowi i porządkowi	22,35%
3	art. 140 ÷ 142 Kw – wykroczenia przeciwko obyczajności publicznej	16,02%
4	art. 143§1 ÷ 145 Kw – wyk. prz. urządzeniom użytku publicznego	5,17%
5	art. 84 ÷ 103 Kw – wyk. prz. bezpieczeństwu w komunikacji	7,80%
6	Pozostałe (wykroczenia nie ujęte w pozycjach 1 ÷ 5)	14,75%
7	Podsumowanie wszystkich kategorii	100,00%

Tylko jeden zespół PI (2 osoby) – proporce pouczeń (P), mandatów (M), wniosków (W)

Cała jednostka (49 osób) – proporce pouczeń (P), mandatów (M), wniosków (W)

Źródło: Opracowanie własne.

Opatrując komentarzem powyższe zestawienie możemy zauważyć, że:

- Wyniki prezentowanego zespołu PI znacząco wyróżniają się na tle wyników całej jednostki. W przypadku już wspomianej, wiodącej grupy wykroczeń (spożywanie alkoholu oraz wykroczeń następczych) jest to w PI 77,45%, natomiast w całej jednostce (w omawianym roku 2017) było to 54,58%.

- W przypadku proporcji zastosowanych środków oddziaływania wychowawczego (P, M, W) różnice są jeszcze większe. W kategorii mandatów (M) PI uwidacznia odsetek na poziomie 39,56%, a w całej jednostce jest to 21,39%. Dodajmy, że charakteryzowany zespół zadaniowy PI wykazał się prawie dwukrotnie większą restrykcyjnością oraz celuje w wiodących i najbardziej dokuczliwych społecznie kategoriach naruszeń prawa. Analogicznie jest w przypadku wniosków do sądu.
- W świetle tych porównań możemy postulować wniosek, że wprowadzenie, dobór personalny oraz ustanowienie priorytetów (zadań) dla składu PI był słuszną decyzją, która wpłynęła na efektywność jednostki *sensu largo*.

Jednym z ważniejszych wydarzeń w roku 2018 była decyzja o zakupie specjalistycznego ekofurgonu. Zamierzenie to było konsekwencją kontynuacji działań zmierzających w kierunku tworzenia zespołów specjalistycznych – w tym wypadku ekologicznych. Rzecz jasna sam zakup auta nie jest szczególnym wydarzeniem, ale w tym wypadku chodzi o jego wyposażenie – w całości dedykowane określonemu rodzajowi działań. Zawiera ono następujące najważniejsze elementy:

- Pokładowe laboratorium do badania składu i jakości powietrza.
- Kamerę peryskopową do prowadzenia obserwacji w różnych warunkach terenowych.
- Specjalistyczny boks, wraz z wyposażeniem, do odławiania i transportu zwierząt.

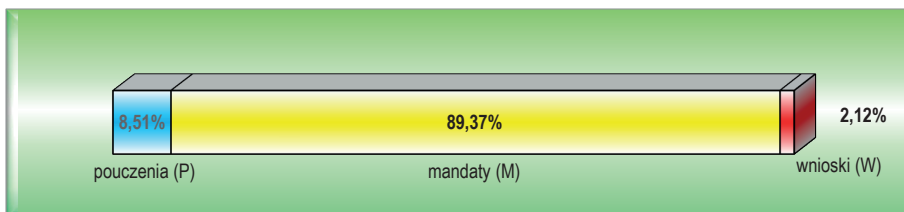
Opisywane auto specjalistyczne, ekofurgon, znalazło się na wyposażeniu jednostki Straży Miejskiej we Włocławku pod koniec 2018 roku, zatem pierwsze, sumaryczne efekty jego wykorzystania dotyczą następnego roku (2019). Jego wyniki były następujące:

- Łącznie przeprowadzono 183 pomiary jakości powietrza, szczególnie w obszarze rewitalizowanym. Jest to obszar składający się z 37 ulic z granicami wyznaczonymi przez Plac Wolności, u zbiegu z ul. 3 Maja, od północy ul. Brzeską i Gdańską, a od strony południowej przez ul. Królewiecką, Zielony Rynek, Targową.

Podkreślimy, że obszar rewitalizacji dotyczy najstarszej substancjalnie części miasta Włocławek i obejmuje 42,7 ha (0,5% powierzchni całego miasta, co stanowi 1,39 terenu zurbanizowanego). Zamieszkuje go około 5.500 osób, co stanowi 5% ogółu mieszkańców miasta.

- W wyniku kontroli, tylko w przywołanym obszarze rewitalizacji, stwierdzono 53 przypadki przekroczenia dopuszczalnych norm zanieczyszczenia powietrza. Wyniki te, wskazujące określone sektory nieruchomości stały się podstawą do kontroli szczegółowych, których celem było ustalenie sprawców spalania odpadów w paleniskach domowych. Wyniki tych działań przedstawia poniższa grafika.

Rysunek nr 6. Struktura zastosowanych środków oddziaływania wychowawczego (P, M, W) Zespołu Ekologicznego (ZE) za pomocą ekofurgonu Straż Miejskiej – 2019.

Źródło: Opracowanie własne.

W zwięzłym komentarzu dotyczącym skuteczności tego narzędzia w postaci zakupionego ekofurgonu zauważmy, że:

- Pojazd ten, a w zasadzie jego wyposażenie, umożliwiło skuteczne zwalczanie wykroczeń w postaci negatywnych nawyków, np. emisja formaldehydów jako efektu spalania odpadów, których następstwa dotyczą nas wszystkich, ponieważ decydują o jakości powietrza, którym oddychamy.
- Przywołane proporcje zastosowanych środków oddziaływania wychowawczego (P, M, W) – obrazujące jak dotychczas najbardziej restrykcyjne podejście, ale konieczne – są wyrazem determinacji w zwalczaniu tego typu wykroczeń.

W uzupełnieniu podkreślmy, że rozpropagowanie informacji w społeczności lokalnej o posiadaniu takiego narzędzia miało też swoje skutki psychospołeczne, przez co należy rozumieć, że ściganie sprawców spalania odpadów w paleniskach domowych stało się o wiele łatwiejsze. Ponadto zaczęło sływać wiele zgłoszeń od mieszkańców dotyczących podejrzeń związanych z wykorzystywaniem niewłaściwej jakości opału w sąsiadujących nieruchomościach.

Rok 2018 w sposób szczególny wyróżniał się spośród lat w omawianym pięcioleciu. Przede wszystkim z powodu zmian organizacyjno-funkcjonalnych,

które miały swój wyraz w utworzeniu zasygnalizowanych zespołów zadaniowych. Datą przełomową był 5 czerwca 2018, gdzie w drodze Uchwał Rady Miasta Włocławek Nr XLIV/61/2018 nadano nowy regulamin Straży Miejskiej we Włocławku, w którym wyróżniono następujące zespoły zadaniowe:

- Zespoły Drogowe (ZD) – zajmujące się w szczególności kontrolą przestrzegania przepisów ruchu drogowego.
- Zespoły Interwencyjne (ZI) – już charakteryzowane w ramach prezentacji wyników patrolu interwencyjnego (PI), zajmujące się szybkim reagowaniem na najbardziej dokuczliwe społecznie wykroczenia i przestępstwa.
- Zespoły Ekologiczne (ZE) – także scharakteryzowane przy prezentacji wyników zastosowania nowego narzędzia w postaci ekofurgonu.
- Zespoły Dzielnicowych (ZDZ) – skupiające się na bieżącej kontroli stanu i porządku w wyznaczonych rejonach miasta.
- Zespół Szkolny (ZS) – o zarysowanej już charakterystyce działań, skupiający się na edukacji dzieci i młodzieży, a także seniorów z placówek edukacyjnych .

Scharakteryzowany w syntetycznej formie proces, a więc z istoty rozłożona sekwencja zmian, uzmysławia nam skalę rozległości modyfikacji organizacyjnych i mentalnych, które „ruszyły z posad” dotychczasowe funkcjonowanie. Ich celem było przygotowanie jednostki do efektywniejszego zaspokajania potrzeb społeczności lokalnej jako takiej.

W podsumowaniu tej części retrospekcji i w kontekście przesłania ostatniego akapitu komentarza podkreślmy, że opisywany proces metamorfozy, implementacji zmian nie przebiegał bezproblemowo. Jak wspomniano we wstępie tej części opracowania, zjawisko inercji organizacji, czyli biernego oporu, oporu przed zmianą utartych sposobów funkcjonowania, różnych form innej pasywności było zauważalne i nadal jego elementy są obecne na różnych poziomach funkcjonowania organizacji. Pomimo to wprowadzone zmiany funkcjonalno-organizacyjne, co potwierdza synteza zaprezentowanych wyników, zmieniły oblicze jednostki, a szczególnie jej efektywność na rzecz społeczności lokalnej.

Kończąc charakterystykę wydarzeń z roku 2018 podkreślmy również, że Straż Miejska we Włocławku otrzymała certyfikat jakości funkcjonowania (po raz drugi) nadawany przez właściwego terytorialnie Wojewodę, po rekomendacji i kontroli Komendy Wojewódzkiej Policji w Bydgoszczy. Certyfikat taki, z tego co jest nam wiadomo, otrzymały tylko 4 jednostki straży miejskich

(gminnych) z terenu województwa kujawsko-pomorskiego na 21 istniejących. Kontrolni podlegało szereg aspektów funkcjonowania jednostki, w tym formalny związany z przestrzeganiem obowiązujących procedur, terminów, etc., a także znacząco wyróżniany aspekt związany z szerokim wymiarem edukacji społeczności lokalnej.

7.2. Straż miejska we Włocławku w latach 2019–2020

Zanim przejdziemy do omówienia przywołanego okresu w historii działań Straży Miejskiej we Włocławku spójrzmy na jej działanie przez pryzmat pojęcia funkcji, które spełnia w społeczności lokalnej. Dla zachowania zasad elementarnego porządku terminologicznego przypomnijmy, że poprzez funkcje rozumie się „ogół następstw wywoływanych w systemie społecznym przez jakiś jego element”, w tym wypadku Straż Miejską. Zwróćmy uwagę, że w tej definicji akcentuje się pojęcie „następstwa”. A w świetle już dość szeroko przytaczanych wyników Straży Miejskiej z czym mamy do czynienia (?) – właśnie z następstwami. Z następstwami w sferze zbiorowych zachowań społecznych, poprzez edukację, eliminację z przestrzeni społecznej, a także przeciwdziałanie zjawiskom społecznie niepożądanym. Jest to konkluzja w pełni uzasadniona.

Ponadto w literaturze przedmiotu określa się również „funkcje” jako realizację określonych czynności w ramach podziału zadań, wykonywanych przez jeden element systemu społecznego na rzecz innego elementu . Tutaj społeczności lokalnej. Tak rozumiane spełnianie funkcji wpływa na sprawność działania oraz rozwój całego systemu społecznego .

W tym momencie możemy podjąć próbę określenia funkcji, które spełnia Straż Miejska we Włocławku na rzecz społeczności lokalnej, możemy do nich zaliczyć:

- Funkcję proekologiczną – polegającą na dbałości o stan środowiska naturalnego, w ramach posiadanych kompetencji ustawowych i realizowanych zadań straży.
- Funkcję prewencyjną – polegającą na całokształcie działań jednostki, których efektem jest redukcja i przeciwdziałanie zjawiskom zakłócającym ład oraz porządek publiczny w społeczności lokalnej.
- Funkcję współdziałania – polegającą na czynnym uczestnictwie straży w łańcuchu grup dyspozycyjnych, których rolą jest zapewnianie szeroko rozumianego bezpieczeństwa.

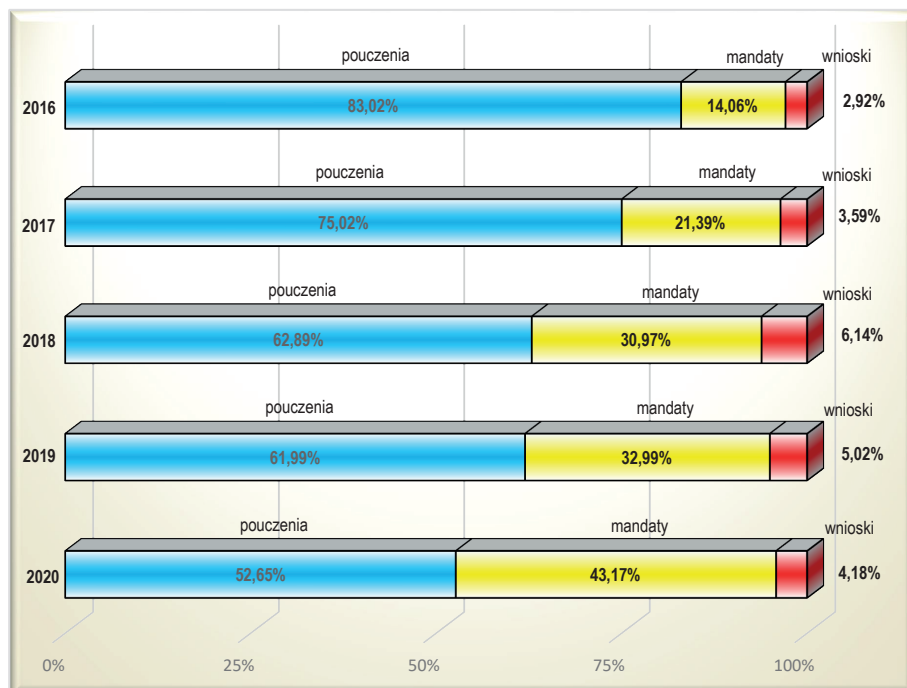
- Funkcję monitorującą – polegającą na obserwacji zmian w newralgicznych kategoriach struktury naruszeń prawa, a także antycypacji skutków zaobserwowanych tendencji.
- Funkcję edukacyjną – realizowaną przez całokształt przekazu kierowanego w przestrzeń społeczności lokalnej, w związku z egzekwowaniem przestrzegania norm prawnych.
- Funkcję wychowawczą – polegającą na adresowaniu działań jednostki do wybranych grup społeczności lokalnej, w ramach ukierunkowanego oddziaływania wychowawczego .

Podobne zdanie w aspekcie spełnianych funkcji przez straże jako takie, jednak nieco odmiennie postrzegane, możemy spotkać w publikacjach A. Misuika oraz J. Ziółkowskiego, w których na podstawie zadań ustawowych straży, wyróżniane są takie funkcje jak: ochronna, porządkowa, prewencyjna, profilaktyczna, informacyjna, społeczno-administracyjna oraz integrująca . Ten typ rozróżnienia wynika z przyjętej optyki systematyzowania.

Po tych uwagach, jak się wydaje koniecznych w świetle głównego nurtu charakterystyki działań jednostki, możemy przejść do prezentacji, której systematyka była już przedstawiana, czyli do porównania proporcji zastosowanych środków oddziaływania wychowawczego.

Rysunek nr 7. Struktura zastosowanych środków oddziaływania wychowawczego (pouczenia, mandaty, wnioski do sądu) – 2016–2020.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań rocznych do KWP, 2016–2020.

Komentując już pięcioletnie wyniki działań jednostki „pierwszy ogład” pozwala nam dostrzec różnice w proporcjach zastosowanych środków prawnych (P, M, W). Jednak taki wynik obserwacji nie ma wiele, a raczej nic wspólnego z interpretacją naukową. Zatem będzie tu konieczne zastosowanie odpowiedniego narzędzia z dziedziny analizy statystycznej. Takie wymogi spełnia współczynnik korelacji liniowej Pearsona („r”). Jest to miara, która określa siłę i kierunek zależności dwóch ciągów liczbowych i mieści się w przedziale od -1 do +1. Gdzie im wyższa wartość „r”, zbliżona do „+1” lub „-1”, tym silniejsza zależność (prawidłowość). W naszym przypadku jeden ciąg będą stanowiąły lata, a drugi ciąg to odsetek mandatów. Po przeprowadzeniu wyliczenia uzyskano wartość „r”=0,987, co jest bardzo wyraźnym, mocnym wskazaniem, że taka zależność istnieje. Oznacza, że wraz z postępowaniem lat odsetek nałożonych mandatów wzrasta. Jest to reakcją na już zidentyfikowaną grupę wykroczeń wiodących, które są najbardziej uciążliwe społecznie i negatywnie wpływają na percepcję bezpieczeństwa.

Takie pokierowanie działaniami jednostki, jak już wspomniano, wynika z determinacji zwalczania wiodącej grupy naruszeń prawa, ale także konsekwentnej realizacji założeń w wymiarze wykonawczym oraz uwzględniania pięciu zasad, nawiasem mówiąc zbieżnych z wnioskami opisywanymi przez George L. Kelling oraz Catherine M. Coles. Autorzy ci sformułowali tezę, popartą przykładami, że pobłażanie relatywnie „mało szkodliwym” występcom i naruszeniom prawa nieuchronnie prowadzi do ich eskalacji. Wspomnianej tezie nadano następującą formułę:

1. Każde naruszenie prawa jest szkodliwe społecznie i wywołuje zakłócenia w percepcji porządku i bezpieczeństwa – żadnego nie należy lekceważyć.
2. Każdy brak reakcji, pobłażliwość zachęca do eskalacji naruszeń prawa, których następstwa powodują postępującą redukcję poczucia bezpieczeństwa.
3. Każde naruszenie prawa powinno spotkać się z odpowiednią sankcją, której celem jest wdrożenie sprawcy do zachowania zgodnego z prawem.
4. Każdy brak zainteresowania przestrzenią publiczną jest zachętą do zachowań aspołecznych i przyczynia się do eskalacji naruszeń prawa.
5. Każdy sygnał o zaprzestaniu nadzoru nad przestrzenią publiczną będzie skutkował postępującą degradacją infrastruktury i eskalacją naruszeń prawa .

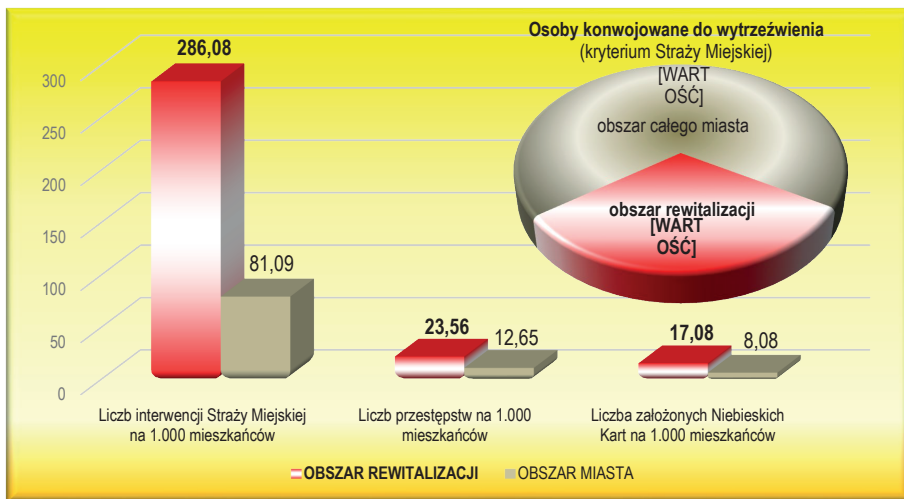
Nie będzie żadnym odkrywczym sformułowaniem konkluzja, że działania prewencyjne oraz reaktywne w rozumieniu szybkich i zdecydowanych, będą kształtowały przeświadczenie sprawców naruszeń prawa o znikomej szansie pozostania bezkarnym.

Jednym z ważniejszych wydarzeń – nie tylko w roku 2019, ale w historii Straży Miejskiej we Włocławku – było utworzenie delegatury dzielnicowej jednostki pod nazwą posterunku „Śródmieście”. Powodem jego powołania było głównie podniesienie poziomu bezpieczeństwa w obszarze, o którym już była mowa w niniejszym opracowaniu przy opisie wyników pomiarów zanieczyszczenia powietrza. Powtórzę jednak, że jest to obszar składający się z 37 ulic z granicami wyznaczonymi przez Plac Wolności, u zbiegu z ul. 3 Maja, od północy ul. Brzeską i Gdańską, a od strony południowej przez ul. Królewiecką, Zielony Rynek, Targową.

Podkreślmy, że obszar rewitalizacji dotyczy najstarszej substancjalnie części miasta Włocławek i obejmuje 42,7 ha, którą zamieszkuje około 5 500 osób, 5% ogółu mieszkańców.

Z punktu widzenia statystyk, także prowadzonych przez Policję, obszar ten jest objęty szczególnie wyróżniającą się koncentracją naruszeń prawa. Być może jego specyfikę najlepiej odda poniższe porównanie.

Rysunek nr 8. Zestawienie kryteriów dotyczących oceny różnic zjawisk negatywnych w obszarze rewitalizacji na tle danych z obszaru miasta Włocławek.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Gminnego Programu Rewitalizacji dla miasta Włocławek na lata 2018–2028, s. 23.

Opatrując komentarzem zaprezentowane porównania pierwszym wnioskiem jest stwierdzenie, że w każdym z kryteriów występuje wielokrotność koncentracji zjawisk negatywnych na tle danych z całego miasta. W przypadku liczby zgłoszeń interwencji do Straży Miejskiej na 1 000 mieszkańców jest to 3,5 krotnie większa wartość. W kryterium liczby przestępstw kryminalnych na 1 000 mieszkańców jest to współczynnik na poziomie 1,8. Natomiast w kryterium dotyczącym liczby założonych Niebieskich Kart na 1 000 mieszkańców jest to wartość 2,1. Bez narażania się na zarzut nadinterpretacji danych możemy skonkludować, że wskazywany obszar, a raczej jego zasób ludzki jest objęty schorzeniem społecznym.

Naszkicowana zaledwie, za pomocą zaprezentowanych kryteriów, specyfika obszaru działania delegatury posterunku Straży Miejskiej pozwala oddać uwarunkowania, które malują obraz tego rejonu miasta.

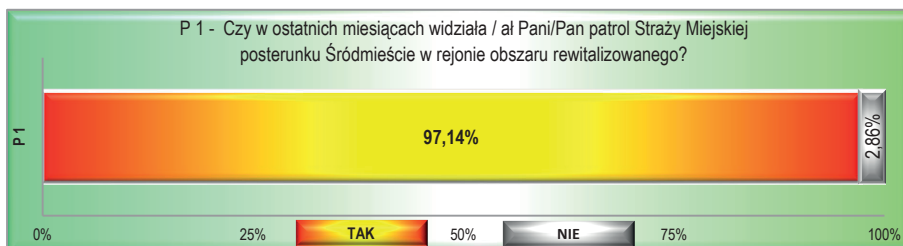
Może w uzupełnieniu dodajmy jeszcze dla porównania, że odsetek zgłoszeń z monitoringu dotyczących naruszeń prawa z tego obszaru wynosi 81,20%, a z pozostałego obszaru miasta to 18,80%. Ten komentarz można uzupełnić jeszcze o jedną informację, otóż na 75 sektorów, które obejmują rejon działania posterunku „Śródmieście” w 62% mieszkańcy utrzymują się głównie z różnych form pomocy opieki społecznej.

Zadania, które zostały sformułowane dla funkcjonariuszy z tej delegatury, oprócz już przywołanych pięciu zasad jako uniwersalnych wskazań, obejmowały:

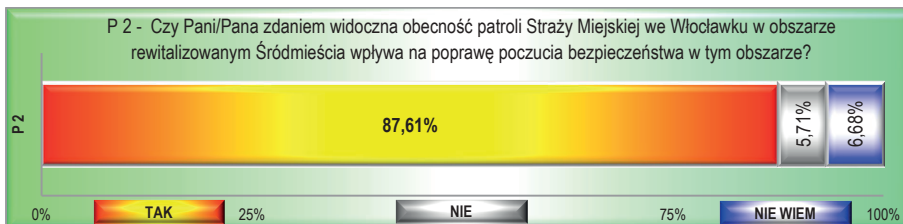
- Rozpoznanie problemów mieszkańców oraz podmiotów gospodarczych funkcjonujących na terenie objętym rewitalizacją.
- Patrole piesze obejmujące cały obszar rewitalizacji.
- Sprawdzanie patrolowanego obszaru pod względem stanu ładu i porządku publicznego, utrzymywania czystości oraz bezpieczeństwa w ruchu drogowym.
- Reagowanie na wszelkie naruszenie przepisów prawa w terenie objętym rewitalizacją.
- Wykonywanie czynności w formule patrolu policyjno-strażniczego, który realizuje zadania w obszarze rewitalizacji, a także inne zadania szczegółowe.

Odnosząc się do pierwszych efektów funkcjonowania opisywanej delegatury, tym razem odstępimy od reguły prezentacji wyników w postaci udzielonych pouczeń, nałożonych mandatów, etc. Natomiast będą one przedstawione w postaci wyników ankiety ewaluacyjnej, przeprowadzonej przed końcem omawianego 2019 roku, w której to mieszkańcy wskazywanego obszaru wypowiedzieli się i ocenili pracę Straży Miejskiej we Włocławku. Poniżej ryciny ilustrują rozkład wskazań mieszkańców na poszczególne pytania.

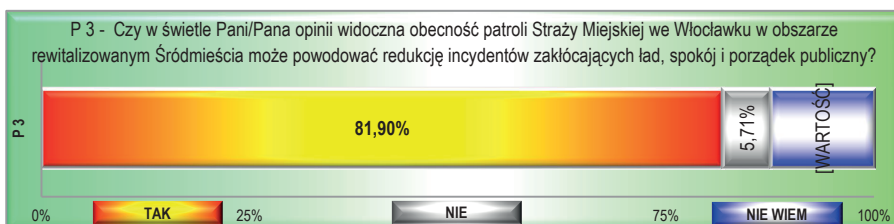
Rysunek nr 9. Wyniki rozkładu odpowiedzi – P1.

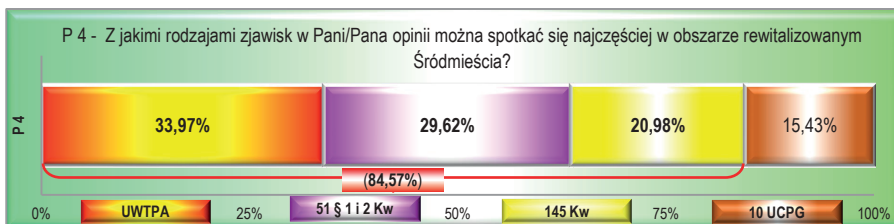
Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego.

Rysunek nr 10. Wyniki rozkładu odpowiedzi – P2.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego.

Rysunek nr 11. Wyniki rozkładu odpowiedzi – P3.

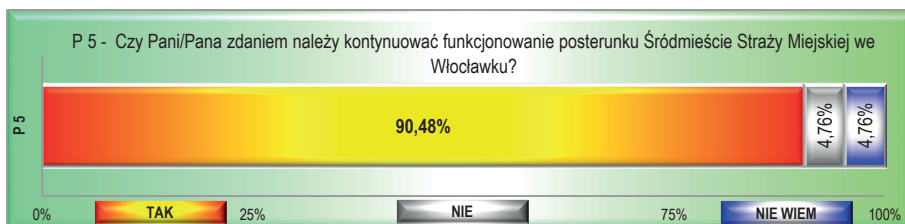
Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego.

Rysunek nr 12. Wyniki rozkładu odpowiedzi – P4.**Wyjaśnienie użytych skrótów:**

- UWTPA** – Ustawa o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (spożywanie i usiłowanie spożycia alkoholu);
art. 51 § 1 i 2 Kw (Kodeks wykroczeń) – zakłócanie spokoju i porządku publicznego (§ 2 pod wpływem alkoholu);
art. 145 Kw – zaśmiecanie miejsc publicznych (podobnie jak art. 51 § 1 i 2 Kw jest to wykroczenie towarzyszące spożywaniu alkoholu);
UCPG – Ustawa o utrzymaniu czystości i porządku w gminach (art. 10 - dot. wykroczeń porządkowych, np. wyrzucania odpadów).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego.

Rysunek nr 13. Wyniki rozkładu odpowiedzi – P5.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania ankietowego.

Skupiając się wyłącznie na kluczowych wnioskach wynikających z wyników przedmiotowej ankiety⁴³⁵ możemy zauważyć, że:

- (P1) Respondenci w proporcji 97,14% wskazali, że w wymienionym okresie widzieli patrol Straży Miejskiej w obszarze rewitalizowanym. Wyniki te pozwalają wnioskować, że wstępne założenie dotyczące komunikatu kierowanego do społeczności obszaru rewitalizowanego zostało osiągnięte.
- (P2) Według wskazań respondentów, określonych na poziomie 87,61%, widoczna obecność patroli Straży Miejskiej we Włocławku w obszarze rewitalizowanym Śródmieścia wpływa na poprawę poczucia bezpieczeństwa w tym rejonie miasta. Zatem można zakładać, że w treści oglądu przestrzeni publicznej respondentów spadła liczba widocznych przejawów naruszeń prawa.
- (P3) Znacząco zbliżony wynik, czyli 81,90%, odnotowano w kwestii oceny zależności pomiędzy obecnością patroli Straży Miejskiej w obszarze rewitalizowanym, a redukcją incydentów zakłócających ład, spokój i porządek publiczny. Jest to już jednoznaczny komunikat. To działanie jako stricte prewencyjne, wpisuje się wręcz modelowo w aspekty, które były opisywane w kontekście charakterystyki stanu ładu, spokoju i porządku publicznego w obszarze rewitalizacji.
- (P4) Jak wskazują respondenci, najbardziej zauważalnym naruszeniem prawa w obszarze rewitalizowanym jest spożywanie alkoholu w miejscach publicznych, odsetek wskazań respondentów wyniósł tu

⁴³⁵ Opis szczegółowy metodologii, w tym doboru próby, danych socjodemograficznych, etc. Zawarty jest w: B. Moraczewska, P. Siębida, *Pedagogika społeczna jako specyficzne i niesklasyfikowane zadanie samorządu. Na przykładzie powołania posterunku Śródmieście Straży Miejskiej we Włocławku*, „Zbliżenia Cywilizacyjne” 2020, Nr 2(XVI), s. 54–80, DOI: <http://dx.doi.org/10.21784/ZC.2020.010>.

33,97%. Dodajmy w uzupełnieniu, że jest to wykroczenie źródłowe, które rezultuje pojawieniem się innych naruszeń prawa – takich jak opisane poniżej. Kolejne wskazania respondentów, na poziomie 29,62%, dotyczyły zakłóceń spokoju i chuligańskich form zachowań. Tego typu naruszenia prawa wzbudzają największe zaniepokojenie wśród mieszkańców, ponieważ są odbierane jako ostentacyjne formy lekceważenia norm społecznych. Wreszcie zaśmiecanie miejsc publicznych, na takie naruszenia prawa wskazało 20,98%. Jak już podkreślano jest to „klasyczna” – zaobserwowana w praktyce działania – konfiguracja powiązanych następczo wykroczeń ze spożywaniem alkoholu. Jeżeli zsumujemy te wartości wówczas otrzymamy wynik na poziomie 84,57%, a czytelników należy poprosić aby skorelowali te dane ze szkicem socjodemograficznym mieszkańców – podkreślmy wyraźnie – zawartym w Gminnym Programie Rewitalizacji.

- Wskazania zawarte w grupie ostatniej, które wyróżnili respondenci (UCPG) na poziomie 15,43%, powinny się wiązać ze stosunkiem do własnej przestrzeni, najczęściej najbliższej i ukształtowanym poziomem odpowiedzialności za nią, co najwyraźniej wymaga dalszej implementacji wskazań pedagogiki społecznej.
- (P5) Bardzo wysoki odsetek respondentów, czyli 90,47% wskazało, że należy kontynuować funkcjonowanie posterunku Śródmieście Straży Miejskiej w obszarze rewitalizowanym. Świadczy to o tym, że zainicjowane działanie jest nie tylko użyteczne społecznie, ale w sposób efektywny i skuteczny może wspierać proces rewitalizacji sensu largo.

Dodajmy, że wyniki z niniejszego badania w sposób kluczowy, oprócz innych sygnałów kierowanych do przedstawicieli władzy samorządowej ze strony mieszkańców obszaru rewitalizowanego, wpłynęły na decyzję o kontynuacji tego przedsięwzięcia.

Zarysowane w znacznym skrócie działania Straży Miejskiej dowodzą, że jest ona podmiotem, elementem struktury społecznej i samorządowej, który ma realny wpływ na kształtowanie jakości życia mieszkańców i realizuje te zadania. Szkoda tylko, że w znacznej mierze jest obciążona stereotypowym postrzeganiem i ograniczona poprzez nieodpowiedni do zadań stawianych przez mieszkańców poziom finansowania.

Rok 2020, ostatni z okresu charakterystyki, był szczególnym rokiem ze względu na pandemię COVID-19. Straż Miejska oprócz katalogu stałych,

rutynowych i ustawowych zadań, została obciążona nowymi obowiązkami. Znalazły się wśród nich:

- Nadzorowanie zbiorowych miejsc kwarantanny. Były to, w zależności od skali nasilenia pandemii, dwa obiekty, gdzie funkcjonariusze Straży Miejskiej pełnili całodobowe służby w różnych cyklach zmian.
- Informowanie telefoniczne mieszkańców o interpretacji podstawowych objawów chorobowych oraz potencjalnych sposobach postępowania w przypadku podejrzeń związanych z zachorowaniem.
- Incydentalne dostarczanie dla mieszkańców objętych kwarantanną podstawowych środków spożywczych, a także odbieranie odpadów i zakup leków.
- Występowanie funkcjonariuszy Straży Miejskiej w charakterze osób ochraniających budynki użyteczności publicznej (Urzędu Miasta Włocławek), które regulowały ruch osobowy na terenie urzędu – jest to już stała dyspozycja.
- Kontrole przestrzegania zasad higienicznych przemieszczania się w zbiorowych środkach komunikacji miejskiej (autobusach MPK). W praktyce dotyczyło to kontroli używania maseczek przez pasażerów oraz przestrzegania limitu przewożonych osób. Takich kontroli tylko w roku 2020 nasi funkcjonariusze wykonali 475, co uśredniając daje liczbę skontrolowanych pasażerów oscylującą w granicach 5 500 osób.
- Inne działania związane choćby ze współpracą z wybranymi jednostkami administracji rządowej i samorządowej.

Ponadto charakteryzowany rok 2020 wyróżnił się kompleksową modernizacją budynku siedziby Straży Miejskiej we Włocławku. Została wykonana termomodernizacja ścian, całkowicie odnowiona elewacja budynku, przez co zyskał on nie tylko na estetyce i nowoczesnym wyglądzie, ale także zostało odnowionych kilka przestrzeni wewnętrznych budynku. W międzyczasie toczyło się „normalnym” tokiem życie jednostki, przyjmowano do służby nowych funkcjonariuszy oraz trwała kontynuacja sukcesywnej rozbudowy systemu monitoringu miasta, w tym w nowych miejscach i dzielnicach miasta (Park im. H. Sienkiewicza, osiedle Południe oraz osiedle Zazamcze).

Niestety pewnie jak w większości środowisk, doświadczyliśmy także bardzo przykrych sytuacji, odszedł od nas jeden z najbardziej doświadczonych funkcjonariuszy, pełniący przez wiele lat funkcję dyżurnego st. insp. Dariusz Zieliński. Tym wspomnieniem oddajemy cześć jego pamięci oraz doceniamy jego wkład w funkcjonowanie jednostki jako takiej.

Być może wspomnienie naszego kolegi jest tutaj sposobnością, aby przywołać także osoby, które przez wiele lat, nie tylko poprzez rzetelną pracę, ale także poprzez wkład naukowy przyczyniły się do postępu i wzmocnienia intelektualnego Straży Miejskiej – oto te osoby.

Tabela nr. 4. Wykaz prac i opracowań naukowych problemowo i tematycznie związanych z funkcjonowaniem Straży Miejskiej we Włocławku – wg. kolejności alfabetycznej nazwisk autorów.

Lp.	Nazwisko i imię autora / ów	Tytuł opracowania	Charakter opracowania
1	Krajewski Andrzej	<i>Straż Miejska we Włocławku w systemie bezpieczeństwa i ocenie społeczności lokalnej</i>	Praca licencjacka
2	Podhorodecki Robert	<i>Zarys historii municypalnych służb ochrony porządku publicznego na ziemiach polskich</i>	Praca licencjacka
3	Rębiałkowski Dariusz	<i>Straż Miejska we Włocławku. Zadania, organizacja i funkcje w społeczności lokalnej</i>	Praca licencjacka
4	Siębida Piotr Paweł	<i>Funkcje Straży Miejskiej w społeczności lokalnej. Na przykładzie Włocławka</i>	Rozprawa doktorska
5	Siębida Piotr Paweł	<i>Straż Miejska jako specyficzna jednostka organizacyjna społeczności lokalnej</i>	Praca magisterska
6	Siębida Piotr Paweł	<i>Diagnozowanie patologii społecznych (alkoholizm i bezdomność) oraz struktury naruszeń prawa jako funkcja analityczno-monitorująca Straży Miejskiej w społeczności lokalnej. Na przykładzie Włocławka (2008, 2012, 2016)</i>	Artykuł naukowy
7	Siębida Piotr Paweł	<i>Monitoring jako element systemu bezpieczeństwa lokalnego – profil statystyczny 2018 z elementami porównania do lat 2017 i 2016. Na przykładzie Włocławka</i>	Artykuł naukowy
8	Siębida Piotr Paweł, Moraczewska Barbara	<i>Pedagogika społeczna jako specyficzne i niesklasyfikowane zadanie samorządu. Na przykładzie powołania posterunku Śródmieście Straży Miejskiej we Włocławku</i>	Artykuł naukowy
9	Skibiński Marek	<i>Społeczny wymiar funkcjonowania Straży Miejskiej we Włocławku jako elementu administracji</i>	Praca magisterska
10	Witczak Henryk	<i>Uprawnienia straży miejskiej (gminnej) w zakresie porządku publicznego</i>	Praca magisterska

Źródło: Opracowanie własne.

Chronologiczne porównania blokowe (2015–2020)

Dotychczas prezentowane zestawienia, były swego rodzaju aproksymacją, ponieważ w zamyśle zakładano, że zbyt duży zakres danych będzie mało czytelny, dla tego skupiono się wyłącznie na prezentacji proporcji zastosowanych środków prawnych oraz ich proporcji kwalifikacji prawnej.

W rzeczywistości Straż Miejska wykonuje o wiele większy zakres działań rodzajowych, o różnym wektorze przeznaczenia. Poniższe zestawienia, w konfiguracjach rocznych, ujmują ważniejsze z nich.

Tabela nr. 5. Blokowe porównanie podstawowych kategorii działań Straży Miejskiej (2015–2020).

LP.	RODZAJ / CHARAKTER DZIAŁAŃ	2015	2016	2017	2018	2019	2020
1	INTERWENCJI OGÓŁEM (A+B)	12 551	12 591	14 469	14 872	24 614	19 264
1.1	Interwencje własne (A)	3 061	3 057	4 154	3 389	11 481	6 725
1.2	Interwencje zlecone (B)	9 490	9 534	10 315	11 483	13 133	12 539
2	INT. WOBEC OSÓB NIETRZEŻWYCH (A+B+C)	684	829	960	836	717	530
2.1	Konwoje do miejsca zamieszkania (A)	116	132	280	235	225	120
2.2	Konwoje do pogotowia lub szpitala (B)	326	410	435	437	356	318
2.3	Konwoje do Komendy Miejskiej Policji (C)	242	287	245	164	136	92
3	NAŁOŻONE MANDATY	909	968	1 537	1 841	2 137	2 309
4	UDZIELONE POU CZENIA	5 450	5 512	5 388	3 738	4 024	2 717
5	SPORZĄDZONE WNIO SKI DO SA D U	290	225	258	389	382	304
6	Z A Ł O Ż E N E B L O K A D Y N A K O Ł A	338	446	346	538	563	1.246
7	A U T A O D H O L O W A N E Z D Y S P O Z Y C J I S T R A Ż Y M.	7	9	9	11	21	19
8	K O N W O J E W A R T O Ś C I P I E N I Ę Ż N Y C H i D O K U M.	1 281	1 246	1 273	1 252	1 069	662
9	K O N T R O L E P O S E S J I P R Z E Z P A T R O L E K O L O G I C Z N Y	brak danych	4 932	6 815	1 416	4 319	2 338

Źródło: Opracowanie własne.

Komentarz – średnio w porównywanych okresach Straż Miejska realizuje 15 820 różnego rodzaju interwencji rocznie, przy czym od mieszkańców (interwencji zgłoszonych) jest około 10 800, a podejmowanych z własnej inicjatywy ponad 5 000 – są to znaczne liczby.

Analogicznie posługując się wartościami średnimi, co roku jest realizowanych około 805 interwencji wobec osób nietrzeźwych. Wśród nich do rzadkości nie należą osoby poranione, zanieczyszczone (kał, mocz, wymiociny), zawszawione i agresywne. Ponadto, jak szacujemy w grupie osób nietrzeźwych średnio znajduje się około 43% osób bezdomnych, także z różnego

rodzaju dysfunkcjami fizycznymi, zdrowotnymi i psychicznymi. To jak się wydaje nie wymaga dodatkowego komentarza – bo nie zawsze można opisać rzeczywistość słowami.

W kategorii zastosowanych środków prawnych (pouczenia, mandaty i skierowane wnioski do sądu), to jak już podkreślano na przykładzie zastosowania korelacji liniowej Pearsona, możemy sformułować wniosek, że widoczny jest wzrost restrykcyjności. Ale podkreślimy, że należy rozpatrywać to w kontekście wiodących grup wykroczeń w społeczności lokalnej, ich nagminności – o czym już była mowa.

Pozostałe kategorie, np. liczba założonych blokad, która bardzo wzrosła, jest wynikiem zgłoszeń od mieszkańców, a także może świadczyć – i pewnie tak jest – o znacznym przyroście liczby aut w relacji do infrastruktury drogowej. Przypatrując się danym możemy również zauważyć, że wzrosła liczba aut odholowanych z naszej dyspozycji. Jest to kolejny problem i dotyczy on aut porzuconych i noszących wyraźne znamiona długotrwałego braku używania. Wartą wyróżnienia jest kategoria, którą realizują zespoły, patrole ekologiczne – również już wspomniane na przestrzeni niniejszej charakterystyki. Kontrole nieruchomości są bardzo ważną częścią naszych działań, obejmują one m.in. takie czynności jak: kontrola jakości spalania opału, wyposażenie w pojemniki na gromadzenie odpadów, stan czystości, podłączenie posesji do istniejącej sieci kanalizacyjnej, etc.

Kolejno zaprezentujemy, w analogiczny sposób, pozostały zbiór działań, które na rzecz społeczności lokalnej realizuje Straż Miejska. Przedstawia je poniższa tabela.

Tabela nr. 6. Blokowe porównanie innych kategorii działań Straży Miejskiej (2015 - 2020).

LP.	RODZAJ / CHARAKTER DZIAŁAŃ	2015	2016	2017	2018	2019	2020
1	ZGŁOSZONE INT. przez MONITORING (A+... +D)	1 054	1 106	1 212	2 948	2 674	3 989
1.1	Wykroczenia przeciwko obyczajności publ. (A)	brak dan.	587	611	1.149	982	1.071
1.2	Spożywanie alkoholu (B)	b/d	245	196	371	558	1 018
1.3	Wykroczenia drogowe (C)	b/d	71	31	287	404	471
1.4	Pozostałe (bójki, dewastacje, kradzieże, etc.) (D)	b/d	151	374	1.141	730	1 429
2	OSOBY SPRAWDZ. WŁASNĄ TRZEŻWOŚĆ	558	935	1 722	1 666	1 713	365

LP.	RODZAJ / CHARAKTER DZIAŁAŃ	2015	2016	2017	2018	2019	2020
3	POMOC STRAŻY przy ROZRUCHU AUT	28	200	424	686	286	186
4	PRELEKCJE, WYKŁADY dla DZIECI i MŁODZIEŻY	160	639	464	569	404	102
4.1	Liczba uczestników prelekcji i wykładów	4 744	13 774	14 419	16 887	12 095	3 655

Źródło: Opracowanie własne.

Działania monitoringu, choć już zasygnalizowane na przestrzeni niniejszej charakterystyki, wymagają dodatkowego komentarza. Tym bardziej, że spojrzenie na jego funkcjonowanie w dłuższym okresie odsłania całkowicie odmienną perspektywę i kulisy metamorfozy związanej z jego efektywnością działania.

W chwili objęcia kierownictwa przez nowego Komendanta, czyli pod koniec 2015 roku, a w dalszej perspektywie w 75% zmienione osobowo kierownictwo jednostki, monitoring został objęty procedurą audytu. Odsłoniła ona nie tylko znaczące dysfunkcje techniczno-informatyczne, które stały się podstawą do żądania wielu napraw, a także znaczącej rekompensaty finansowej dla miasta jako głównego inwestora budowy tego systemu. Kolejno, na podstawie testów predyspozycji operatorów, wprowadzono dla nich nowe paradygmaty obserwacji, ale przede wszystkim został zmieniony sposób koordynacji działań wykonawczych pomiędzy operatorem zgłaszającym konkretną rodzajowo obserwację, dyżurnym Straży Miejskiej, a patrolem podejmującym działania interwencyjne.

Wypadkowa tych działań przyniosła zauważalny wzrost nie tylko zgłaszanych w liczbach interwencji przez operatorów monitoringu, ale również skuteczności reakcji na grupę najbardziej dokuczliwych społecznie naruszeń prawa. Tę informację należy zestawić z już charakteryzowaną koncepcją powołania zespołów zadaniowych i eksponowaną efektywnością wprowadzenia patroli interwencyjnych (PI).

W efekcie wyłoniły się dwie wiodące grupy zgłaszanych obserwacji w przestrzeni publicznej, co było już prezentowane na jednym z przykładów, dotyczyły one wykroczeń przeciwko obyczajności publicznej oraz spożywania alkoholu w miejscach publicznych. Dla zobrazowania tej terminologii zaczerpniętej z kodeksu wykroczeń przedstawmy, jak w poprzednio omawianych zagadnieniach wartości średnie.

Dominującą treścią zgłoszeń była kategoria „leżący człowiek” (stan upojenia alkoholowego). Średnio takich zgłoszeń w ostatnich pięciu latach było 711 rocznie, a w sumie w tym okresie 3 554. W tego typu przypadkach szybkość reakcji jest kluczowa, bo może decydować o życiu i zdrowiu człowieka.

W drugiej grupie zgłaszanych obserwacji jest spożywanie alkoholu w miejscach publicznych. W tym okresie operatorzy monitoringu łącznie zgłosili 2 388 takich obserwacji, co daje średnią na poziomie 478 rocznie. W tym momencie należy podkreślić, że najbardziej znaczący wzrost zgłoszeń z tej kategorii obserwujemy pomiędzy rokiem 2019 i 2020. W wartościach liczbowych jest to 1 018 do 558. Efekt ten wynika z kolejnej zmiany organizacyjnej, czyli włączenia operatorów do programu „Zero tolerancji dla nietrzeźwości”. Pomimo – negatywnego stosunku nielicznej części strażników liniowych do tego rozwiązania – co w świetle całokształtu charakterystyki struktury wykroczeń jest niezrozumiałe, bo przeczy ewidentnej hierarchii priorytetów wynikających z oczekiwań społeczności lokalnej. Ale wspomniano już o tym problemie przy okazji nawiązania do inercji organizacji.

Kolejną grupą zgłoszeń były obserwacje dotyczące bezpieczeństwa w ruchu drogowym, średnio takich zgłoszeń było 253. Porównując tylko te wartości bardzo jasno, już przez pryzmat kolejnego przekroju analitycznego, wyłania się nam obraz działań, które na rzecz społeczności lokalnej realizuje Straż Miejska we Włocławku.

Opisane w kategorii „pozostałe” zgłoszenia, to cała gama innych treści obserwacji, oprócz wymienionych w tabeli bójek, dewastacji, kradzieży, to zgłoszenia o awariach i uszkodzeniach infrastruktury użytku publicznego, monitorowanie zgromadzeń, obserwacje na zlecenie innych służb z obszaru bezpieczeństwa publicznego, etc. W świetle tej charakterystyki możemy sformułować podstawowe wnioski, że:

- Monitoring operujący w przestrzeni publicznej może w sposób znaczący, a może nawet kluczowy utrzymywać walory jej przeznaczenia. Innymi słowy zapewniać niezakłócony proces zaspokajania potrzeb⁴³⁶, a szczególnie kontaktów społecznych, które w znacznej mierze są wyznacznikiem jakości życia. W tym wypadku jakości rozumianej jako szeroki zakres sądów wartościujących jednostki o rzeczywistości,

⁴³⁶ Por. R. Karaszewski, *Zarządzanie jakością. Koncepcje, metody i narzędzia stosowane przez liderów światowego biznesu*, Toruń 2005, s. 19.

w której funkcjonuje⁴³⁷, ze szczególnym uwzględnieniem percepcji i oceny poziomu bezpieczeństwa. (W kontekście tej myśli prosimy o zwrócenie uwagi na wyniki ankiety o funkcjonowaniu posterunku Śródmieście Straży Miejskiej).

- Monitoring operujący w przestrzeni publicznej wspiera rozwój obszarów rewitalizowanych. W rzeczywistości zabezpiecza obszar rewitalizowany przed występowaniem w jego przestrzeni naruszeń prawa, wandalizmem, a w efekcie powtórna degradacją takich obszarów. Ponadto jednym z bardziej istotnych celów rewitalizacji jest zmiana negatywnego wizerunku jakiegoś wydzielonego obszaru miasta⁴³⁸. Czyli uczynienie go poprzez zespół działań pod nazwą „rewitalizacja” społecznie użytecznym i bezpiecznym obszarem interakcji społecznych. Co czynnie poprzez swoje działania wspiera Straż Miejska.

Podsumowując – zmiany, a raczej ich skutki, które zostały zainicjowane w tym elemencie struktury organizacyjnej są dowodem samym w sobie, że wszystko, a przynajmniej bardzo wiele zależy od osób i ich autentycznego zaangażowania w realizację misji. Jest to sposobność, aby podziękować wszystkim tym osobom, czyli operatorom, osobom koordynującym ich pracę oraz osobom bezpośrednio kierującym tymi zmianami organizacyjnymi.

Wyróżnione rodzajowo zadania pod postacią umożliwienia mieszkańcom, gościom naszego miasta sprawdzenia własnej trzeźwości, szczególnie przed podjęciem jazdy samochodem, sprawdzanie własnej trzeźwości w istocie jest pośrednim udziałem w zbiorze działań ukierunkowanych na poprawę bezpieczeństwa w ruchu drogowym. Średnio w omawianym okresie było to 1.160 osób rocznie, które złożyły wizytę w siedzibie naszej jednostki, aby sprawdzić własną trzeźwość. Są to niemałe liczby, niestety w roku 2020 zmuszeni byliśmy do zawieszenia tej usługi ze względu na pandemię COVID-19. Zapewniamy jednak, że powrócimy do tych działań, kiedy tylko będzie to możliwe.

Kontynuując komentarze dotyczące grupy innych działań, które realizuje Straż Miejska na rzecz społeczności lokalnej wskaźmy również na kolejne kategorie. Wśród nich znalazła się także pomoc naszych funkcjonariuszy przy rozruchu aut – dotyczy to okresu jesienno zimowego. Średnio

⁴³⁷ Por. L. Wasilewski, *Podstawy zarządzania jakością*, Warszawa 1998, s. 20.

⁴³⁸ Por. E. Strzelecka, 662. *Rewitalizacja miast w kontekście zrównoważonego rozwoju*, „Budownictwo i Inżynieria Środowiska” 2011, Nr 2.

rocznie takich działań realizowano na prośbę mieszkańców na poziomie 253. Zwróćmy uwagę, że ten rodzaj działań pomocowych jest uzależniony w znacznej mierze od warunków atmosferycznych w danym czasie. Jednak odnosząc się to tego, wąskiego zakresu czynności, chodzi o intencję, która ukierunkowana jest na możliwie szeroką pomoc, także w tym zakresie, mieszkańcom naszego miasta.

Ostatni – choć podkreślmy od razu – nie mniej istotny i trudno wyrażalny przez same liczby jest wymiar pracy związany z edukacją dzieci, młodzieży, ale także innych grup, np. seniorów, ukierunkowanych na szeroko rozumianą edukację w społeczności lokalnej.

Odnosząc się do tej problematyki podkreślmy, że wśród obsady tego zespołu są osoby z kierunkowym wykształceniem pedagogicznym i społeczno-prawnym. Osoby te mają również bardzo duże doświadczenie kuratorskie, co nie jest bez znaczenia przy tego rodzaju pracy. W liczbach, o których wspomniano, że nie są w stanie oddać wartości tych spotkań, ponieważ są niewymierne w rozumieniu trudnych do oszacowania efektów edukacyjnych. Średnio było to 390 spotkań w skali roku, w których również średnio rocznie uczestniczyło ponad 10 000 dzieci, młodzieży, studentów i seniorów. Przekazów kierowanych za pomocą mediów przez rzecznika Straży Miejskiej, który prowadził również wiele takich spotkań i wykładów, nie jesteśmy w stanie nawet oszacować, ale to jedno z ważniejszych działań.

Do już sygnalnie wymienianych i scharakteryzowanych bloków tematycznych wśród których znalazły się takie jak:

- „Odpowiedzialność karna osób nieletnich”;
- „Jestem ostrożny – zachowanie się w sytuacjach zagrożenia”;
- „Zjawisko Cyberprzemocy”,
doszły następujące bloki tematyczne:

Dla dzieci w wieku przedszkolnym i dzieci klas 1–4:

- Wychowanie proekologiczne, gdzie dzieci otrzymują podstawową, ale istotną wiedzę o zasadach związanych z dbałością o środowisko naturalne człowieka.
- Instruktarz alarmowy, dotyczy sposobów postępowania w przypadku takich zagrożeń, jak: pożar w domu, wypadek lub inne zagrożenie dla zdrowia kogoś z rodziny, sąsiedztwa, etc.
- Zachowanie wobec osób obcych, dotyczy edukacji w zakresie zachowania zasad ostrożności w kontaktach z obcymi (oferowanie słodyczy, proponowanie spaceru, etc.).

- Bezpieczeństwo na drodze, tu zakres tematyczny obejmuje wyjaśnienie podstawowych zasad w komunikacji (korzystanie z przejść dla pieszych, przestrzeganie wskazań sygnalizacji świetlnej, zagrożenia związane z zabawami przy ulicach, drogach, etc.).
- Zasady bezpiecznych zachowań wobec zwierząt, jest to blok tematyczny obejmujący sposób postępowania w przypadku ataku agresywnego psa, ale także zachowywania zasad ostrożności w przypadku kontaktów z dziką zwierzyną (lis, dzik, sarna, dzikie ptactwo).

Dla dzieci i młodzieży szkół podstawowych i średnich:

- Bezpieczny Internet, w tym bloku tematycznym omawiane było całe spektrum zagrożeń związanych z korzystaniem z sieci internetowej (ostrożność w udzielaniu informacji prywatnych, rozpoznawanie prób nagabywania, publikowanie fotografii, etc.).
- Lepszy wybór to trzeźwość, spektrum tematyczne tego bloku obejmuje zagrożenia związane z używkami (papierosy, alkohol, dopalacze i narkotyki).
- Pigułka gwałtu, jest to zakres tematyczny obejmujący sposoby bezpiecznych zachowań w czasie dyskotek, kontaktów z osobami i środowiskami osób obcych oraz potencjalnymi konsekwencjami i sposobami unikania zagrożeń ze strony środków psychoaktywnych.
- Bezpieczne wakacje (ferie), gdzie omawiane są podstawowe zasady bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania, w czasie podróży oraz wypoczynku.

Dla studentów i uczniów kończących kształcenie średnie:

- Veto dla alkoholu i dopalaczy – dlaczego warto wybrać trzeźwość? Jest to szczególny blok tematyczny, dedykowany do w/w grupy odbiorców, który zawiera między innymi:
  - prezentację zagrożeń psychosomatycznych związanych z zażyciem dopalaczy, a także szczegółowe omówienie mechanizmów ich destrukcyjnego oddziaływania;
  - uświadomienie całego spektrum zagrożeń związanych ze spożywaniem alkoholu, szczególnie dla osób młodych w kontekście lansowanych trendów środowiskowych.

Innego rodzaju działalnością Straży Miejskiej we Włocławku, w ramach działań edukacyjnych i wychowawczych, a także zawierających wymiar prewencyjny jest organizacja miejskiego etapu Olimpiady o bezpieczeństwie,

która ma rangę wojewódzką. W ramach tego przedsięwzięcia współpracują straże miejskie z całego regionu, fundatorem jednej z nagród finałowych jest m.in. Straż Miejska we Włocławku.

Jeżeli porównamy zakres tematyczny, który był realizowany w oparciu o założenia sprzed ich modyfikacji (wymieniony przy charakterystyce roku 2016), to ich ocenę poziomu i zakresu pozostawiamy czytelnikom.

Tytułem uzupełnienia należy dodać, że wybrani funkcjonariusze Zespołu Szkolnego współpracują z lokalnymi uczelniami wyższymi prezentując zadania oraz funkcje Straży Miejskiej w społeczności lokalnej (funkcję proekologiczną, prewencyjną, współdziałania, analityczno-monitorującą, edukacyjną i wychowawczą). Ponadto prowadzą wykłady i ćwiczenia warsztatowe z zakresu administracji samorządu terytorialnego, organizacji systemów bezpieczeństwa i współdziałania na obszarze miasta.

Ponadto działania Zespołu Szkolnego Straży Miejskiej we Włocławku w ramach zakresu swoich zadań realizują takie czynności jak:

- Kontrolę miejsc gromadzenia się młodzieży szkolnej, czyli: parki miejskie, skwery oraz inne znane Straży Miejskiej miejsca, gdzie gromadzi się młodzież szkolna.
- Czynne uczestnictwo Zespołu Szkolnego w organizowanych przez placówki wychowawcze półkoloniach, jest to już wypracowany model współpracy, gdzie udzielane są informacje o pracy Straży Miejskiej, a także o podstawowych zasadach bezpiecznych zachowań.
- Kontrolę placówek handlowych pod kątem przestrzegania zapisów ustawy o wychowaniu w trzeźwości, ze szczególnym uwzględnieniem respektowania zakazu sprzedaży alkoholu oraz wyrobów tytoniowych osobom nieletnim.

Podsumowując - działania wydzielonej sekcji jaką jest Zespół Szkolny stanowią istotne dopełnienie funkcji, które spełnia Straż Miejska w społeczności lokalnej. Należy również podkreślić, że rodzaje działań wykonywanych przez Zespół Szkolny realizowane są za pomocą zróżnicowanego przekazu, czyli:

- Uczestnictwa w organizacji i prowadzenie olimpiad wiedzy o bezpieczeństwie.
- Pogadanek, prelekcji, wykładów.
- Uczestnictwa w konferencjach naukowych.
- Warsztatów, wizytowania jednostki i prezentowania jej pracy, w czasie których wykorzystywane są również techniki multimedialne.

Zatem można postulować, że Straż Miejska realizuje w sposób rzeczywisty wychowanie do bezpieczeństwa, a tym samym realnie wpływa na ograniczenie zagrożeń płynących ze środowisk przestępczych, dysfunkcyjnych oraz patologicznych dla dzieci i młodzieży naszego miasta. Tą konstatacją możemy zakończyć charakterystykę tego bloku tematycznego.

Plany i zamierzenia:

Rocznica ta, bo 30 lecie otwiera nowy rozdział w funkcjonowaniu Straży Miejskiej we Włocławku, powinna być sposobnością do sformułowania deklaracji i zamierzeń na przyszłość.

Wydaje się, że najbardziej odpowiednią deklaracją, która pomija różnego rodzaju oczekiwania i plany natury materialnej – choć one są również bardzo ważne – będzie zobowiązanie do przestrzegania w dalszych latach funkcjonowania jednostki przesłania, które wynika z misji naszej jednostki. Można je wyrazić zwrotem, który jest umieszczony na naszym sztandarze, czyli wszystko co robimy i będziemy robić jest „w służbie społeczności lokalnej”. Tak nam dopomóż Bóg.

Podsumowanie

Zamierzeniem niniejszej refleksji było podjęcie próby całościowego opracowania i prezentacji ewolucji municypalnych służb ochrony porządku publicznego na ziemiach polskich z okazji 30. rocznicy powołania do istnienia Straży Miejskiej we Włocławku.

Z innej perspektywy zamierzenie to wpisuje się w nurt refleksji nad dziejami służb bezpieczeństwa i porządku publicznego w Polsce oraz stanowi zebranie i usystematyzowanie dotychczasowych badań. Ze względu na rozpiętość tematyczną i zakres retrospekcji podstawowe wnioski musiały otrzymać postać syntetycznych konkluzji. Wśród nich jest jedna z ważniejszych, już wyartykułowana i mówiąca, że w naszkicowanych okresach historycznych – ale jak możemy przypuszczać, także w historii rozwoju struktur społecznych – nie występował okres, w którym nie istniałyby żadne formacje odpowiedzialne za zapewnienie bezpieczeństwa. Zapewnienie bezpieczeństwa w średniowieczu opierało się na dualizmie służb za nie odpowiedzialnych – rycerstwie w kontekście zagrożeń zewnętrznych oraz różnego rodzaju strażach i służbach właściwych dla danej jednostki terytorialnej - pewnych protoplastach dzisiejszej straży gminnej. W strukturze średniowiecznego i nowożytnego Włocławka strażnicy miejscy podporządkowani byli władzom miejskim, które z kolei, z uwagi na charakter miasta podlegali władzy biskupiej. Okres zaborów, choć zakończył zwierzchność biskupów nad miastem, charakteryzował się stopniowym ograniczaniem jego samodzielności, w tym również w kwestii uprawnień miejskich służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo. Odzyskaniu niepodległości towarzyszyło powołanie Straży Obywatelskiej - miejskiej społecznej formacji odpowiedzialnej za zapewnienie porządku w mieście. Kształtowanie się państwowości polskiej po okresie zaborów od 1926 r. opierało się na zasadzie centralizmu. Miało to swoje odzwierciedlenie również w sferze braku uprawnień jednostek samorządu terytorialnego do kształtowania zasad bezpieczeństwa lokalnego, które zostały niemal całkowicie skupione w rękach policji państwowej. Restytucja

straży miejskich jako instytucji samorządowych nastąpiła dopiero po przełomie politycznym i gospodarczym z lat 1989/1990. Utworzenie relatywnie niezależnych gmin w 1990 r. dało asumpt do rozpoczęcie nowego kształtowania struktur zapewnienia bezpieczeństwa i porządku lokalnego – realizowanego przy współudziale Straży Miejskiej.

Choć opisywany okres jej funkcjonowania, w porównaniu do rozległości retrospekcji historycznej jest niewielki, to jednak odsłania on jako przykład wystarczająco dużą skalę złożoności współczesnej realizacji zadań tego typu jednostek w społecznościach lokalnych. Co więcej – postuluje, zgodnie z prawidłowością ewolucji struktur społecznych, także ewolucję takich formacji, jak straże gminne (miejskie). Zmiany te dotyczą wskazania, że formacje te realizują użyteczne społecznie funkcje w społeczności lokalnej. Było to jak się wydaje wystarczająco uargumentowane na przykładzie obchodzącej rocznicę 30 lat istnienia Straży Miejskiej we Włocławku. Inną uwagą jest konstatacja, także uargumentowana poprzez zarysowane przykłady, że opisywana tutaj Straż Miejska we Włocławku, ale także podobne formacje współpracują w zespole z innymi jednostkami, w ramach komplementarnych zadań, przez co wspierają inne elementy struktury administracji lokalnej⁴³⁹.

Pozostaje mieć przeświadczenie, że wysiłek wniesiony w niniejsze opracowanie będzie kolejnym krokiem w kierunku argumentacji, że straże gminne (miejskie) jako takie są nie tylko użyteczne społecznie, ale są również emanacją idei samorządności w wymiarze praktycznym.

---

⁴³⁹ Por. M. Mączyński, *Samorząd terytorialny a ochrona bezpieczeństwa i porządku lokalnego na ziemiach polskich w ujęciu historycznym*, [w:] J. Czapska, M. Szafrąńska (red.), *Wbrew stereotypom – normatywny i społeczny wizerunek straży miejskich w Polsce*, s. 76.

Bibliografia

1. Abramski A., Konieczny J., *Justycjariusze, hutmani, policjanci: z dziejów służb ochrony porządku w Polsce*, Katowice 1988.
2. Abramski A., Konieczny J., *Organizacja bezpieczeństwa w miastach polskich do roku 1795*, [w:] *Problemy Kryminalistyki*, Nr 161, Warszawa 1983.
3. Ajnenkiel A., *Konstytucje polskie*, Warszawa 1983.
4. Antoszkiewicz J., *Metody skutecznego zarządzania*, Warszawa 1996.
5. Baliński M., *Historia miasta Wilna*. T. 1, *Dzieje Wilna od założenia miasta aż do roku 1430*, Wilno 1836.
6. Baliński M., *Historia miasta Wilna*. T. 2, *Zawierający dzieje miasta Wilna od początku rządów Świdrygajły do śmierci Stefana Batorego, czyli od 1430–1586 roku*, Wilno 1836.
7. Bardach J., Leśnodorski B., Pietrzak M., *Historia ustroju i prawa polskiego*, Warszawa 1994.
8. Bąkowski K., *Sądownictwo karne w Krakowie w wieku XIV*, Kraków 1901.
9. Bieniak J., *Powstanie miasta samorządowego – najstarsze lokalizacje miejskie*, [w:] *Włocławek dzieje miasta T.1*, Włocławek 1999.
10. Bogucka M., *Miasta a życie polityczne w Polsce XVI–XVII w.*, [w:] Kamler M., Manikowski A., Samsonowicz H., Wyrobisz A. (red.), *Władza i społeczeństwo w XVI i XVII w. Prace ofiarowane Antoniemu Mączakowi w sześćdziesiątą rocznicę urodzin*, Warszawa 1989.
11. Bogucka M., Samsonowicz H., *Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przed-rozbiorowej*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1986.
12. Bogusławski W., *Dzieje Słowiańszczyzny północno-zachodniej do połowy XIII w.* T. 2, Poznań 1889.
13. Bogusławski W., *Dzieje Słowiańszczyzny północno-zachodniej do połowy XIII w.* T. 3, Poznań 1892.
14. Bogusławski W., *Dzieje Słowiańszczyzny północno-zachodniej do połowy XIII w.* T. 4, Poznań 1900.
15. Borucka-Arctowa M., *Świadomość prawa a planowane zmiany społeczne*, Wrocław 1982.

16. Bronk A., *Funkcjonalizm*, [w:] Herbut J. (red.), *Leksykon filozofii klasycznej*, Lublin 1997.
17. Brusilo Z., *Z dziejów miasta*, [w:] „Głos Bolesławca” 1993, Nr 9.
18. Daszyńska-Golińska Z., *Miasta i cechy w dawnej Polsce z rysunkami w tekście*, Warszawa 1906.
19. Dobija D., *Metodyka szacowania wiedzy*, Warszawa 2003.
20. Dobiszewski A., *Przyczyny i przejawy patologii społecznej*, „Polityka i Społeczeństwo” 2004, Nr 1.
21. Dowgiałło Z., *Słownik ekonomiczny przedsiębiorcy*, Szczecin 1998.
22. Durasiewicz A., *Alkoholizm jako patologia społeczna - aspekt lokalny i krajowy*, [w:] Linowski K., Jędrzejko M. (red.), *Trzeźwość i uzależnienia jako wyzwanie duszpasterskie i pedagogiczne*, Radom 2012.
23. Dwojacket P., Jaśkowski A., *Formułowanie misji rozwojowej przedsiębiorstwa*, Poznań 1994.
24. Dziurok A., *Początki milicji na Górnym Śląsku*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2002, Nr 6(17).
25. Filar M., *Prawne podstawy funkcjonowania straży komunalnych*, [w:] Rajchel K. (red.), *Przemiany i perspektywy straży miejskich i gminnych w ochronie porządku i bezpieczeństwa publicznego. Materiały konferencyjne*, Warszawa 2007.
26. Firszt S., *Uzbrojenie oddziałów miejskich w średniowieczu na przykładzie miast śląskich*, [w:] Olczak J. (red.), „Archaeologia Historica Polona”, T. 7, Toruń 1998.
27. Gall Anonim, *Kronika Polska, przekład i opracowanie Grodecki R.*, Kraków 1923.
28. Głowacki J., *Przyczynki do dziejów organizacji wojskowej Pomorza*, [w:] Bartkowski E. (red.), *15-ta rocznica Powstania Wielkopolskiego. Przyczynki do ruchu niepodległościowego w byłym zaborze pruskim*, Poznań 1933.
29. Gminny Program Rewitalizacji Miasta Włocławek na lata 2018–2028, przyjęty Uchwałą Rady Miasta Włocławek nr XLVI/91/2018 z dnia 17.07.2018.
30. Gmitruk J., *Policja Polskiego Państwa Podziemnego*, [w:] Frączak T. (red.), *80 lat w służbie państwa i narodu*, Szczytno 2001.
31. Góralski Z., *Encyklopedia urzędów i godności w dawnej Polsce*, Warszawa 2000.
32. Górczak Z., *Miasteczka wielkopolskie w późnym średniowieczu*, [w:] *Poznański Rocznik Archiwalno-Historyczny, Rocznik X/XI (2003/2004)*, Poznań 2004.
33. Grabowski A., *Dawne zabytki miasta Krakowa. Przypomnienia przeszłości o niektórych starożytnych zwyczajach mieszczan krakowskich, o bramach, basztach i wszelakich tej niegdyś stolicy kraju obronach, z dodatkiem różnych do dziedziny pamiątek należących wiadomości*, Kraków 1850.

34. Grabowski S., *Zarys historii polskiej policji*, [w:] Kędzierska G. (red.), *85 lat polskiej policji*, Szczytno 2004.
35. Grabowski W., *Policja w planach Delegatury Rządu RP na Kraj*, Kraków 1995.
36. Griffin R. W., *Podstawy zarządzania organizacjami*, Warszawa 1999.
37. Groicki B., *Porządek sądów i spraw miejskich prawa majdeburskiego w Koronie Polskiej*, Warszawa 1953.
38. Gruszczyńska M., *Organizacja władz miejskich Włocławka w latach 1793–1914*, [w:] *Włocławek dzieje miasta*, T.1, Włocławek 1999.
39. Gruza E., Żebrowska D., *Straż gminna (miejska)*, Toruń 1996.
40. Gryz G., *Milicja Miejska m. st. Warszawy*, „Gazeta policyjna” 2004, Nr 27.
41. Gryz G., *Milicja Miejska miasta stołecznego Warszawy*, [w:] Łaszewski R., Sprengel B. (red.), *Od Straży Obywatelskich do Policji. Służby porządkowe na ziemiach polskich w XX wieku*, Włocławek 2007.
42. Habermas J., *Technika i nauka jako ideologia*, Warszawa 1977.
43. Hempel A., *Pogrobowcy kłęski. Rzecz o policji „granatowej” w Generalnym Gubernatorstwie 1939–1945*, Warszawa 1990.
44. Internetowa Encyklopedia PWN: <http://encyklopedia.pwn.pl/>.
45. Jezierski A., Leszczyńska C., *Historia gospodarcza Polski*, Warszawa 2002.
46. *Kalendarzyk Polityczno-Historyczny Miasta Stołecznego Warszawy. Na rok 1916*, Warszawa 1916.
47. *Kalendarzyk Polityczno-Historyczny Miasta Stołecznego Warszawy. Na rok 1917*, Warszawa 1917.
48. Kamińska K., *Lokacje miast na prawie magdeburskim na ziemiach polskich do 1370 r.*, Toruń 1990.
49. Kamińska K., *Sądownictwo miasta Torunia do połowy XVII w. na tle ustroju sądów niektórych miast Niemiec i Polski*, „Studia Iuridica”, T. 16, Zeszyt 2, Warszawa-Poznań-Toruń 1980.
50. Kapuścik B., *Policja w województwie poznańskim*, [w:] *Wielkopolska w pracy zbrojnej i obywatelskiej*, Nr 2, Poznań 1937.
51. Karaszewski R., *Zarządzanie jakością. Koncepcje, metody i narzędzia stosowane przez liderów światowego biznesu*, Toruń 2005.
52. Kelling G. L., Coles C. M., *Wybite szyby. Jak zwalczyć przestępczość i przywrócić ład w najbliższym otoczeniu*, (*Fixing Broken Windows: Restoring Order and Reducing Crime in Our Communities*), Poznań 2000.
53. Kieloch T., *Udział Włocławka w walkach o niepodległość w latach 1794–1918* [w:] *Włocławek dzieje miasta*, T.1, Włocławek 1999.
54. Kitowicz J., *Opis obyczajów i zwyczajów za panowania Augusta III*, T. 3, Petersburg i Mohylew 1855.

55. Kocioł S., *Osadnictwo serbolużyckie na terenie Saksonii*, [w:] Rocznik Lubuski, T. 27, część 2, *Przemiany ludnościowe na pograniczu lubuskim*, Zielona Góra 2001.
56. Kołodziejski S., *Średniowieczne zamki a szlaki komunikacyjne ziemi krakowskiej. Wstęp do studiów*, [w:] Olczak J. (red.), „Archaeologia Historica Polona”, T. 13, Toruń 2003.
57. Koranyi K., *Przywileje dla miasta Krakowa i miasta Lwowa z r. 1444. Z dziejów wikariatu karnego w średniowieczu*, [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Leona Pinińskiego*, Lwów 1936.
58. Korcala J., Tarasinowa K., *Teksty źródłowe do lokacji miasta Kalisza i wsi okolicznych*, Kalisz b.d.w.
59. Korzon T., *Dzieje wojen i wojskowości w Polsce*, T. 1, Lwów-Warszawa-Kraków 1923.
60. Korzon T., *Historia Polski*, Kijów 1918.
61. Kościelniak W., Walczak K., *Kronika miasta Kalisza*, Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Kalisz 1989, I Wydanie Internetowe Krzysztof Płociński „Mikrosat”, Kalisz 1998:
62. <http://www.info.kalisz.pl/kronika/index.html>.
63. Kotowski W., *Straże gminne. Komentarz praktyczny*, Warszawa 2004.
64. Kozłowski R., *Życie społeczne i polityczne w latach 1945–1959*, [w:] *Włocławek dzieje miasta*, T.1, Włocławek 1999.
65. Krzyżanowski L. *Podstawy nauki zarządzania*, Warszawa 1985.
66. Kukiel M., *Zarys historii wojskowości w Polsce*, Warszawa 1929.
67. Kunert J. (red.), *Na straży honoru Warszawy: z działalności Straży Obywatelskiej m. st. Warszawy 1915 roku*, Warszawa 1935.
68. Kutrzeba S., *Dawne polskie prawo sądowe w zarysie*, Lwów-Warszawa-Kraków 1927.
69. Kutrzeba S., *Historia ustroju Polski w zarysie*, T. 1, Lwów 1917.
70. Kutta J., *Geneza i organizacja Policji Państwowej w Wielkopolsce i na Pomorzu w latach 1919–1922*, [w:] Łaszewski R., Sprengl B. (red.), *Od Straży Obywatelskich do Policji. Służby porządkowe na ziemiach polskich w XX wieku*, Włocławek 2007.
71. Kwaśniewski J., *Encyklopedia socjologii*, T. III, Warszawa 2000.
72. Lange O., *Lokacja miast Wielkopolski właściwej na prawie niemieckim w wiekach średnich (z mapą)*, [w:] Dąbkowski P. (red.), *Pamiętnik historyczno-prawny*, Lwów 1925.
73. Lelewel J., *Polska dzieje i rzeczy jej*, T. 3, Poznań 1855.
74. Lewandowski W., *Powstanie Wielkopolskie 1918–19*, [w:] *Wielkopolska w pracy zbrojnej i obywatelskiej*, Nr 2, Poznań 1937.

75. Lipski J., *Kształtowanie się zadań straży gminnych (miejskich)*, [w:] K. Rajchel (red.) *Przemiany i perspektywy straży miejskich i gminnych w ochronie bezpieczeństwa publicznego*, Warszawa 2007.
76. Łaszewski R., Salmonowicz S., *Historia ustroju Polski*, Toruń 2001.
77. Łepkowski T. (red. nac.), *Słownik historii Polski*, Warszawa 1973.
78. Łoziński W., *Patrycyat i mieszczaństwo lwowskie w XVI i XVII wieku*, Lwów 1890.
79. Łukaszewicz J., *Obraz historyczno – statystyczny miasta Poznania w dawniejszych czasach*, T. 1, Poznań 1838.
80. Maisel W., *Dzieje polityczne miasta, administracja, wojskowość*, [w:] Rusiński W. (red.), *Dzieje Kalisza*, Poznań 1977.
81. Maisel W., *Poznańskie prawo karne do końca XVII wieku*, Poznań 1963.
82. Maisel W., *Przywileje miasta Poznania XIII – XVIII wieku*, Poznań 1994.
83. Maisel W., *Sądownictwo miasta Poznania do końca XVI wieku*, Poznań 1961.
84. Majer P., *Geneza milicji Obywatelskiej i Policji. Analiza porównawcza*, [w:] Frączak T. (red.), *80 lat w służbie państwa i narodu*, Szczytno 2001.
85. Majer P., *Ustawy polskiej policji (1791–1990). Źródła z komentarzem*, Szczytno 2007.
86. Majer P., *Zapomniana formacja (1)*, „Gazeta Policyjna” 2004, Nr 38 z 10.X.2004 r. – wydanie on-line: <http://www.gazeta.policja.pl/archiwum/3804/s12a1.html>.
87. Matuszewski J., *Ręka pańska*, „Przegląd Zachodni” 1955, Nr 3–4.
88. Mączak A., *Encyklopedia historii gospodarczej Polski do 1945 roku*, T. 1, Warszawa 1981.
89. Mączyński J., *Pamiętka z Krakowa. Opis tego miasta i okolic*, Część 1, Kraków 1845.
90. Mączyński M., *Ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego w Polsce przedrozbiorowej*, [w:] Czapska J., Krupiarz W. (red.), *Zapobieganie przestępczości w społecznościach lokalnych*, Warszawa 1999.
91. Mączyński M., *Policja Państwowa w II Rzeczypospolitej*, Kraków 1997.
92. Mączyński M., *Samorząd terytorialny a ochrona bezpieczeństwa i porządku lokalnego na ziemiach polskich w ujęciu historycznym*, [w:] Czapska J., Szafrańska M. (red.), *Wbrew stereotypom – normatywny i społeczny wizerunek straży miejskich w Polsce*, Toruń 2011.
93. Mecherzyński K., *O magistratach miast polskich, a w szczególności miasta Krakowa*, Kraków 1845.
94. Mellibruda J., *Psychopatologia zjawisk społecznych*, [w:] Strelau J. (red.), *Psychologia. Podręcznik akademicki*, Warszawa 2005.

95. Mielniczek B., *Program zero tolerancji dla nietrzeźwości – edycja 2016* (dokument wewnętrzny, niepublikowany), Włocławek 2016.
96. Mielniczek B., Zarządzenie Komendanta Nr 12/2018 z dn. 12.06.2018 w sprawie wyodrębnienia w strukturach organizacyjnych kierunkowych zespołów zadaniowych, dokument wewnętrzny, niepublikowany.
97. Mielniczek B., Zarządzenie Komendanta Nr 3/2019 z dn. 28.05.2019 w sprawie uruchomienia posterunku Straży Miejskiej – Śródmieście.
98. Milewski S., *Ciemne sprawy dawnych warszawiaków*, Warszawa 1982.
99. Mintzberg H., *The Structuring of Organization*, Englewood Cliffs 1979, s. 25 [w:] R. Krupski (red.), *Zarządzanie strategiczne, koncepcje, metody*, Wrocław 1999.
100. Misiewicz J., *Polskie organizacje bezpieczeństwa w okresie okupacji*, [w:] Grabowiecki E. (red.), *Dziesięciolecie Służby Bezpieczeństwa w Polsce Odrodzonej*, Warszawa 1925.
101. Misiewicz J., *Przebieg unifikacji różnorodnych organizacji bezpieczeństwa*, [w:] Grabowiecki E. (red.), *Dziesięciolecie Służby Bezpieczeństwa w Polsce Odrodzonej*, Warszawa 1925.
102. Misiuk A., *Administracja spraw wewnętrznych w Polsce (od połowy XVIII wieku do współczesności). Zarys dziejów*, Olsztyn 2005.
103. Misiuk A., Pepłoński A., *Organizacja instytucji policyjnych w II Rzeczypospolitej 1918 - 1926. Wybór źródeł i dokumentów*, Szcztyno 1992.
104. Misiuk A., *Samorząd a Policja w Polsce w okresie międzywojennym*, [w:] Liszewski Jan (red.), *Straże Miejskie w systemie organów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo i porządek publiczny*, Szcztyno 1996.
105. Misiuk A., *Administracja porządku i bezpieczeństwa publicznego. Zagadnienia prawno-ustrojowe*, Warszawa 2008.
106. Moraczewski J., *Dzieje Rzeczypospolitej Polskiej*, T. 6, Poznań 1864.
107. Morawski M., *Monografia Włocławka (Włocławia)*, Włocławek 1933.
108. Ostaszewski P., *Służby porządku i sprawiedliwości w Polsce Podziemnej*, [w:] „Gazeta Policyjna” 2004, Nr 10 z 14 III 2004 r. – wydanie on-line: <http://www.gazeta.policja.pl/archiwum/1004/s10a1.html>.
109. Pacholski M., Słaboń A., *Słownik pojęć socjologicznych*, Kraków 1997.
110. Pakulski J., *Władza i społeczność miejska w dobie kolokacyjnej*, [w:] Włocławek dzieje miasta T.1, Włocławek 1999.
111. Piekarczyk S., *Z dziejów miast polskich w XII–XI w.*, Warszawa 1955.
112. Piekosiński F., *Prawa, przywileje i statuta miasta Krakowa (1507-1795)*. T. 1, (1507–1586) Zeszyt 1, [w:] Acta Historica res Gestas Poloniae Illustrantia, T. 8, Kraków 1885.
113. Pieprzny S., *Policja. Organizacja i funkcjonowanie*, Kraków 2003.

114. Pieprzny S., *Uprawnienia strażników straży gminnej (miejskiej)*, [w:] Rajchel K. (red.), *Przemiany i perspektywy straży miejskich i gminnych w ochronie porządku i bezpieczeństwa publicznego. Materiały konferencyjne*, Warszawa 2007.
115. Płowucha S., *Straże komunalne – prawne podstawy działania, kompetencje w zakresie bezpieczeństwa lokalnego*, [w:] Filar M. (red.), *Problemy bezpieczeństwa lokalnego*, Toruń 1995.
116. Przygodzki S., *Lokacja Kalisza w XIII wieku – różnice w historiografii*, [w:] „Kalisia Nowa” Nr 5-6-7/126/2007.
117. Ptaśnik J., *Miasta i mieszczaństwo w dawnej Polsce*, Warszawa 1949.
118. Ptaśnik J., *Obrazki z przeszłości Krakowa*, Kraków 1902.
119. Ptaśnik J., *Obrazki z przeszłości Krakowa, Serya druga*, Kraków 1903.
120. Raczyński E., *Wspomnienia Wielkopolski, to jest Wojewodztw Poznańskiego, Kaliskiego i Gnieźnieńskiego*, T. 1, Poznań 1842.
121. Raczyński E., *Wspomnienia Wielkopolski, to jest Wojewodztw poznańskiego, Kaliskiego i Gnieźnieńskiego*, T. 2, Poznań 1843.
122. Radziemiński A., *Kapituła i duchowieństwo katedralne w średniowiecznym Włocławku*, [w:] *Włocławek dzieje miasta*, T.1, Włocławek 1999.
123. *Relacja Ibrahima ibn Jakuba z podróży do krajów słowiańskich w przekładzie al Bekriego*, Kowalski T. (wyd. i tłum.), [w:] *Pomniki dziejowe Polski*, Seria II, T. 1, Kraków 1946.
124. Romańczuk A., *Praktyka zarządzania wiedzą w przedsiębiorstwie*, Warszawa 2003.
125. Siemak Z., *Polskie formacje porządkowe na Lubelszczyźnie w latach pierwszej wojny światowej*, [w:] Łaszewski R., Sprengel B. (red.), *Od Straży Obywatelskich do Policji. Służby porządkowe na ziemiach polskich w XX wieku*, Włocławek 2007.
126. Siębida P., *Funkcje straży miejskiej w społeczności lokalnej na przykładzie Włocławka*, rozprawa doktorska, Lublin 2014.
127. Siębida P., *Monitoring jako element systemu bezpieczeństwa lokalnego – profil statystyczny 2018 z elementami porównania do lat 2017 i 2016. Na przykładzie Włocławka*, Włocławek 2019.
128. Skarbek F., *Dzieje Polski*, Część 1, *Dzieje Księstwa Warszawskiego*, T. 1, Poznań 1876.
129. Smoleński W., *Mieszczaństwo warszawskie w końcu wieku XVIII*, Warszawa 1976.
130. Sprengel B., *Policja Państwowa w Toruniu 1920–1939*, Toruń 1999.
131. Sprengel B., *Ustrój organów administracji bezpieczeństwa i porządku publicznego*, Włocławek 2004.

132. Sprengel, *Policja Państwowa a przestępczość w powiecie wrocławskim w latach 1919–1939*, Włocławek 2006.
133. Strzelecka E., *Rewitalizacja miast w kontekście zrównoważonego rozwoju*, Budownictwo i Inżynieria Środowiska 2/2011.
134. Sułek A., *Socjolog wobec danych urzędowych*, [w:] A. Sułek, *Ogród metodologii socjologicznej*, Warszawa 2002.
135. Suproniuk J., *Miejskie służby porządkowe a społeczeństwo w Polsce XIV–XVI w.*, [w:] *Przegląd Historyczny*, T. 90, Zeszyt 2, Warszawa 1999.
136. Suproniuk J., *Policja miejska i przepisy policyjne w Polsce XIII–XVI w.*, [w:] *Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych*, T. 66, Poznań-Warszawa 2006.
137. Suproniuk J., *Ustawodawstwo miejskie regulujące bezpieczeństwo i porządek w miastach późnośredniowiecznej Polski (XIV–XVI w.)*, „Gryfita. Białostocki Magazyn Historyczny” 1997, Nr 14.
138. Szczepaniak R., *Straż Miejska Poznania w kontekście wypełniania obowiązku informowania społeczności lokalnej o stanie i rodzajach zagrożeń*, [w:] Kowalski D., Kwiatkowski M., Zduniak A. (red.), *Edukacja dla bezpieczeństwa. Wybrane perspektywy*, Lublin-Poznań 2004.
139. Szeloch Z. M., *Podstawy zarządzania strategicznego przedsiębiorstwem*, Nowy Sącz 1995.
140. Sziling J., *Z dziejów Włocławka w latach okupacji niemieckiej*, [w:] *Włocławek dzieje miasta* T.1, Włocławek 1999.
141. Szyszka P., *Straż Miejska w Krynicy-Zdroju w służbie społeczności lokalnej – w 75 rocznicę powołania*, Krynica-Zdrój 2004.
142. Tazbirowa J., *Początki biskupstwa na Kujawach*, „Przegląd Historyczny” T. 53/2.
143. Tomczak E., *Twierdza Toruń w XVII i XVIII wieku*, [w:] „Rocznik Toruński” 1975, Nr 10.
144. Uniszewski Z., *Straż Miejska. Zbiór przepisów z komentarzem*, Warszawa 1992.
145. Ura E., *Prawo administracyjne. Część II*, Rzeszów 1997.
146. Ura E., *Strażnik straży gminnej (miejskiej) – pracownikiem samorządowym*, [w:] Rajchel K. (red.), *Przemiany i perspektywy straży miejskich i gminnych w ochronie porządku i bezpieczeństwa publicznego. Materiały konferencyjne*, Warszawa 2007.
147. Urynowicz M., *Straż Obywatelska w Warszawie we wrześniu i październiku 1939 roku*, [w:] Grabowski W. (red.), *Organy bezpieczeństwa i wymiar sprawiedliwości Polskiego Państwa Podziemnego*, Warszawa 2005.
148. Wałęga S., *O katach, hyclach i oprawcach w dawnym Toruniu*, [w:] „Rocznik Toruński” 1975, Nr 10.
149. *Volumina legum*, T. 9, Kraków 1889.

150. Wasilewski L., *Administracja rosyjska w Królestwie Polskiem*, Wiedeń 1915.
151. Wasilewski L., *Podstawy zarządzania jakością*, Warszawa 1998.
152. Weymann S., *Lokacja miasta Bnina*, [w:] *Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej*, Zeszyt 8, Kórnik 1963.
153. Weymann S., *Przywileje lokacyjne miasta Kórnik*, [w:] *Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej*, Zeszyt 7, Kórnik 1959.
154. Wojciechowska Z., *Staropolskie akta miejskie w Archiwum Państwowym w Poznaniu*, [w:] „Poznański Rocznik Archiwalno-Historyczny”, Rocznik X/ XI (2003/2004).
155. Wojciechowski Z., *Momenty terytoryalne organizacyi grodowej w Polsce Piastowskiej*, Lwów 1924.
156. Wybrańczyk K., Polok G., Naramski M., Szromek A. R., *Przebieg procesu zmian w organizacji – Przegląd wybranych koncepcji zmian*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej” 2018, Nr 131.
157. Wyrozumski J., *Miasta w życiu politycznym Polski średniowiecznej*, [w:] Czaja R., Tandecki J. (red.), *Studia Polonica Historiae Urbanae*, T. 2, *Studia nad dziejami miast i mieszczaństwa w średniowieczu. Studia ofiarowane Profesorowi Antoniemu Czacharowskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej*, Toruń 1996.
158. Zaborowski J., *Prawne środki zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego*, Warszawa 1977.
159. Zahorski A., *Centralne instytucje policyjne w Polsce w dobie rozbiorów*, Warszawa 1959.
160. Zahorski A., *Warszawa w Powstaniu Kościuszkowskim*, Warszawa 1985.
161. Zakrzewski I., *Kodeks Dyplomatyczny Wielkopolski*, T. 1, Poznań 1877.
162. Zakrzewski I., *Kodeks Dyplomatyczny Wielkopolski*, T. 2, Poznań 1878.
163. Zaremska H., *Niegodne rzemiosło: kat w społeczeństwie Polski XIV–XVI w.*, Warszawa 1986.
164. Ziółkowski J. (red.), *Straż miejska w zapewnianiu porządku i bezpieczeństwa Miasta Lublina*, [w:] *Zarządzanie bezpieczeństwem regionu*, Lublin 2004.

Materiały niepublikowane – uzyskane z Krajowej Rady Komendantów Straży Miejskich i Gminnych

1. Departament Porządku Publicznego MSW, Informacja o działalności straży gminnych (miejskich) w 2014 r. oraz ocena współpracy straży z policją, Warszawa 2015.
2. Hołubiczko A., Rozmyślenia nad przemianami straży gminnych i perspektywą ich rozwoju w 10 rocznicę uchwalenia ustawy o strażach gminnych – referat wygłoszony na Konferencji Naukowej „Przemiany i perspektywy straży miejskich i gminnych w ochronie bezpieczeństwa publicznego”, która odbyła się w dniach 20–21 września 2007 r. w Warszawie.
3. Wrona T., Rola reprezentacji władz lokalnych w kształtowaniu działalności Straży miejskich i gminnych – referat wygłoszony na Konferencji Naukowej „Przemiany i perspektywy straży miejskich i gminnych w ochronie bezpieczeństwa publicznego”, która odbyła się w dniach 20–21 września 2007 r. w Warszawie.

Spis rysunków

Rysunek nr 1. Struktura zastosowanych środków oddziaływania wychowawczego (pouczenia, mandaty, wnioski do sądu) oraz ich struktura kwalifikacji prawnej – całe miasto (2015)..	114
Rysunek nr 2. Struktura kwalifikacji prawnej interwencji, pouczeń, mandatów, wniosków do sądu – dzielnica Śródmieście (2015)..	116
Rysunek nr 3. Struktura zastosowanych środków oddziaływania wychowawczego (pouczenia, mandaty, wnioski do sądu) – całe miasto.	119
Rysunek nr 4. Struktura kwalifikacji prawnej zastosowanych środków oddziaływania wychowawczego (pouczenia, mandaty, wnioski do sądu) – całe miasto..	120
Rysunek nr 5. Struktura kwalifikacji prawnej zgłaszanych interwencji przez monitoring – 2016..	121
Rysunek nr 6. Struktura zastosowanych środków oddziaływania wychowawczego (P, M, W) Zespołu Ekologicznego (ZE) za pomocą ekofurgonu Straż Miejskiej – 2019..	125
Rysunek nr 7. Struktura zastosowanych środków oddziaływania wychowawczego (pouczenia, mandaty, wnioski do sądu) – 2016–2020..	129
Rysunek nr 8. Zestawienie kryteriów dotyczących oceny różnic zjawisk negatywnych w obszarze rewitalizacji na tle danych z obszaru miasta Włocławek.	131
Rysunek nr 9. Wyniki rozkładu odpowiedzi – P1..	132
Rysunek nr 10. Wyniki rozkładu odpowiedzi – P2..	133
Rysunek nr 11. Wyniki rozkładu odpowiedzi – P3..	133
Rysunek nr 12. Wyniki rozkładu odpowiedzi – P4..	133
Rysunek nr 13. Wyniki rozkładu odpowiedzi – P5..	134

Spis tabel

Tabela nr 1. Paradygmat podziału naruszeń prawa według czterech podstawowych grup	116
Tabela nr 2. Struktura czasowa realizacji interwencji przez PI – 2017 .	122
Tabela nr 3. Struktura kwalifikacji prawnej zrealizowanych interwencji przez PI oraz proporcje pouczeń mandatów i wniosków na tle całej jednostki – 2017	123
Tabela nr. 4. Wykaz prac i opracowań naukowych problemowo i tematycznie związanych z funkcjonowaniem Straży Miejskiej we Włocławku – wg. kolejności alfabetycznej nazwisk autorów . . .	137
Tabela nr. 5. Blokowe porównanie podstawowych kategorii działań Straży Miejskiej (2015–2020)	138
Tabela nr. 6. Blokowe porównanie innych kategorii działań Straży Miejskiej (2015–2020)	139

Wykaz funkcjonariuszy i pracowników Straży Miejskiej we Włocławku

Komendanci:

1. Jarosław Biegała, w okresie: 19.08.1991–01.12.1991;
2. Grzegorz Matusiak, w okresie: 01.10.1992–30.04.1998;
3. Jerzy Wudarczyk, w okresie: 03.08.1998–19.09.1998;
4. Andrzej Makaruk, w okresie: 03.11.1999–31.01.2003;
5. Janusz Lazar, w okresie: 01.04.2003–30.04.2007;
6. Janusz Małasiak, w okresie: 06.06.2007–30.09.2015;
7. Bogdan Mielniczek, w okresie: 02.11.2015 – do chwili sporządzenia opracowania;

Zastępcy:

1. Joachim Wojnarowski, w okresie: 01.02.1991–31.07.1991;
2. Piotr Oczachowski, w okresie: 01.08.1991–16.02.2014;
3. Henryk Witczak, w okresie: 17.02.2014 – do chwili sporządzenia opracowania;

Pozostali funkcjonariusze i pracownicy

Lista została sporządzona według stanu zatrudnienia z dn. 31.03.2021 roku

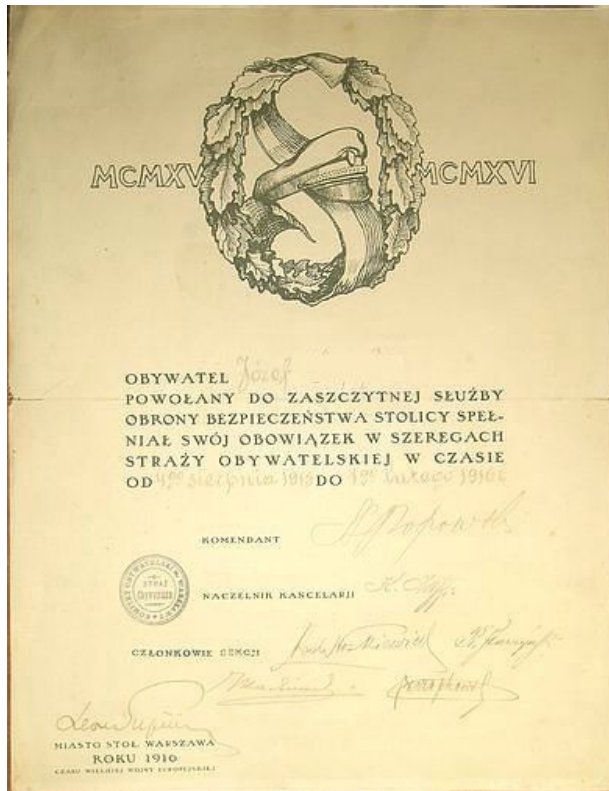
LP.1	LP.2	Nazwisko i imię	ZAJMOWANE STANOWISKO
ZESPÓŁ KADR i KANCELARII (Zespół Administracyjny)			
1	1	Milewski Tadeusz	Kierownik zespołu
2	2	Kruszczak Monika	st. specjalista
3	3	Kapura Agnieszka	referent
SAMODZIELNE STANOWISKO (Księgowość)			
4	1	Wesołowska Anna	Główna księgowa
WYDZIAŁ PATROLOWO - INTERWENCYJNY			
5	1	Krajewski Andrzej	Naczelnik wydziału

LP.1	LP.2	Nazwisko i imię	ZAJMOWANE STANOWISKO
6	2	Bednarek Dariusz	Koordynator, st. inspektor
7	3	Delius Karolina	aplikant
8	4	Dymkowska Dorota	mł. strażnik
9	5	Kieplin Andrzej	mł. inspektor
10	6	Kowalewski Dariusz	Koordynator, st. inspektor
11	7	Lichocka Wioleta	mł. strażnik
12	8	Łuczak Dorota	aplikant
13	9	Michalowska Marika	aplikant
14	10	Muszyński Damian	aplikant.
15	11	Nestorowicz Daria	aplikant
16	12	Piotrowski Tomasz	Koordynator, st. inspektor
17	13	Ratajczyk Damian	aplikant
18	14	Rybicka Elżbieta	aplikant
19	15	Ryniec Jacek	st. inspektor
20	16	Sidor Paweł	st. inspektor
21	17	Słomski Sebastian	mł. inspektor
22	18	Smerczak Mariusz	mł. inspektor
23	19	Smoliński Sławomir	Koordynator, inspektor
24	20	Sowa Mirosław	st. inspektor
25	21	Stępiak Łukasz	aplikant
26	22	Szelągowski Damian	mł. strażnik
27	23	Tyrała Piotr	mł. strażnik
28	24	Urbański Krzysztof	inspektor
29	25	Wiliński Andrzej	inspektor
30	26	Włodarski Miłosz	mł. strażnik
31	27	Wojciechowski Wiktor	mł. strażnik
32	28	Woźniak Karolina	aplikant
33	29	Woźniak Katarzyna	st. strażnik
34	30	Woźniak Waldemar	Koordynator, st. inspektor
35	31	Ziółkowski Dawid	aplikant
36	32	Zwoliński Bartosz	mł. inspektor
WYDZIAŁ SŁUŻB DYŻURNYCH i PREWENCJI			
37	1	Siębida Piotr Paweł	Naczelnik wydziału
38	2	Rębiałkowski Dariusz	Oskarżyciel publiczny, st. insp.
39	3	Marciniak Dariusz	Osk. publ. (w.z.), st. insp.

LP.1	LP.2	Nazwisko i imię	ZAJMOWANE STANOWISKO
Zespół Dyżurnych			
40	4	Ciołek Stanisław	Dyżurny, st. inspektor
41	5	Głowacki Mariusz	Dyżurny, st. inspektor
42	6	Koprowski Janusz	Dyżurny, st. inspektor
43	7	Mrówczyński Piotr	Dyżurny, st. inspektor
44	8	Nowakowski Mariusz	Dyżurny, st. inspektor
45	9	Podhorodecki Robert	Dyżurny, st. inspektor
46	10	Skibiński Marek	Dyżurny, st. inspektor
Zespół Szkolny i Rewitalizacji			
47	11	Kuczyńska Aneta	Koordinator, strażnik
48	12	Świątkowska Marta	mł. strażnik
49	13	Lewandowska-Wichrowska Wanda	st. inspektor
50	14	Kucharczyk Marcin	inspektor
51	15	Kapuścińska Agata	strażnik
Zespół Monitoringu Wizyjnego			
52	16	Góral Adam	Kierownik zespołu monitoringu
53	17	Brejczak- Józwiak Aneta	Koordinator operatorów
54	18	Dębiec Maciej	Operator monitoringu
55	19	Gulatowski Andrzej	Operator monitoringu
56	20	Haor Izabela	Operator monitoringu
57	21	Kopczyńska Agnieszka	Operator monitoringu
58	22	Matusiak Klaudiusz	Operator monitoringu
59	23	Pradun Ewa	Operator monitoringu
60	24	Słowiński Jacek	Operator monitoringu
61	25	Szymbara Martyna	Operator monitoringu
62	26	Wachowicz Anna	Operator monitoringu

Załączniki

Dyplom potwierdzający służbę w Straży Obywatelskiej od dnia 4 sierpnia 1915 r. do dnia 1 lutego 1916 r.

Źródło: www.muzeum.warszawa1939.pl
<http://www.muzeum.warszawa1939.pl/zdjecia/300/300.jpg>

Pieczeń Milicji Miejskiej stołecznego miasta Warszawy, Komisariat IV, z 1917 r.

Źródło: Archiwum Państwowe m.st. Warszawy, Akta miasta Warszawy
<http://www.warszawa.ap.gov.pl/syrenka/wojskowe1.html>

Odezwa z dnia 1 sierpnia 1920 r. dotycząca utworzenia Straży Obywatelskiej w mieście Częstochowa oraz powiecie Częstochowskim

DO LUDNOŚCI
m. Częstochowy i powiatu Częstochowskiego.

W celu ochrony bezpieczeństwa, spokoju i porządku publicznego
 tworzy się z miejscowej ludności

STRAŻ OBYWATELSKA
na m. Częstochowę
oraz powiat Częstochowski,

Straż działać będzie równorzędnie z Policją Państwową.
 Na komendanta Straży Obywatelskiej powo-
 łany został pan **Edward Brühl**
 który niejednokrotnie w chwilach przełomo-
 wych naszego miasta czynności takie spełniał
 Przekonany jestem, że i obecnie nominacja p. Brühla znajdzie należyty
 oddźwięk, na wezwanie też jego, w zrozumieniu obowiązków, jakie na
 nas wkłada miłość Ojczyzny, stanąć winien do pracy silny hufiec
 Straży Obywatelskiej.

Częstochowa dnia 1 Sierpnia 1920 r.

Starosta Razimierz Rühn.

Powołując się na powyższą odezwę p. Starosty oświadczam że z dalem dzisiaj
 obejmuję zarówno zaszczytne jak i odpowiedzialne stanowisko komendanta Straży Obywatelskiej
 starostwa Częstochowskiego łącznie z m. Częstochową.

Usilnem staraniem mojem będzie wywiązać się należycie z pokładanego we mnie zau-
 fania, udać się to jednak tylko wtedy może, gdy w całej ludności znajdę współpracę, do której
 tak poważna chwila wzywa.

Wzywam Was, Obywatele, do licznego zapisywania się w szeregi członków Straży
 Obywatelskiej, komu wiek i zdrowie nie pozwala wstąpić do Armji Ochotniczej, niech stanie do
 Służby w Straży Obywatelskiej.

Komitet Werbunkowy, przyjmujący deklaracje na Członków Straży Obywatelskiej,
 znajduje się w lokalu Słow. Kupców Polskich ul. Centralna Nr. 6
 Częstochowa, da. 1 Sierpnia 1920 r.

Komendant Straży Obywatelskiej
E. Brühl.

Drak F. D. Wokoszewskiego w Częstochowie.

Źródło: Archiwum Państwowe w Częstochowie

http://www.archiwum.czestochowa.um.gov.pl/html/img/archiwum_wystawy_wspolnota_lokalna_czestochowa_galeria_01_big_07.htm

Odezwa Starosty Częstochowskiego z dnia 16 sierpnia 1920 r. do mieszkańców miasta i powiatu w sprawie uprawnień Straży Obywatelskiej

STAROSTWO CZĘSTOCHOWSKIE
Nr. 984.—II.

Do Mieszkańców

miasta Częstochowy i powiatu Częstochowskiego

W dniu dzisiejszym Straż Obywatelska przystąpiła do pełnienia swych obowiązków, obejmując ważniejsze posterunki w mieście i okolicy. — Straż Obywatelska, pełniąc honorową służbę bezpieczeństwa publicznego, korzysta z tych samych praw, jakie przysługują Policji Państwowej. Za opór, nieposłuszeństwo lub nieprzychylnie wystąpienie względem Straży Obywatelskiej grożą kary równie wysokie jak za wykroczenia względem Władz Państwowych.

Wzywam mieszkańców miasta Częstochowy i powiatu Częstochowskiego, aby okazywała Straży Obywatelskiej należyte poparcie, posłuch i szacunek, wypełniając ściśle i bez szemrania wszystkie jej rozporządzenia.

Częstochowa, dnia 16 sierpnia 1920 r.

STAROSTA

Razimierz Kühn.

Druk F. D. Wilkoszewskiego w Częstochowie.

Karta członka Straży Obywatelskiej miasta stołecznego Warszawy z 1920 r.

Źródło: www.muzeum.warszawa1939.pl

<http://www.muzeum.warszawa1939.pl/zdjecia/165/165.jpg>

Poświadczenie służby w Straży Obywatelskiej miasta stołecznego Warszawy z 1920 r.

Źródło: www.muzeum.warszawa1939.pl

<http://www.muzeum.warszawa1939.pl/zdjecia/293/293.jpg>

Odpis uchwały Rady gminnej Krynicy-Zdroju z dnia 23 stycznia 1929 r. m.in. w sprawie zorganizowania Miejskiej Straży Policyjnej

-----000-----

Odpis uchwały Rady gminnej z dnia 23. stycznia 1929, poziętej w obecności 26 członków Rady.

- ad 3/. Z powodu organizacji Straży policyjnej gminnej i gminnej służby zdrowia, Rada gminna uchwala wypowiedzieć Helenie Śliwińskiej posesy akuszerki gminnej z końcem kwietnia 1929 i z dniem tym wypowiedzieć mieszkanie służbowe, wydając przez Mojżesza Ankera. Do przeprowadzenia ewentualnego sporu prawnego o wypowiedzenie mieszkania, Rada gminna mianuje zastępcą prawnym i pełnomocnikiem Gminy p. Dra Orestę Imietyszaka, adwokata w Krynicy-Zdroju. O ile Helena Śliwińska będzie reflektować na objęcie posesy akuszerki gminnej bez mieszkania służbowego i gdy przydzielone dotąd mieszkanie odda dobrowolnie do dyspozycji Gminy, natenczas otrzyma płacę w wysokości 600 zł. rocznie. - W przeciwnym razie wysokość płacy akuszerki oznacza się w kwocie 500 zł. rocznie.
- ad 6/. Celem ochrony lasów i pól rolnych, Rada gminna postanawia utworzyć posesę strażnika polowego i lasowego, dla którego oznacza wysokość rocznej płacy 600 zł. Nadto na wniosek radnego Dra Nowyka, Rada gminna przyznaje strażnikowi premję w wysokości 25% od ściągniętych kar za przekroczenia polowe i lasowe.
- ad 7/. Rada gminna uchwala utworzyć posesę stróża przy II. Hali Targowej z płacą po 120 zł. miesięcznie, opłatom, świadczeń i wolnym mieszkaniem służbowym.

ad 8/. Rada gminna uchwała utworzyć posadę sekwestratora miejskiego do ściągania podatków i danin publicznych z poborami według XIV. grupy z 15% dodatkiem komunalnym i wolnym mieszkaniem słuźbowom. Wymagane kwalifikacje: ukończona szkoła powszechna, poprawne pismo i znajomość przepisów egzekucyjnych.

ad 9/. Z powodu przekazania Zwiierzchności gminnej przez województwo sprawowania dozoru policyjnego nad doróżkaczami, taksówkami i autobusami, oraz przekazania gminom wogóle sprawowania licznych egend, wykonywanych dotychczas przez Policję Państwową, Rada gminna uchwała zorganizować miejską Straż policyjną, składającą się z kierownika i 5 strażników.

Wzaca kierownika według X. grupy, a strażników według XV. grupy poborów funkcyjniejszy poborów państwowych z 15% dodatkiem komunalnym i wolnym mieszkaniem kozarowem dla strażników i 1-pokojowem dla kierownika.

Na wniosek p. Dra Nowyka, uchwalono rozpiąć konkura na posadę kierownika i strażników, a kierownika przedstawić do zainonowania Radzie gminnej.

-----oo-----

Denlową zgodność odpisów powyższych uchwał stwierdzam.

Krynicy, dnia 30. stycznia 1929.

Przewodniczący Gminy:

Dr. MED. XAWERY GORSKI

Xawery Gorski

Pismo – odpowiedź Zarządu Miejskiego w Krynicy-Zdroju z dnia 14 listopada 1936 r. do Związku Miast Małopolskich we Lwowie w sprawie straży miejskiej

[Signature] Ost. Zał.

367

Zarząd miejski w Krynicy zdroju.

Nr. 33-44/36.

Krynica zarój dnia 14. listopada 1936.

W sprawie straży miejskiej
w województwach południowych.

D o

Z w i ą z k u M i a s t M a ł o p o ł s k i c h
w e

L w o w i e .

Na pismo z dnia 10. listopada 1936. L. 125/36. zawiadania, że miasto tutaj utrzymuje straż miejską w ilości 7. ludzi na 5.000. mieszkańców stałych.

Roczny koszt utrzymania straży wynosi ca 13.000. zł. rocznie, co w stosunku do wydatków zwyczajnych 239.000. zł. wynosi 5.5 %

Utrzymanie straży miejskiej jest nadal potrzebne, gdyż według rozporządzenia Wojewody Krakowskiego z dnia 21. grudnia 1928. i pisma Komendanta Wojewódzkiego P.P. do gminy należy :

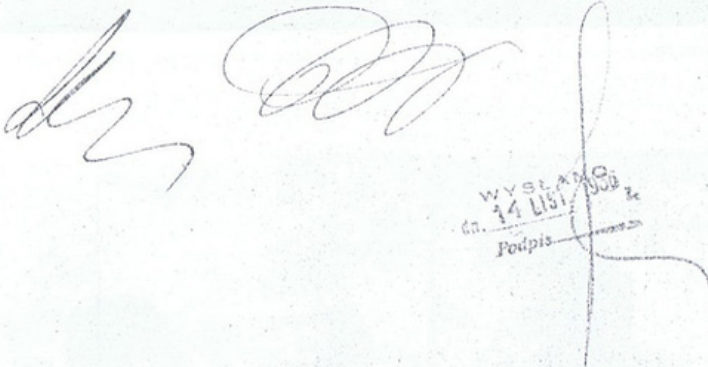
1. Bezpośrednie przestrzeganie przepisów porządkowych na drogach publicznych – ulicach.
  2. Dopilnowanie stawiennictwa do rozpraw w Starostwach.
  2. Dostawianie samochodów do rejestracji.
  4. Odstawianie czapałników.
  5. Badanie stosunków zarobkowych i majątkowych w celach podatkowych
  6. Pilnowanie areztów miejskich,
  7. Służba porządkowa na placach i targach
  8. Bezpośrednie przestrzeganie przepisów sanitarnych, budowlanych i ogniowych / W Krynicy zdroju sprawy budowlane i sanitarne należą do Komisji zdrojowej, która utrzymuje własną straż /
- Ponadto gmina musi utrzymywać straż do wypełniania poleceń władz i

i Sądów, jak odstawianie przymusowe osób wezwanych na rozprawy sądowe, przymusowe dostawianie osób do odbycia kar w aresztach sądowych lub gminnych etc.

Charakter czynności straży miejskiej jest własny i poruczony, przeważa jednak charakter poruczony.

Straż miejska jest nadto używana do pomocy organom Policji Państwowej jako asystencja przy rewizjach oraz bierze udział w obławach urządzanych przez PP.

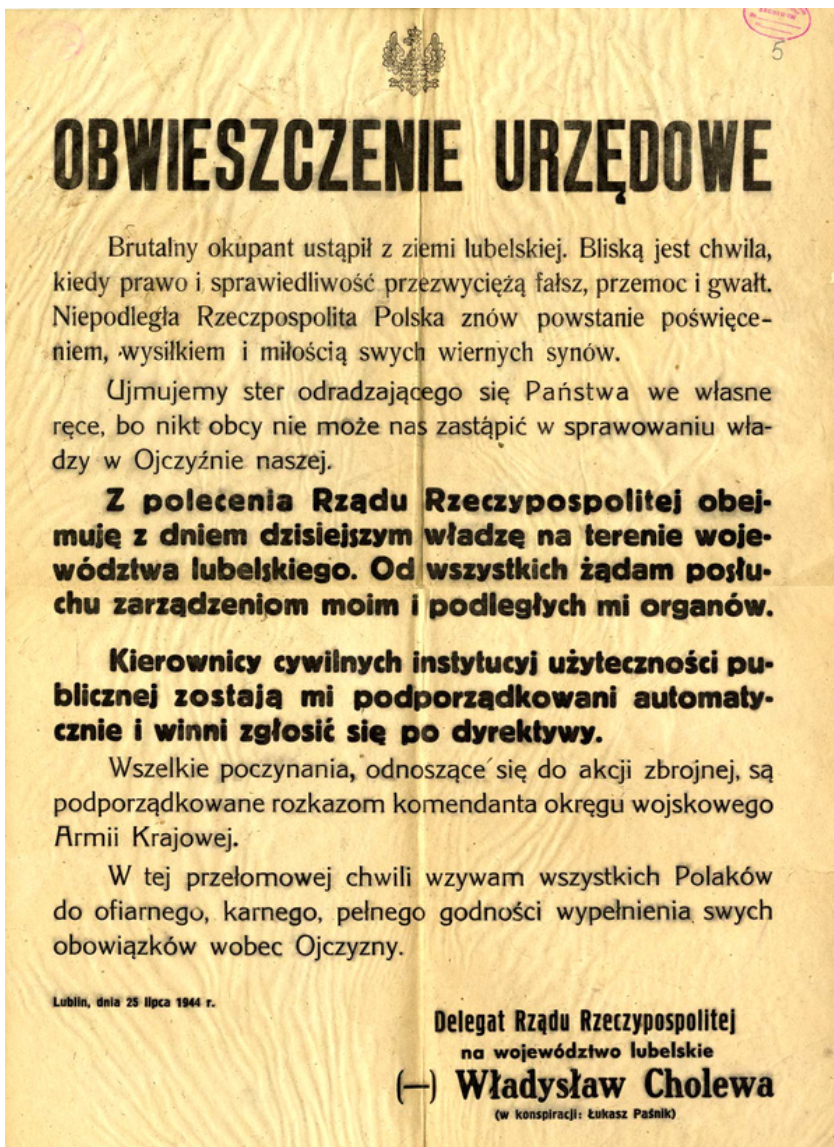
Nreszcie straż miejska używana jest do asystencji przy ściąganiu podatków przez poborców podatkowych.

WYSTĄPIŁ
dn. 14 XI 1938 r.
Podpis

Źródło: Archiwum Państwowe w Krakowie Oddział w Nowym Sączu, akta miasta Krynica okresu międzywojennego sygn. AmK 236.

Obwieszczenie Urzędowe Delegata Rządu Rzeczypospolitej Polskiej na województwo lubelskie z dnia 25 lipca 1944 r. o objęciu władzy

Źródło: Archiwum Akt Nowych, Delegatura Rządu RP na Kraj 1940-1944, sygn. 202/XXIII/1, s. 5.

http://dziedzictwo.polska.pl/katalog/slide,Obwieszczenie_Urzedowe_Delegata_Rzadu_Rzeczypospolitej_Polskiej_na_województwo_lubelskie_Wladyslawa_Cholewy_z_25_VII_1944_roku,pid,261144.htm?view=big

Odezwa Delegata Powiatowego Rządu Polskiego do mieszkańców z dnia 25 lipca 1944 r. o objęciu kierownictwa administracji cywilnej w powiecie

507
540
P. A. P.
JANUSZ

Delegat Powiatowy Rządu Polskiego
Og. Nr. 1

Zamość, 25 lipca 1944 r.

OBYWATELE!

Ziemia zamojska wolna jest. Najstraszliwszy wród Narodu Polskiego, bestialski Niemiec cofa się w popłochu.

Na polecenie Legalnego Rządu Polskiego, objąłem obowiązki kierownika administracji cywilnej w powiecie. Podaję do wiadomości obywatelom zamojszczyzny, zwracam się do wszystkich z gorącym apelem o skupienie się dokoła legalnych władz Polskich, aby ze zgliszcz i popiołów wspólnymi siłami, tę najbardziej uciemiezoną ziemię zamojską dźwignąć ku odrodzeniu.

Na stanowisko tymczasowego burmistrza miasta powołałem znanego Wam dobrze i wypróbowanego obywatela i wychowawcę

Obywatele!

Czekają nas jeszcze nadludzkie wysiłki, przy leczeniu ran wojny, przy urządzaniu wolnego i na sprawiedliwości opartego nowego życia. Rozwiązanie, natarczywie domagających się regulacji, problemów, — co więcej zachowanie wolności, którą wojna tak nauczyła nas cenić, będzie możliwe tylko wówczas, gdy będziemy pracować w jedności, gdy wspólnie ramie przy ramieniu, usuwać będziemy z drogi, zjawiające się trudności.

Oddaje swe usługi, swe zamierzenia, swą wolę i pracę, na wyznaczonym mi posterunku, całkowicie i bez reszty sprawie publicznej, która podjęta przez wszystkich zapewni nam byt wolny i szczęśliwy.

Wzywam Was, Obywatele, do zgodnej pracy, stańcie przy władzach polskich, celem wyprowadzenia kraju spokojnie z tej największej zawieruchy wojennej, jaką znają dzieje.

RZECZPOSPOLITA POLSKA NIECH ŻYJE!

Janusz Sandomierski (Pars)
Delegat Powiatowy Rządu Polskiego

Źródło: Archiwum Państwowe w Zamościu, Zbiór afiszów ogłoszeń druków ulotnych, sygn. 540.

http://dziedzictwo.polska.pl/katalog/slide,Odezwa_Delegata_Powiatowego_Rzadu_Polskiego_do_mieszkanow_Zamojszczyzny_z_25_VII_1944_r_o_objeciu_kierownictwa_administracji_cywilnej_w_powiecie,pid,260104.htm?view=big

Odezwa z dnia 24 stycznia 1945 r. do ludności powiatu średzkiego dotycząca utworzenia Komitetów Porządkowych

Odezwa do ludności powiatu średzkiego!

Do czasu objęcia władzy przez Armię Sprzymierzoną utworzył się Tymczasowy Komitet Porządkowy, na miasto i powiat średzki, który dla dobra ogółu postanowił co następuje:

1. Godziny dla ruchu ludności powiatu średzkiego ustanawia się od godz. 5-tej do godz. 18-tej.

2. Dla utrzymania ładu i porządku publicznego w gminach zostaną utworzone Komitety Porządkowe, których zarządzeń należy bezwzględnie przestrzegać. Znajdujący się na terenie gmin sprzęt wojenny b. armji niemieckiej należy natychmiast zabezpieczyć i zawiadomić o tym znajdujące się na miejscu Komendantury Armii Sprzymierzonej względnie miejscowy Komitet Porządkowy.

3. Powracających uciekinierów prosimy ulokować w ośrodkach, w których dotąd tymczasowo przebywali do chwili rozstrzygnięcia tej kwestji przez władze kompetentne.

4. W celu zagwarantowania racjonalnego wyżywienia ludności całego powiatu powierza się zarząd majątków ziemskich osobom narodowości polskiej, które czynności te dotąd wykonywały. Sprawą gospodarstw małorolnych zajmowanych dotąd przez Niemców zajmą się Komitety Porządkowe w gminach.

Wszystkich pracowników majątków ziemskich i małorolnych wzywa się do natychmiastowego podjęcia dotychczasowych zajęć.

5. Odstawa mleka i innych produktów rolnych winna odbywać się w ramach dotychczasowych.

6. Ze względów ogólnie-sanitarnych uprasza się wszelkie zwłoki grzebać na miejscu, a znalezione dokumenty oddać w gminach.

7. Wszelką padlinę należy odstawić do Rakarni w Środzie.

8. Szpital powiatowy jest czynny.

Niniejsza odezwa traci moc obowiązującą z chwilą wydania nowych zarządzeń przez władze Wojsk Sprzymierzonych.

Środa, dnia 24 stycznia 1945.

**Tymczasowy Komitet Porządkowy
na miasto i powiat średzki**

Zarządzenie Nr 1/87 Prezydenta Miasta Włocławek z dnia 15 stycznia 1987 r. w sprawie utworzenia komórki „Stanowisko pracy ds. porządku i czystości w mieście” w Wydziale Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej Urzędu Miejskiego we Włocławku

**PREZYDENT
MIASTA WŁOCŁAWKA**

Z a r z ą d z e n i e 1/87

Prezydenta miasta Włocławka
z dnia 15 stycznia 1987r.....

w sprawie utworzenia komórki pn. „Stanowisko pracy ds porządku i czystości w mieście” w Wydziale Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej Urzędu Miejskiego we Włocławku

Na podstawie § 12 w związku § 1 ust.1 § 4 ust. 1 oraz § 15 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 13 kwietnia 1984 r. w sprawie zasad organizacji i funkcjonowania urzędów terenowych organów administracji państwowej /Dz.U. z 1984r. Nr 26, poz.124/

z a r z ą d z a m :

1. Utworzyć stanowisko pracy d/s porządku i czystości w mieście w Wydziale Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej Urzędu Miejskiego we Włocławku.
2. Zakres działania stanowiska pracy ds porządku i czystości w mieście określa załącznik nr 1 stanowiący integralną część niniejszego zarządzenia.
3. Wykonanie zarządzenia zlecam Kierownikowi Wydziału Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej.
4. Nadzór nad wykonaniem zarządzenia powierzam Wiceprezydentowi Jerzemu Wargulskiemu.
5. Zarządzenie wchodzi w życie z dniem podpisania.

Tadeusz Kochimiak

Aneks do Regulaminu Organizacyjnego Wydziału Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej Urzędu Miejskiego we Włocławku z 1987 r. – opis „Stanowiska pracy ds. porządku i czystości w mieście”

A N E K S

do Regulaminu Organizacyjnego Wydziału
Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej.

Stanowisko pracy ds. porządku i czystości w mieście - 3 etaty

1. Sprawowanie kontroli należytego zabezpieczenia obiektów i urządzeń gospodarki komunalnej i mieszkaniowej oraz innych obiektów w zakresie utrzymania porządku i czystości.
2. Kontrola i nadzór wykonania przez administratorów, zarządców nieruchomości obowiązków wynikających z przepisów o utrzymaniu czystości i porządku.
3. Pouczanie, upominanie i wnioskowanie o ukaranie osób popełniających wykroczenia przeciwko przepisom porządkowym.
4. Prowadzenie działań profilaktycznych w zakresie utrzymania porządku i czystości celem zapobiegania przypadkom zagrażającym życiu lub zdrowiu obywateli oraz szkodom w mieniu społecznym.
5. Ujawnianie nielegalnie wybudowanych obiektów i zgłaszanie o nich Wydziałowi Urbanistyki, Architektury i Nadzoru Budowlanego.
6. Kontrola realizacji zarządzeń porządkowych Prezydenta Miasta w zakresie porządku i czystości oraz ochrony środowiska.
7. Kontrola stanu nawierzchni dróg na terenie miasta, znaków drogowych oraz prowadzonych rozkopów ziemnych.
8. Kontrola wykonywania obowiązków w zakresie utrzymania czystości i porządku w zakładach usługowych, handlowych, gastronomicznych, przedsiębiorstwach państwowych i innych instytucji.
9. Kontrola lasów komunalnych, parków pod względem utrzymania porządku i czystości.
10. Współdziałanie w wykonywaniu czynności kontrolnych i profilaktycznych z organami MO, Stacją Sanitarno-Epidemiologiczną, właściwą terenowo Komendą Straży Pożarnych i innymi jednostkami organizacyjnymi odpowiedzialnymi za stan porządku w mieście.

Zakres czynności na stanowisku inspektora Miejskiej Służby Porządkowej we Włocławku z 1989 r.

URZĄD MIEJSKI
we Włocławku
Wydział Gospodarki
Komunalnej i Mieszaniowej

ZAKRES CZYNNOŚCI

na stanowisku inspektora w Wydziale GKIM Urzędu Miejskiego we Włocławku Oddział Miejskiej Służby Porządkowej.

Na podstawie §13 ust.1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 14.12.1987 r. w sprawie organizacji i funkcjonowania urzędów terenowych organów administracji państwowej /Dz. U. Nr 40 poz.228 z 1987R./ oraz §80 ust. 1 Regulaminu Wewnętrznego Urzędu Miejskiego we Włocławku

u s t a l a m:

szczegółowy zakres obowiązków i odpowiedzialności Obywatela

I Zakres zadań realizowany w przydzielonym rejonie działalności:

Inspirowanie, inicjowanie oraz podejmowanie działań zmierzających do podniesienia estetyki, porządku i czystości w mieście,

a w szczególności:

1. Prowadzenia całokształtu spraw związanych z Operacją "Posesja"
2. Kontrola i nadzór wykonania przez administratorów budynków, osób prywatnych, służb komunalnych w zakładach pracy i ich instytucji obowiązków wynikających z przepisu o utrzymaniu czystości i porządku w oparciu o sporządzony plan kontroli.
3. Pouczenie upominanie i wnioskowanie o ukaranie osób popełniających, wykroczenia przeciwko przepisom sanitarno-porządkowym
4. Ujawnianie nielegalnie wybudowanych obiektów i zgłoszenie o nich Wydziałowi Urbanistyki, Architektury i Nadzoru Budowlanego.
5. Prowadzenie działalności profilaktycznych w zakresie utrzymania porządku i czystości celem zapobiegania przynajmniej zagrożeniom życiu i zdrowiu obywateli oraz szkodom w mieniu społecznym.
6. Kontrola realizacji Zarządzeń porządkowych Prezydenta Miasta w zakresie porządku i czystości.
7. Kontrola wykonania obowiązków w zakresie porządku w zakładach usługowych, handlowych i gastronomicznych.
8. Wydawanie decyzji na likwidację ~~zwierząt~~ hodowli zwierząt futerkowych i gospodarskich w mieście.
9. Nadzór nad rejestracją psów i współpraca ze służbą sanitarno-weterynaryjną w tym zakresie
10. Współpraca z TSSE, strażą pożarną w zakresie stanu sanitarno-porządkowego miasta.

11. Współdziałanie z wieloosobowym stanowiskiem pracy w zakresie wykonania funkcji organu założycielskiego w stosunku do podległego przedsiębiorstwom w szczególności w sprawach czystości, estetyki i porządku.
12. Ujawnianie i wnioskowanie o ukaranie osób zaśmiecających ulice oraz składujących śmieci i odpady w miejscach niedozwolonych, wydawanie poleceń i nacekzów o usunięcie stwierdzonych uchybień.
13. Kontrola i nadzór nad wykonaniem obowiązków administracji budynków, osad prywatnych, służb komunalnych i ich instytucji wynikających z przepisów o utrzymaniu w należytym stanie w sezonie zimowym ulic, placówek, placów oraz otoczenia wokół budynków.
14. Współdziałanie ze stanowiskiem pracy d/s administracyjno-ekonomicznych w zakresie załatwiania wniosków i skarg obywateli i wniosków, interpelacji Radnych i Posłów oraz Komisji MRN

II Obowiązki Pracownicze:

- rozdz. 3 /art.17-19/ ustawy z dnia 16.09.1982 r. o pracownikach Urzędów państwowych.

III Odpowiedzialność pracownika:

- 1/ Odpowiedzialność porządkową i dyscyplinarną określa Dz.U. IV rodz. VI /art.108-113/ KP
- 2/ Odpowiedzialność materialna przewidziana w art.260 §1 i 264 §3 KK za ujawnienia tajemnicy państwowej
- 3/ Odpowiedzialność materialna określona w Kodeksie Pracy za wyrządzone szkody zakładowi pracy w związku z wykonywanymi czynnościami /Dz. V rozdz. I art. 114-123 KP/

IV Unrównienia pracownicze:

Prawa urzędnika państwowego określa rozdz. 3 art.20-30 ustawy z dnia 16.09.1982 r. o pracownikach urzędów państwowych /Dz.U. Nr 3 poz.214 /oraz Kodeks Pracy w zakresie nie objętym niniejszą ustawą.

Wrocław, dnia 1 grudnia 1989 r.

Przyjęto do wiadomości i stosowania

Zastępca Hieronimka
mgr Józef Markowski

Wzory oznaczeń noszonych na umundurowaniu Miejskiej Służby Porządkowej miasta Włocławka obowiązujące w latach 1989–1991

Naszywka na rękaw munduru

Numer służbowy
– naszywka noszona na rękawie munduru

Dystynkcje

Komendant

Starszy inspektor

Inspektor

Orzeł na czapkę garnizonową

Orzeł na czapkę zimową

Czapka garnizonowa

Źródło: Straż Miejska Włocławek.

Kserokopia pisma okólnego z dnia 8 listopada 1990 r. Ministra Spraw Wewnętrznych i Ministra – Pełnomocnika Rządu do spraw Reformy Samorządu Terytorialnego w sprawie tworzenia straży miejskich

uzp. 50.11.99
K. 350

1990-04-AM

28191-MSB

Prosts i przekłanie mi
okroto
jednogo symplante.
7orstan, dno 8.11. 1990 r.

przez Kpt Ochocińskiego / p. Biegala

PISTO OKOLNE Nr 1 /90

Ministra Spraw Wewnętrznych i Minister – Pełnomocnik
Rządu do spraw Reformy Samorządu Terytorialnego w spr-
wie tworzenia straży miejskich i porozumienia się
w tym zakresie z Ministrem Spraw Wewnętrznych.

W związku z art. 20 ust. 1 i 2 i art. 24 ust. 1 ustawy
z dnia 6 kwietnia 1990 roku o Policji (Dz. U. Nr 30, poz. 179),
w celu usprawnienia procesu tworzenia straży miejskich i poro-
zumienia się w tym zakresie z Ministrem Spraw Wewnętrznych –
zaleca się organom samorządu terytorialnego następujący sposób
postępowania:

1. Wydział aktu o utworzeniu straży miejskiej powinien być uzgodnio-
nie uzgodniony z Ministrem Spraw Wewnętrznych.
2. Uzgodnienie należy do przekazaniu Ministrom Spraw Wewnętrz-
nych przez burmistrza /prezydenta miasta/ miastu w przed-
miocie potrzeby utworzenia straży oraz projektu statutu
straży.
3. Wniosek powinien zawierać krótkie uzasadnienie faktyczne,
a także określać liczbę przewidzianych statów w straży oraz
kryteria naliczenia statów /w zależności od liczby mieszkań-
ców, nasilenie ruchu turystycznego itp./.
4. Minister Spraw Wewnętrznych w odpowiedzi na zgłoszony wniosek
wydaje opinię w terminie w zasadzie nie dłuższym niż 14 dni.
5. Wydział przez burmistrza /prezydenta miasta/ zarządzenie
o utworzeniu straży miejskiej i nadaniu jej statutu powinno
być poprzedzone uzyskaniem opinii o braku zastrzeżeń ze stro-
ny Ministra Spraw Wewnętrznych.
Zarządzenie wraz ze statutem przekażcie się Ministrowi Spraw
Wewnętrznych do wiadomości.

6. Dokonywanie zmian w statucie straży miejskiej, zwłaszcza w zakresie określonym w art. 24 ust. 1 ustawy o Policji następuje w trybie jego nadania.
7. W miastach podzielonych na dzielnice nie wlicza się tworzenia odrębnych straży dzielnicowych lecz straż miejską o strukturze oddziałowej.
8. Przy opracowywaniu statutu straży należy mieć na względzie jego zgodność z przepisami ustawy o Policji oraz rozporządzenia Rady Ministrów, które będzie wydane na podstawie art. 23 ust. 2 tej ustawy.
9. W celu ułatwienia prac legislacyjnych związanych z przygotowaniem projektu statutu przekazuje się do wykorzystania przykładowy statut straży miejskiej, stanowiący załącznik do niniejszego pisma okólnego.

PEŁNOMOCCNIK RZĄDU
d/s REFORMY SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO
prof. dr hab. Jerzy REBULEKI

MINISTER SPRAW WNETRZYNICH
wz. prof. dr hab. Jan WIDACKI
PODSIEKRETARZ STANU

STATUT

Straży Miejskiej w _____

§ 1.

Straż Miejska zwana dalej Strażą jest jednostką administracyjną miasta (gminy - dzielnicy) utworzoną na podstawie zarządzenia Burmistrza _____ nr _____ z dnia _____.

§ 2.

Terenem działalności Straży jest obszar _____.

§ 3.

Siedzibą Straży jest _____.

§ 4.

Straż używa pieczęci _____.

- 2 -

ZADANIA I ŚRODKI DZIAŁANIA STRAŻY

§ 5.

Straż jest uzamkniętą formacją utworzoną w celu wykonywania czynności administracyjno-porządkowych w zakresie ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego, określonym w ustawie z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz.U. nr 30, poz. 179).

§ 6.

1. W szczególności do Straży należy :

- 1/ ochrona porządku w miejscach publicznych oraz estetycznego wyglądu obiektów i urządzeń użyteczności publicznej, instytucji i zakładów pracy (z wyjątkiem chronionych przez innego rodzaju straż) oraz posesji prywatnych i ich otoczenia;
- 2/ kontrola prawidłowości oznakowania ulic (w tym znaków drogowych) oświetlenia ulic i posesji, prawidłowego zabezpieczenia funkcjonowania punktów oświetleniowych oraz estetyki napisów, miejsc plakatowania i ogłoszeń;
- 3/ sprawdzanie wykonywania zadań i obowiązków przez administratorów i gospodarzy domów;
- 4/ kontrola zabezpieczenia prowadzonych na terenie miasta prac inwestycyjno-remontowych;
- 5/ oddziaływanie na służby miejskie odpowiedzialne za sprawne funkcjonowanie urządzeń komunalnych w kierunku zwiększenia efektywności ich działania;
- 6/ asystowanie przy pobieraniu opłat ustalanych na podstawie przepisów o podatkach i opłatach lokalnych.

2. Straż jest obowiązana również do :

- 1/ informowania o :

- 3 -

- a/ zauważonych awariach w sieci ciepłowniczej, telekomunikacyjnej, wodno-kanalizacyjnej, energetycznej i gazowniczej - instytucji powołanych do natychmiastowego ich usuwania bądź wyznaczonych w tym celu innych podmiotów oraz administratorów obiektów lub urządzeń;
- b/ przestępstwach - Policji ;
- c/ osobach nieprzytomnych lub innych potrzebujących natychmiastowej pomocy lekarskiej - pogotowia ratunkowego;
- 2/ zabezpieczenia miejsc zdarzeń wymienionych w ppkt 1 do czasu przybycia właściwych służb;
- 3/ dowożenia lub doprowadzania osób nietrzeźwych do izby wytrzeźwień, jeżeli pozostawienie ich bez opieki zagrażałoby ich życiu lub zdrowiu, a w inny sposób nie można uniknąć tego zagrożenia.

§ 7.

Realizując swoje zadania - Straż :

- 1/ działa samodzielnie bądź wspólnie z przedstawicielami innych organów powołanych do ochrony porządku publicznego;
- 2/ współpracuje z Policją na zasadach określonych w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia _____ w sprawie szczegółowych zasad współpracy Policji ze Strażami miejskimi oraz zakresu nadzoru fachowego i pomocy udzielanej tym strażom przez Komendanta Głównego Policji (Dz.U. Nr _____ poz. _____).

- 4 -

UPRAWNIENIA I OBOWIĄZKI FUNKCJONARIUSZY STRAŻY

§ 3.

Funkcjonariusze Straży wykonując czynności, o których mowa w § 5 i § 6 mają prawo :

- 1/ udzielania ustnych pouczeń i wręczania pisemnych upomnień obywatelom dopuszczającym się wykroczeń i uchybień w zakresie naruszenia ogólnie obowiązujących przepisów o przestrzeganiu porządku publicznego i czystości ;
- 2/ legitymowania obywateli w celu ustalenia tożsamości przy zastosowaniu przepisów rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 17 września 1990 r. w sprawie trybu legitymowania, zatrzymywania osób, dokonywania kontroli osobistej oraz przeglądania bagaży i sprawdzenia ładunku przez policjantów ;
- 3/ wyzierania w trybie i na zasadach określonych w prawie o wykroczeniach kary grzywny przewidzianej w przepisach porządkowych ustanowionych przez radę gminy (art. 40 ust. 4 ustawy o samorządzie terytorialnym) ;
- 4/ kierowania wniosków o ukaranie do kolegium 1/3 wykroczeń;
- 5/ wnioskowość do Burmistrza /Prezydenta Miasta/ o wydanie decyzji w sprawie _____;
- 6/ zatrzymywania osób stwarzających w sposób oczywisty bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego, a także dla bezpieczeństwa z zachowaniem zasad i trybu określonych w rozporządzeniu Rady Ministrów, o którym mowa w pkt .2.

- 5 -

- 7/ usuwania na koszt właściciela pojazdów, których stan wskazuje na to, że nie są używane albo pojazdów bez tablic rejestracyjnych, jeżeli są one dla danego rodzaju pojazdu wymagane, pozostawionego w miejscu gdzie jest to zabronione.

§ 9.

1. W razie niepodporządkowania się obywatela wydanym na podstawie prawa poleceniom, funkcjonariusz Straży ma prawo użyć :
  - 1/ fizycznego, technicznego lub chemicznego środka służącego do obezwładniania bądź konwojowania osób oraz do zatrzymania pojazdu;
  - 2/ pałki gumowej;.
2. Użycie środków przymusu bezpośredniego wymienionych w ust. 1 przez funkcjonariuszy Straży może nastąpić przy zachowaniu przepisów ustawy o Policji oraz wydanych na jej podstawie rozporządzeń.

§ 10.

Przy wykonywaniu czynności służbowych funkcjonariusze Straży korzystają z ochrony prawnej przewidzianej dla funkcjonariuszy publicznych (vide art. 120 § 11 kk).

§ 11.

Funkcjonariusze w czasie wykonywania czynności administracyjno - porządkowych są obowiązani do noszenia przepisowego munduru i legitymacji służbowej.

- 6 -

§ 12.

Funkcjonariusze Straży są pracownikami samorządowymi.

§ 13.

1. Funkcjonariusz zwolniony ze służby w Straży jest obowiązany do zwrotu uzbrojenia i umundurowania. Składniki umundurowania, które nie podlegają zwrotowi określa Burmistrz (Prezydent Miasta).
2. W wypadku utraty umundurowania lub uzbrojenia funkcjonariusz ma obowiązek niezwłocznie zgłosić o tym Komendantowi Straży podając okoliczności utraty.
3. Komendant Straży w przypadku, o którym mowa w ust. 2 jest obowiązany przeprowadzić postępowanie wyjaśniające.

ORGANIZACJA STRAŻY

§ 14.

1. Podstawą jednostką organizacyjną straży miejskiej jest Komenda.

W skład komendy wchodzi zespoły (wydziały) :

- 1/-----;
- 2/-----;
- 3/-----;

(np. organizacyjny, kierowania, operacyjny, interwencyjny).

- 7 -

2. W Straży występują następujące stanowiska :

- 1/ komendant Straży Miejskiej ;
- 2/ zastępca komendanta Straży Miejskiej ;
- 3/ kierownik zespołu (wydziału) ;
- 4/ starszy inspektor Straży Miejskiej ;
- 5/ inspektor Straży Miejskiej .

§ 15.

Komendanta Straży Miejskiej mianuje Burmistrz (Prezydent Miasta).

§ 16.

Nadzór nad działalnością Straży sprawuje :

- 1/ w zakresie organizacyjnym i wykonawczym - Burmistrz (Prezydent Miasta);
- 2/ fachowym - Komendant Główny Policji za pośrednictwem właściwych terytorialnych komendantów rejonowych Policji.

§ 17.

Sprawozdania z wykonania zadań Straży składa Burmistrzowi (Prezydentowi Miasta) Komendant Straży.

- 8 -

§ 18.

Komendant Straży kieruje pracą funkcjonariuszy Straży i odpowiada za prawidłowe wykonywanie przez nich zadań.

UZBROJENIE, UMUNDUROWANIE, DYSTYNGCJE, ODEŻYKI I WYPOSAŻENIE

§ 19.

1. Ustala się następujące sorty mundurowe, dystynkcje - oznakowanie i uzbrojenie oraz normy ich wyposażenia na jednego funkcjonariusza Straży oraz okres ich używalności :

1/ Umundurowanie :

a/ czapka garnizonowa	szt. 1 na okres	lat,
b/ czapka zimowa	szt. 1 na okres	lat,
c/ kurtka zimowa	szt. 1 na okres	lat,
d/ kurtka letnia	szt. 1 na okres	lat,
e/ spodnie zimowe	szt. 1 na okres	lat,
f/ spodnie letnie	szt. 1 na okres	lat,
g/ płaszcz zimowy	szt. 1 na okres	lat,
h/ płaszcz letni	szt. 1 na okres	lat,
i/ krawat	szt. 1 na okres	lat,
j/ rękawiczki letnie	para 1 na okres	lat,
k/ rękawiczki zimowe	para 1 na okres	lat,
l/ szalik letni	szt. 1 na okres	lat,
l/ szalik zimowy	szt. 1 na okres	lat,
m/ skarpetki letnie	par 2 na okres	roku,
n/ skarpetki zimowe	par 2 na okres	roku,
o/ koszulka-bluzka	szt. 2 na okres	roku,
p/ koszula zwykła niebieska	szt. 1 na okres	roku,
r/ koszula biała	szt. 1 na okres	roku,
s/ półbuty	para 1 na okres	roku,
t/ buty skórzane	para 1 na okres	lat,

- 9 -

u/ pasek do spodni	szt. 1 na okres	lat,
w/ spinka do krawata	szt. 1 na okres	lat,
x/ spinki do mankietów	para 1 na okres	lat,
y/ mapnik	set. 1 na okres	lat,
z/ patki	para 1 na okres	roku;

2/ oznakowanie :

- a/ herb miasta,
- b/ tarcza z napisem Straż Miejska i (nazwa miejscowości)
- c/ numer ewidencyjny,

3/ dystynkcje :

z/ na czapkę :

- orzełek srebrny,
- pasek i podwójny srebrny galon wokół czoła dla komendanta strażnicy i jego zastępcy a dla pozostałych funkcjonariuszy srebrny galon pojedynczy,

b/ na patki koloru niebieskiego :

- podwójny pasek i 4 gwiazdki na komendanta,
- podwójny pasek i 3 gwiazdki dla zastępcy komendanta,
- podwójny pasek i 2 gwiazdki dla innych funkcjonariuszy funkcyjnych,
- pojedynczy pasek i jedna gwiazdka dla pozostałych funkcjonariuszy.

4/ wyposażenie (w środki przymusu bezpośredniego) :

- a/ pelna służbowa szt. 1 na cały okres służby,
- b/ BB (lub inny indywidualny szt. 1 do czasu wymiany pojemnika, środek chemiczny)
- c/ kajdanki szt. 1 na okres służby,
- d/ prowadnica szt. 1 na okres służby,
- e/ kombinezon bezpieczeństwa wyjątkowo na jednostkę w ilości .....
(ustalonej przez Radę Miejską)

z/ ewentualne inne środki przymusu przewidziane w przepisach ustawy o Policji do których używania upoważnieni są strażnicy

2. Wzory umiarkowania, dystynkcji i oznakowań określono w załączniku.

- 10 -

§ 20.

1. Poszczególne ubiory nosi się według ustalonych zestawów ubiorczych w zależności od pory roku. Rozróżnia się okres letni - od 1 maja do 30 września i okres zimowy - od 1 listopada do 31 marca.
Miesiąc kwiecień i październik stanowią okres przejściowy.
2. W czasie świąt i uroczystości oraz w sytuacjach szczególnych nosi się do suknu białą koszulę.

POSTANOWIENIA KOŃCOWE

§ 21.

Dokonywanie zmian w statucie odbywa się w trybie określonym dla nadania tego statutu.

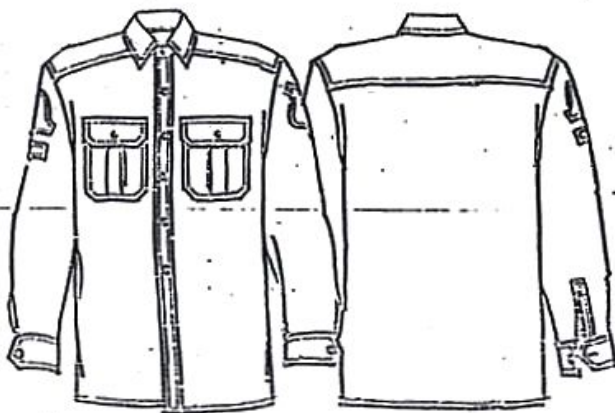
**Załącznik
do Statutu Straży Miejskiej**

Wzór uzndurowania

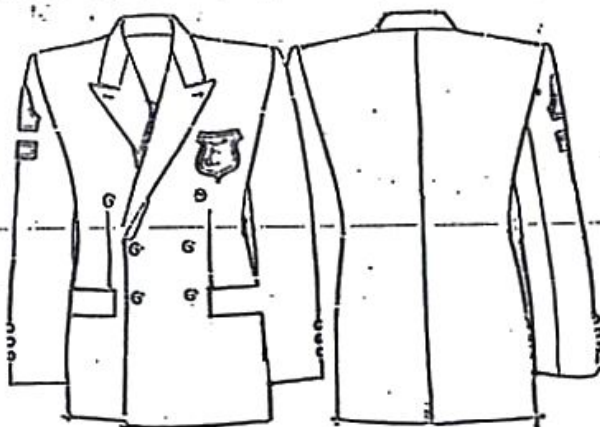
funkcjonariusza Straży Miejskiej

1. wzór uzndurowania na okres letni

bluza - koszula w kolorze khaki

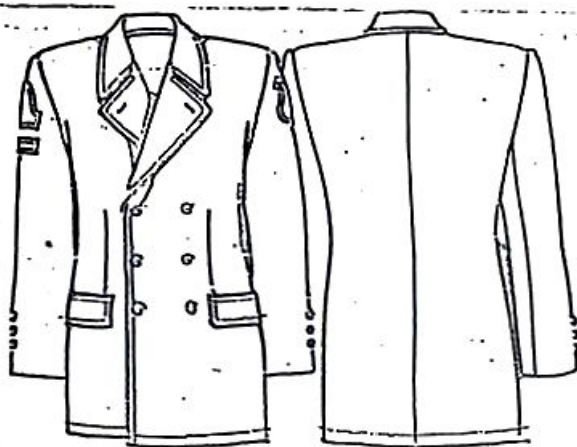
marynarka w kolorze granatowym

- 2 -

2. wzór usundurowania na okres zimowy

kurtka w kolorze granatowym

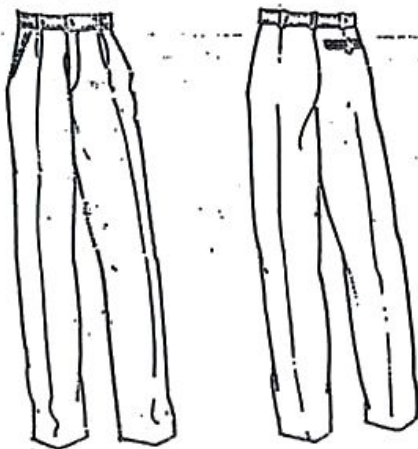

płaszcz w kolorze granatowym

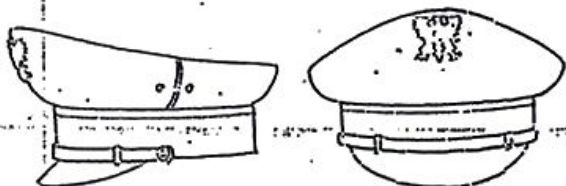

- 3 -

3. spodnie w kolorze granatowym

4. czapka letnia

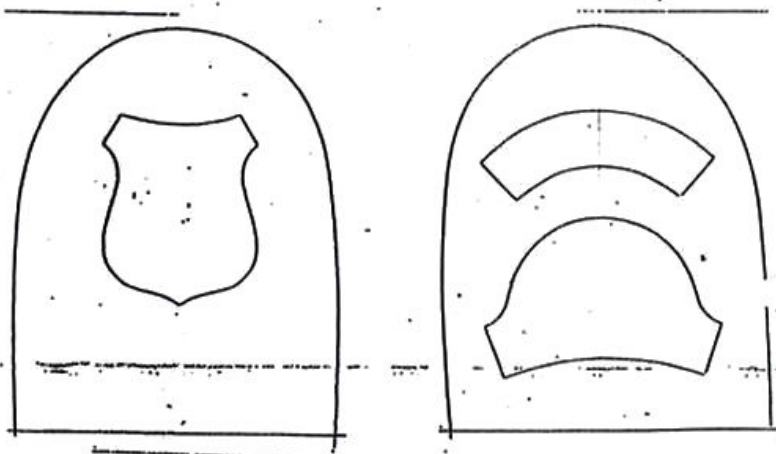

- 4 -

czapka zimowa

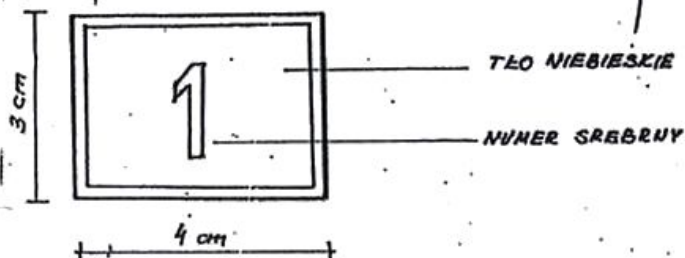

5. odznaki umieszczone na mũcach

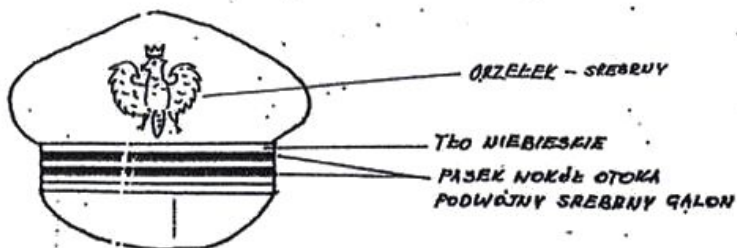
- 5 -

NUMER EWIDENCYJNY NA PRAWY RĘKAW POD TARCZĄ

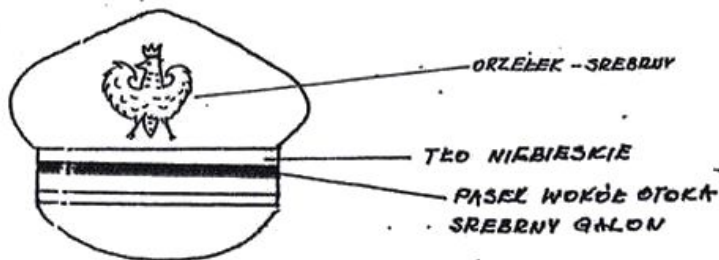

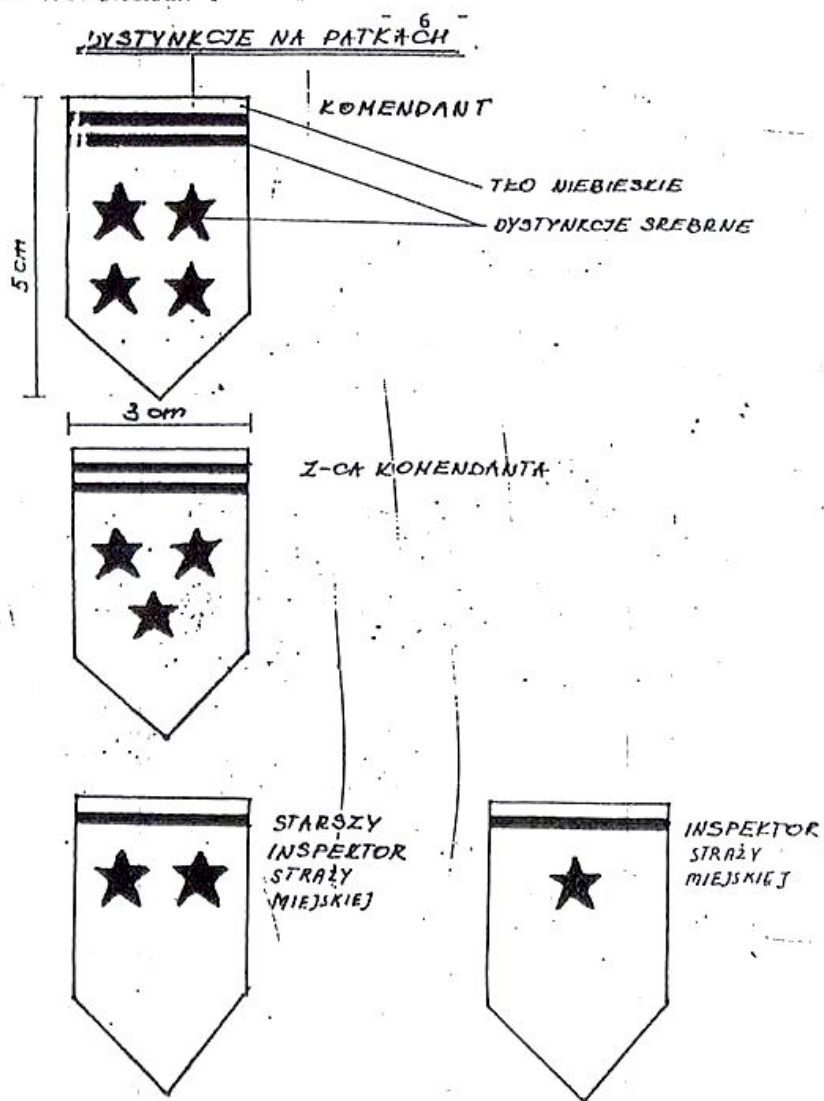
DYSTYNGCJE NA CZAPKACH

KONSULANT I Z-CIA KONSULANTA

STARSZY INSPEKTOR I INSPEKTOR STRAŻY MIEJSKIEJ

Włocławek 3-15-83/146

Źródło: Straż Miejska Włocławek.

Uchwała Nr XLV/326/92 Rady Miasta Gdyni z dnia 24 czerwca 1992 r. w sprawie utworzenia jednostki budżetowej o nazwie Policja Muncypalna**MIASTA GDYNI****UCHWAŁA NR XLV/326/92****RADY MIASTA GDYNI****z 24 czerwca 1992 roku**

W sprawie: utworzenia jednostki budżetowej o nazwie Policja Muncypalna.

Podstawie art. 10 ust. 2 pkt 9 lit. "i" Ustawy z 8 marca 1990 r. o samorządzie terytorialnym (uz.U.NR 16/90, poz. 93; zmiany: uz.U.NR 34/90, poz. 177; uz.U. 43/90, poz. 223; uz.U.NR 89/90, poz. 318) Rada Miasta Gdyni uchwała, co następuje:

§ 1

Utworzy się jednostkę budżetową Miasta Gdyni pod nazwą Policja Muncypalna w Gdyni.

§ 2

Przedmiotem działania Policji Muncypalnej jest wykonywanie czynności administracyjno-porządkowych w zakresie ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego na terenie Miasta Gdyni wynikającym z Ustawy o policji.

§ 3

1. Koszty działalności Policji Muncypalnej pokrywane będą z dochodów własnych oraz dotacji z budżetu miasta - dział 09, rozdział - 8995.
2. Zakres i zasady wykorzystania dotacji z budżetu miasta ustalone będą corocznie w uchwale budżetowej.

§ 4

Podstawą gospodarki finansowej Policji Muncypalnej jest roczny plan finansowy, zatwierdzany przez Zarząd Miasta i stanowiący załącznik do budżetu miasta.

§ 5

Upoważnia się i zobowiązuje Zarząd Miasta do wykonania wszystkich przewidzianych prawem czynności dla realizacji niniejszej uchwały.

§ 6

Uchwała wchodzi w życie z dniem opublikowania.

PRZEWODNICZĄCY
Rady Miasta Gdyni

Wojciech Szczurek

Zarządzenie Nr 12/91 Prezydenta Miasta Włocławek z dnia 29 lipca 1991 r. w sprawie utworzenia Straży Miejskiej we Włocławku

URZĄD MIEJSKI
WE WŁOCŁAWKU

Załącznik do Zarządzenia Nr 12
Prezydenta Miasta
Włocławka z dnia
29 lipca 1991 r.

Do użytku wewnętrznego

STATUT
STRĄŻY MIEJSKIEJ
MIASTA WŁOCŁAWKA

WŁOCŁAWEK 1991r.

Zarządzenie Nr 12/191

Prezydenta Miasta Włocławka

z dnia 29 lipca /1991

w sprawie utworzenia Straży Miejskiej we Włocławku

Na podstawie art.23 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 roku
o Policji /Dz.U. Nr 30, poz.179/ zarządzam się, co następuje:

§ 1

Tworzy się Straż Miejską we Włocławku.

§ 2

Szczególony zakres zadań, obowiązków, uprawnień, strukturę organizacyjną, umundurowanie, dysfunkcje i uzbrojenie Straży Miejskiej we Włocławku określa Statut Straży, stanowiący załącznik do Zarządzenia.

§ 3

Zarządzenie wechodzi w życie z dniem 1 sierpnia 1991 r.

RADCA PRAWNY
mgr Andrzej Rematowski
T.C. 151

ZA ZGODNOŚĆ Z ORYGINAŁEM

Zespołu Administracyjno - Technicznego

/podpis/

Tadeusz Milewski

POSTANOWIENIA OGÓLNE
.....

§ 1

Straż Miejska zwana dalej strażą jest jednostką organizacyjną miasta utworzoną na podstawie Zarządzenia Prezydenta Miasta Włocławka Nr 12 z dnia 29 lipca 1991 r.

§ 2

Terenem działania Straży jest obszar miasta Włocławka.

§ 3

Siedzibą Straży jest Urząd Miejski we Włocławku.

§ 4

Straż używa pieczęci podłużnej

STRAŻ MIEJSKA
we WŁOCŁANKU

- 2 -

ZAKRES ZADAŃ STRAŻY MIEJSKIEJ

§ 5

Straż jest umundurowaną formacją utworzoną w celu wykonywania czynności administracyjno-porzędkowych w zakresie nadzoru nad utrzymaniem porządku i estetycznego wyglądu miasta.

§ 6

1. Do Straży należy w szczególności:

1/. nadzór miejsc publicznych w aspekcie porządku, estetycznego wyglądu obiektów użyteczności publicznej, instytucji i zakładów pracy / z wyjątkiem chronionych przez innego rodzaju straż/ oraz posesji prywatnych i ich otoczenia,

2/. kontrola prawidłowości oznakowania ulic / w tym znaków drogowych oświetlenia ulic i posesji, prawidłowego zabezpieczenia funkcjonowania punktów oświetleniowych oraz estetyki napisów, miejsca plakatowania i ogłoszeń,

3/. sprawdzenie wykonywania zadań i obowiązków przez administratorów i gospodarzy domów,

4/. kontrola zabezpieczenia prowadzonych na terenie miasta prac inwestycyjno-remontowych,

5/. oddziaływanie na służby miejskie odpowiedzialne za sprawne funkcjonowanie urzędzeń komunalnych w kierunku zwiększenia efektywności ich działania.

2. Straż obowiązana jest również do:

1/. informowanie o:

a/ zauważonych awariach w sieci ciepłowniczej, telekomunikacyjnej, wodno-kanalizacyjnej, energetycznej i gazowniczej-instytucje powołane do natychmiastowego usunięcia bądź wyznaczone w tym celu inne podmioty oraz administratorów obiektów lub urzędzeń,

b/ przestępstwach-Policji ,

c/ osobach nieprzytomnych lub innych potrzebujących natychmiastowej pomocy lekarskiej - pogotowie ratunkowe.

- 3 -

2/. zabezpieczenia miejsc zdarzeń wymienionych w pkt.1 do czasu przybycia właściwych służb;

3/. dowożenia lub doprowadzenia osób nietrzeźwych do izby wytrzeźwień, jeżeli pozostawienie ich bez opieki zagroziłoby ich życiu lub zdrowiu, a w inny sposób nie można uniknąć tego zagrożenia

§ 7

Realizując swoje zadania - Straż:

1/. działa samodzielnie bądź wspólnie z przedstawicielami innych organów powołanych do ochrony porządku publicznego,

2/. współpracuje z Policją na zasadach określonych w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 30 listopada 1990 r. w sprawie szczegółowych zasad współpracy Policji ze Strażami Miejskimi oraz zakresu nadzoru fachowego i pomocy udzielanej tym strażom przez Komendanta Głównego Policji /Dz.U. Nr 34 poz.492/.

UPRAWNIENIA I OBOWIĄZKI FUNKCJONARIUSZY STRAŻY...

§ 8

Funkcjonariusze Straży wykonując czynności, o których mowa w § 5 i § 6 mają prawo:

1/. udzielania ustnych pouczeń i wręczenia pisemnych upomnień obywatelom dopuszczającym się wykroczeń i uchybień w zakresie naruszenia ogólnie obowiązujących przepisów o przestrzeganiu porządku publicznego i czystości,

2/. legitymowania obywateli w celu ustalenia tożsamości przy zastosowaniu przepisów rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 17 września 1990 r. w sprawie trybu legitymowania, zatrzymywania osób, dokonywania kontroli osobistej oraz przeglądania bagaży i sprawdzania ładunku przez policjantów,

3/. wyłączenie w trybie i na zasadach określonych w prawie o wykroczeniach kacy przywiny przewidzianej w rozporządzeniu Szefa Urzędu Rady Ministrów z dnia 15 maja 1991 r. w sprawie określenia wykroczeń, za które pracownicy terenowych organów rządowej administracji ogólniej wykonujący zadania w zakresie nadzoru urbanistycznego i budowlanego oraz funkcjonariusze straży miejskiej są upoważnieni

- 4 -

do nakładania grzywien w drodze mandatu karnego:

- 4/. kierowanie wniosków o ukaranie do kolegium d/s wykroczeń,
- 5/. wnioskowań do Prezydenta Miasta o wydanie decyzji administracyjnych.

§ 9

1. W razie niepodporządkowania się obywatela wydanym na podstawie prawa poleceniom funkcjonariusz Straży ma prawo użyć:

- a/ fizycznego, technicznego lub chemicznego środka służącego do obezwładnienia bądź konwojowania osób,
- b/ pałki gumowej,

2. Użycie środków przymusu bezpośrednio wymienionych w ust.1 przez funkcjonariuszy Straży może nastąpić przy zachowaniu przepisów ustawy o Policji oraz wydanych na jej podstawie rozporządzeń.

§ 10

Przy wykonywaniu czynności służbowych funkcjonariusze Straży korzystają z ochrony prawnej przewidzianej dla funkcjonariuszy publicznych / vide art.120 § 11 kk /.

§ 11

Funkcjonariusze w czasie wykonywania czynności administracyjno-porządkowych są obowiązani do noszenia przepisowego munduru i legitymacji służbowej.

§ 12

Funkcjonariusze Straży są pracownikami samorządowymi.

§ 13

1. Funkcjonariusz zwolniony ze służby w Straży jest obowiązany do zwrotu uzbrojenia i umundurowania. Składniki umundurowania, które nie podlegają zwrotowi określa Prezydent Miasta.

- 5 -

2. W wypadku utraty umundurowania lub uzbrojenia funkcjonariusz ma obowiązek niezwłocznie zgłosić o tym Komendantowi Straży podając okoliczność utraty.

3. Komendant Straży w przypadku, o którym mowa w ust.2 jest obowiązany przeprowadzić postępowanie wyjaśniające .

ORGANIZACJA STRAŻY

*****

§ 14

1/. Podstawową jednostką organizacyjną Straży jest Komenda w skład Komendy wchodzi :

- a/ zespół organizacyjny
- b/ patrole rejonowe

2/ W Straży występują następujące stanowiska:

- a/ komendant Straży
- b/ zastępca komendanta Straży
- c/ kierownik zmiany
- d/ podinspektor
- e/ referent

§ 15

Komendanta Straży mianuje Prezydent Miasta.

§ 16

Nadzór nad działalnością Straży sprawuje :

- 1/ w zakresie organizacyjnym i wykonawczym - Prezydent Miasta,
- 2/ merytorycznym - Komendant Główny Policji za pośrednictwem właściwych terytorialnych komendantów Policji.

- 6 -

PRACA W STRAŻY MIEJSKIEJ

*****

§ 17

1. Pracę w Straży może pełnić obywatel polski, mieszkaniec Włocławka, który:

- wykazuje się wzorową postawą moralną,
- korzysta z pełnych praw publicznych,
- posiada co najmniej średnie wykształcenie,
- ma uregulowany stosunek do służby wojskowej,
- jest zdolny psychicznie i fizycznie do pracy, co potwierdzają badania lekarskie.

2. Przed przyjęciem do pracy kandydat musi zostać sprawdzony w rejestrze skazanych oraz odbyć rozmowę kwalifikacyjną.

3. Przyjęty do pracy w Straży otrzymuje pełne umundurowanie i wyposażenie, którego wzór ustala Prezydent Miasta.

§ 18

1. Osobą zakwalifikowaną do Straży przyjmuje się na czas określony nie dłuższy niż 6 miesięcy /okres przygotowawczy/.

2. Okres przygotowawczy może być skrócony do 3 miesięcy przez Komendanta Straży.

§ 19

1. Czas pracy w Straży jest określony wymiarem jego obowiązków z uwzględnieniem prawa do wypoczynku.

2. Rozkład czasu pracy określa Komendant Straży po zatwierdzeniu przez Prezydenta Miasta.

3. Tygodniowy wymiar czasu pracy dla Straży wynosi 40 godzin tygodniowo.

4. Każde ponad wymiarowe godziny pracy muszą być zlecone w formie polecenia ustnego lub na piśmie.

- 7 -

§ 20

Pracownik Straży nie może podejmować dodatkowego zatrudnienia bez uzyskanie pisemnej zgody Komendanta Straży.

UMIĘCZNIENIE, DYSTYNGCJE, ODZNAKI I WYPOSAŻENIE

.....

§ 21

1. Umundurowanie:

a/ czapka zimowa	szt.1	na okres	2 lat
b/ kurtka wielosezonowa	" 2	"	"
c/ spodnie zimowe	" 1	"	"
d/ spodnie letnie	" 1	"	"
e/ sweter gęsły	" 1	"	"
f/ koszula-bluzka	" 2	"	"
g/ koszula biała	" 1	"	"
h/ krawat	" 1	"	"
i/ spinki do mankietów	" 2	"	"
j/ pasek do spodni	" 1	"	"
k/ półbuty	1 para	"	"
l/ buty zimowe	1 para	"	"
ł/ hełm	szt.1	"	"

2. Odznaczenia umieszczone na przedniej lewej kieszeni,

- a/ tarcze z napisem Straż Miejska M.Włocławka i herb miasta,
b/ numer ewidencyjny funkcjonariusza

3. Dystynkcje na klapy kołnierza:

- pięciobok i cztery romby - Komendant
- " trzy " - Zastępca Komendanta
- " dwa " - Inspektor
- " jeden " - referent

4. Wyposażenie w środki przymusu bezpośredniego:

- a/ RMG / lub inny indywidualny
środek chemiczny/ szt.1 na cały okres służby
b/ kajdanki " " "
c/ ewentualnie inne środki przymusu przewidziane w przepisach ustawy o Policji.

- 6 -

5. Poszczególne ubiory nosi się według ustalonych zestawów ubiorczych w zależności od pory roku. Rozróżnia się okres letni od 1 maja do 30 września i okres zimowy - od 1 listopada do 31 marca.

POSTANOWIENIA KOŃCOWE

*****

§ 22

Zasady niniejszego Statutu obowiązują niezależnie od przepisów zawartych w Kodeksie Pracy i innych normach prawnych wobec wszystkich pracowników Straży.

§ 23

Rzeczowy podział akt Straży ustala oddzielny regulamin kancelaryjny oraz stosowne przepisy obowiązujące w Urzędzie Miejskim.

§ 24

Wszelkie zmiany niniejszego statutu wymagają decyzji organu nadającego.

§ 25

Statut Straży wchodzi w życie z dniem jego nadania przez Prezydenta Miasta Włocławka.

Zarządzenie Nr 6/95 Prezydenta Miasta Włocławka z dnia 19 września 1995 r. zmieniające Zarządzenie Nr 12/91 Prezydenta Miasta Włocławka z dnia 29 lipca 1991 r. w sprawie utworzenia Straży Miejskiej we Włocławku

6/95
Zarządzenie Nr. 6/95
z dnia 19 września 1995 roku
Prezydenta Miasta Włocławka

zmieniające Zarządzenie Nr.12/91 Prezydenta Miasta Włocławka z dnia 29 lipca 1991 roku w sprawie utworzenia Straży Miejskiej we Włocławku.

Na podstawie art.23 i art.24 Ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 roku o Policji / Dz.U. nr.30 poz.179 z późniejszymi zmianami/

zarządza się co następuje:

§1

W Zarządzeniu Nr. 12/91 Prezydenta Miasta Włocławka z dnia 29 lipca 1991 roku w sprawie utworzenia Straży Miejskiej we Włocławku wprowadza się następujące zmiany:

1. tytuł Zarządzenia otrzymuje następujące brzmienie:
" w sprawie utworzenia Straży Miejskiej we Włocławku oraz nada: Statutu Straży Miejskiej Miasta Włocławka"
2. §21 Statutu Straży Miejskiej Miasta Włocławka otrzymuje następujące brzmienie:

§21

Indywidualne umundurowanie i wyposażenie Straży Miejskiej

1. Umundurowanie:

a/ czapka	szt.1	na okres 3 lat
b/ spodnie	szt.2	"- "- 3 lat
c/ spodnie letnie	szt.1	"- "- 2 lat
d/ koszula letnia	szt.2	"- "- 2 lat
e/ koszula zimowa	szt.2	"- "- 2 lat
f/ kurtka zimowa	szt.1	"- "- 3 lat
g/ kurtka wielosezonowa	szt.1	"- "- 3 lat
h/ półbuty	szt.1	"- "- 1 rok
i/ buty zimowe	szt.1	"- "- 3 lat
j/ krawat	szt.1	"- "- 3 lat
k/ szal	szt.1	"- "- 3 lat
l/ rękawice	szt.1	"- "- 3 lat

2. Wyposażenie

a/ pasek do spodni	szt.1	na okres	7 lat
b/ pas służbowy	szt.1	"-" "	6 lat
c/ RMG	szt.1	do zużycia	
d/ pistolet gazowy z kaburą	szt.1	na cały okres służby	
e/ pałka	szt.1	"-" "	"-" "
f/ kajdanki	szt.1	"-" "	"-" "

3. Poszczególne ubiory nosi się wg. ustalonych zestawów zbiorczych w zależności od pory roku.

4. Funkcjonariusze Straży Miejskiej obowiązani są do dbałości o przydzielony sprzęt, umundurowanie i używanie go zgodnie z przepisami.

5. Za następujące elementy wyposażenia: półbuty, buty zimowe, szalik i rękawice możliwe jest wypłacanie ekwiwalentu pieniężnego w wysokościach określonych przez aktualny załącznik do Decyzji Dyrektora Biura Gospodarki Technicznej i Zaopatrzenia KGP.

§2

Zarządzenie wchodzi w życie z dniem ..1. listopada, 1995 roku

PRE
Mias
Ryszard

Wzory oznaczeń noszonych na umundurowaniu Straży Miejskiej we Włocławku obowiązujące w latach 1991–1996

Naszywka na rękaw munduru z numerem służbowym

Naszywka na kieszeń munduru

Naszywki na rękaw munduru, określające rejon służbowy

Znak identyfikacyjny z numerem służbowym

Czapka garnizonowa

Orzeł noszony na czapce garnizonowej

Wprowadzone Zarządzeniem Nr 6/95 Prezydenta Miasta Włocławka z dnia 19 września 1995 r. zmieniającym Zarządzenie Nr 12/91 Prezydenta Miasta Włocławka z dnia 29 lipca 1991 r. w sprawie utworzenia Straży Miejskiej we Włocławku – wzór czapki używany był do roku 1998 jako zgodny z zarządzeniem Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 6 września 1996 r. w sprawie wzorcowego statutu straży gminnych (miejskich) (Monitor Polski z 1996 r., nr 81, poz. 722).

Źródło: Straż Miejska Włocławek.

Wzory oznaczeń noszonych na umundurowaniu Straży Miejskiej we Włocławku obowiązujące od 1997 r.

Naszywka na rękaw munduru

Znak identyfikacyjny z numerem służbowym

SM

SM

Korpusówki

Wycofane w związku z rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 28 lipca 1998 r. w sprawie umundurowania, legitymacji, dystynkcji i znaków identyfikacyjnych strażników gminnych (miejskich) (Dziennik Ustaw Nr 112, poz. 713)

Dystynkcje wg wzoru określonego zarządzeniem Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 6 września 1996 r. w sprawie wzorcowego statutu straży gminnych (miejskich) (Monitor Polski z 1996 r., nr 81, poz. 722)

Komendant

Zastępca
komendanta

Starszy inspektor

Inspektor

Starszy strażnik

Strażnik

Młodszy strażnik

Aplikant

Dystynkcje wg wzoru określonego rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 28 lipca 1998 r. w sprawie umundurowania, legitymacji, dystynkcji i znaków identyfikacyjnych strażników gminnych (miejskich) (Dziennik Ustaw nr 112, poz. 713)

Komendant

Zastępca
komendanta

Naczelnik wydziału

Zastępca naczelnika
wydziału

Kierownik referatu

Starszy inspektor

Inspektor

Młodszy inspektor

Starszy strażnik

Strażnik

Młodszy strażnik

Aplikant

Dystynkcje wg wzoru określonego rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 10 grudnia 2009 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie umundurowania, legitymacji, dystynkcji i znaków identyfikacyjnych strażników gminnych (miejskich).

(Dziennik Ustaw nr 218, poz. 1693)

Komendant

Zastępca
komendanta

Naczelnik

Zastępca naczelnika

Kierownik

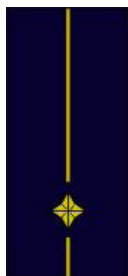
Zastępca kierownika

Starszy inspektor

Inspektor

Młodszy inspektor

Starszy specjalista

Specjalista

Młodszy specjalista

Starszy strażnik

Strażnik

Młodszy strażnik

Aplikant

Czapka garnizonowa wg wzoru określonego rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 28 lipca 1998 r. w sprawie umundurowania, legitymacji, dystynkcji i znaków identyfikacyjnych strażników gminnych (miejskich)
(Dziennik Ustaw nr 112, poz. 713)

Komendanta
oraz Zastępcy Komendanta

Naczelnika wydziału, Zastępcy
naczelnika wydziału oraz Kierownika
referatu

Starszego inspektora, Inspektora, Młodszego inspektora, Starszego strażnika,
Strażnika, Młodszego strażnika oraz Aplikanta

Orzeł noszony na czapce garnizonowej   Orzeł haftowany noszony na czapce
letniej oraz zimowej

Źródło: Straż Miejska Włocławek.

Sposób oznakowania oraz wzór znaku stosowanego na pojazdach służbowych Straży Miejskiej we Włocławku

Źródło: Straż Miejska Włocławek.

Wzory legitymacji służbowych Straży Miejskiej we Włocławku

Wzór obo-
wiązujący
w latach
1991–1999

**URZĄD MIEJSKI
WE WŁOCŁAWKU**

podpis wystawcy

Ważna na lata

STRAŻ MIEJSKA

Imię .....

Nazwisko .....

Stopień ..... Nr służbowy .....

Wzór obo-
wiązujący
w latach
1999–2004

**STRAŻ MIEJSKA
WŁOCŁAWEK**

miejsce na
fotografię
24 x 32 mm

mp.

Imię .....

Nazwisko .....

Stanowisko .....

Nr znaku identyfikacyjnego .....

Ważna na lata .....

PODPIS WYSTAWCY

**URZĄD MIEJSKI
WE WŁOCŁAWKU**

Stanowisko .....

Legitymacja nr .....

Stratnik ma prawo do:

- 1) udzielania pouczeń,
- 2) legitymowania osób w uzasadnionych przypadkach w celu ustalenia ich tożsamości,
- 3) ujęcia osób stwarzających w sposób oczywisty bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego, a także dla mienia i niezwłocznego doprowadzenia do najbliższej jednostki Policji,
- 4) nakładania grzywien w postępowaniu mandalowym za wykroczenia określone w trybie przewidzianym przepisami o postępowaniu w sprawach o wykroczenia,
- 5) dokonania czynności sprawdzających, kierowania wniosków o ukarania do Sądu Grodzkiego, oskarżania przed Sądem Grodzkim i wnoszenia środków odwoławczych - w trybie przewidzianym przepisami o postępowaniu w sprawach o wykroczenia,
- 6) usuwania pojazdów i blokowania kół pojazdów w przypadkach określonych w przepisach o ruchu drogowym,
- 7) wydawania poleceń,
- 8) żądania niezbędnej pomocy od instytucji państwowych i samorządowych,
- 9) zwracania się w nagłych przypadkach o pomoc do jednostek gospodarczych, prowadzących działalność w zakresie użyteczności publicznej oraz organizacji społecznych, jak również do każdej osoby, o udzielenie doraźnej pomocy na zasadach określonych w ustawie o Policji.

Podstawa prawna:
ustawa z dnia 29 sierpnia 1997r.
o służbach policyjnych
(Dz. U. Nr 123, poz. 779).

Wzór obowiązujący od listopada 2004 r.

STRAŻ MIEJSKA	
Legitymacja Służbowa Nr	 <p>fotografia 30 x 40 mm</p>
Termin ważności	
..... mp.	
Imię	
Nazwisko	
Stanowisko	
Nr znaku identyfikacyjnego	
Podpis i pieczęć wystawcy	

W przypadku znalezienia tej legitymacji należy niezwłocznie zwrócić ją do właściwej jednostki straży lub do najbliższej jednostki Policji. Posługiwanie się tą legitymacją przez osoby nieuprawnione stanowi przestępstwo przeciwko wiarygodności dokumentów.

Źródło: Straż Miejska Włocławek.

Uchwała Nr 43/XLVII/98 Rady Miasta Włocławek z dnia 15 czerwca 1998 r. w sprawie uchwalenia Regulaminu Organizacyjnego Straży Miejskiej we Włocławku

**Uchwała Nr 43/XLVII/98
Rady Miejskiej Włocławka
z dnia 15 czerwca 1998 roku**

w sprawie uchwalenia Regulaminu Organizacyjnego Straży Miejskiej we Włocławku.

Na podstawie art. 5 ust. 1 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 roku o strażach gminnych (Dz.U.Nr 123 poz.779)

uchwała się co następuje :

§ 1

Nadaje się Regulamin Organizacyjny Straży Miejskiej we Włocławku w brzmieniu określonego w załączniku nr 1 do uchwały .

§ 2

Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Miasta .

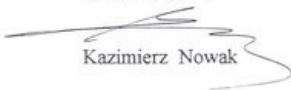
§ 3

Traci moc dotychczasowy Regulamin Organizacyjny Straży Miejskiej we Włocławku.

§ 4

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Przewodniczący
Rady Miejskiej

Kazimierz Nowak

Uchwała Nr 21/XXIX/2001 Rady Miasta Włocławek z dnia 26 marca 2001 r. w sprawie określenia formy organizacyjno – prawnej Straży Miejskiej we Włocławku i nadania jej Regulaminu Organizacyjnego

**Uchwała Nr 21/XXIX/2001
Rady Miasta Włocławek
z dnia 26 marca 2001 roku**

w sprawie określenia formy organizacyjno – prawnej Straży Miejskiej we Włocławku i nadania jej Regulaminu Organizacyjnego.

Na podstawie art. 18 ust. 3 pkt 2 ustawy z dnia 26 listopada 1998 roku o finansach publicznych (Dz.U. Nr 155, poz. 1014) i art. 8 ust. 2 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997r. o strażach gminnych (Dz.U. Nr 123, poz. 779)

u c h w a l a   s i ę,   c o   n a s t ę p u j e:

§ 1

Określa się formę organizacyjno-prawną Straży Miejskiej jako jednostka budżetowa.

§ 2

Nadaje się Straży Miejskiej Regulamin Organizacyjny określony w załączniku do uchwały.

§ 3

Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Miasta.

§ 4

Traci moc uchwała nr 43/XLVII/98 Rady Miejskiej we Włocławku z dnia 15 czerwca 1998 roku w sprawie uchwalenia Regulaminu Organizacyjnego Straży Miejskiej we Włocławku.

§ 5

Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od daty jej ogłoszenia.

**Przewodniczący
Rady Miasta**
Ryszard Chodynicki
Ryszard Chodynicki

Uchwała Nr 7/XLIV/2006 Rady Miasta Włocławek z dnia 30 stycznia 2006 r. zmieniająca uchwałę w sprawie formy organizacyjno – prawnej Straży Miejskiej we Włocławku i nadania jej Regulaminu Organizacyjnego

**Uchwała Nr 7/XLIV/2006
Rady Miasta Włocławek
z dnia 30 stycznia 2006 roku**

zmieniająca uchwałę w sprawie określenia formy organizacyjno - prawnej Straży Miejskiej we Włocławku i nadania jej Regulaminu Organizacyjnego.

Na podstawie art. 8 ust. 2 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o strażach gminnych (Dz. U. Nr 123, poz. 779, z póź. zm.)

uchwała się, co następuje:

§ 1

W załączniku do uchwały nr 47 / XXIII / 2004 Rady Miasta Włocławek z dnia 28 czerwca 2004 roku w sprawie określenia formy organizacyjno - prawnej Straży Miejskiej we Włocławku i nadania jej Regulaminu Organizacyjnego § 4 Regulaminu Straży Miejskiej we Włocławku otrzymuje brzmienie:

- „§ 4.1. Straż Miejska jest umundurowaną formacją utworzoną do ochrony porządku publicznego na obszarze swego działania.
2. Straż Miejska we Włocławku może posiadać sztandar.”

§ 2

Wykonanie uchwały powierza się Prezydentowi Miasta Włocławek.

§ 3

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Przewodniczący
Rady Miasta
Stanisław Wawrzonkoski
Stanisław Wawrzonkoski

Uzasadnienie

Dnia 29 lipca 1991 roku została powołana do życia jednostka Straży Miejskiej we Włocławku. Stało się to mocą zarządzenia Prezydenta Miasta Włocławka Nr 12/91. Do głównych zadań Straży Miejskiej było zwiększenie bezpieczeństwa mieszkańców miasta oraz zapewnienie realizacji uchwał Rady Miasta.

W związku ze zmianami przepisów prawnych na przestrzeni 15 – lat następował systematyczny rozwój jednostki. Zachodzące zmiany mające znaczenie w jej funkcjonowaniu to:

1. uchwalenie statutu Straży Miejskiej w 1991 roku,
2. podjęcie w 1998 roku uchwały Nr 43/XLVII/38 ustalającej Regulamin Organizacyjny Straży Miejskiej,
3. w 2001 roku mocą uchwały Nr 21/XXIX/2001 Straż Miejska staje się jednostką budżetową,
4. w drodze kolejnej Uchwały Rady Miasta Nr 47/ XXIII /2004 nastąpiły zmiany organizacyjno - prawne obejmujące utworzenie Wydziałów Logistyki, Patrolowo – Interwencyjnego i Służby Porządkowo – Patrolowej,
5. z dniem 25 października wprowadzono całodobowy system pracy. Straż Miejska pracuje w oparciu o znowelizowaną ustawę o strażach miejskich (gminnych), która zwiększa w sposób znaczący jej zadania i uprawnienia z korzyścią dla społeczności lokalnej miasta Włocławka.

Jej piętnastoletni czasookres istnienia na trwale związał się z Miastem Włocławek. Straż Miejska bierze udział we wszystkich uroczystościach państwowych, kościelnych i samorządowych organizowanych przez samorząd miasta. Dlatego też wzorem innych jednostek i organizacji Straż Miejska pragnęłaby występować na tych uroczystościach ze swoim sztandarem, co w sposób bardziej wyrazisty zaznaczyłoby jej związek z społeczeństwem oraz spełniłoby oczekiwania jej pracowników.

PREZYDENT MIASTA
Włodzisław Skrzypek

**Zarządzenie Nr 24/2006 Prezydenta Miasta Włocławek z dnia 22 lutego 2006 r.
w sprawie nadania sztandaru Straży Miejskiej we Włocławku**

Zarządzenie Nr 24/2006

Prezydenta Miasta Włocławek

z dnia 22 lutego 2006 roku

w sprawie nadania sztandaru Straży Miejskiej

Na podstawie uchwały Nr 7 XLIV/2006 Rady Miasta Włocławek z dnia 30 stycznia 2006 roku zmieniającej uchwałę nr 47/XXIII/2004 Rady Miasta Włocławek z dnia 28 czerwca 2004 roku w sprawie określenia formy organizacyjno-prawnej Straży Miejskiej we Włocławku i nadania jej Regulaminu Organizacyjnego

zarządzam, co następuje:

§ 1

Straży Miejskiej we Włocławku, zwanej dalej „Strażą”, nadaje sztandar jako symbol służby na rzecz mieszkańców Miasta Włocławek.

§ 2

1. Sztandar jest zewnętrznym znakiem symbolizującym jednostkę organizacyjną Miasta – Straż Miejską.
2. Opis wizerunku i wymiary sztandaru określa załącznik nr 1 do zarządzenia.

§ 3

Szate graficzną sztandaru Straży określają załączniki nr 2 i 3 do zarządzenia.

§ 4

1. Sztandar jest przechowywany w siedzibie Straży.
2. O każdorazowym użyciu sztandaru decyduje Komendant Straży Miejskiej.

§ 5

W celu wykonania zarządzenia powołuję Komitet Organizacyjny w składzie:

1. Janusz Dębczyński
2. Janusz Lazar
3. Janusz Majerski

§ 6

Zarządzenie wchodzi w życie z dniem podpisania.

PREZYDENT MIASTA

Władysław Skrzypek

Załącznik nr 1

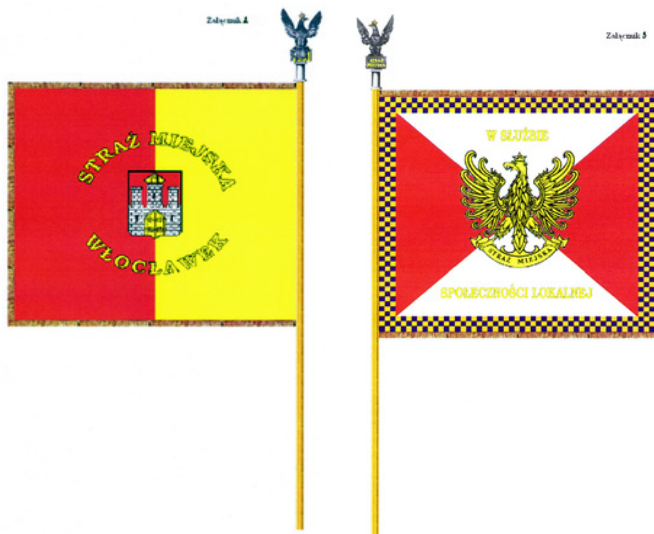
Opis wizerunku sztandaru

1. Sztandar Straży, zwany dalej "sztandarem", składa się z płata, głowicy i drzewca. Płatem sztandaru jest tkanina w kształcie prostokąta o długości 110 cm i szerokości 100 cm. Do jednego boku płata sztandaru umocowane są kółka, którymi przy pomocy pręta i kółek osadzonych na drzewcu płat sztandaru mocowany jest do drzewca. Boki płata, z wyjątkiem boku przytwierdzonego do drzewca, są obszyte złotą frędzlą o szerokości 5 cm. Na awers płata sztandaru odwzorowuje się jako to flagę Miasta Włocławka - wg wzoru Regulaminu Insigniów Miasta (zał. nr 3 do Statutu Miasta Włocławka - uchwała Nr 65/XII/2003 Rady Miasta z dnia 6 października 2003 roku dostosowaną do wymiarów płata sztandaru z przesunięciem herbu Miasta (wg wzoru nr 2 do Statutu Miasta Włocławek) w centralne miejsce i otoczenie go napisem „ STRAŻ MIEJSKA WŁOCŁAWEK ”. Litero o wysokości 10 cm są haftowane złotym szychem, otoczone czarną obwolutą. Herb symbolizuje podporządkowanie Straży Miejskiej Prezydentowi Miasta Włocławek.

2. Rewers sztandaru stanowi płat tkaniny w kolorze białym i czerwonym ustalonym dla barw Rzeczypospolitej Polskiej, podzielony na cztery trójkąty o podstawie boku płata z wierzchołkami skierowanymi do środka płata. Trójkąt lewy i prawy są koloru czerwonego, a górny i dolny - koloru białego. Całość rewersu otoczona jest szaci,ownicą trzyzędową w kolorze złotym i granatowym (wg wzoru wskazanego w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 28 lipca 1998r. (Dz. U. nr 112, poz. 713). Na skrzyżowaniu przekątnych znajduje się, umieszczony centralnie, stylizowany wizerunek orła w koronie, haftowany złotym szychem, trzymającego w szponach wstęgę z napisem „ STRAŻ MIEJSKA ” (wg wzoru stanowiącego załącznik do ww. rozporządzenia). Nad wizerunkiem orła umieszczony jest napis: „ W SŁUŻBIE ”, a pod orłem kontynuacja napisu: „ SPOŁECZNOŚCI LOKALNEJ ”. Litero o wysokości 10 cm haftowane są złotym szychem.

3. Głowicę sztandaru stanowi replika orła w koronie, umieszczona na podstawie w kształcie prostopadłościanu, na której od strony awersu umieszczony jest napis "STRAŻ MIEJSKA", a na stronie odwrotnej data utworzenia Straży Miejskiej „ 1991 R ”. Całość wykonana będzie z białego metalu a orły oksydowane.

4. Drzewce sztandaru o średnicy 4 cm i długości 225 cm jest wykonane z drewna toczonego. Drzewce są dwudzielne połączone tuleją z metalu białego. Na górnym końcu drzewca umieszczona jest głowica, na dolnym - stożkowe okucie z metalu białego. Na drzewcu sztandaru mogą być umieszczane gwoźdźce honorowe.

Uroczystość wręczenia i poświęcenia sztandaru Straży Miejskiej we Włocławku w dniu 14 czerwca 2006 r.

Przekazanie Aktu Fundacji Sztandaru – Zarządzenia Nr 24/2006 Prezydenta Miasta Włocławek z dnia 22 lutego 2006 r. przez Prezydenta Miasta Władysława Skrzyпка Komendantowi Straży Miejskiej we Włocławku Januszowi Lazarowi.

Wręczenie sztandaru przez Prezydenta Miasta Władysława Skrzyпка Komendantowi Straży Miejskiej we Włocławku Januszowi Lazarowi.

Przejęcie sztandaru przez Poczet Sztandarowy Straży Miejskiej we Włocławku od Komendanta Straży Miejskiej we Włocławku Janusza Lazara.

Sztandar Straży Miejskiej we Włocławku

Awers

Rewers

Źródło: Straż Miejska Włocławek.

Uchwała Nr 39/VIII/2007 Rady Miasta Włocławek z dnia 30 kwietnia 2007 r. w sprawie nadania statutu Straży Miejskiej we Włocławku**Uchwała Nr 39 / VIII / 2007
Rady Miasta Włocławek
z dnia 30 kwietnia 2007 roku****w sprawie nadania statutu Straży Miejskiej we Włocławku**

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2001r. Nr 142, poz. 1591, z 2002r. Nr 23, poz. 220, Nr 62, poz. 558, Nr 113, poz. 984, Nr 153, poz. 1271 i Nr 214, poz. 1806, z 2003r. Nr 80, poz. 717, Nr 162, poz. 1568, z 2004r. Nr 102, poz. 1055, Nr 116, poz. 1203 i Nr 167, poz. 2759, z 2005r. Nr 172, poz. 1441 i Nr 175, poz. 1457 oraz 2006r. Nr 17, poz. 128) w związku z art. 20 ust. 2 ustawy z dnia 30 czerwca 2005r. o finansach publicznych (Dz. U. Nr 249, poz. 2104, Nr 169, poz. 1420, z 2006r. Nr 45, poz. 319, Nr 104, poz.708, Nr 170, poz. 1217 i 1218, Nr 187, poz. 1381 i Nr 249, poz. 1832) uchwała się, co następuje:

§ 1. Nadaje się statut Straży Miejskiej we Włocławku, który stanowi załącznik do uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Prezydentowi Miasta Włocławek.

§ 3.1. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

2. Uchwała podlega podaniu do publicznej wiadomości poprzez ogłoszenie w Biuletynie Informacji Publicznej Urzędu Miasta Włocławek.

Przewodniczący
Rady Miasta

Rafał Sobolewski

UZASADNIENIE

do uchwały Rady Miasta Włocławek
w sprawie nadania statutu Straży Miejskiej we Włocławku.

Straż Miejska we Włocławku utworzona została zarządzeniem nr 12/91 Prezydenta Miasta Włocławek z dnia 29 lipca 1991 r. na podstawie art. 23 ust.1 i 2 i art. 24 ust. 1 ustawy o Policji z dnia 6 kwietnia 1990 r. (Dz. U. nr 30, poz. 179 ze zm.). Uchwała nr XXIX/2001 Rady Miasta Włocławek z dnia 26 marca 2001r. określiła formę organizacyjno – prawną Straży Miejskiej we Włocławku i nadała jej Regulamin Organizacyjny. Obecnie obowiązujący Regulamin Organizacyjny Straży Miejskiej we Włocławku nadany został uchwałą Rady Miasta nr 47/XXIII/2004 z dnia 28 czerwca 2004 r.

Stosownie do treści przepisu art. 238 ust. 3 ustawy z dnia 30 czerwca 2005 r. o finansach publicznych (Dz. U. Nr 249, poz. 2104 ze zm.), jednostkom budżetowym nieposiadającym statutów, właściwe organy nadają statuty.

Propozycja nadania statutu wynika z konieczności dostosowania aktów regulujących zasady funkcjonowania Straży Miejskiej we Włocławku do aktualnie obowiązujących przepisów ustawy o finansach publicznych.

Uchwała Nr 91/XI/2007 Rady Miasta Włocławek z dnia 29 października 2007 r. w sprawie nadania Regulaminu Straży Miejskiej we Włocławku

Uchwała Nr 91 / XI / 2007
Rady Miasta Włocławek
z dnia 29 października 2007 roku

w sprawie nadania Regulaminu Straży Miejskiej we Włocławku

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (tj. Dz.U. z 2001 r Nr 142, poz. 1591, z 2002 r Nr 23, poz. 220, Nr 62, poz. 558, Nr 113, poz. 984, Nr 153, poz. 1271 i Nr 214, poz. 1806, z 2003 r Nr 80, poz. 717 i Nr 162, poz. 1568, z 2004 r Nr 102, poz. 1055 i Nr 116, poz. 1203, z 2005 r Nr 172, poz. 1441 i Nr 175, poz. 1457, z 2006 r Nr 17 poz. 128 i Nr 181 poz. 1337 oraz z 2007 r, Nr 48 poz. 327 i Nr 138 poz. 974) oraz art. 8 ust. 2 Ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r o strażach gminnych (Dz.U. z 1997 r Nr 123, poz. 779, z 2002 r Nr 113, poz. 984, z 2003 r Nr 130, poz. 1190) uchwała się, co następuje:

§ 1. Nadaje się jednostce budżetowej Straży Miejskiej we Włocławku Regulamin w brzmieniu określonym w załączniku do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Prezydentowi Miasta Włocławek.

§ 3. Traci moc uchwała Nr 21/XXIX/2001 Rady Miasta Włocławek z dnia 26 marca 2001 roku w sprawie określenia formy organizacyjno – prawnej Straży Miejskiej we Włocławku i nadania jej Regulaminu organizacyjnego wraz z uchwałami Nr 47/XXII/2004 Rady Miasta Włocławek z dnia 28 czerwca 2004 roku, Nr 7/XLIV/2006 Rady Miasta z dnia 30 stycznia 2006 roku wprowadzający zmiany w uchwale Nr 21/XXIX/2001.

§ 4.1. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

2. Uchwała podlega podaniu do publicznej wiadomości poprzez ogłoszenie w Biuletynie Informacji Publicznej Urzędu Miasta Włocławek.

Przewodniczący
Rady Miasta
[Signature]
Rafał Sobolewski

Uchwała Nr IX/50/2015 Rady Miasta Włocławek z dnia 23 czerwca 2015 r. w sprawie nadania Regulaminu Straży Miejskiej we Włocławku

UCHWAŁA NR IX/50/2015 RADY MIASTA WŁOCŁAWEK z dnia 23 czerwca 2015 r.

w sprawie nadania Regulaminu Straży Miejskiej we Włocławku

Na podstawie art 18 ust 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r o samorządzie gminnym (tj Dz U z 2013 r, poz 594, poz 645 i poz 1318, z 2014 r, poz 379 i poz 1072) oraz art 8 ust 2 Ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r o strażach gminnych (tj Dz U z 2013 r. poz 1383, z 2014 r. poz 486)

uchwała się, co następuje:

- § 1 Nadaje się jednostce budżetowej Straży Miejskiej we Włocławku Regulamin w brzmieniu określonym w załączniku do niniejszej uchwały
- § 2 Wykonanie uchwały powierza się Prezydentowi Miasta Włocławek
- § 3 Traci moc uchwała Nr 91 / XI / 2007 Rady Miasta Włocławek z dnia 29 października 2007 roku w sprawie nadania Regulaminu Straży Miejskiej we Włocławku.
- § 4
- 1 Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia
  - 2 Uchwała podlega podaniu do publicznej wiadomości poprzez ogłoszenie w Biuletynie Informacji Publicznej Urzędu Miasta Włocławek

Przewodniczący
Rady Miasta
Jarosław Chmielewski

Inne ważne wydarzenia z historii Straży Miejskiej we Włocławku

Zdjęcia z obchodów 25-lecia.

Od lewej: Władysław Skrzypek, Rafał Sobolewski, Marek Wojtkowski, Urszula Palińska.

Od lewej: Komendant Bogdan Mielniczek, Zastępca Komendanta Henryk Witczak.

Nasz zmarły kolega Dariusz Zieliński, pasjonat historii rycerstwa i wieloletni Dyżurny Straży Miejskiej we Wrocławku.

Goście z innych służb oraz nasi funkcjonariusze.

Poczet sztandarowy Straży Miejskiej we Włocławku.

Poświęcenie auta przekazanego przez Prezydenta Miasta dla Straży Miejskiej.

Od lewej: Dariusz Kowalewski, Janusz Koprowski, Tomasz Piotrowski, Mariusz Głowacki.

Od lewej: Dariusz Rębiałkowski, Janusz Małasiak, Tadeusz Milewski.

Prezydent Miasta Włocławek Marek Wojtkowski.

Prezydent Miasta Włocławek w latach 1990–1994, Urszula Palińska, która powołała Straż Miejską we Włocławku do istnienia.